

Sociaal-Economische Enquête 2001 Monografieën

Huishoudens en gezinnen in België

SOCIAAL-ECONOMISCHE ENQUÊTE 2001
MONOGRAFIEËN

Huishoudens en gezinnen in België

Patrick Deboosere
Ron Lesthaeghe
Johan Surkyn
Didier Willaert
Paul-Marie Boulanger
André Lambert
Louis Lohlé-Tart

Deze publicatie is het resultaat van het onderzoeksproject "Monografie 4: Huishoudens en Gezinnen" dat gefinancierd werd door Federaal Wetenschapsbeleid in het kader van het onderzoeksprogramma "ATLAS : Valorisatie van de resultaten van de Sociaal-Economische Enquête 2001".

Wetenschappelijk advies: M. Lambrecht, H. Van der Haegen

Programmaverantwoordelijken: B. Van doninck (2001-2006), S. Vrielinck

Het project werd uitgevoerd o.l.v. P. Deboosere, Vrije Universiteit Brussel – Interface Demography, en A. Lambert, Association pour le Développement de la Recherche Appliquée en Sciences Sociales (ADRASS).

De inhoud van de teksten valt onder de verantwoordelijkheid van de auteurs.

Alle rechten voorbehouden. Het vertalen, bewerken, reproduceren op welke wijze ook, inbegrepen fotografie en microfilm, is niet toegelaten, tenzij met schriftelijke machtiging vanwege de Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie. Het citeren van korte uittreksels als toelichting of bewijsvoering in een artikel, een boekbespreking of een boek is evenwel toegestaan, mits de bron duidelijk en nauwkeurig wordt vermeld.

Verantwoordelijke uitgever: Annie Versonnen

© 2009, FOD Economie, K.M.O., Middenstand en Energie
Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie
B-1000 Brussel – Leuvenseweg 44
E-mail: info@statbel.economie.fgov.be
Onze websites: <http://economie.fgov.be> - <http://statbel.fgov.be>
Ondernemingsnummer: 0314.595.348

Woord vooraf

Sinds het midden van de negentiende eeuw organiseert de Belgische overheid zowat om de tien jaar een grootscheepse volkstelling. Alleen in enkele gevallen werd deze regelmaat verstoord, onder meer door de Tweede Wereldoorlog en de nasleep ervan. De bedoeling van volkstellingen was en is een grondige kennis te krijgen van de kenmerken van de bevolking van ons land. Daarnaast leveren deze tellingen een brede waaier van socio-economische gegevens met betrekking tot de bevolking, de huishoudens en de huisvesting. Ze vormen een onmisbare bron van gegevens, in het bijzonder voor het beleid en het wetenschappelijk onderzoek. De censusgegevens worden onder meer gevraagd door de Europese Unie.

De telling van 2001 streefde dezelfde doelstelling na, maar is om meer dan één reden verschillend van de vorige. De naam “algemene sociaal-economische enquête 2001” (afgekort: SEE 2001) duidt erop dat het niet meer in de eerste plaats de bedoeling was de bevolking simpelweg te “tellen” (bijvoorbeeld om het aantal parlamentszetels per arrondissement te berekenen). Het bevolkingsaantal wordt immers sinds 1989 door het Rijksregister bepaald. In de SEE 2001 ligt de nadruk meer dan voorheen op het verzamelen van demografische en sociaal-economische kenmerken van de bevolking, waaronder opleiding, bewoning en mobiliteit. Het gaat meestal om gegevens die elders niet beschikbaar zijn, zeker niet op een zo volledig en finschalig niveau. Voor het eerst werd er niet alleen naar feitelijke informatie maar ook naar meningen gevraagd, zoals het gezondheidsaanvoelen en de opinie over de kwaliteit van de leefomgeving. Dit verhoogt de rijkdom van de verzamelde informatie die nog beter in een internationale context kan worden geplaatst.

De tienjaarlijkse algemene dataverzameling levert een nog steeds unieke en onvervangbare bron van informatie over de Belgische bevolking. Dit niet alleen door de omvang van de gelijktijdig verzamelde informatie maar vooral door de mogelijkheid de gegevens onderling met elkaar in verband te brengen. De SEE 2001 is van uitzonderlijke betekenis voor alle regionale analyses. Haar gegevens zijn immers beschikbaar voor alle administratieve eenheden tot op het niveau van de gemeenten en veelal zelfs tot op dat van de buurten.

Het valt dan ook te betreuren dat de SEE 2001 de inzet is geweest van een polemiek over de bescherming van de persoonlijke levenssfeer in de pers en in een aantal politieke middens. Dit heeft er helaas toe geleid dat een aantal respondenten hun vragenlijst onvolledig, onzorgvuldig of zelfs niet hebben ingevuld. Ook de beperking van de enquête tot de wettelijk in het rijksregister geregistreerde bevolking is betreurenswaardig, in het bijzonder voor het onderzoek van de grote steden. Budgetbeperkingen leidden er verder toe dat de vragenlijsten niet zoals in het verleden met de hulp van enquêteurs werden beantwoord. Ze werden door de post bezorgd en moesten persoonlijk teruggestuurd worden. Dit leidde, vooral bij sociaal zwakkere groepen, tot een kwaliteitsverlies in de antwoorden. Budgetbeperkingen hadden ook een weerslag op de voorbereiding van de bevolking op de enquête en later op de kwaliteit van de verwerking van de gegevens. In de monografieën wordt ook aandacht besteed aan de volledigheid en de kwaliteit van de gegevens.

Toch kende de SEE 2001 over het algemeen een goede medewerking van de bevolking. Ruim 95% van de formulieren werden ingestuurd, wat zonder meer als een succes kan worden beschouwd. Dankzij de hoge respons konden de gewenste belangrijke analyses worden uitgevoerd. Onderzoek kon worden verricht naar de recente sociaal-economische en demografische ontwikkelingen in ons land. Voor de eerste keer was het ook mogelijk om het gezondheidsaanvoelen en de opinies over de

kwaliteit van de woonomgeving te analyseren, wat een nieuwe dimensie geeft aan de huidige stand van de kennis.

In navolging van de census van 1991, werd beslist om een reeks thematische monografieën in het leven te roepen waarin de resultaten van de SEE 2001 grondig worden geanalyseerd. In deze reeks wordt ook aandacht besteed aan de ontwikkelingen sinds 1991 en wordt gebruik gemaakt van andere bronnen die de volledigheid en kwaliteit van de censusgegevens kunnen verbeteren.

De monografieën zijn het resultaat van een samenwerking tussen de Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie van de FOD Economie (het vroegere Nationaal Instituut voor de Statistiek), dat de ploegen de gegevens van de SEE 2001 ter beschikking stelt, en het Federaal Wetenschapsbeleid, dat de verwerking van de gegevens financiert en begeleidt in het kader van het programma “ATLAS – Valorisatie van de resultaten van de algemene sociaal-economische enquête 2001”.

De verwezenlijking van de monografieën werd toevertrouwd aan een reeks universitaire onderzoeksploegen die werden geselecteerd met de medewerking van buitenlandse experts. Voor het wetenschappelijke toezicht op de uitwerking van de monografieën laat het Federaal Wetenschapsbeleid zich bijstaan door Micheline Lambrecht (Federaal Planbureau) en Herman Van der Haegen (Koninklijke Vlaamse Academie van België voor Wetenschappen en Kunsten).

Vanaf 2006 worden monografieën uitgegeven die aan volgende onderwerpen zijn gewijd:

- Bevolkingsontwikkeling
- Migraties in België
- Allochtone bevolking
- Huishoudens en gezinnen
- Nuptialiteit en vruchtbaarheid
- Werkgelegenheid (structurele aspecten)
- Scholarisatie
- Huisvesting en leefomgeving
- Verstedelijking
- Pendel
- Zorgverstrekking en gezondheidsaanvoelen
- De ouderen.

De gegevens van de SEE 2001 worden, naast die uit een reeks andere databanken, ook gebruikt voor de uitwerking van de “Atlas van België”, die vanaf 2006 wordt gepubliceerd (en die tot op zekere hoogte complementair is aan de monografieën).

De publicatie van de monografieën is een gelegenheid om vooruit te blikken. Na vele discussies over de opportuniteit van een algemene telling, heeft de regering beslist dat de SEE 2001 de laatste algemene enquête zou zijn op basis van de bevraging van de gehele bevolking. Vanaf 2011 zou de verzameling van censusgegevens moeten gebeuren op basis van administratieve databanken, eventueel aangevuld met beperkte enquêtes. Volgens studies in opdracht van de Hoge Raad voor de Statistiek was dit in 2001 nog niet mogelijk, maar sindsdien is heel wat werk verricht. Het experiment “Microcensus 2006”, een samenwerking van de Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie van de FOD Economie en Federaal Wetenschapsbeleid, dient in dit verband te worden vermeld. Dit project voert bij wijze van test een "volkstelling" uit bij een representatieve staal van de bevolking (20 %) op basis van registers.

Inhoud

Inleiding	1
Hoofdstuk 1: Huishoudenssamenstelling in perspectief, 1970-2001	3
1.1 Demografische “stocks” en “flows”	3
1.2 Twee demografische transitie's	4
1.3 De Belgische tweede demografische transitie in internationaal perspectief	5
1.4 Conclusies	13
Hoofdstuk 2: Overzicht van de evolutie van de huishoudens en hun omvang, 1970-2001	15
2.1 Terminologie	15
2.2 Evolutie van de huishoudens en hun omvang, 1970-2001	17
2.3 Evolutie van de collectieve huishoudens	18
2.4 Evolutie van de private huishoudens	20
2.4.1 <i>Private huishoudens met een buitenlandse referentiepersoon</i>	21
2.4.2 <i>Private huishoudens in de regio's, provincies en arrondissementen</i>	23
2.5 Conclusies	30
Hoofdstuk 3: De samenstelling van de huishoudens volgens de NIS-typologie, 1970-2001	31
3.1 De "NIS"-typologie van de huishoudens	31
3.2 De evolutie van de huishoudens volgens de NIS-typologie in België, 1970-2001	32
3.3 De evolutie van de huishoudens volgens de NIS-typologie in de gewesten van 1970 tot 2001	33
3.4 De omvang van private huishoudens in België en in de gewesten	36
3.5 De huishoudens met twee of meerdere familiekeren in België en in de drie gewesten van 1970 tot 2001	38
3.6 De individuele positie binnen de huishoudens en verwantschapsrelaties	39
3.7 De samenstelling van de familiekeren	44
3.8 Conclusies	49
Hoofdstuk 4: Huishoudentypen en individuele huishoudensposities (LIPRO) in de SEE 2001	51
4.1 Inleiding	51
4.2 Definitie van het huishouden	52
4.3 Aanmaak van een huishoudentypologie	53
4.3.1 <i>Indeling los van het bestaan van een referentiepersoon</i>	54
4.3.2 <i>Indeling gebaseerd op een referentiepersoon</i>	55
4.4 De LIPRO-typologie	56
4.5 Toepassing van het LIPRO-algoritme op de resultaten van de SEE 2001	59
4.6 Indeling van de bevolking in de SEE 2001 volgens de basisindeling naar huishoudenspositie	62
4.7 De evolutie van het ongehuwd samenwonen in België en in de gewesten	68
4.8 De ontwikkeling van de huishoudens in de afgelopen eeuw (1981-2006)	72

Hoofdstuk 5: De geografie van huishoudens en huishoudensposities per gemeente	79
5.1 Inleiding	79
5.2 Ruimtelijke resultaten voor de huishoudenomvang	79
5.3 LIPRO-huishoudensposities in de startfase	85
5.4 Huishoudenstypen op latere leeftijd	91
5.5 Conclusies	93
Hoofdstuk 6: Huishoudensposities naar nationaliteit en nationaliteit van oorsprong	95
6.1 Inleiding	95
6.2 Huishoudensposities van Belgen en vreemdelingen	96
6.3 Bevolkingssamenstelling naar migratietype en nationaliteit	100
6.3.1 <i>De invloed van de migratie op de bevolkingssamenstelling</i>	101
6.3.2 <i>Hoe migranten definiëren wanneer we afstappen van het "migratiecriterium" of het "nationaliteitscriterium"</i>	102
6.3.3 <i>Het gebruikte algoritme</i>	104
6.4 Huishoudensposities naar nationaliteit van oorsprong	105
6.4.1 <i>Migranten uit de buurlanden</i>	106
6.4.1.1 <i>Huishoudensposities van Fransen en van Belgen van Franse oorsprong</i>	106
6.4.1.2 <i>Huishoudensposities van Nederlanders en van Belgen van Nederlandse oorsprong</i>	109
6.4.2 <i>De oudere arbeidsmigratie uit Zuid-Europa</i>	110
6.4.2.1 <i>De Italianen</i>	110
6.4.2.2 <i>De Spanjaarden</i>	112
6.4.3 <i>De nieuwere arbeidsmigratie met islam-achtergrond</i>	112
6.4.3.1 <i>De Marokkanen</i>	112
6.4.3.2 <i>De Turken</i>	115
6.4.4 <i>De recentste arbeidsmigratie</i>	117
6.4.4.1 <i>De Polen</i>	117
6.4.4.2 <i>De Portugezen</i>	117
6.4.5 <i>De Congolese gemeenschap</i>	120
Hoofdstuk 7: De huishoudens en hun sociaal-economische kenmerken	123
7.1 De levensomstandigheden van de Belgische huishoudens in 2001: een overzicht	123
7.1.1 <i>De huishoudens in het algemeen</i>	124
7.1.2 <i>De alleenstaanden</i>	125
7.1.3 <i>De gehuwden zonder kinderen</i>	127
7.1.4 <i>De gehuwden met kinderen</i>	128
7.1.5 <i>De samenwonenden zonder kinderen</i>	129
7.1.6 <i>De samenwonenden met kinderen</i>	130
7.1.7 <i>Vergelijking van gehuwde en samenwonende koppels met kinderen</i>	131
7.1.8 <i>De éé noudergezinnen</i>	133
7.2 De inkomensstructuur van de huishoudens	134
7.2.1 <i>De huishoudens zonder bekend inkomen</i>	135
7.2.2 <i>De huishoudens met één vervangingsinkomen</i>	136
7.2.3 <i>De huishoudens met één inkomen uit voltijdse arbeid</i>	137
7.2.4 <i>De huishoudens met een inkomen uit voltijdse arbeid en een inkomen uit deeltijdse arbeid</i>	139
7.2.5 <i>De huishoudens met een inkomen uit voltijdse arbeid en een vervangingsinkomen</i>	139

7.2.6	<i>De huishoudens met twee vervangingsinkomens</i>	140
7.2.7	<i>De huishoudens met twee inkomens uit voltijdse arbeid</i>	141
7.2.8	<i>De huishoudens met meer dan twee inkomens</i>	141
7.2.9	<i>Samenvatting van de inkomensstructuren en vergelijkingen met 1991</i>	142
7.2.9.1	<i>De 25 tot 29-jarigen</i>	142
7.2.9.2	<i>De 35 tot 39-jarigen</i>	143
7.2.9.3	<i>De 45 tot 49-jarigen</i>	144
7.2.9.4	<i>De 55 tot 59-jarigen</i>	145
7.3	<i>De huishoudens en hun woning</i>	145
7.3.1	<i>Eigenaars en huurders</i>	145
7.3.2	<i>Kwaliteit van de woning en bewoningstitel</i>	148
7.3.2.1	<i>De alleenstaanden</i>	148
7.3.2.2	<i>De gehuwden zonder kinderen</i>	148
7.3.2.3	<i>De gehuwden met kinderen</i>	149
7.3.2.4	<i>De samenwonenden zonder kinderen</i>	149
7.3.2.5	<i>De samenwonenden met kinderen</i>	150
7.3.2.6	<i>De éénoudergezinnen</i>	150
7.4	<i>De bestaansonzekerheid van huishoudens: een synthetische benadering</i>	150
7.4.1	<i>Een eenvoudige samengestelde index van bestaansonzekerheid</i>	151
7.4.2	<i>De bestaansonzekerheid van huishoudens: enkele indicatoren</i>	154
7.4.2.1	<i>De bestaansonzekerheid naar de kenmerken van de referentiepersoon</i>	154
7.4.2.2	<i>De bestaansonzekerheid naar de kenmerken van het huishouden</i>	155
7.4.2.3	<i>De bestaansonzekerheid naar het huishoudenstype en de leeftijdsgroep van de referentiepersoon</i>	156
7.5	<i>Conclusies</i>	158
	Conclusies	161
	Bibliografie	165

Lijst van tabellen

Tabel 1:	Evolutie van de gemiddelde leeftijd van vrouwen onder 50 jaar bij het eerste huwelijk in diverse Europese landen, 1970-2003	6
Tabel 2:	Percentage ongehuwd samenwonende vrouwen van 20-24 jaar in diverse Europese landen zoals opgemeten in surveys tijdens de jaren '90	7
Tabel 3:	Evolutie van de buitenechtelijke huwelijksvruchtbaarheid (% buitenechtelijke geboorten t.o.v. alle geboorten) in diverse Europese landen, 1970-2003	8
Tabel 4:	Totale vruchtbaarheidscijfers (periode-TVC) in diverse Europese landen, 1970-2003	9
Tabel 5:	Evolutie van de gemiddelde leeftijd van vrouwen bij de eerste geboorte in diverse Europese landen, 1970-2003	10
Tabel 6:	Geschatte finale afstamming van vrouwen geboren in 1965	11
Tabel 7:	Evolutie van het totaal echtscheidingscijfer (periode-TEC) per 100 huwelijken in diverse Europese landen, 1970-2003	12
Tabel 8:	Huishoudens en gemiddelde huishoudensomvang in België van 1970 tot 1991	17
Tabel 9:	Huishoudens en gemiddelde huishoudensomvang in het Brusselse, Vlaamse en Waalse Gewest in 1970, 1981, 1991 en 2001	17
Tabel 10:	Collectieve huishoudens en hun bevolking. Aantallen en percentages ten opzichte van het totale aantal huishoudens en de totale bevolking	18
Tabel 11:	Collectieve huishoudens en hun bevolking. Aantallen en percentages ten opzichte van het totale aantal huishoudens en de totale bevolking van het gewest	19
Tabel 12:	Verdeling van de collectieve huishoudens naar omvang, in België, bij de vier laatste volkstellingen	19
Tabel 13:	Verdeling van de collectieve huishoudens naar omvang in de drie gewesten in 1991 en in 2001	19
Tabel 14:	Aantal en groei van private huishoudens in België en in de drie gewesten van 1970 tot 2001	20
Tabel 15:	De totale bevolking in private huishoudens: aantallen en tienjaarlijkse aangroei	20
Tabel 16:	Verdeling van de private huishoudens in België naar omvang bij de volkstellingen van 1970, 1981, 1991 en 2001	21
Tabel 17:	Percentageverdeling en cumulatieve verdeling van de private huishoudens in België naar omvang	21
Tabel 18:	Verdeling en groei van de private huishoudens in België met een buitenlandse referentiepersoon naar huishoudensomvang (absolute waarden)	22
Tabel 19:	Percentageverdeling en cumulatieve percentageverdeling van de private huishoudens in België met een buitenlandse referentiepersoon naar huishoudensomvang	22
Tabel 20:	Procentueel aandeel van private huishoudens met een buitenlandse referentiepersoon	23
Tabel 21:	Evolutie van de gemiddelde omvang van private huishoudens van 1970 tot 2001 in België en de drie gewesten (percentageverschillen t.o.v. 1970)	24

Tabel 22:	Evolutie van de verdeling van de private huishoudens naar omvang in de drie gewesten	24
Tabel 23:	Percentageverdelingen van de private huishoudens naar omvang; verschillen tussen de gewesten en het Rijk (* 100)	25
Tabel 24:	Evolutie van de gemiddelde huishoudensomvang van private huishoudens met een Belgische referentiepersoon en met een buitenlandse referentiepersoon in België en de drie gewesten van 1970 tot 2001. De percentages worden berekend ten opzichte van de omvang van de Belgische huishoudens	25
Tabel 25:	Procentueel aandeel van private huishoudens met een buitenlandse referentiepersoon naar omvang; vergelijking van de drie gewesten in 1991 en in 2001	26
Tabel 26:	Gemiddelde omvang van de private huishoudens in de provincies en arrondissementen	27-28
Tabel 27:	De maximale en minimale omvang in Vlaanderen en Wallonië van 1970 tot 2001	28
Tabel 28:	Verdeling van de private huishoudens naar omvang in de provincies en arrondissementen in 2001 (per duizend)	29-30
Tabel 29:	Huishoudentypen in België van 1970 tot 2001. Absolute aantallen en procentuele groei tussen opeenvolgende volkstellingen	32
Tabel 30:	Huishoudentypen in België van 1970 tot 2001. Relatieve verdeling	33
Tabel 31:	Huishoudentypen in Brussel van 1970 tot 2001. Absolute aantallen en relatieve waarden	34
Tabel 32:	Huishoudentypen in Vlaanderen van 1970 tot 2001. Absolute aantallen en relatieve waarden	35
Tabel 33:	Huishoudentypen in Wallonië van 1970 tot 2001. Absolute aantallen en relatieve waarden	36
Tabel 34:	Huishoudentypen in België van 1970 tot 2001. Gemiddelde huishoudensomvang	37
Tabel 35:	Huishoudentypen in België en in de drie Belgische gewesten in 2001. Gemiddelde huishoudensomvang	37
Tabel 36:	De huishoudens met twee of meer familiekeren in België van 1970 tot 2001	38
Tabel 37:	De huishoudens met twee of meer familiekeren in België en in de drie gewesten in 2001	39
Tabel 38:	De verdeling van personen in private huishoudens naar verwantschap in België van 1970 tot 2001. Absolute aantallen voor 1970, 1981, 1991 en 2001, en verdeling voor de leden van de huishoudens met een buitenlandse referentiepersoon in 1991 en 2001	40
Tabel 39:	De verdeling van personen in private huishoudens naar verwantschap in België van 1970 tot 2001. Procentuele verdeling voor 1970, 1981, 1991 en 2001, en voor de leden van huishoudens met een buitenlandse referentiepersoon in 1991 en 2001	41
Tabel 40:	De verdeling van personen in private huishoudens naar verwantschap in 1991 en 2001 in de drie gewesten	42
Tabel 41:	De procentuele verdeling van personen in private huishoudens naar verwantschap in 1991 en 2001 in de drie gewesten	42
Tabel 42:	De verdeling van personen in private huishoudens met een buitenlandse referentiepersoon naar verwantschap in 1991 en 2001 in de drie gewesten	43

Tabel 43:	De procentuele verdeling van personen in private huishoudens met een buitenlandse referentiepersoon naar verwantschap in 1991 en 2001 in de drie gewesten	43
Tabel 44:	Evolutie van het aantal familiekernen in België van 1970 tot 2001	44
Tabel 45:	Evolutie van de verdeling van de familiekernen in België van 1970 tot 2001	45
Tabel 46:	Evolutie van het aantal familiekernen in Brussel van 1970 tot 2001	46
Tabel 47:	Evolutie van de verdeling van de familiekernen in Brussel van 1970 tot 2001	46
Tabel 48:	Evolutie van het aantal familiekernen in Vlaanderen van 1970 tot 2001	47
Tabel 49:	Evolutie van de verdeling van de familiekernen in Vlaanderen van 1970 tot 2001	48
Tabel 50:	Evolutie van het aantal familiekernen in Wallonië van 1970 tot 2001	48
Tabel 51:	Evolutie van de verdeling van de familiekernen in Wallonië van 1970 tot 2001	49
Tabel 52:	Samenvatting van de veranderingen in het aantal familiekernen in België en in de drie gewesten tussen 1970 en 2001 (basis 1000 in 1970)	50
Tabel 53:	Huishoudenstypen en huishoudensposities	61
Tabel 54a:	Absolute aantallen mannen naar leeftijd en huishoudenspositie, België	62
Tabel 54b:	Absolute aantallen vrouwen naar leeftijd en huishoudenspositie, België	62
Tabel 55a:	Procentuele verdeling van mannen naar leeftijd en huishoudenspositie, België	63
Tabel 55b:	Procentuele verdeling van vrouwen naar leeftijd en huishoudenspositie, België	63
Tabel 56a:	Vlaanderen: procentuele verdeling van de mannen naar huishoudenspositie en leeftijdsgroep	65
Tabel 56b:	Vlaanderen: procentuele verdeling van de vrouwen naar huishoudenspositie en leeftijdsgroep	65
Tabel 56c:	Brussels Hoofdstedelijk Gewest: procentuele verdeling van de mannen naar huishoudenspositie en leeftijdsgroep	66
Tabel 56d:	Brussels Hoofdstedelijk Gewest: procentuele verdeling van de vrouwen naar huishoudenspositie en leeftijdsgroep	66
Tabel 56e:	Wallonië: procentuele verdeling van de mannen naar huishoudenspositie en leeftijdsgroep	67
Tabel 56f:	Wallonië: procentuele verdeling van de vrouwen naar huishoudenspositie en leeftijdsgroep	67
Tabel 57a:	Percentages ongehuwd samenwonende mannen in 1991 en 2001, naar ouderschap en leeftijdsgroep, België	69
Tabel 57b:	Percentages ongehuwd samenwonende vrouwen in 1991 en 2001, naar ouderschap en leeftijdsgroep, België	69
Tabel 58a:	Percentages ongehuwd samenwonende mannen zonder kinderen in 1991 en 2001, naar gewest en leeftijdsgroep, België	70
Tabel 58b:	Percentages ongehuwd samenwonende vrouwen zonder kinderen in 1991 en 2001, naar gewest en leeftijdsgroep	70
Tabel 59a:	Percentages ongehuwd samenwonende mannen met kinderen in 1991 en 2001, naar gewest en leeftijdsgroep	71
Tabel 59b:	Percentages ongehuwd samenwonende vrouwen met kinderen in 1991 en 2001, naar gewest en leeftijdsgroep	71
Tabel 60a:	Verdeling van de niet-Belgische mannen naar huishoudenspositie en leeftijdsgroep in absolute aantallen, België	97

Tabel 60b:	Verdeling van de niet-Belgische vrouwen naar huishoudenspositie en leeftijdsgroep in absolute aantallen, België	97
Tabel 61a:	Procentuele verdeling van de niet-Belgische mannen naar huishoudenspositie en leeftijdsgroep, België	98
Tabel 61b:	Procentuele verdeling van de niet-Belgische vrouwen naar huishoudenspositie en leeftijdsgroep, België	98
Tabel 62a:	Verhouding van de percentageverdeling naar huishoudenspositie en leeftijdsgroep van de niet-Belgische mannen t.o.v. de percentageverdeling van de totale mannelijke bevolking	99
Tabel 62b:	Verhouding van de percentageverdeling naar huishoudenspositie en leeftijdsgroep van de niet-Belgische vrouwen t.o.v. de percentageverdeling van de totale vrouwelijke bevolking	99
Tabel 63:	Typologie van de bevolking naar nationaliteit, 1991 en 2001	102
Tabel 64:	Verdeling van de bevolking in België naar de belangrijkste nationaliteiten van oorsprong op basis van nationaliteit bij de geboorte, 2001	105
Tabel 65a:	Verhouding van de percentageverdeling naar LIPRO-huishoudensposities en leeftijd van mannen van Franse oorsprong t.o.v. de percentageverdeling van de totale mannelijke bevolking	107
Tabel 65b:	Verhouding van de percentageverdeling naar LIPRO-huishoudensposities en leeftijd van vrouwen van Franse oorsprong t.o.v. de percentageverdeling van de totale vrouwelijke bevolking	107
Tabel 66a:	Verhouding van de percentageverdeling naar LIPRO-huishoudensposities en leeftijd van mannen van Nederlandse oorsprong t.o.v. de percentageverdeling van de totale mannelijke bevolking	109
Tabel 66b:	Verhouding van de percentageverdeling naar LIPRO-huishoudensposities en leeftijd van vrouwen van Nederlandse oorsprong t.o.v. de percentageverdeling van de totale vrouwelijke bevolking	109
Tabel 67a:	Verhouding van de percentageverdeling naar LIPRO-huishoudensposities en leeftijd van mannen van Italiaanse oorsprong t.o.v. de percentageverdeling van de totale mannelijke bevolking	111
Tabel 67b:	Verhouding van de percentageverdeling naar LIPRO-huishoudensposities en leeftijd van vrouwen van Italiaanse oorsprong t.o.v. de percentageverdeling van de totale vrouwelijke bevolking	111
Tabel 68a:	Verhouding van de percentageverdeling naar LIPRO-huishoudensposities en leeftijd van mannen van Spaanse oorsprong t.o.v. de percentageverdeling van de totale mannelijke bevolking	113
Tabel 68b:	Verhouding van de percentageverdeling naar LIPRO-huishoudensposities en leeftijd van vrouwen van Spaanse oorsprong t.o.v. de percentageverdeling van de totale vrouwelijke bevolking	113
Tabel 69a:	Verhouding van de percentageverdeling naar LIPRO-huishoudensposities en leeftijd van mannen van Marokkaanse oorsprong t.o.v. de percentageverdeling van de totale mannelijke bevolking	114
Tabel 69b:	Verhouding van de percentageverdeling naar LIPRO-huishoudensposities en leeftijd van vrouwen van Marokkaanse oorsprong t.o.v. de percentageverdeling van de totale vrouwelijke bevolking	114
Tabel 70a:	Verhouding van de percentageverdeling naar LIPRO-huishoudensposities en leeftijd van mannen van Turkse oorsprong t.o.v. de percentageverdeling van de totale mannelijke bevolking	116

Tabel 70b:	Verhouding van de percentageverdeling naar LIPRO-huishoudensposities en leeftijd van vrouwen van Turkse oorsprong t.o.v. de percentageverdeling van de totale vrouwelijke bevolking	116
Tabel 71a:	Verhouding van de percentageverdeling naar LIPRO-huishoudensposities en leeftijd van mannen van Poolse oorsprong t.o.v. de percentageverdeling van de totale mannelijke bevolking	118
Tabel 71b:	Verhouding van de percentageverdeling naar LIPRO-huishoudensposities en leeftijd van vrouwen van Poolse oorsprong t.o.v. de percentageverdeling van de totale vrouwelijke bevolking	118
Tabel 72a:	Verhouding van de percentageverdeling naar LIPRO-huishoudensposities en leeftijd van mannen van Portugese oorsprong t.o.v. de percentageverdeling van de totale mannelijke bevolking	119
Tabel 72b:	Verhouding van de percentageverdeling naar LIPRO-huishoudensposities en leeftijd van vrouwen van Portugese oorsprong t.o.v. de percentageverdeling van de totale vrouwelijke bevolking	119
Tabel 73a:	Verhouding van de percentageverdeling naar LIPRO-huishoudensposities en leeftijd van mannen van Congolese oorsprong t.o.v. de percentageverdeling van de totale mannelijke bevolking	120
Tabel 73b:	Verhouding van de percentageverdeling naar LIPRO-huishoudensposities en leeftijd van vrouwen van Congolese oorsprong t.o.v. de percentageverdeling van de totale vrouwelijke bevolking	121
Tabel 74:	Voornaamste kenmerken van éénpersoonshuishoudens (SING)	126
Tabel 75:	Voornaamste kenmerken van huishoudens van gehuwden zonder kinderen (MAR0)	127
Tabel 76:	Voornaamste kenmerken van huishoudens van gehuwden met kinderen (MAR+)	128
Tabel 77:	Voornaamste kenmerken van huishoudens van samenwonenden zonder kinderen (UNM0)	129
Tabel 78:	Voornaamste kenmerken van huishoudens van samenwonenden met kinderen (UNM+)	131
Tabel 79:	Vergelijking van huishoudens MAR+ en UNM+	132
Tabel 80:	Voornaamste kenmerken van huishoudens van alleenstaande ouders (H1PA)	134
Tabel 81:	Percentage huishoudens zonder inkomen of waarvan het type inkomen onbekend is naar type huishouden en leeftijd van de referentiepersoon, België, 2001	135
Tabel 82:	Percentage huishoudens met één vervangingsinkomen naar type huishouden en leeftijd van de referentiepersoon, België, 2001	136
Tabel 83:	Percentage huishoudens met één deeltijds inkomen naar type huishouden en leeftijd van de referentiepersoon, België, 2001	138
Tabel 84:	Vershil in aantal huishoudens met een voltijds inkomen tussen 2001 en 1991. Gehuwden zonder (MAR0) en met kinderen (MAR+)	138
Tabel 85:	Percentage huishoudens met één voltijds inkomen en één deeltijds inkomen naar type huishouden en leeftijd van de referentiepersoon, België, 2001	139
Tabel 86:	Percentage huishoudens met één voltijds inkomen en één vervangingsinkomen naar type huishouden en leeftijd van de referentiepersoon, België, 2001	140
Tabel 87:	Percentage huishoudens met twee vervangingsinkomens naar type huishouden en leeftijd van de referentiepersoon, België, 2001	140

Tabel 88:	Percentage huishoudens met twee deeltijdse inkomens naar type huishouden en leeftijd van de referentiepersoon, België, 2001	141
Tabel 89:	Percentage huishoudens met meer dan twee inkomens naar type huishouden en leeftijd van de referentiepersoon, België, 2001	142
Tabel 90:	Inkomensstructuur naar huishoudenstype voor geselecteerde leeftijdsgroepen van de referentiepersoon. De 25 tot 29-jarigen. Vergelijking België 1991 en 2001	143
Tabel 91:	Inkomensstructuur naar huishoudenstype voor geselecteerde leeftijdsgroepen van de referentiepersoon. De 35 tot 39-jarigen. Vergelijking België 1991 en 2001	144
Tabel 92:	Inkomensstructuur naar huishoudenstype voor geselecteerde leeftijdsgroepen van de referentiepersoon. De 45 tot 49-jarigen. Vergelijking België 1991 en 2001	144
Tabel 93:	Inkomensstructuur naar huishoudenstype voor geselecteerde leeftijdsgroepen van de referentiepersoon. De 55 tot 59-jarigen. Vergelijking België 1991 en 2001	145
Tabel 94:	Verdeling van de verschillende huishoudenstypen naar bewoningstitel (in %), België, 2001	146
Tabel 95:	Bewoningstitel naar leeftijd van de referentiepersoon en het huishoudenstype (percentages)	147
Tabel 96:	Kwaliteit van de woning en bewoningstitel bij de alleenstaanden	148
Tabel 97:	Kwaliteit van de woning en bewoningstitel bij gehuwden zonder kinderen	148
Tabel 98:	Kwaliteit van de woning en bewoningstitel bij gehuwden met kinderen	149
Tabel 99:	Kwaliteit van de woning en bewoningstitel bij samenwonenden zonder kinderen	149
Tabel 100:	Kwaliteit van de woning en bewoningstitel bij samenwonenden met kinderen	150
Tabel 101:	Kwaliteit van de woning en bewoningstitel bij alleenstaande ouders	150
Tabel 102:	Gemiddelde waarden van de indicator voor bestaansonzekerheid naar burgerlijke staat van de referentiepersoon	154
Tabel 103:	Gemiddelde waarden van de indicator voor bestaansonzekerheid naar beroepsstatuut van de referentiepersoon	155
Tabel 104:	Gemiddelde waarden van de indicator voor bestaansonzekerheid naar leeftijdsgroep van de referentiepersoon	155
Tabel 105:	Gemiddelde waarden van de indicator voor bestaansonzekerheid naar huishoudenstype	156
Tabel 106:	Gemiddelde waarden van de indicator voor bestaansonzekerheid naar provincie van verblijf	156
Tabel 107:	Bestaansonzekerheid van huishoudens naar huishoudenstype en leeftijdsgroep van de referentiepersoon (de cijfers tussen haakjes verwijzen naar de indeling per risiconiveau van de huishoudenstypen)	157

Lijst van figuren

Figuur 1:	Percentageverdeling van mannen en vrouwen naar leeftijdsgroep en LIPRO-positie, België, 1981-2006	73-75
Figuur 2:	Armoederisicograad per huishouden, België, 2001	158

Lijst van kaarten

Kaart 1a:	Gemiddelde omvang van de private huishoudens, 2001	80
Kaart 1b:	Evolutie van de gemiddelde omvang van de private huishoudens tussen 1991 en 2001	80
Kaart 2a:	Eénpersoonshuishoudens, 2001	82
Kaart 2b:	Evolutie van het aantal éénpersoonshuishoudens tussen 1991 en 2001	82
Kaart 3a:	Huishoudens van vijf personen of meer, 2001	84
Kaart 3b:	Evolutie van het aantal huishoudens van 5 personen of meer tussen 1991 en 2001	84
Kaart 4:	Gehuwde vrouwen van 20 tot 24 jaar met kinderen	86
Kaart 5:	Thuiswonende mannen van 25 tot 29 jaar	86
Kaart 6:	Ongehuwd samenwonende vrouwen van 25 tot 29 jaar met of zonder kinderen	88
Kaart 7:	Ongehuwd samenwonende vrouwen van 25 tot 29 jaar zonder kinderen	88
Kaart 8:	Ongehuwd samenwonende vrouwen van 25 tot 29 jaar met kinderen	89
Kaart 9:	Alleenstaande moeders van 20 tot 24 jaar	90
Kaart 10:	Alleenwonende vrouwen van 25 tot 29 jaar zonder kinderen (singles)	91
Kaart 11:	Gehuwde vrouwen van 65 tot 69 jaar met nog inwonende kinderen	92
Kaart 12:	Alleenstaande vrouwen van 85 jaar of ouder	93
Kaart 13:	Private huishoudens met 2 of meer familiekeren	93

Inleiding

In de sociale wetenschappen vormen personen doorgaans de eenheid van analyse. De demografie registreert personen en analyseert hun kenmerken, weliswaar niet individueel, maar als lid van de bredere groep waartoe ze behoren. Het is echter het huishouden dat de fundamentele basiseenheid vormt in de belangrijkste maatschappelijke processen. Het huishouden is uiteraard essentieel voor het reproductieproces, maar vormt ook de hoeksteen in de productie, consumptie en fiscaliteit. Huishoudens en gezinnen vormen het onderwerp van deze monografie, die een sterk kwantitatieve benadering combineert met een analyse van het bredere kader van maatschappelijke ontwikkelingen.

Huishoudens en gezinnen zijn geen synoniem maar dekken duidelijk onderscheiden begrippen. Huishoudens kunnen worden ingedeeld in private en collectieve huishoudens. Collectieve huishoudens zoals rusthuizen, kloosters, weeshuizen, gevangenissen, enz. tellen iets meer dan een tiende procent van alle huishoudens en omvatten ruim 1% van de bevolking. Bijna 99% van de bevolking leeft in een privaat huishouden. Een privaat huishouden kan bestaan uit een persoon die gewoonlijk alleen leeft, ofwel uit twee of meer personen, al dan niet met elkaar verwant, die gewoonlijk in dezelfde woning wonen en er samenleven. Een privaat huishouden kan samenvallen met een gezin (ook wel familiekeren genoemd), maar kan evengoed zowel geen als meerdere gezinnen omvatten. De ADSEI (voormalig NIS) definieert een familiekeren als “een wettelijk gehuwd paar met of zonder ongehuwde kinderen, of uit een vader of moeder met één of verscheidene ongehuwde kinderen”. In deze definitie valt een familiekeren dus samen met wat sociologisch als het “nucleair gezin” wordt omschreven. De beperking tot “een wettelijk gehuwd paar” is handig omwille van classificatieredenen, maar is - zoals uit recente cijfers blijkt - sociologisch achterhaald. In de monografie zal ruimschoots aandacht besteed worden aan het ongehuwd samenwonen en wordt in functie hiervan een aanvullende typologie gehanteerd.

De samenstelling van de bevolking naar huishoudenstype zoals we die vandaag kennen is het resultaat van belangrijke verschuivingen in demografisch gedrag. In ons land voltrok de eerste demografische transitie zich ongeveer in de eeuw tussen 1860 en 1960. De daling van de sterfte en van de vruchtbaarheid vormden de grondslag van een nieuw demografisch regime met een dalend aantal nooit gehuwden en een geleidelijke daling van de gemiddelde huwelijksleeftijd. De jaren van de babyboom vormden het orgelpunt van het klassieke kerngezin. Het huwelijk was de standaard; de huwelijksleeftijd bereikte historisch lage waarden. Na het huwelijk werd vroeg gestart met kinderen en de hoge huwelijksintensiteit resulteerde in geboortecohortes met zeer lage frequenties van finaal celibaat.

Sinds de jaren zestig van de 20ste eeuw is een tweede transitie ingezet. De kern van die nieuwe transitie is gebouwd op een nieuwe genderrelatie en een nieuwe relatie tussen ouders en kinderen. De kenmerken van deze nieuwe transitie komen verder aan bod in hoofdstuk één, maar aan de algemene trend van jong huwen en vroeg kinderen krijgen kwam manifest een eind. Die evolutie heeft zich overal in de geïndustrialiseerde wereld voorgedaan, al waren tempo en intensiteit van die ontwikkeling soms sterk verschillend.

Vandaag draagt de structuur van de huishoudens de kenmerken van deze twee transities. Bij de oudste generaties zorgen de verdergaande daling van de mortaliteit en de dominantie van het huwelijk bij de geboortecohortes van het interbellum voor hoge proporties gehuwden, terwijl de verschuivingen van de tweede demografische transitie zich nu volop ontplooiën bij de generaties in de fase van huishoudensvorming. De opeenvolgende hoofdstukken proberen stukjes van de nieuwe realiteit te belichten en cijfermateriaal aan te dragen om die evoluties te illustreren.

Het inleidend hoofdstuk schetst de factoren die bijdragen tot de recente ontwikkeling van de huishoudens in België. De ontwikkeling van de afgelopen decennia wordt gesitueerd binnen de tweede demografische transitie. De evolutie in België wordt daarbij vergeleken met deze in andere geïndustrialiseerde landen. Het tweede en het derde hoofdstuk sluiten hierop aan met een cijfermatig overzicht van de evolutie van de demografie van de huishoudens in België volgens de klassieke huishoudenstypologie. In hoofdstuk vier wordt een alternatieve typologie toegelicht die toelaat om huishoudens te vertalen naar individuele huishoudensposities. De gebruikte “Lipro-typologie” is ontwikkeld met het oog op huishoudensprojecties maar is ook geschikt om de grote diversiteit aan nieuwe huishoudenstrajecten weer te geven. Ze sluit goed aan op de recente evoluties in huishoudensamenstelling, ondermeer door de aandacht voor het ongehuwd samenwonen en voor de monoparentale huishoudens. In hoofdstuk vijf worden de ruimtelijke patronen van de huishoudensamenstelling besproken. Hoofdstuk zes en zeven tenslotte besteden aandacht aan de relatie tussen huishoudensvorming enerzijds en culturele achtergronden en socio-economische factoren anderzijds.

De monografie over huishoudens en gezinnen in België beoogt zeker geen volledigheid. Daarvoor is het onderwerp te omvattend en te rijk. Ze schetst een algemene demografische benadering van de recente ontwikkelingen op vlak van de huishoudensamenstelling. Heel wat materiaal is slechts gedeeltelijk uitgediept. Er valt vast en zeker heel wat meer te vertellen over het nieuwe demografische regime en de invloed die ervan uitgaat op de huishoudensvorming en –samenstelling. De evoluties die we in de periode 1970-2001 hebben doorlopen zullen in de komende decennia ongetwijfeld de huishoudensstructuren verder blijven beïnvloeden en nieuwe belangrijke maatschappelijke uitdagingen genereren.

Hoofdstuk 1 :

Huishoudenssamenstelling in perspectief, 1970-2001

1.1 Demografische “stocks” en “flows”

Het studiegebied van de demografie kan in de volgende vier punten worden samengevat:

- a. De demografie bestudeert de indeling van individuen van een gegeven bevolking naar verschillende staten of posities. Dit is de studie van demografische structuren aan de hand van “*stock*”-statistieken. Men telt m.a.w. gewoon het aantal individuen met een gegeven kenmerk (bijvoorbeeld gehuwden zonder kinderen, werkzoekende mannen).
- b. Men volgt vervolgens de transities of de overgangen die individuen meemaken van de ene naar de andere positie. Transities worden door werkwoorden weergegeven (bijvoorbeeld huwen, verhuizen, werk vinden, overlijden). De aaneenschakeling van transities vormt de levensloop van elk individu, d.i. van geboorte tot overlijden. De “*flow*”-statistiek houdt deze transities in het oog.
- c. Vervolgens tracht men in de demografie ook de oorzaken te bepalen van verschillen in transities bij individuen of groepen (verschillen in huwelijksleeftijd, in werkloosheidsgraad, in verwachte levensduur,...). Dit is de verklarende demografie.
- d. Tenslotte poogt men in kaart te brengen wat de sociale, economische of ecologische gevolgen zijn van verschillend demografisch gedrag of van veranderende demografische structuren.

Stocks en *flows* worden door verschillende statistische bronnen geleverd. In België is de voornaamste bron van demografische beschrijving van structuren (stocks) de serie volkstellingen vanaf 1846. De algemene socio-economische enquête (SEE) van 2001 is hier een voortzetting van. Daarnaast zijn andere bronnen nuttig zoals de Kruispuntendatabank met info over tewerkstelling of het Kadaster met info over de woningen. De demografische flows daarentegen worden opgetekend in registers, waarbij het Rijksregister de meest belangrijke is. Sinds 1989 worden hier geboorten, huwelijken, echtscheidingen, sterften en migraties of verhuizingen geregistreerd.

Teneinde verschuivingen in gedrag te kunnen opmeten en vergelijken berekent de demografie transitiekansen. Dit zijn de ratio's van een aantal transities van een welbepaald type en in een welbepaald tijdperk (flows), gerelateerd aan een risicopopulatie van personen die in staat is deze transitie te maken (stocks). Het is dus van bijzonder groot belang dat bij de berekening van deze ratio's of kansen er een perfecte aansluiting is tussen de gemeten grootheden in de tellers (transities, flows) en deze in de noemers (risicopopulatie, stocks). Zonder deze correspondentie of koppeling kan géén behoorlijke demografische statistiek worden aangemaakt en komt men in de knoei bij het maken van vergelijkingen of het volgen van trends in de tijd. De moderne demografie heeft deze statistische en dus anonieme koppeling van data dan ook nodig.

Demografische structuren, zoals in deze monografie behandeld, zijn het resultaat van een lange voorgeschiedenis. Immers, iedere generatie van personen – ook geboortecohorte genoemd – leeft doorheen haar eigen specifieke omstandigheden en heeft dus ook karakteristieke gedragingen gehad. Oudere generaties zijn bijvoorbeeld typisch van huis uit gehuwd, terwijl jongere generaties veel meer eerst andere mogelijkheden hebben doorlopen vooraleer te huwen (alleenwonen, samenwonen).

Nieuwe gedragsvormen en dus ook nieuwe huishoudensvormen komen aldus meer voor bij jongere dan bij oudere generaties. Teneinde de huidige structuren te kunnen “lezen” is dus inzicht nodig in de demografische voorgeschiedenis. En deze kan in kaart worden gebracht door te verwijzen naar twee opeenvolgende grote perioden van verandering, met name de “*eerste en de tweede demografische transitie*”.

1.2 Twee demografische transities

De term “*eerste demografische transitie*” slaat op de historische veranderingen die zich grosso modo hebben voltrokken in de periode 1860-1960. De meest ingrijpende demografische patroonswijzigingen in deze eeuw waren:

- a. De daling van de sterfte, eerst bij de volwassenen en iets later ook bij kinderen en zuigelingen.
- b. De daling van de vruchtbaarheid door bewuste geboortebeperving, eerst (vanaf circa 1870) in Wallonië en later ook in Vlaanderen. Nationaal liep het totaal vruchtbaarheidscijfer (TVC) terug van 3,8 kinderen in 1900 naar 2,0 kinderen in 1930 (i.e. tot op iets minder dan het vervangingsniveau).
- c. De daling van de leeftijd bij het eerste huwelijk en de daling van het aantal definitieve vrijgezellen. Dit is de zogenaamde nuptialiteitstransitie in West-Europa die gradueel een einde maakte aan het oude Malthusiaanse systeem van laat huwen en hoge proporties finale celibatairen.

De gevolgen voor de demografische structuur waren:

- a. Een geleidelijke veroudering van de populatie, vooral door “*ontgroening*”, d.w.z. de krimp aan de voet van de bevolkingspiramide veroorzaakt door de instroom van kleinere geboortecohorten. Dit is vooral het gevolg van de vruchtbaarheidscontrole. De winst op de sterfte daarentegen werd in alle leeftijdsklassen geboekt, en niet in het minst bij kinderen. Dit zorgde niet voor een vergrijzingseffect; tot aan de Tweede Wereldoorlog was eerder het tegendeel waar. Pas daarna is de winst meer geconcentreerd in de oudere leeftijdsklassen en ageert de daling van de mortaliteit in de richting van een sterke bijkomende “*vergrijzing*”.
- b. Vooral de daling van de vruchtbaarheid zorgde voor een duidelijke gezinsverduunning: het gemiddelde private huishouden in België telde in 1880 nog 4,6 personen, en in 1946 nog maar 3,0 personen.
- c. De verlaging van de huwelijksleeftijd en de daling van het finaal celibaat zorgde voor een sterker overwicht van gehuwde koppels op alle leeftijden boven 20 jaar en voor de afname van oudere vrijgezellen van beide geslachten.

De term “*tweede demografische transitie*” verwijst naar de veranderingen die zich vooral vanaf de jaren 1960 hebben voorgedaan. Deze zijn min of meer in chronologische volgorde:

- a. De toename van het aantal echtscheidingen en de verschuiving naar een steeds kortere huwelijksduur.
- b. De “*seksuele revolutie*” en de “*anticonceptierevolutie*” van de jaren '60, waarbij de leeftijd van eerste seksueel contact daalde en moderne en zeer efficiënte methoden van

- geboorteregeling werden ingezet (pil, spiraal) ter vervanging van veel minder betrouwbare methoden (coïtus interruptus, kalendermethode) en van illegale abortus.
- c. De omslag van de “*baby boom*”, met hoogtepunt in 1964, in een “*baby bust*” met vruchtbaarheid onder het vervangingsniveau vanaf 1972.
 - d. De continuïteit van zeer lage vruchtbaarheid, onder meer veroorzaakt door steeds verder uitstel van de eerste geboorten en de veroudering van het vruchtbaarheidspatroon naar leeftijd.
 - e. Het ontwikkelen van uitstelgedrag op andere gebieden, in het bijzonder inzake eerste huwelijken.
 - f. De opkomst van alternatieve startvormen van gezinsvorming zoals alleenwonen en ongehuwd samenwonen.
 - g. De daling van hertrouw na echtscheiding of verweduwing en de vervanging ervan door andere leefvormen zoals ongehuwd samenwonen en LAT(“*Living Apart Together*”)-relaties.
 - h. De start van procreatie bij ongehuwd samenwonenden en dus een toename van het aandeel van de niet-echtelijke geboorten in het totaal aantal geboorten.
 - i. Doorheen de ganse periode treedt vervolgens een verdere daling van de sterfte op. Vermits de zuigelingen- en kindersterfte na 1950 sterk zijn gedaald, is alle winst nagenoeg gerealiseerd na de leeftijd van 50 jaar. Deze vorm van mortaliteitsreductie zorgt nu voor een sterk “vergrijzingseffect”.

De resultaten van deze demografische wijzigingen in gedragspatronen zijn onmiskenbaar terug te vinden in de structuren, en vooral in de leeftijds- en de huishoudensstructuur. Het is de bedoeling van deze monografie om vooral deze laatste structurele veranderingen op te meten en gedetailleerd in kaart te brengen. Daartoe maken we gebruik van zowel de oudere indelingen van huishoudens en familiekeren van het Nationaal Instituut voor de Statistiek als van de nieuwere LIPRO-huishoudenstypologie. De oudere indeling laat ons toe de historische draad van het verhaal te volgen, terwijl de LIPRO-indeling de nodige aandacht schenkt aan de nieuwe huishoudenstypen ontstaan tijdens de “tweede demografische transitie”.

1.3 De Belgische “tweede demografische transitie” in internationaal perspectief

De tweede demografische transitie kan internationaal gevolgd worden aan de hand van een aantal courante demografische indicatoren. Zo kunnen we het uitstelgedrag volgen via de toename van de gemiddelde leeftijd bij eerste huwelijk en bij eerste geboorte. Voor de vruchtbaarheid kunnen we het periode-‘totaal vruchtbaarheidscijfer’ (TVC) en de cohortenafstamming volgen en voor de toename van de echtscheidingen het periode-‘totaal echtscheidingscijfer’ (TEC).

De opmeting van ongehuwd samenwonen is meer problematisch. In België kunnen de gegevens uit de volkstellingen gebruikt worden. Er zijn echter maar weinig landen die dergelijke exhaustieve informatie ter beschikking hebben. Meestal moet men zijn toevlucht nemen tot resultaten van enquêtes zoals de “*Family and Fertility Surveys*” (FFS) of de “*European Values Surveys*” (EVS). Hoe dan ook is de informatie over samenwonen slechts af en toe beschikbaar ter gelegenheid van de organisatie van dergelijke enquêtes. De resultaten geven bovendien niet meer dan een ruwe grootte-orde gezien de beperkte steekproefomvang, de verschillen in vraagstelling en de grootte van de non-respons. Een belangrijke hulp is evenwel de klassieke indicator over het aandeel van de buitenechtelijke geboorten.

Deze worden voor bijna alle Europese landen bijgehouden (België loopt hier jaren achterop qua rapportering) en geven een idee van de mate waarin samenwonenden of vrouwen met een partner een eerste geboorte hebben binnen een dergelijke alternatieve gezinsvorm. Een nadeel is dan wel dat deze indicator aan enige inflatie onderhevig is wanneer de vruchtbaarheid in haar geheel daalt. Dan stijgt immers het aandeel van alle eerste geboorten, en vermits buitenechtelijke geboorten veelal ook eerste geboorten zijn, stijgt ook hun aandeel binnen alle geboorten. Niettemin is deze indicator toch een erg duidelijke aanwijzer gebleken van een fundamenteel onderdeel van de “tweede demografische transitie”, nl. de start van procreatie bij samenwoners.

In tabel 1 kan men het uitstelgedrag van vrouwen volgen inzake de leeftijd bij eerste huwelijk. In 1970 was de eerste huwelijksleeftijd in de meeste landen nog vrij laag en begrepen tussen 22 en 24 jaar. Spanje en Ierland staken er net bovenuit, een paar Oost-Europese bevolkingen huwden wat vroeger. Dertig jaar later zijn tal van landen geëvolueerd naar een eerste huwelijksleeftijd van 27 tot 30 jaar. In 2002/03 haalt België net niet 27 jaar, maar Denemarken en Zweden zitten al boven de drempel van 30 jaar. De bevolking in de Oost-Europese landen blijft eerder huwen. De evolutie in Oost-Europa verloopt overigens heel traag vóór 1990 maar begint daarna aan een duidelijke inhaalbeweging. Over de gehele lijn is de gemiddelde leeftijd van vrouwen bij eerste huwelijk in dertig jaar tijd gestegen met circa 4 jaar, wat meer in Scandinavië en wat minder in Oost-Europa.

	1970	1980	1990	2000	2002/2003	Vershil t.o.v. 1970
België	22,4	22,2	24,2	26,3	26,7	+4,3
Nederland	22,9	23,2	25,9	27,8	28,2	+5,3
Frankrijk	22,6	23,0	25,6	28,0	28,3	+5,7
Duitsland	22,5	22,9	25,2	27,0	-	-
Denemarken	22,8	24,6	27,6	29,5	30,6	+7,8
Zweden	23,9	26,0	27,5	30,2	30,5	+6,6
Oostenrijk	22,9	23,2	24,9	27,2	27,7	+4,8
Zwitserland	24,2	25,0	26,8	27,9	28,4	+4,2
Spanje	24,9	23,4	25,3	27,8	28,6	+3,7
Italië	23,9	23,8	25,5	27,4	-	-
Ver. Koninkrijk	22,4	23,0	25,0	27,5	-	-
Ierland	24,8	24,6	26,6	28,2	-	-
Polen	22,8	22,7	22,6	23,9	24,3	+1,5
Hongarije	21,5	21,2	21,9	24,6	26,0	+4,5
Tsjechië	21,6	21,5	21,6	24,5	25,7	+4,1
Slovakije	22,0	21,9	21,9	24,0	25,0	+3,0
Slovenië	23,1	22,5	23,7	26,7	27,5	+4,4

Bron: Council of Europe (2005), p. 60

Tabel 1: Evolutie van de gemiddelde leeftijd van vrouwen onder 50 jaar bij het eerste huwelijk in diverse Europese landen, 1970-2003

Eén van de achterliggende redenen voor de toename van de huwelijksleeftijd is uiteraard de opkomst van het ongehuwd samenwonen, hetzij vóór, hetzij in de plaats van het afsluiten van een huwelijk. Zoals aangegeven, zijn de data over ongehuwd samenwonen veel schaarser en meestal afkomstig uit

surveys. In tabel 2 zijn de resultaten opgenomen van ongehuwd samenwonen bij vrouwen van 20-24 jaar, afkomstig uit de European Values Studies (EVS) van 1990 en de European Family and Fertility Surveys (FFS) van de jaren '90. De FFS-resultaten voor België slaan alleen op Vlaanderen.

	European Values Studies 1990	European Family & Fertility Surveys jaren '90		totaal
	totaal	zonder kinderen	met kinderen	
België	18	10*	2*	12*
Nederland	23	20	1	21
Frankrijk	24	19	5	24
Duitsland (West)	18	11	1	12
Denemarken	33	-	-	-
Zweden	36	32	12	42
Oostenrijk	-	20	7	27
Zwitserland	-	24	1	25
Italië	1	1	0	1
Spanje	3	3	1	4
Ver. Koninkrijk	24	-	-	-
Polen	-	0	0	0
Hongarije	-	4	3	7
Slovenië	-	8	9	17

* FFS-survey alleen voor Vlaanderen

Bron: Lesthaeghe & Moors (2000), Deboosere et al.

Tabel 2: Percentage ongehuwd samenwonende vrouwen van 20-24 jaar in diverse Europese landen zoals opgemeten in surveys tijdens de jaren '90

Zoals bekend is het fenomeen van ongehuwd samenwonen het vroegst in Scandinavië verspreid geraakt, om vervolgens eveneens toe te nemen tot een courante huishoudensvorm in West-Europa. Veel later volgt Zuid-Europa. Centraal- en Oost-Europa begint deze leefvorm te kennen vanaf circa 1990. In dit perspectief is België (en Vlaanderen veel meer dan Wallonië) net als bijvoorbeeld ook Duitsland eerder aan de conservatieve kant te situeren. In Nederland en vooral Frankrijk is cohabitatie vanaf de jaren '70 beslist sneller toegenomen. Ook in de overige delen van Europa blijft het onderscheid inzake premaritaal ongehuwd samenwonen markant. In Italië en Polen was het fenomeen nog zeer uitzonderlijk vóór 2000, terwijl in Hongarije en vooral Slovenië al een sterke opwaartse trend was gestart.

Parallel met de toename van ongehuwd samenwonen duikt ook de toename van procreatie binnen een samenwoningsverband i.p.v. binnen het traditionele huwelijk op. De registratie hiervan is veel vollediger en het aandeel van de buitenechtelijke geboorten in het totaal aantal geboorten geeft een beter beeld van de diverse nationale trends. De resultaten zijn bijeengebracht in tabel 3. Noteer opnieuw dat het laatste cijfer voor België – op het moment van dit schrijven – dateert van 1997, terwijl voor alle andere landen veel recentere resultaten bekend zijn.

	1970	1980	1990	2000	2002/2003	Vershil t.o.v. 1970
België	2,8	4,1	11,6	21,0*	-	-
Nederland	2,1	4,1	11,4	24,9	30,7	+28,6
Frankrijk	6,8	11,4	30,1	42,6	44,3	+37,5
Duitsland	7,2	11,9	15,3	23,4	27,0	+19,8
Denemarken	11,0	33,2	46,4	44,6	44,9	+33,9
Zweden	18,6	39,7	47,0	55,3	56,0	+37,4
Oostenrijk	12,8	17,8	23,6	33,8	35,3	+22,5
Zwitserland	3,8	4,7	6,1	10,7	12,4	+8,6
Spanje	1,4	3,9	9,6	17,7	21,8	+20,4
Italië	2,1	4,2	6,3	9,7	13,6	+11,5
Ver. Koninkrijk	8,0	11,5	27,9	39,5	41,5	+33,5
Ierland	2,7	5,0	14,5	31,5	31,4	+28,7
Polen	5,0	4,8	6,2	12,1	15,8	+10,8
Hongarije	5,4	7,1	13,1	29,0	32,3	+26,9
Tsjechië	5,4	5,6	8,6	21,8	28,5	+23,1
Slovakije	6,2	5,7	7,6	18,3	23,3	+17,1
Slovenië	8,5	13,1	24,5	37,1	42,5	+34,0

* cijfer voor 1997

Bron: Council of Europe (2005), p. 71

Tabel 3: Evolutie van de buitenechtelijke huwelijksvruchtbaarheid (% buitenechtelijke geboorten t.o.v. alle geboorten) in diverse Europese landen, 1970-2003

Uit deze percentages blijkt opnieuw dat de Scandinavische landen het voortouw hebben genomen inzake deze indicator, maar ook dat Frankrijk en het Verenigd Koninkrijk ondertussen bijna Scandinavische cijfers halen met meer dan 40 procent aan buitenechtelijke geboorten. Landen zoals Oostenrijk en Nederland, maar ook Ierland en Hongarije, hebben inmiddels de 30 procent overschreden. Noteer opnieuw dat Slovenië op korte tijd de kaap van 40 procent gerond heeft. Anderzijds liggen Duitsland, België en vooral Zwitserland aan de conservatieve zijde van de West-Europese verdeling. In Zuid-Europa is de toename van buitenechtelijke geboorten gering geweest tot circa 1990, maar nadien (en vooral na 2000) gaat het vrij snel in stijgende lijn. Zuid-Europa blijkt dus toch niet compleet immuun te zijn voor dit aspect van de “tweede demografische transitie”.

Naast het verschijnen en steeds populairder worden van alternatieve leefvormen en huishoudentypen is eveneens het verschijnsel van de gezinsverdunding opvallend. Dit wordt vooral gedetermineerd door de voortzetting van de lage vruchtbaarheid, de sterke toename van het aantal echtscheidingen en de verdere klim van alleenwonen in diverse leeftijdsgroepen.

De evolutie van de vruchtbaarheid wordt courant gevolgd aan de hand van het klassieke periode-TVC. Deze geeft weer hoeveel kinderen een vrouw gemiddeld zou hebben indien zij de vruchtbaarheidscijfers per leeftijdsgroep zoals waargenomen in een bepaald jaar zou cumuleren. Het gaat dus om de afstamming van een fictieve vrouw en niet van een reële generatie of geboortecohorte.

De waarden van het periode-TVC zijn opgenomen in tabel 4. Hieruit blijkt alvast dat de vruchtbaarheid in 1970 nog vrijwel overal meer dan 2 kinderen bedroeg. Er waren slechts een klein aantal landen die daar net onder lagen, terwijl verschillende landen nog met een ruime marge boven de vervangingsvruchtbaarheid van 2,05 kinderen uitstaken. In de jaren '70 dalen de TVC-waarden echter zeer sterk in Noord-, West- en Zuid-Europa, terwijl de waarden in de voormalige communistische landen stand houden tot 1990. Nadien keldert het TVC van Centraal- en Oost-Europa tot op het niveau van Zuid-Europa. Dit maakt dat de hogere vruchtbaarheid op dit ogenblik geregistreerd wordt in Frankrijk, Ierland en de Scandinavische landen, kort gevolgd door Nederland en het Verenigd Koninkrijk, en op een iets lager niveau ook België. Deze landen zijn nooit onder het niveau van 1,5 gegaan.

	1970	1980	1990	2000	2002/2003	Vershil t.a.v. 1970
België	2,25	1,68	1,62	1,66	1,62	-0,63
Nederland	2,57	1,60	1,62	1,72	1,75	-0,82
Frankrijk	2,47	1,95	1,78	1,88	1,89	-0,58
Duitsland	2,03	1,56	1,45	1,38	1,31	-0,72
Denemarken	1,95	1,55	1,67	1,77	1,76	-0,19
Zweden	1,92	1,68	2,13	1,54	1,71	-0,21
Oostenrijk	2,29	1,65	1,46	1,36	1,38	-0,91
Zwitserland	2,10	1,55	1,58	1,50	1,39	-0,71
Spanje	2,88	2,20	1,36	1,24	1,30	-1,58
Italië	2,43	1,64	1,33	1,24	1,29	-1,14
Verenigd Koninkrijk	2,43	1,89	1,83	1,64	1,71	-0,72
Ierland	3,85	3,24	2,11	1,90	1,98	-1,87
Polen	2,26	2,26	2,05	1,34	1,22	-1,04
Hongarije	1,98	1,91	1,87	1,32	1,28	-0,70
Tsjechië	1,90	2,10	1,90	1,14	1,18	-0,72
Slovakije	2,40	2,31	2,09	1,30	1,20	-1,20
Slovenië	2,12	2,10	1,46	1,26	1,20	-0,92

Bron: Council of Europe (2005), p. 76

Tabel 4: Totale vruchtbaarheidscijfers (periode-TVC) in diverse Europese landen, 1970-2003

Anders is het gesteld met de rest van Europa. Hier zijn nagenoeg geen landen meer te vinden die niet onder het peil van 1,5 zijn gedoken. Dit is het eerst gebeurd in Duitsland en Oostenrijk; kort daarop zakte ook Zuid-Europa onder deze drempel. Na 1990 gebeurt hetzelfde in Centraal- en Oost-Europa. Dit maakt dat de zogenaamde "lowest low fertility" van minder dan 1,3 kinderen nu reeds geruime tijd aanhoudt in een groot deel van Zuid-, Centraal- en Oost-Europa.

Achter deze vaststellingen schuilt een ander verhaal. Overal in niet-communistisch Europa is er na de jaren '60 een opvallend uitstelgedrag qua geboorten waar te nemen dat overigens vrij parallel loopt met het uitstel van eerste huwelijken. Een uitstel van geboorten, vooral in de leeftijdsgroepen jonger dan 30 jaar, doet het periode TVC overmatig dalen. Dit is net hetzelfde als een wekelijks omzetsdaling van een supermarkt als gevolg van het uitstellen van de aankopen door de klanten. Vraag is dan in welke mate zij later dit weer gaan inhalen. De evolutie van het periode-TVC is dus sterk onderhevig

aan een verschillend tempo van uitstel en al evenzeer gevoelig voor verschillen in recuperatie, grotendeels op oudere leeftijden en dus na dertig jaar. Er zijn dus twee delen in het verhaal van lage vruchtbaarheid: het *effect van uitstel* (tempo-effect) en het *effect van recuperatie of inhaal*. Is er geen inhaal, dan leidt het tempo-effect sowieso tot een blijvende verlaging van de vruchtbaarheid en wordt de finale afstamming van generaties even laag als het periode-TVC. Is er naderhand wel enige recuperatie op oudere leeftijden bij de uitstellers dan stijgt het TVC opnieuw of blijft het stabiel op hogere waarden.

Het verloop van de gemiddelde leeftijd van vrouwen bij de eerste geboorte geeft een goede indicatie van het uitstelgedrag en van de tempo-component. Deze cijfers zijn in tabel 5 bijeengebracht. De Belgische data lopen opnieuw flink achterop en stoppen in 1997. Bovendien zijn ze beperkt tot de eerste geboorten binnen het huidig huwelijk, daar waar het veel logischer zou zijn om gemiddelden te berekenen voor alle “biologische” eerste geboorten ongeacht huwelijk of rang van het huwelijk. Tal van eerste geboorten komen nu immers voor bij ongehuwde samenwonenden en deze worden hier niet in rekening gebracht. Los van deze opmerkingen stellen we vast dat het Belgisch gemiddelde in de buurt van 28 jaar is gekomen, wat een typisch cijfer is voor West-Europa.

	1970	1980	1990	2000	2002/2003
België+	24,3	24,7	26,4	27,8**	-
Nederland	24,8	25,7	27,6	28,6	28,7
Frankrijk	24,4	25,0	27,0	27,9	-
Duitsland+	24,0	25,0	26,6	28,2	-
Denemarken	23,7	24,6	26,4	27,7	-
Zweden	25,9	25,3	26,3	27,9	28,5
Oostenrijk	-	-	25,0	26,4	26,9
Zwitserland+	25,3	26,3	27,6	28,7	29,1
Spanje	-	25,0	26,8	29,1	29,2
Italië	25,0	25,0	26,9	28,0***	-
Verenigd Koninkrijk*	-	24,7	25,5	26,5	26,9
Ierland	-	25,5	26,6	27,6	28,2
Polen	22,8	23,4	23,3	24,5	24,9
Hongarije	22,8	22,4	23,1	25,1	26,1
Tsjechië	22,5	22,4	22,5	25,0	25,9
Slovakije	22,6	22,7	22,6	24,2	24,9
Slovenië	23,7	22,9	23,7	26,5	27,3

* enkel England + Wales

** 1997

*** 1995

+ Voor België, Duitsland en Zwitserland gaat het enkel om de eerste geboorten binnen het huidig huwelijk. Voor de andere landen gaat het gewoon om alle eerste geboorten van de vrouwen (biologische rang)

Bron: Council of Europe (2005), p. 81

Tabel 5: Evolutie van de gemiddelde leeftijd van vrouwen bij de eerste geboorte in diverse Europese landen, 1970-2003

Uitschieters naar boven toe (met gemiddelden van 29 jaar of meer) zijn Zwitserland en Spanje. Ook Nederland is niet meer zo veraf van een dergelijke zeer late start. Eigenlijk hebben alleen de voormalige Oostbloklanden lagere waarden, maar dat was ook reeds het geval in de jaren '70. Na 1990 is hun uitstelgedrag zeer geprononceerd; het is dan ook best mogelijk dat in Centraal- en Oost-Europa de gemiddelde leeftijd van vrouwen bij de eerste geboorte evolueert naar 27 à 28 jaar. Slovenië en Hongarije zijn trouwens al in die buurt aanbeland.

Zoals eerder aangegeven kan het periode-TVC misleidend zijn in tijden van tempoveranderingen in de vruchtbaarheid. Uitstelgedrag leidt tot een abnormale “deflatie” van het TVC en wanneer het uitstel stopt, stijgt het TVC opnieuw. De hamvraag is met hoeveel. Om daar zicht op te krijgen is het beter over te gaan naar de vruchtbaarheid per generatie (cohort) i.p.v. per periodemaat. Het probleem dat zich nu stelt is dat de jongere cohorten uiteraard nog niet de leeftijd van 50 jaar hebben bereikt en dus een onvolledige geschiedenis hebben. Niettemin kan men reeds een beeld vormen van hun finale afstamming eens ze de leeftijd van 40 hebben bereikt. De foutenmarge van de nog te realiseren vruchtbaarheid is dan immers niet meer zo groot.

De jongste cohorten waarvoor men een redelijke schatting kan geven is derhalve deze geboren in 1965. De resultaten zijn weergegeven in tabel 6. Deze generatie van vrouwen haalt in diverse landen een gemiddelde afstamming die nog in de buurt van 2 kinderen ligt. Dit geldt voor Ierland, Frankrijk, Zweden en Denemarken, en ook nog net voor het Verenigd Koninkrijk. België en Nederland hebben een afstamming van circa 1,75 à 1,80 kinderen. Oostenrijk, Zwitserland, Duitsland en Spanje liggen nog verder achterop (circa 1,6 kinderen). Italië heeft de laagste cohortenafstamming met reeds minder dan 1,5 kinderen. De rangschikking van de landen is dus bijna dezelfde als bij het periode-TVC, maar de waarden van de cohortenafstamming van 1965 liggen systematisch wat hoger.

	finale afstamming		finale afstamming
België	1,79*	Spanje	1,61
Nederland	1,77	Italië	1,49
Frankrijk	2,02	Verenigd Koninkrijk	1,90
Duitsland	1,53	Ierland	2,18
Denemarken	1,94	Polen	2,00
Zweden	1,98	Hongarije	1,97
Oostenrijk	1,64	Tsjechië	1,93
Zwitserland	1,65	Slovakije	2,04
		Slovenië	1,77

* vrouwen geboren in 1964

Bron: Council of Europe (2005), p. 88-89

Tabel 6: Geschatte finale afstamming van vrouwen geboren in 1965

In de voormalige Oostbloklanden (uitgezonderd in Slovenië) ligt de afstamming van de generatie van 1965 nog in de buurt van 2 kinderen, maar gegeven het uitstelgedrag na 1990 bij alle generaties en vooral bij de jongere starters is het bijna onmogelijk dat jongere cohorten nog in de buurt van de vervangingsvruchtbaarheid komen. We mogen daar dus ook een finale afstamming verwachten die in de toekomst ver onder de 2 kinderen kan duiken.

De laatste indicator voor de “tweede demografische transitie” is de toename van het aantal echtscheidingen. Hierbij horen drie caveats: (1) Een echtscheiding is maar mogelijk na een huwelijk. Separaties bij samenwonenden ontsnappen dus aan de statistiek van de echtscheidingen. In landen met hoge incidenties van ongehuwd samenwonen geven de echtscheidingscijfers bijgevolg een onderschatting van het totaal aantal koppels dat uit elkaar gaat. Dit is dus vooral het geval in de Scandinavische landen en Frankrijk. (2) Een doorslaggevende factor is van technisch-juridische aard en reflecteert de stand van zaken i.v.m. de gronden voor scheiding en de flexibiliteit van de procedure. Zo hebben Italië, Spanje en Ierland als gevolg van een restrictieve wetgeving een veel lagere echtscheidingscijfer dan verwacht. (3) Het totaal echtscheidingscijfer (TEC), opnieuw als periodemaat berekend, is erg onderhevig aan schommelingen te wijten aan een tempo-effect. Bij een versoepeling van de wetgeving vindt bijvoorbeeld plots een golf van echtscheidingen plaats die anders meer gespreid in de tijd zou optreden. Dit brengt dus weer een “inflatie-effect” teweeg op het periode-TEC. In de jaren daarna kan het TEC opnieuw wat dalen omdat een deel van de echtscheidingen al eerder waren voltrokken.

	1970	1980	1990	2000	2002/2003	Vershil t.o.v. 1970
België	10	21	31	45	54	+44
Nederland	11	25	30	38	33	+22
Frankrijk	12	22	32	38	43	+31
Duitsland	17	25	29	41	-	-
Denemarken	25	40	44	45	47	+22
Zweden	23	42	44	55	54	+31
Oostenrijk	18	26	33	43	43	+25
Zwitserland	15	27	33	26	41	+26
Spanje	-	-	10	-	10	-
Italië	5	3	8	-	13	+8
Ver. Koninkrijk	16	38	42	-	-	-
Ierland	-	-	-	-	-	-
Polen	14	14	15	17	20	+6
Hongarije	22	25	27	38	42	+20
Tsjechië	26	31	38	41	48	+22
Slovakije	11	18	23	27	32	+21
Slovenië	13	15	15	21	24	+11

Bron: Council of Europe (2005), p. 68

Tabel 7: Evolutie van het totaal echtscheidingscijfer (periode-TEC) per 100 huwelijken in diverse Europese landen, 1970-2003

Tot in 1980 behoorde België tot de landen van West- en Noord-Europa met een laag tot gematigd totaal echtscheidingscijfer (TEC bedroeg 10 in 1970 en 21 in 1980) (tabel 7). Enkel de cijfers in Zuid-Europa waren lager, doch grotendeels als gevolg van een restrictieve wetgeving terzake. Na 1990 is België geëvolueerd naar een land met hoge echtscheidingscijfers: met de periodecijfers van 2002 komt het synthetisch TEC neer op meer dan 50% van de huwelijken die eindigen in een scheiding. Het is duidelijk dat een dergelijke frequentie niet zonder gevolgen is voor de huishoudensstructuur: echtscheidingen leveren gezinnen op van alleenstaanden, alleenstaande ouders (meestal moeders) en

zelfs van personen die terugkeren naar het ouderlijk huis (vooral mannen). Bij geringe hertrouw ontstaan daaruit nieuwe huishoudens van samenwonenden met elk hun eigen kinderen.

1.4 Conclusies

De conclusie bij al het voorgaande is dat de kenmerken van de tweede demografische transitie zich gedurende de jaren '90 verder hebben gemanifesteerd in België. Bovendien stellen we vast dat er in ons land voor bepaalde karakteristieken zoals ongehuwd samenwonen, procreatie bij ongehuwden en vooral echtscheidingen sprake is van een trendversnelling. Het ligt dan ook voor de hand dat huishoudentypen zoals alleenstaanden en cohabitanten met of zonder kinderen aan een verdere opmars bezig zijn. Een verdere analyse van de huishoudensdata volgens zowel de indeling van het NIS als de LIPRO-typologie zullen hier meer detail over geven. Dit wordt respectievelijk in hoofdstukken 3 en 4 behandeld. In hoofdstuk 2 wordt eerst ingegaan op de evolutie van de huishoudens naar omvang.

Hoofdstuk 2:

Overzicht van de evolutie van de huishoudens en hun omvang, 1970-2001

2.1 Terminologie

De Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie (ADSEI, het voormalige NIS) gebruikt drie termen die meer uitleg verdienen omdat ze soms afwijken van het gangbare taalgebruik.

- (i) het begrip "huishouden" (Frans: "ménage").

Overeenkomstig de instructies van het NIS bij de vragenlijst wordt als huishouden beschouwd een persoon die gewoonlijk alleen leeft, ofwel twee of meer personen, die al dan niet door familiebanden verbonden, gewoonlijk eenzelfde woning betrekken en er samenleven. Personen die tijdelijk aanwezig zijn op het ogenblik van de enquête, zoals gasten en genodigden, worden niet beschouwd als leden van het huishouden. We merken op dat in de publicaties bij eerdere volkstellingen de term "ménage" wel altijd in het Frans werd gebruikt, maar dat in het Nederlands in plaats van de term "huishouden" de term "gezin" werd aangewend.

De huishoudens worden ingedeeld volgens hun private of collectieve karakter. Collectieve huishoudens zijn kloostergemeenschappen, rusthuizen, weeshuizen, studenten- of arbeidershomes, verplegingsinrichtingen en gevangenissen.

Private huishoudens kunnen dus personen bevatten die geen verwantschapsband met elkaar hebben, zoals dienstboden, bedienden en werklieden die bij hun werkgever inwonen als zij niet minstens eens per week terugkeren naar het huishouden van herkomst. Daarentegen horen personen die tijdelijk afwezig zijn niet tot het huishouden.

De woonplaats van het huishouden is namelijk het wettelijke domicilie, aangezien het NIS zich voor de huishoudensamenstelling op de informatie van het Rijksregister baseert. Bijvoorbeeld, een bejaarde die definitief in een inrichting is geplaatst, doch die gedomicilieerd is gebleven bij de gehuwde partner die nog alleen woont, vormt samen met de partner een gehuwd paar voor zover er geen correctie op het telformulier werd aangebracht.

- (ii) de referentiepersoon

De vragenlijst van de enquête bepaalt dat de referentiepersoon het lid van het huishouden is dat gewoonlijk de contacten onderhoudt met de overheid voor huishoudaangelegenheden. Op de voorgedrukte formulieren werd de referentiepersoon van het huishouden vermeld zoals dat in het bevolkingsregister van de gemeente is gebeurd. Een alleenstaande wordt uiteraard altijd als referentiepersoon beschouwd.

Een referentiepersoon dient om de verwantschapsrelaties van alle leden van het huishouden met de referentiepersoon te bepalen. Daarenboven kunnen de sociaal-economische eigenschappen van het

huishouden als geheel het best worden omschreven door te verwijzen naar de karakteristieken van de referentiepersoon.

De keuze van een referentiepersoon heeft ingrijpende gevolgen voor de constructie van huishoudenstypen. Twee gelijkaardige huishoudens kunnen in verschillende typen worden ondergebracht op basis van de keuze van de referentiepersoon. Bijvoorbeeld, twee huishoudens bestaan uit een oudere moeder, eigenares van het huis en pensioengerechtigd, en een inwonende volwassen dochter met een beroepsinkomen. Men kan zich gemakkelijk indenken dat in het ene geval de moeder en in het andere geval de dochter als referentiepersoon opgegeven wordt. In het eerste geval krijgen we een éénoudergezin met inwonend kind, in het andere een gezin met een inwonende bejaarde. Verder krijgen we in het eerste geval een gezin met een gepensioneerde, en in het tweede geval een gezin van een loontrekker. Dergelijke voorbeelden waarbij de keuze van de referentiepersoon vrij arbitrair kan gebeuren zijn legio, met uiteraard grote gevolgen voor de classificatie van huishoudens en gezinnen.

(iii) de familiekern

Het NIS definieert de familiekern als "de bevoorrechte cel van het gezin waartoe zij behoort. Een familiekern bestaat uit een wettelijk gehuwd paar met of zonder ongehuwde kinderen, of uit een vader of moeder met één of verscheidene ongehuwde kinderen".

Familiekernen zijn bijgevolg gehuwde ouders met of zonder ongehuwde kinderen of éénoudergezinnen met ongehuwde kinderen. Het begrip slaat derhalve op wat sociologisch met de term "nucleair gezin" wordt aangegeven. Een huishouden kan meerdere familiekernen bevatten. Ook kunnen in een huishouden andere, al dan niet verwante personen met een "familiekern" samenwonen. De basis van een kern is verder niet noodzakelijk de referentiepersoon van het huishouden.

Niet alle huishoudens bestaan noodzakelijkerwijs uit een kern. Zo is een "niet-familiaal huishouden" een huishouden zonder kern en bestaat het uit een alleenwonende persoon, of twee of meer personen die niet zijn gehuwd en geen band van afstamming (ouder-kind) met elkaar onderhouden.

Een "huishouden met één kern" bevat altijd één echtpaar met of zonder ongehuwde kinderen of één alleenstaande ouder met ongehuwde kinderen. Daarbij kunnen er naast die kern nog andere personen inwonen, zoals een van de (schoon)ouders (niet beide), of een andere al dan niet verwante persoon (bijvoorbeeld een (schoon)zuster of (schoon)broer), of een inwonende dienstbode, levensgezel of levensgezellin.

Een "huishouden met twee of meer kernen" bevat minstens twee echtparen, al dan niet met (klein)kinderen, of een echtpaar plus een éénoudergezin. In veel gevallen gaat het om driegeratiegezinnen: "echtpaar + echtpaar van gehuwde kinderen + kleinkinderen". Doch een driegeratiegezin is niet noodzakelijk. De volgende combinaties hebben twee kernen: "een echtpaar + echtpaar van gehuwde kinderen (zonder kleinkinderen)", "een echtpaar + een ander echtpaar, elk met eigen of zonder kinderen", of "een echtpaar + andere alleenstaande ouder met zijn/haar kinderen". Ten slotte hebben twee éénoudergezinnen die samenwonen en waarvan de ouders cohabitanten zijn geworden ook twee gezinskernen, zelfs indien de respectievelijke ouders huwen en deze twee kernen tot een enkele verenigen.

2.2 Evolutie van de huishoudens en hun omvang, 1970-2001

Sedert 1970 is de totale bevolking met slechts 7% gegroeid. Het aantal huishoudens daarentegen steeg aanzienlijk sneller en groeide met 33%. Bijgevolg is de gemiddelde huishoudensomvang met 20% afgenomen (tabel 8). De stijging van het aantal huishoudens en de daling van de gemiddelde huishoudensomvang is niet nieuw: een eeuw geleden telde een huishouden gemiddeld 4,56 leden. Vijftig jaar geleden was dat nog maar 3.

	Aantal huishoudens		Totale bevolking		Gemiddelde omvang	
1970	3.238.777	100	9.650.944	100	2,98	100
1981	3.612.969	112	9.848.647	102	2,73	92
1991	3.958.352	122	9.978.681	103	2,52	85
2001	4.302.631	133	10.296.350	107	2,39	80

Tabel 8: Huishoudens en gemiddelde huishoudensomvang in België van 1970 tot 2001

Brussel

	Aantal huishoudens		Totale bevolking		Gemiddelde omvang	
1970	449.195	100	1.075.136	100	2,39	100
1981	454.646	101	997.293	93	2,20	92
1991	460.646	103	954.045	89	2,07	87
2001	473.399	105	973.565	91	2,06	86

Vlaanderen

	Aantal huishoudens		Totale bevolking		Gemiddelde omvang	
1970	1.704.137	100	5.416.583	100	3,18	100
1981	1.970.437	116	5.630.129	104	2,86	90
1991	2.205.884	129	5.768.925	107	2,62	82
2001	2.458.578	144	5.968.074	110	2,46	77

Wallonië

	Aantal huishoudens		Totale bevolking		Gemiddelde omvang	
1970	1.085.445	100	3.159.225	100	2,91	100
1981	1.188.252	109	3.221.225	102	2,71	93
1991	1.291.822	119	3.255.711	103	2,52	87
2001	1.400.654	129	3.354.711	106	2,40	82

Tabel 9: Huishoudens en gemiddelde huishoudensomvang in het Brusselse, Vlaamse en Waalse Gewest in 1970, 1981, 1991 en 2001

Op gewestelijk niveau onderscheiden we de volgende opvallende kenmerken (tabel 9):

- De kleine gemiddelde huishoudensomvang in Brussel.
- De terugval van de huishoudensomvang in de drie gewesten. In Vlaanderen was die afname groter dan elders, waardoor de huishoudensomvang in de twee grootste gewesten van het land in evenwicht lijkt te zijn. We stellen vast dat de huishoudensomvang in 2001 nagenoeg gelijk is in Vlaanderen en Wallonië.

- De vertraging van de groei van het aantal huishoudens. Het indexcijfer van het aantal huishoudens gedeeld door het indexcijfer van de totale bevolking – beide cijfers werden in 1970 op 100 vastgelegd – geeft een "netto" aangroei-cijfer – m.a.w. zonder de invloed van de bevolkingsgroei – van de huishoudens weer. In het decennium 1970-1981 (index 100 in 1970) bedraagt dit gemiddeld per jaar 0,85% voor België, 0,81% voor Brussel, 1,03% voor Vlaanderen en 0,66% voor Wallonië. In de loop van het volgende decennium (index 100 in 1981) bedraagt de nettogroei 0,82% voor België, 0,60% voor Brussel, 0,92% voor Vlaanderen en 0,75 voor Wallonië. Tijdens het derde decennium (index 100 in 1991) bedraagt de nettogroei 0,52% voor België, nagenoeg nul voor Brussel, 0,75% voor Vlaanderen en 0,51% voor Wallonië. De nettogroei van het aantal huishoudens is bijgevolg tussen 1970 en 2001 blijven afnemen, en vooral tussen 1991 en 2001 is die vertraging bijzonder groot.

De huishoudens worden gewoonlijk ingedeeld volgens hun privaat of collectieve karakter. In het volgende deel geven we eerst een kort overzicht van de evolutie van collectieve huishoudens; vervolgens gaan we dieper in op de private huishoudens omdat zij de overgrote meerderheid van de huishoudens en de bevolking vertegenwoordigen.

2.3 Evolutie van de collectieve huishoudens

Collectieve huishoudens brengen meerdere personen die geen verwanten zijn bijeen in instellingen of gemeenschappen. Ze bevatten bijvoorbeeld kloostergemeenschappen, bejaarden of zieken in verpleeghuizen, vrijwilligers in kazernen, enz.

De manier waarop deze categorie wordt bepaald, is niet langer betrouwbaar. Almaar meer personen in collectieve huishoudens zijn immers bejaarden in homes of rusthuizen; maar niet alle personen in rusthuizen worden in deze categorie opgenomen, waardoor deze indeling niet langer doeltreffend is.

	<u>Collectieve huishoudens</u>		<u>Bevolking in collectieve huishoudens</u>	
	aantal	in % van het totale aantal huishoudens	aantal	in % van het totale aantal huishoudens
1970	4.549	0,14	124.481	1,29
1981	4.790	0,13	110.523	1,12
1991	5.227	0,13	113.091	1,13
2001	6.145	0,14	144.334	1,40

Tabel 10: Collectieve huishoudens en hun bevolking. Aantallen en percentages ten opzichte van het totale aantal huishoudens en de totale bevolking

Daarom geven we hieronder enkel de grote lijnen voor deze categorie. Vervolgens richten we ons uitsluitend op de private huishoudens, waarbij we in gedachten houden dat die bevolking niet het totale inwonersaantal van het land vertegenwoordigt (tabel 10).

Terwijl het absolute aantal collectieve huishoudens tussen 1970 en 2001 licht is toegenomen, blijft hun relatieve aandeel binnen het totale aantal huishoudens erg beperkt. De absolute aantallen en percentages van de bevolking in deze huishoudens neemt sinds 1981 enigszins toe, maar de absolute cijfers zijn ongetwijfeld onderschat voor zover een groot aantal personen in homes nog altijd een eigen adres heeft (tabel 11).

	<u>Collectieve huishoudens</u>		<u>Bevolking in collectieve huishoudens</u>	
	aantal	%	aantal	%
Brussel 1970	522	0,12	13.890	1,29
1981	501	0,11	11.995	1,20
1991	555	0,12	11.577	1,21
2001	599	0,13	16.256	1,67
Vlaanderen 1970	2.606	0,15	74.335	1,37
1981	2.611	0,13	67.920	1,20
1991	2.846	0,13	6.259	1,18
2001	3.177	0,13	80.972	1,36
Wallonië 1970	1.421	0,13	36.256	1,13
1981	1.678	0,14	30.608	0,95
1991	1.826	0,14	33.255	1,02
2001	2.369	0,17	47.106	1,40

Tabel 11: Collectieve huishoudens en hun bevolking. Aantallen en percentages ten opzichte van het totale aantal huishoudens en de totale bevolking van het gewest

Gewestelijke verschillen zijn noch in de tijd noch in de ruimte aanwijsbaar. We merken echter op dat de kleinste groei van het aantal collectieve huishoudens en hun bevolking tussen 1991 en 2001 in Vlaanderen plaatsvond.

Tussen 1970 en 1991 bleef de omvang van de collectieve huishoudens enkel afnemen. In de loop van het laatste decennium merken we echter een groei van het aantal collectieve huishoudens van minstens dertig personen en een stabilisatie van het percentage collectieve huishoudens met 20 tot 29 personen (tabel 12).

Omvang	1970	1981	1991	2001
-10	39,9	48,4	51,5	50,3
<10-19>	21,6	20,7	19,4	17,5
<20-29>	12,8	9,5	8,6	8,6
30 en meer	25,9	21,4	20,5	23,7

Tabel 12: Verdeling van de collectieve huishoudens naar omvang, in België, bij de vier laatste volkstellingen

Omvang	<u>Brussel</u>		<u>Vlaanderen</u>		<u>Wallonië</u>	
	1991	2001	1991	2001	1991	2001
-10	49,9	46,6	51,6	52,1	51,8	49,0
<10-19>	23,8	18,7	17,6	15,8	21,0	19,3
<20-29>	7,7	9,0	8,3	7,1	9,2	10,3
30 en meer	18,6	25,9	22,5	25,0	18,0	21,4

Tabel 13: Verdeling van de collectieve huishoudens naar omvang in de drie gewesten in 1991 en in 2001

De verschillen in omvang tussen de gewesten van 1991 tot 2001 zijn beperkt. We merken echter dat de collectieve huishoudens van minstens tien personen enigszins toenemen in Vlaanderen, terwijl ze in Brussel en Wallonië wat afnemen. Het omgekeerde geldt voor de collectieve huishoudens van 20 tot 29 personen (tabel 13).

2.4 Evolutie van de private huishoudens

Het aantal private huishoudens is in de drie Belgische gewesten toegenomen, alhoewel erg gering in Brussel. Vlaanderen kent het sterkste groei ritme, met een maximum (+ 15,7%) tussen 1970 en 1981 (tabel 14). In de twee grote gewesten merken we echter in de loop van drie decennia een gestage vertraging van de groei van het aantal huishoudens.

	1970		1981		1991		2001	
	Aantal	Aantal	% / 1970	Aantal	% / 1981	Aantal	% / 1991	
BELGIË	3.234.228	3.608.178	+11,6	3.953.125	+9,5	4.296.486	+8,7	
Brussel	448.673	453.778	+1,1	460.091	+1,3	472.800	+2,8	
Vlaanderen	1.701.531	967.826	+15,7	2.203.038	+12,0	2.425.401	+10,1	
Wallonië	1.084.024	186.574	+9,5	1.289.996	+8,7	1.398.285	+8,4	

Tabel 14: Aantal en groei van private huishoudens in België en in de drie gewesten van 1970 tot 2001

Rekening houdend met de beperkte bevolkingstoename tussen de volkstellingen van 1970 en 1991, is het aantal personen in private huishoudens aanzienlijk minder sterk gestegen. Brussel onderscheidt zich zelfs met dalingen van 7,2% en 4,5%. De situatie wijzigt lichtjes tussen 1991 en 2001: de evolutie van het aantal personen in private huishoudens te Brussel wordt enigszins positief; toch is die evolutie nagenoeg drie keer zo groot in Vlaanderen en Wallonië (tabel 15).

	1970		1981		1991		2001	
	Aantal	Aantal	% / 1970	Aantal	% / 1981	Aantal	% / 1991	
BELGIË	9.526.463	9.738.124	+1,0	9.851.390	+1,0	10.152.016	+3,1	
Brussel	1.061.246	985.298	-7,2	950.883	-4,5	957.309	+1,7	
Vlaanderen	5.342.248	5.562.209	+1,5	5.692.156	+1,0	5.887.102	+3,4	
Wallonië	3.061.549	3.190.617	+1,0	3.218.351	+1,0	3.307.605	+2,8	

Tabel 15: De totale bevolking in private huishoudens: aantallen en tienjaarlijkse aangroei

Tussen 1970 en 2001 nam het absolute aantal huishoudens van minder dan vijf personen aanzienlijk toe. Die stijging bereikte een maximum in het eerste decennium. Tussen 1981 en 1991 kenden enkel de huishoudens van één persoon een opmerkelijke stijging. Tussen 1991 en 2001 merken we daarentegen een daling van het aantal huishoudens van meer dan twee personen. De huishoudens van één persoon blijven, ofschoon minder sterk, toenemen; ze vormen het grootste aandeel in 2001, net boven de huishoudens van twee personen die in de loop van het tweede decennium nochtans sterk zijn toegenomen (tabel 16).

Omvang	1970		1981		1991		2001	
	Aantal	Aantal	% / 1970	Aantal	% / 1981	Aantal	% / 1991	
1	607.381	837.268	+37,8	1.123.671	+34,2	1.365.711	+21,5	
2	975.580	1.071.969	+10,0	1.169.387	+9,1	1.344.799	+15,0	
3	650.988	721.000	+10,8	736.438	+2,1	699.838	-5,0	
4	478.809	567.226	+18,5	599.835	+5,7	580.099	-3,3	
5	263.613	247.866	-6,0	222.373	-10,3	213.057	-4,2	
6	135.590	99.633	-26,5	67.233	-32,5	62.571	-6,9	
7	64.296	37.615	-42,0	20.138	-46,4	18.152	-9,9	
8 en +	57.971	25.601	-56,0	14.050	-45,1	12.259	-12,7	
Totaal	3.234.228	3.608.178	+11,6	3.953.125	+9,5	4.296.486	+8,7	

Tabel 16: Verdeling van de private huishoudens in België naar omvang bij de volkstellingen van 1970, 1981, 1991 en 2001

Relatief gezien kent de indeling van de huishoudens naar omvang tussen 1970 en 2001 een gestage evolutie, gekenmerkt door:

- een toename van de éénpersoonshuishoudens en, sinds 1991, van de huishoudens met twee personen;
- sinds 1991 een lichte daling van de huishoudens met drie of vier personen;
- een afname met 56% van de huishoudens met vijf personen en meer.

In 2001 bestond 63,1% van het totale aantal huishoudens uit een of twee personen, m.a.w. bijna twee derde van de private huishoudens. In 2001 tellen we voor de eerste keer meer huishoudens van één persoon dan huishoudens van twee personen (tabel 17)!

Omvang	1970		1981		1991		2001	
	%	cumul.	%	cumul.	%	cumul.	%	cumul.
1	18,8	18,8	23,2	23,2	28,4	28,4	31,8	31,8
2	30,2	49,0	29,7	52,9	29,7	58,1	31,3	63,1
3	20,1	69,1	20,0	72,9	18,6	76,7	16,3	79,4
4	14,8	83,9	15,7	88,6	15,2	91,9	13,5	92,9
5	8,2	92,1	6,9	95,5	5,6	97,5	4,9	97,8
6	4,2	96,3	2,8	98,3	1,7	99,2	1,5	99,3
7	2,0	98,3	1,0	99,3	0,5	99,7	0,4	99,7
8 en +	1,7	100	0,7	100	0,3	100	0,3	100

Tabel 17: Percentageverdeling en cumulatieve verdeling van de private huishoudens in België naar omvang

2.4.1 Private huishoudens met een buitenlandse referentiepersoon

Voor de huishoudens met een buitenlandse referentiepersoon is de evolutie van het aantal huishoudens naar omvang compleet verschillend van die voor alle huishoudens samen. Zo stellen we het volgende vast (tabel 18):

- Het absolute aantal huishoudens neemt tussen 1970 en 1981 in elke omvang toe. De kleine en middelgrote huishoudens (minder dan zes personen) zijn veel minder snel toegenomen dan die van zes personen of meer.

- Tussen 1981 en 1991 kent het aantal huishoudens van alleenstaanden een heuse explosie. Het aantal huishoudens van twee personen neemt nog altijd sterk toe (+ 22,1%), terwijl het aantal huishoudens van zes personen en meer achteruitgaat. Die achteruitgang is echter kleiner dan het gemiddelde.
- Tussen 1991 en 2001 nemen enkel de huishoudens van een of twee personen toe. Het aantal huishoudens van meer dan drie personen neemt af, in het bijzonder de huishoudens van meer dan vijf personen.

Omvang	1970		1981		1991		2001	
	aantal		aantal	% versch.	aantal	% versch.	aantal	% versch.
1	50.478		71.151	+41,0	115.981	+63,0	152.548	+31,5
2	46.648		61.775	+32,4	75.403	+22,1	97.100	+28,8
3	42.215		57.628	+36,5	60.540	+5,1	61.355	+1,3
4	36.823		53.483	+45,2	58.201	+8,8	54.742	-5,9
5	21.699		26.245	+21,0	27.448	+4,6	23.881	-13,0
6	12.413		13.289	+7,1	12.591	-5,3	9.046	-28,2
7	6.611		7.313	+10,6	6.443	-11,9	3.728	-42,1
8 en +	7.309		8.032	+9,9	7.908	-1,5	3.673	-53,6
Totaal	224.196		298.916	+33,3	364.515	+21,9	406.073	+11,4

Tabel 18: Verdeling en groei van de private huishoudens in België met een buitenlandse referentiepersoon naar huishoudensomvang (absolute waarden)

Omvang	1970		1981		1991		2001	
	%	cumul.	%	cumul.	%	cumul.	%	cumul.
1	22,5	22,5	23,8	23,8	31,8	31,8	37,6	37,6
2	20,8	43,3	20,7	44,5	20,7	52,5	23,9	61,5
3	18,8	62,1	19,3	63,8	16,6	69,1	15,1	76,6
4	16,4	78,5	17,9	81,7	16,0	85,1	13,5	90,1
5	9,7	88,2	8,8	90,5	7,5	92,6	5,9	95,9
6	5,5	93,7	4,4	94,9	3,5	96,1	2,2	98,2
7	3,0	96,7	2,5	97,4	1,8	97,9	0,9	99,1
8 en +	3,3	100	2,6	100	2,1	100	0,9	100

Tabel 19: Percentageverdeling en cumulatieve percentageverdeling van de private huishoudens in België met een buitenlandse referentiepersoon naar huishoudensomvang

Relatief gezien loopt de evolutie van de omvang van "buitenlandse" huishoudens echter gelijk met die van alle huishoudens samen: in 2001 bestaat 76,6% van de "buitenlandse" huishoudens uit drie personen of minder, terwijl dat voor alle huishoudens samen 79,4% is (tabellen 17 en 19). Het idee dat "buitenlandse" huishoudens uit heel veel gezinsleden bestaan, blijkt bijgevolg een illusie. Uiteraard is er nog steeds een oververtegenwoordiging van grote gezinnen bij "buitenlanders", maar dat aandeel is niet buitengewoon: in 2001 telt 9,9% van de "buitenlandse" huishoudens vijf personen of meer, terwijl dat voor alle huishoudens samen 7,1% is.

We kunnen het relatieve aandeel "buitenlandse" private huishoudens vergelijken met het totale aantal huishoudens volgens omvang en ze in verband brengen met het percentage buitenlanders op de totale bevolking. Uiteraard gaat het hier slechts om een indicatie, want de huishoudens worden als "buitenlands" beschouwd op basis van de nationaliteit van de referentiepersoon. Dat sluit niet uit dat er

Belgen zijn in die huishoudens (het omgekeerde is natuurlijk ook waar). Wanneer we op die manier te werk gaan, zien we in tabel 20 het volgende:

- Bij alleenstaanden zijn de "buitenlandse" huishoudens oververtegenwoordigd, een trend die zich sinds 1970 ontwikkelt.
- Bij de huishoudens van twee personen zijn de "buitenlandse" huishoudens nog steeds ondervertegenwoordigd, alhoewel de kloof de afgelopen drie decennia gestaag is gekrompen.
- Des te groter de omvang van het huishouden, des te groter het aandeel huishoudens met een buitenlandse referentiepersoon; die tendens heeft zich tussen 1970 en 1991 sterk ontwikkeld en is in de loop van het laatste decennium stilaan afgenomen.
- We merken op dat we hier geen rekening hebben gehouden met de verschillende nationaliteiten van de referentiepersonen in "buitenlandse" huishoudens; die groep is echter zeer heterogeen en omvat personen van Europese nationaliteit, personen uit Turkije, de Maghreblanden of diverse ontwikkelingslanden. Verderop analyseren we de verschillen volgens enkele belangrijke nationaliteiten in België.

Omvang	1970	1981	1991	2001
1	8,3	8,5	10,3	11,2
2	4,8	5,8	6,4	7,2
3	6,5	8,0	8,2	8,8
4	7,7	9,4	9,7	9,4
5	8,2	10,6	12,3	11,2
6	9,2	13,3	18,7	14,5
7	10,3	19,4	32,0	20,5
8 en +	12,6	31,4	56,3	30,0
Alle omvang	6,9	8,3	9,2	9,5
Aantal huishoudens	224.196	298.916	364.515	406.073
% buitenlanders in bevolking	7,5	9,4	9,0	8,2

Tabel 20: Procentueel aandeel van private huishoudens met een buitenlandse referentiepersoon

2.4.2 Private huishoudens in de gewesten, provincies en arrondissementen

De gemiddelde omvang van de private huishoudens volgt in de drie gewesten de algemene dalende tendens. De verdunning is in elke periode tussen twee volkstellingen het meest uitgesproken in Vlaanderen; bijgevolg neemt het verschil tussen het Vlaamse gemiddelde en dat van de twee andere gewesten af (tabel 21).

	<u>1970</u>		<u>1981</u>		<u>1991</u>		<u>2001</u>	
	omvang	omvang	% versch.	omvang	% versch.	omvang	% versch.	
België	2,98	2,70	-9,4	2,49	-16,4	2,36	-21,8	
Brussel	2,39	2,17	-9,2	2,04	-14,6	2,02	-15,5	
Vlaanderen	3,18	2,82	-11,3	2,58	-18,9	2,43	-23,6	
Wallonië	2,91	2,68	-7,9	2,49	-14,4	2,37	-18,6	

Tabel 21: Evolutie van de gemiddelde omvang van private huishoudens van 1970 tot 2001 in België en de drie gewesten (percentageverschillen t.o.v. 1970)

Op gewestelijk niveau evolueert de indeling van private huishoudens volgens omvang echter anders dan op nationaal niveau (tabel 22):

- Brussel kent in dertig jaar tijd een stijging met 50% van het aantal éénpersoonshuishoudens en een daling van het relatieve aandeel huishoudens van alle andere omvang. We merken bovendien dat het relatieve aandeel van huishoudens met vijf personen of meer de afgelopen twintig jaar kleiner maar stabiel was.
- Vlaanderen kent in drie decennia nagenoeg een verdubbeling van het aantal éénpersoonshuishoudens. De huishoudens van twee personen nemen gestaag toe, terwijl het relatieve aandeel huishoudens van drie personen of meer sinds 1981 afneemt. Die daling is bijzonder opvallend voor de grote huishoudens die in 1970 nog zeer talrijk waren.
- Het aandeel alleenstaanden neemt in Wallonië in dezelfde mate toe als in Brussel, ofschoon de bereikte niveaus veel lager liggen. Naar analogie met de situatie in Vlaanderen neemt het aandeel huishoudens van twee personen gestaag toe, terwijl de huishoudens van drie personen of meer een steeds kleiner aandeel vormen, met inbegrip van de huishoudens van drie personen sinds 1981.

Kortom, we zien dat de verschillen tussen Vlaanderen en Wallonië kleiner zijn geworden, met uitzondering van een oververtegenwoordiging van éénpersoonshuishoudens in Wallonië ten koste van huishoudens van twee personen. Brussel vertoont een atypisch beeld, aangezien in 2001 de helft van de huishoudens er uit één persoon bestaat.

Omvang	<u>Brussel</u>				<u>Vlaanderen</u>				<u>Wallonië</u>			
	1970	1981	1991	2001	1970	1981	1991	2001	1970	1981	1991	2001
1	32,8	41,6	48,4	50,0	14,1	18,7	24,0	27,9	20,2	23,6	28,9	32,4
2	31,3	27,9	24,8	24,1	29,8	30,1	31,0	33,3	30,5	29,7	28,8	30,2
3	17,2	14,4	12,3	11,2	21,1	21,2	19,8	17,0	19,8	20,1	18,9	16,7
4	10,5	9,6	8,4	8,2	16,4	17,5	16,8	14,8	14,1	15,1	14,8	13,1
5	4,6	3,7	3,3	3,6	9,3	7,7	6,0	5,0	7,8	6,8	5,9	5,3
6	2,0	1,5	1,4	1,6	4,9	3,0	1,7	1,4	3,9	2,8	1,8	1,6
7	0,9	0,7	0,6	0,7	2,3	1,1	0,4	0,4	1,9	1,1	0,6	0,4
8	0,7	0,6	0,8	0,6	2,1	0,7	0,3	0,3	1,7	0,8	0,3	0,2

Tabel 22: Evolutie van de verdeling van de private huishoudens naar hun omvang in de drie gewesten

We kunnen de evoluties in de gewesten analyseren door de nationale situatie als norm te gebruiken: we vergelijken het relatieve aandeel huishoudens naar omvang (tabel 22) met de overeenkomstige nationale gegevens (tabel 17).

Wanneer we die resultaten met 100 vermenigvuldigen en er de absolute verschillen ten opzichte van 100 bijtellen, stellen we vast dat Brussel van 1970 tot 1981 is blijven uitbreiden, van 170 tot 195;

sindsdien wordt echter een beperkte beweging naar de nationale situatie (van 190 tot 159) zichtbaar. Beide fenomenen zijn te wijten aan de evolutie van de percentages voor éénpersoonshuishoudens.

Vlaanderen en Wallonië vertonen daarentegen een meer vergelijkbare tendens, doordat Vlaanderen zich geleidelijk aan evolueert volgens het aanvankelijk typische Waalse patroon (tabel 23). Die homogenisatie is deels te wijten aan de verschillende evoluties op het gebied van vruchtbaarheid: in Vlaanderen neemt ze af, terwijl ze in Wallonië gestaag toeneemt.

Gewest en omvang	1970	1981	1991	2001
BRUSSEL	170	195	190	159
1	174	179	170	157
2	104	94	84	77
3	86	72	66	69
4	71	61	55	61
5 en meer	51	57	75	91
VLAANDEREN	58	47	40	35
1	75	81	85	88
2	99	101	104	107
3	105	106	106	105
4	111	111	111	109
5 en meer	116	110	104	98
WALLONIË	20	8	16	17
1	108	102	102	102
2	101	100	97	96
3	99	101	102	103
4	95	96	97	97
5 en meer	95	101	106	106

Tabel 23: Percentageverdelingen van de private huishoudens naar omvang; verschillen tussen de gewesten en het Rijk (* 100)

In tabel 24 zien we de evolutie van de omvang van de huishoudens naargelang de referentiepersoon Belg of buitenlander is. We moeten daarbij onderstrepen dat de hier toegekende nationaliteit van de referentiepersoon niet inhoudt dat alle gezinsleden per se dezelfde nationaliteit hebben. De termen "buitenlandse" of "Belgische" huishoudens worden dus uitsluitend gemakshalve gebruikt.

	<u>1970</u>			<u>1981</u>			<u>1991</u>			<u>2001</u>		
	Belg.	Buitl.	%	Belg.	Buitl.	%	Belg.	Buitl.	%	Belg.	Buitl.	%
België	2,93	3,18	+8,5	2,67	3,06	+14,6	2,46	2,75	+11,8	2,36	2,42	+2,7
Brussel	–	–	–	2,48	2,72	+9,7	1,90	2,53	+33,2	1,98	2,13	+7,3
Vlaanderen	–	–	–	2,81	3,24	+15,3	2,57	2,93	+14,0	2,42	2,61	+8,1
Wallonië	–	–	–	2,63	3,17	+20,5	2,45	2,80	+14,3	2,35	2,51	+7,1

Tabel 24: Evolutie van de gemiddelde huishoudensomvang van private huishoudens met een Belgische referentiepersoon en met een buitenlandse referentiepersoon in België en de drie gewesten van 1970 tot 2001. De percentages worden berekend ten opzichte van de omvang van de Belgische huishoudens

Op nationaal niveau stellen we ongeacht de nationaliteit van de referentiepersoon een daling van de gemiddelde omvang van de huishoudens vast.

In de hele periode 1970-2001 was de daling van de gemiddelde omvang van de huishoudens iets groter voor buitenlandse gezinnen. In 2001 is het verschil in huishoudensomvang naar nationaliteit echter almaar kleiner geworden (2,7% in 2001 op nationaal niveau). Die homogenisatie van de omvang deed zich hoofdzakelijk in het laatste decennium voor.

In Brussel is de gemiddelde omvang van de huishoudens aanzienlijk kleiner dan in de andere twee gewesten. Wat vooral opvalt, is dat het verschil tussen "Belgische" en "buitenlandse" huishoudens er enorm is afgenomen, namelijk van 33,2% in 1991 tot 7,3% in 2001.

In Vlaanderen en Wallonië neemt het verschil tussen "Belgische" en "buitenlandse" huishoudens, dat in 1991 al veel minder uitgesproken was dan in Brussel, met de helft af. De "Belgische" of "buitenlandse" huishoudens in Vlaanderen en Wallonië lijken qua omvang dus veel meer op elkaar. Dat de omvang in Wallonië iets kleiner is, komt ongetwijfeld doordat de verschillen er in het verleden aanzienlijk groter waren. Kortom, het verschil in omvang is sinds 1991 beduidend kleiner geworden.

In tabel 25 zien we het resultaat van de homogenisatie van de omvang van de huishoudens naar nationaliteit. In 1991 wordt het aandeel "buitenlandse" huishoudens op het totale aantal huishoudens almaar groter naarmate de omvang van het huishouden toeneemt. Dat is in 2001 zeker ook nog het geval, maar dan in veel geringere mate: de daling van het aandeel "buitenlandse" huishoudens bedraagt meer dan 40% in Brussel voor de huishoudens van zes personen en meer. Het dalingspercentage bedraagt ten minste 25% in Wallonië voor de huishoudens van zes personen of meer en in Vlaanderen voor die van zeven personen of meer. Bovendien zijn de percentages voor het totaal van de buitenlandse huishoudens stabiel gebleven (met een lichte toename in Brussel en Vlaanderen, en een lichte afname in Wallonië). We merken dat de percentages voor de buitenlandse bevolking in lijn liggen met die voor de huishoudens met een buitenlandse referentiepersoon.

Omvang	Brussel		Vlaanderen		Wallonië	
	1991	2001	1991	2001	1991	2001
1	21,8	28,2	5,3	5,7	10,6	10,5
2	16,2	21,5	3,1	3,9	9,5	9,8
3	25,3	29,4	3,6	4,4	12,5	11,8
4	34,4	32,6	4,5	5,1	14,8	13,1
5	44,9	33,0	6,3	6,8	16,3	13,4
6	61,9	35,3	11,2	10,2	19,1	13,8
7	77,4	38,4	22,5	16,8	26,3	16,7
8 en meer	88,4	44,5	48,0	28,2	42,9	20,4
alle omvangen	24,0	27,5	4,5	5,0	11,9	11,1
aantal huishoudens	110.689	130.227	99.743	120.818	154.083	155.028
% buitenlanders in de bevolking	28,5	27,0	4,5	4,6	11,4	9,2

Tabel 25: Procentueel aandeel van private huishoudens met een buitenlandse referentiepersoon naar omvang; vergelijking van de drie gewesten in 1991 en in 2001

Bovendien weten we dat in de loop van het afgelopen decennium heel wat buitenlanders de Belgische nationaliteit hebben gekregen. Dat betekent dat er bij de Belgische huishoudens verschillende pas genaturaliseerde huishoudens zitten die eventueel qua omvang nog beter aansluiten bij de "buitenlandse" huishoudens. De meest opvallende tendens is echter een algemene daling van de

huishoudensomvang en een kleiner verschil tussen enerzijds de gewesten en anderzijds de nationaliteiten.

In alle arrondissementen neemt de gemiddelde omvang van de huishoudens sinds 1970 onophoudelijk af, behalve in Bergen tussen 1970 en 1981 (maar in 1970 werden Bergen en Brussel gekenmerkt door een kleinere huishoudensomvang).

Brussel behoudt gedurende al die tijd de kleinste gemiddelde huishoudensomvang. Maaseik daarentegen behoudt in de loop van die drie decennia de grootste gemiddelde omvang, alhoewel de afname er ook erg groot is.

Over het algemeen is het verschil tussen de gemiddelde omvang en het nationale gemiddelde afgenomen. In absolute cijfers nam het verschil van 0,23 in 1970 af tot 0,18 in 1981, tot 0,16 in 1991 en tot 0,12 in 2001.

Bovendien is de daling van de gemiddelde omvang des te groter naarmate het aanvankelijke niveau hoger lag (tabel 26).

Provincie of arrondissement	1970	1981	1991	2001	% daling 1970-2001
BRUSSEL	2,37	2,17	2,04	2,02	-14,8
ANTWERPEN	2,99	2,71	2,48	2,36	-21,1
Antwerpen	2,81	2,56	2,35	2,26	-19,6
Mechelen	3,06	2,79	2,56	2,44	-20,3
Turnhout	3,55	3,10	2,79	2,55	-28,2
LIMBURG	3,73	3,19	2,85	2,62	-29,8
Hasselt	3,64	3,13	2,82	2,58	-29,1
Maaseik	4,03	3,35	2,97	2,71	-32,6
Tongeren	3,64	3,15	2,80	2,59	-28,8
OOST-VLAANDEREN	3,07	2,79	2,58	2,40	-21,8
Aalst	3,19	2,87	2,62	2,40	-24,8
Dendermonde	3,21	2,91	2,67	2,46	-23,4
Eeklo	3,17	2,86	2,62	2,40	-24,3
Gent	2,92	2,67	2,47	2,33	-20,2
Oudenaarde	3,06	2,80	2,66	2,50	-18,3
Sint-Niklaas	3,12	2,86	2,66	2,48	-20,5
VLAAMS-BRABANT	3,11	2,81	2,56	2,45	-21,2
Halle-Vilvoorde	3,10	2,83	2,61	2,49	-19,7
Leuven	3,13	2,78	2,52	2,40	-23,3
WEST-VLAANDEREN	3,17	2,82	2,59	2,41	-24,0
Brugge	3,12	2,74	2,53	2,36	-24,4
Diksmuide	3,38	3,00	2,76	2,56	-24,3
Ieper	3,23	2,91	2,71	2,54	-21,4
Kortrijk	3,36	2,88	2,65	2,47	-26,5
Oostende	2,96	2,58	2,33	2,18	-26,4
Roeselare	3,31	2,94	2,72	2,50	-24,5
Tielt	3,41	3,02	2,78	2,58	-24,3
Veurne	3,04	2,72	2,46	2,27	-25,3
WAALS-BRABANT	3,03	2,85	2,66	2,53	-16,5

HENEGOUWEN	2,86	2,66	2,47	2,34	-18,2
Aat	3,01	2,79	2,58	2,42	-19,6
Charleroi	2,82	2,59	2,41	2,29	-18,8
Bergen	2,52	2,64	2,44	2,29	-9,1
Moeskroen	2,81	2,65	2,54	2,38	-15,3
Zinnik	2,91	2,70	2,51	2,40	-17,5
Thuin	2,92	2,78	2,56	2,42	-17,1
Doornik	2,91	2,68	2,51	2,37	-18,6
LUIK	2,76	2,58	2,40	2,28	-17,4
Hoei	2,93	2,68	2,52	2,42	-17,4
Luik	2,65	2,48	2,29	2,18	-17,7
Verviers	2,94	2,76	2,58	2,42	-17,7
Borgworm	3,06	2,78	2,61	2,49	-18,6
LUXEMBURG	3,18	2,89	2,69	2,52	-20,8
Aarlen	3,12	2,76	2,55	2,42	-22,4
Bastenaken	3,36	3,05	2,80	2,62	-22,0
Marche-en-Famenne	3,15	2,91	2,72	2,52	-20,0
Neufchâteau	3,21	2,95	2,73	2,54	-20,9
Virton	3,07	2,85	2,66	2,52	-17,9
NAMEN	3,06	2,82	2,60	2,44	-20,3
Dinant	3,15	2,84	2,60	2,46	-21,9
Namen	3,02	2,80	2,61	2,44	-19,2
Philippeville	3,11	2,87	2,58	2,42	-22,2

Tabel 26: Gemiddelde omvang van de private huishoudens in de provincies en arrondissementen

Uit tabel 27 blijkt duidelijk het fenomeen van de convergentie: met uitzondering van Brussel, hebben we voor de twee grote gewesten de arrondissementen met de grootste en kleinste huishoudensomvang vermeld. We stellen vast dat:

- het verschil tussen de grootste en kleinste omvang in de twee gewesten blijft afnemen, met een maximale afname tussen 1970 en 1981.
- de verschillen tussen de maximale en minimale gewestelijke omvang in dertig jaar tijd letterlijk vervaagd zijn en in 2001 nagenoeg volledig verdwenen zijn (er blijft een verschil van negen honderdste tussen de waarden voor Maaseik en voor Bastenaken die de maximale omvang in hun respectieve gewest vertonen; er is geen enkel verschil meer tussen de arrondissementen Oostende en Luik met de minimale omvang).

	max.	<u>Vlaanderen</u>				<u>Wallonië</u>				Max. verschil V-W	Min. verschil V-W	
		max.	min.	min.	verschil in %	max.	max.	min.	min.			verschil
1970	Maaseik	4,03	Antwerp.	2,81	1,22	Bastenak.	3,36	Bergen	2,52	0,84	0,67	0,29
1981	Maaseik	3,35	Antwerp.	2,56	0,79	Bastenak.	3,05	Luik	2,48	0,57	0,30	0,08
1991	Maaseik	2,97	Oostende	2,33	0,64	Bastenak.	2,80	Luik	2,29	0,51	0,17	0,04
2001	Maaseik	2,71	Oostende	2,18	0,53	Bastenak.	2,62	Luik	2,18	0,44	0,09	0,00

Tabel 27: De maximale en minimale omvang in Vlaanderen en Wallonië van 1970 tot 2001

In 1991 waren er vijf arrondissementen met meer dan 30% éénpersoonshuishoudens: Brussel, Antwerpen, Oostende, Charleroi en Luik. In 2001 hebben veertien arrondissementen 30% of meer éénpersoonshuishoudens: boven op de vijf zones van 1991 komen nog de arrondissementen Gent en Veurne, Bergen, Doornik, Hoei, Verviers, Aarlen, Dinant en Namen (tabel 28). In Brussel merken we

dat de helft van alle huishoudens uit een alleenstaande bestaat! Zoals in 1991 bestaat het merendeel van de éénpersoonshuishoudens uit een alleenstaande vrouw, aangezien het sterftecijfer in hun voordeel is. Toch is het aandeel huishoudens van een alleenstaande man op het totale aantal éénpersoonshuishoudens van 40,5% in 1991 tot 44,6% in 2001 toegenomen, met name door de grote afname van de verschillen in sterftecijfer tussen de geslachten.

In 1991 tellen we daarentegen ook dertien arrondissementen met meer dan 10% huishoudens van vijf personen of meer: Hasselt, Maaseik, Tongeren, Diksmuide en Ieper, Nijvel, Verviers, Bastenaken, Marche-en-Famenne, Neufchâteau, Virton, Dinant en Namen. In 2001 tellen we er niet meer dan drie in de provincie Luxemburg: Bastenaken, Marche-en-Famenne en Neufchâteau (tabel 28).

Provincie of arrondissement	1 M	1 V	1 totaal	2	3	4	5 en +
BRUSSEL	235	265	500	241	112	82	65
ANTWERPEN	145	168	313	327	156	135	69
Antwerpen	167	193	360	317	139	116	68
Mechelen	117	150	267	348	173	142	70
Turnhout	109	119	228	340	184	176	72
LIMBURG	103	119	222	322	193	178	85
Hasselt	108	127	235	323	190	169	83
Maaseik	93	103	196	320	192	200	92
Tongeren	105	121	226	322	202	173	77
OOST-VLAANDEREN	124	154	278	339	176	143	64
Aalst	113	147	260	346	199	143	52
Dendermonde	107	140	247	349	189	150	65
Eeklo	122	142	264	354	176	147	59
Gent	145	172	317	328	157	134	64
Oudenaarde	107	144	251	336	183	158	72
Sint-Niklaas	114	138	252	349	177	149	73
VLAAMS-BRABANT	116	152	268	333	176	153	70
Halle-Vilvoorde	103	148	251	336	181	160	72
Leuven	131	157	288	330	169	144	69
WEST-VLAANDEREN	121	155	276	343	166	148	67
Brugge	126	167	293	341	164	141	61
Diksmuide	106	125	231	342	174	169	84
Ieper	110	137	247	335	170	161	87
Kortrijk	112	146	258	340	172	158	72
Oostende	156	192	348	347	145	111	49
Roeselare	106	133	239	350	178	162	71
Tielt	97	121	218	340	185	181	76
Veurne	137	185	322	355	141	122	60
WAALS-BRABANT	118	156	274	302	174	155	95
HENEGOUWEN	143	179	322	310	175	124	69
Aat	121	161	282	319	191	136	72
Charleroi	157	189	346	304	168	114	68
Bergen	152	188	340	304	175	119	62
Moeskroen	124	172	296	334	171	130	69
Zinnik	132	167	299	312	182	134	73
Thuin	127	162	289	318	185	134	74
Doornik	138	173	311	312	174	131	72

LUIK	163	193	356	296	156	123	69
Hoei	138	163	301	304	177	138	80
Luik	179	212	391	293	149	108	59
Verviers	148	171	319	293	155	146	87
Borgworm	110	154	264	315	194	150	77
LUXEMBURG	130	164	294	290	158	158	100
Aarlen	137	169	306	301	162	153	78
Bastenaken	128	155	283	275	153	170	119
Marche-en-Famenne	135	160	295	290	160	151	104
Neufchâteau	124	166	290	292	156	157	105
Virton	127	167	294	287	158	163	98
NAMEN	136	170	306	299	170	139	86
Dinant	134	171	305	300	162	141	92
Namen	136	172	308	296	172	140	84
Philippeville	138	159	297	313	177	136	77

Tabel 28: Verdeling van de private huishoudens naar hun omvang in de provincies en arrondissementen in 2001 (per duizend)

2.5 Conclusies

De evolutie van de huishoudensomvang heeft drie kenmerken:

- In de loop van elk van de drie decennia merken we een aanhoudende en aanzienlijke afname van de omvang van de huishoudens. De afname van de gemiddelde omvang is het gevolg van de groei van het relatieve aandeel éénpersoonshuishoudens, van de trage afname van het aandeel huishoudens van drie of vier personen en van de sterke inkrimping van huishoudens van vijf personen of meer.
- De afname van de huishoudensomvang was over het algemeen groter in de gewesten waar de omvang in 1970 nog vrij groot was. Daaruit vloeit vandaag echter een grote homogeniteit voort tussen de omvang van de huishoudens in de twee grote gewesten in hun geheel of voor de 43 arrondissementen samen. Die homogenisatie heeft niet enkel betrekking op de gewesten of subregio's, maar ook op de nationaliteiten. Terwijl we in 1991 een almaar grotere vertegenwoordiging van de "buitenlandse" huishoudens bij de huishoudens met grote omvang zagen, heeft die evolutie zich in de afgelopen tien jaar omgekeerd. Natuurlijk stellen we nog steeds een oververtegenwoordiging van "buitenlandse" huishoudens vast bij de huishoudens met een groot aantal personen, maar er is toch sprake van een duidelijke afname.
- Brussel blijft een bijzonder geval: het aantal éénpersoonshuishoudens bedraagt er 50% (Luik volgt met 39,1%); de gemiddelde huishoudensomvang bedraagt er met moeite twee personen (Oostende en Luik volgen met 2,18 personen) en het relatieve aandeel "buitenlandse" huishoudens bedraagt er 27% (tegenover 4,6% in Vlaanderen en 11,1% in Wallonië).

Hoofdstuk 3:

De samenstelling van de huishoudens volgens de NIS-typologie, 1970-2001

3.1 De "NIS"-typologie van de huishoudens

De typologie van de huishoudens zoals gebruikt door het NIS in de opeenvolgende volkstellingen is gebaseerd op de zogenaamde "familiekernen" en op het al dan niet bestaan van specifieke verwantschapsbanden met de aangeduide referentiepersoon. Die begrippen werden in punt 2.1 beschreven.

Vóór 2001 bood de NIS-typologie niet de mogelijkheid om het precieze aantal en de kenmerken van de huishoudens van ongehuwd samenwonende partners (cohabitanten) te kennen. In 2001 werd de mogelijkheid geboden om in het formulier onder de rubriek "uw huishouden" betreffende de personen zonder graad van verwantschap met de referentiepersoon de vakjes "partner van de referentiepersoon" of eventueel "kind van de partner" af te vinken. Wanneer de persoon in kwestie niet op die vraag antwoordde, werd hij in de categorie "andere, niet verwant of aanverwant" ingedeeld.

Het was vroeger bijgevolg niet mogelijk om aan de hand van de NIS-typologie het aantal en de kenmerken van de huishoudens van cohabitanten te berekenen. Zo vinden we dit soort huishoudens in verschillende categorieën terug:

- Als beide cohabitanten geen kinderen hebben en hetzelfde domicilie delen, vormen ze een "niet-familiaal huishouden" van twee niet-verwante personen.
- Als beide cohabitanten met kinderen (van één of van beide partners) een domicilie delen, dan vormt de referentiepersoon met zijn (haar) kinderen een monoparentaal gezin (éénoudergezin) waaraan andere personen zijn toegevoegd. We vinden die huishoudens in de volgende NIS-categorie terug: "vader en kind(eren) plus andere(n)" of "moeder en kind(eren) plus andere(n)".
- Als beide cohabitanten een domicilie delen en naast eventuele gemeenschappelijke ook elk hun eigen kinderen hebben, dan vormen zij een huishouden met twee monoparentale kernen. Een dergelijk huishoudenstype komt bijvoorbeeld tot stand bij opnieuw samengestelde gezinnen waarbij de ouders samenwonen als partners in plaats van één kern te vormen via een huwelijk.

Gelukkig vermeldde de Enquête 2001 uitdrukkelijk een vraag over samenwonen. Die vraag wordt in hoofdstuk 4 behandeld.

3.2 De evolutie van de huishoudens volgens de NIS-typologie in België, 1970-2001

Sinds 1970 is het aantal particuliere huishoudens onophoudelijk toegenomen. Zoals in tabellen 31, 32 en 33 te zien is, is de toename beperkt in Brussel (van 1 tot 3 % afhankelijk van het decennium), maar aanzienlijk in Vlaanderen en Wallonië (tussen 8,4 % en 15,7 % afhankelijk van het decennium en het gewest). In de loop van de tijd merken we echter een dalende tendens van de groeipercentages.

Wanneer we de vier grote categorieën van private huishoudens in tabel 29 bekijken, stellen we vast dat de groei van het aantal huishoudens in België voornamelijk te wijten is aan de groei van de niet-familiale huishoudens: in drie decennia zijn die huishoudens in aantal verdubbeld. Terwijl die sterke groei tussen 1970 en 1991 vooral het gevolg was van een toename van het aantal alleenstaanden, zijn tussen 1991 en 2001 de "overige niet-familiale huishoudens" relatief gezien het meest toegenomen. Die groei is niet zo opmerkelijk als je weet dat hoofdzakelijk ongehuwd samenwonende partners zonder kinderen tot deze categorie behoren. Bovendien is het ook mogelijk dat een aantal ouderen in dit soort huishoudens is terechtgekomen in plaats van in een collectief huishouden.

Huishoudenstype	1970	1981	1991	2001	1981/ 1970	1991/ 1981	2001/ 1991
<i>Niet-familiale huishoudens</i>	703.677	938.006	1.243.476	1.573.006	+33,3	+32,6	+26,5
alleenstaanden	607.381	837.268	1.123.671	1.365.711	+37,8	+34,2	+21,5
overige	96.296	100.738	119.805	207.295	+4,6	+18,9	+73,0
<i>Huishoudens met 1 kern</i>	2.470.291	2.618.209	2.675.397	2.689.177	+6,0	+2,2	+0,5
echtparen zonder kind(eren)	786.093	846.156	866.237	914.961	+7,6	+2,4	+5,6
echtparen met kind(eren)	1.289.576	1.391.795	1.354.126	1.197.987	+7,9	-2,7	-11,5
vader met kind(eren)	34.907	39.180	48.899	58.526	+12,2	+24,8	+19,7
moeder met kind(eren)	131.932	173.917	45.299	309.541	+31,8	+41,0	+26,2
echtpaar zonder kind(eren) + andere(n)	61.435	48.954	37.379	29.955	-20,3	-23,6	-19,9
echtpaar met kind(eren) + andere(n)	123.946	79.208	55.805	42.497	-36,1	-29,5	-23,8
vader met kind(eren) + andere(n)	12.690	11.331	24.177	68.760	-10,7	+113,4	+184,4
moeder met kind(eren) + andere(n)	29.712	27.668	43.475	66.950	-6,9	+57,1	+54,0
<i>Huishoudens met meerdere kernen</i>	60.260	13.112	32.407	34.303	-78,2	+147,2	+5,9
<i>Huishoudens van onbepaalde samenstelling</i>	0	38.851	1.845
TOTAAL	3.234.228	3.608.178	3.953.125	4.296.486	+11,6	+9,6	+8,7

Tabel 29: Huishoudenstypen in België van 1970 tot 2001. Absolute aantallen en procentuele groei tussen opeenvolgende volkstellingen

De familiale huishoudens met één kern stijgen decennium na decennium, maar toch verzwakt deze groei geleidelijk. Wanneer we echter naar de subcategorieën kijken, merken we dat de evoluties op zijn zachtst gezegd sterke contrasten vertonen.

De huishoudens van echtparen met of zonder kinderen maar met andere personen nemen sinds 1970 in aantal af: dat is hoofdzakelijk een indicatie van de daling van het aantal huishoudens van meer dan twee generaties.

Sedert 1981 stellen we ook een daling vast van de huishoudens van echtparen met kinderen. Het aantal vaders of moeders met kinderen neemt daarentegen toe. Die groei is zelfs erg opmerkelijk voor vaders (en in mindere mate voor moeders) met kinderen en andere personen. Die twee laatste categorieën vormen samen immers de "oneigenlijke monoparentale gezinnen" die meestal uit cohabitanten met kinderen bestaan.

In absolute cijfers bedragen de categorieën "overige" en "vaders of moeders met kinderen en andere personen" slechts 8% van alle private huishoudens in 2001 (tabel 30). Toch is hun toename een uiting van een groeiende desinteresse voor het leven binnen een huwelijk. Een ander bewijs daarvan is de groei van het aantal eigenlijke monoparentale huishoudens (vaders of moeders met kinderen) in de afgelopen drie decennia.

Het aantal huishoudens met meerdere kernen blijft ongewijzigd op een laag niveau. We merken in de eerste plaats dat de resultaten van 1981 een sterke daling van het aantal dergelijke huishoudens beschrijven, terwijl het aantal huishoudens van onbepaalde samenstelling aanzienlijk is. Dat zou erop kunnen wijzen dat er bij de gegevensverwerking fouten zijn gemaakt. Wanneer we de gegevens van 1981 buiten beschouwing laten, merken we echter een dalende tendens voor de huishoudens met meerdere kernen: in dertig jaar tijd nemen ze met 43% af.

Huishoudenstype	1970	1981	1991	2001
<i>Niet-familiale huishoudens</i>	<i>21,8</i>	<i>26,0</i>	<i>31,5</i>	<i>36,6</i>
alleenstaanden	18,8	23,2	28,5	31,8
overige	3,0	2,8	3,0	4,8
<i>Huishoudens met 1 kern</i>	<i>76,4</i>	<i>72,6</i>	<i>67,7</i>	<i>62,6</i>
echtparen zonder kind(eren)	24,3	23,5	21,9	21,3
echtparen met kind(eren)	39,9	38,6	34,3	27,8
vader met kind(eren)	1,1	1,1	1,2	1,4
moeder met kind(eren)	4,1	4,8	6,2	7,2
echtpaar zonder kind(eren) + andere(n)	1,9	1,3	1,0	0,7
echtpaar met kind(eren) + andere(n)	3,8	2,2	1,4	1,0
vader met kind(eren) + andere(n)	0,4	0,3	0,6	1,6
moeder met kind(eren) + andere(n)	0,9	0,8	1,1	1,6
<i>Huishoudens met meerdere kernen</i>	<i>1,8</i>	<i>0,3</i>	<i>0,8</i>	<i>0,8</i>
<i>Huishoudens van onbepaalde samenstelling</i>	<i>0,0</i>	<i>1,1</i>	<i>0,0</i>	<i>0,0</i>
<i>TOTAAL</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>

Tabel 30: Huishoudenstypen in België van 1970 tot 2001. Relatieve verdeling

3.3 De evolutie van de huishoudens volgens de NIS-typologie in de gewesten van 1970 tot 2001

In het Brussels gewest (tabel 31) is de absolute en relatieve groei van het aantal niet-familiale huishoudens, waaronder een hoog aantal alleenstaanden, het meest opmerkelijke fenomeen. Zij vormen de helft van het totale aantal private huishoudens in de hoofdstad.

De andere huishoudentypen die in Brussel aanzienlijk toenemen, zijn de "moeders met kind(eren)" en de "vaders met kind(eren) plus andere(n)". Voor de hele periode 1970-2001 merken we tevens een groei van 30% van het aantal "vaders met kind(eren)" en "moeders met kind(eren) plus andere(n)". Op het totaal van alle private Brusselse huishoudens zijn die vier categorieën in 2001 natuurlijk wel maar goed voor 12,6%, maar in 1970 was dat nog maar 7,7%.

Die groei gebeurt ten koste van alle huishoudentypen met "echtparen". Gemiddeld neemt hun aantal tussen 1970 en 2001 met 40% af. De kleine categorie "echtparen zonder kinderen plus andere(n)" gaat het sterkst achteruit: ze is in 2001 amper goed voor 27% van het aantal in 1970.

De Brusselse huishoudens met meerdere kernen kenden de afgelopen drie decennia een onregelmatige evolutie. Hun relatieve aandeel heeft nooit meer dan een half percent bedragen.

Huishoudentype	<u>Absolute waarden</u>				<u>Relatieve waarden</u>			
	1970	1981	1991	2001	1970	1981	1991	2001
<i>Niet-familiale huishoudens</i>	162.839	202.134	234.313	256.575	36,3	44,6	50,9	54,3
alleenstaanden	146.995	188.671	222.706	236.226	32,8	41,6	48,4	50,0
overige	15.844	13.463	11.607	20.349	3,5	3,0	2,5	4,3
<i>Huishoudens met 1 kern</i>	283.723	249.348	224.339	213.389	63,2	55,0	48,8	45,1
echtparen zonder kind(eren)	107.064	91.564	75.565	65.406	23,9	20,2	16,4	13,9
echtparen met kind(eren)	129.878	112.776	95.432	82.962	28,9	24,9	20,8	17,5
vader met kind(eren)	4.440	5.167	5.720	6.174	1,0	1,1	1,2	1,3
moeder met kind(eren)	23.536	28.998	36.391	40.701	5,2	6,4	7,9	8,6
echtpaar zonder kind(eren) + andere(n)	5.159	2.749	1.714	1.605	1,1	0,6	0,4	0,3
echtpaar met kind(eren) + andere(n)	7.172	3.521	2.629	3.775	1,6	0,8	0,6	0,8
vader met kind(eren) + andere(n)	2.218	1.725	3.350	6.559	0,5	0,4	0,7	1,4
moeder met kind(eren) + andere(n)	4.256	2.848	3.538	6.207	1,0	0,6	0,8	1,3
<i>Huishoudens met meerdere kernen</i>	2.111	326	1.385	2.836	0,5	0,0	0,3	0,6
<i>Huishoudens van onbepaalde samenstelling</i>	...	1.970	54	0,4	0,0	0,0
<i>TOTAAL</i>	448.673	453.778	460.091	472.800	100	100	100	100

Tabel 31: Huishoudentypen in Brussel van 1970 tot 2001. Absolute aantallen en relatieve waarden

In Vlaanderen ligt het percentage niet-familiale huishoudens in 2001 (32,8%) nog ver onder de Brusselse waarde (54,3%), maar er is sprake van een aanhoudende groei aangezien het aantal in 1970 slechts 16,7% bedroeg. In absolute waarden spreken we van een vermenigvuldiging van 2,8 in de hele periode 1970-2001 (tabel 32).

De Vlaamse huishoudens met echtparen kennen geen algemene achteruitgang zoals we voor het Brussels gewest hebben gezien. We stellen daarentegen vast dat het relatieve gewicht van "echtparen zonder kinderen" tussen 1970 en 2001 op 24% blijft hangen. De "echtparen met kinderen" nemen met een derde af, terwijl het relatieve aandeel voor "echtparen met of zonder kind(eren) plus andere(n)" niet meer dan 27% van de waarde in 1970 bedragen.

Net als in Brussel nemen de percentages voor "moeders met kind(eren)" en "vaders met kind(eren) plus andere(n)" veel duidelijker toe dan het relatieve aandeel voor "vaders met kind(eren)" of "moeders met kind(eren) plus andere(n)". Die vier categorieën vormen in 2001 9,8% van het totaal

van Vlaamse private huishoudens. Dat is minder dan in Brussel, alhoewel de groei hier sneller verloopt dan in de hoofdstad.

De Vlaamse huishoudens met meerdere kernen lijken op hun beurt nagenoeg te zijn verdwenen, tenminste als we geen rekening houden met het problematische cijfer van 1981.

Huishoudenstype	Absolute waarden				Relatieve waarden			
	1970	1981	1991	2001	1970	1981	1991	2001
<i>Niet-familiale huishoudens</i>	284.735	417.134	592.658	796.654	16,7	21,2	26,9	32,8
alleenstaanden	240.246	367.924	528.195	676.120	14,1	18,7	24,0	27,9
overige	44.489	49.210	64.463	120.534	2,6	2,5	2,9	4,9
<i>Huishoudens met 1 kern</i>	1.379.983	1.522.100	1.590.129	1.609.129	81,1	77,4	72,1	66,4
echtparen zonder kind(eren)	418.271	484.482	532.343	583.336	24,5	24,6	24,2	24,1
echtparen met kind(eren)	763.522	847.462	836.919	747.484	44,9	43,1	38,0	30,8
vader met kind(eren)	19.205	20.910	25.285	30.392	1,1	1,1	1,1	1,3
moeder met kind(eren)	60.496	81.086	113.472	142.409	3,6	4,1	5,2	5,8
echtpaar zonder kinderen + andere(n)	29.543	25.026	20.767	16.689	1,7	1,3	0,9	0,7
echtp. met kind(eren) + andere(n)	70.651	45.588	31.385	22.720	4,2	2,3	1,4	1,0
vader met kind(eren) + andere(n)	5.312	4.815	9.166	31.490	0,3	0,2	0,4	1,3
moeder met kind(eren) + andere(n)	12.983	12.731	20.792	34.069	0,8	0,7	0,9	1,4
<i>Huishoudens met meerdere kernen</i>	36.813	8.399	19.184	19.618	2,2	0,4	0,9	0,8
<i>Huishoudens van onbepaalde samenstelling</i>	...	20.193	1.067	1,0	0,1	...
<i>TOTAAL</i>	1.701.531	1.967.826	2.203.038	2.425.401	100	100	100	100

Tabel 32: Huishoudenstypen in Vlaanderen van 1970 tot 2001. Absolute aantallen en relatieve waarden

Op bepaalde gebieden onderscheidt Wallonië zich zowel van het Brussels Hoofdstedelijk als van het Vlaams Gewest (tabel 33).

Voor de niet-familiale huishoudens liggen de Waalse percentages sinds 1970 iets hoger dan de Vlaamse cijfers. Vooral de Waalse alleenstaanden maken hier het verschil (alhoewel er in Brussel duidelijk meer alleenstaanden zijn dan in de twee andere gewesten).

De verdeling van de Waalse huishoudens met één kern vertoont daarentegen veel gelijkenissen met het Brusselse gewest. Zo neemt het relatieve aandeel "echtparen zonder kinderen" af, ofschoon dat in het zuiden van het land minder drastisch is (in Vlaanderen blijft het aandeel stabiel).

Toch vallen ons enkele gemeenschappelijke tendensen voor de drie gewesten op:

- De categorieën "moeders met kind(eren)" en "vaders met kind(eren) plus andere(n)" nemen aanzienlijk toe. Ook de categorieën "vaders met kind(eren)" en "moeders met kind(eren) plus andere(n)" nemen toe, maar – net als in de twee andere gewesten – in mindere mate dan de twee eerste categorieën.
- In Wallonië zijn die vier categorieën in 2001 samen goed voor een relatief groter volume dan in de twee andere gewesten, namelijk 14,6% (12,6% in Brussel; 9,8% in Vlaanderen). De

voorbij drie decennia zijn die percentages in Wallonië met 2,1 vermenigvuldigd tegenover 1,6 in Brussel en 1,7 in Vlaanderen.

- Naar analogie met de twee andere gewesten vallen de aantallen en relatieve aandelen van private huishoudens met meerdere kernen sterk terug, alhoewel ze in 1970 voor heel België al niet meer dan 1,8% van de private huishoudens vertegenwoordigden.

Huishoudenstype	<u>Absolute waarden</u>				<u>Relatieve waarden</u>			
	1970	1981	1991	2001	1970	1981	1991	2001
<i>Niet-familiale huishoudens</i>	256.103	318.738	416.505	519.777	23,6	26,9	32,4	37,2
alleenstaanden	220.140	280.673	372.770	45.365	20,3	23,7	29,0	32,4
overige	35.963	38.065	43.735	66.412	3,3	3,2	3,4	4,8
<i>Huishoudens met 1 kern</i>	806.585	846.761	860.929	866.659	74,4	71,4	66,7	61,9
echtparen zonder kind(eren)	260.758	270.110	258.329	266.219	24,1	22,8	20,0	19,1
echtparen met kind(eren)	396.176	431.557	421.775	367.541	36,6	36,4	32,7	26,3
vader met kind(eren)	11.262	13.103	17.894	21.420	1,0	1,1	1,4	1,5
moeder met kind(eren)	47.900	63.833	95.436	126.431	4,4	5,4	7,4	9,0
echtp. zonder kind(eren)+andere(n)	26.733	21.179	14.898	11.661	2,5	1,8	1,2	0,8
echtpaar met kind(eren)+andere(n)	46.123	30.099	21.791	16.002	4,3	2,5	1,7	1,1
vader met kind(eren)+andere(n)	5.160	4.791	11.661	30.711	0,4	0,4	0,9	2,2
moeder met kind(eren)+andere(n)	12.473	12.089	19.145	26.674	1,1	1,0	1,4	1,9
<i>Huishoudens met meerdere kernen</i>	21.336	4.387	11.838	11.849	2,0	0,3	0,9	0,9
<i>Huishoudens van onbepaalde samenstelling</i>	...	16.688	724	1,4	0,0	
TOTAAL	1.084.024	1.186.574	1.289.996	1.398.285	100	100	100	100

Tabel 33: Huishoudenstypen in Wallonië van 1970 tot 2001. Absolute aantallen en relatieve waarden

3.4 De omvang van private huishoudens in België en in de gewesten

Zoals we in tabel 34 zien, is het gemiddelde aantal personen per privaat huishouden in België tussen 1970 (2,89 personen) en 2001 (2,36 personen) almaar gedaald.

Over de drie decennia is de gemiddelde omvang van huishoudens met één kern voortdurend, ofschoon steeds in mindere mate, afgenomen. Wanneer we naar de subcategorieën kijken, zien we dat de huishoudens van één kern met kinderen tussen 1970 en 1991 steeds kleiner van omvang zijn geworden. Sedert 1991 kennen die huishoudens een stabiele omvang, met zelfs een licht stijgende tendens.

De almaar tragere achteruitgang van de gemiddelde omvang van huishoudens met één kern enerzijds en de zwakke evolutie in tegenovergestelde richting van meerdere subcategorieën anderzijds (bijvoorbeeld "echtparen met of zonder kind(eren) plus anderen" of "vaders of moeders met kind(eren) plus anderen") lijken erop te wijzen dat de gemiddelde omvang van alle huishoudens met één kern niet

veel meer zal veranderen en dat ongetwijfeld hetzelfde zal gebeuren met de gemiddelde omvang van de subcategorieën.

Huishoudenstype	1970	1981	1991	2001
<i>Niet-familiale huishoudens</i>	<i>1,17</i>	<i>1,12</i>	<i>1,11</i>	<i>1,14</i>
alleenstaanden	1,00	1,00	1,00	1,00
overige	2,23	2,15	2,09	2,05
<i>Huishoudens met 1 kern</i>	<i>3,39</i>	<i>3,21</i>	<i>3,10</i>	<i>3,04</i>
echtparen zonder kind(eren)	2,00	2,00	2,00	2,00
echtparen met kind(eren)	4,15	3,93	3,84	3,86
vader met kind(eren)	2,63	2,55	2,42	2,41
moeder met kind(eren)	2,61	2,56	2,49	2,54
echtpaar zonder kind(eren) + andere(n)	3,10	3,08	3,10	3,14
echtpaar met kind(eren) + andere(n)	5,22	4,96	4,96	5,06
vader met kind(eren) + andere(n)	4,00	3,70	3,47	3,50
moeder met kind(eren) + andere(n)	3,96	3,85	3,60	3,63
<i>Huishoudens met meerdere kernen</i>	<i>5,63</i>	<i>4,87</i>	<i>5,32</i>	<i>5,42</i>
<i>Huishoudens van onbepaalde samenstelling</i>	<i>...</i>	<i>5,51</i>	<i>4,92</i>	<i>...</i>
<i>TOTAAL</i>	<i>2,98</i>	<i>2,70</i>	<i>2,49</i>	<i>2,36</i>

Tabel 34: Huishoudenstypen in België van 1970 tot 2001. Gemiddelde huishoudensomvang

Uit tabel 35 maken we op dat de huishoudens in Vlaanderen in 2001 gemiddeld 2,43 personen tellen en die in Wallonië 2,37. Brussel wordt gekenmerkt door de kleinste gemiddelde omvang (2,02). Dat lage cijfer is uiteraard te wijten aan het zeer grote aantal alleenstaanden in dit gewest. Wanneer we immers alle huishoudens met één kern beschouwen, heeft Brussel in werkelijkheid een grotere gemiddelde omvang dan de twee andere gewesten.

Huishoudenstype	België	Brussel	Vlaanderen	Wallonië
<i>Niet-familiale huishoudens</i>	<i>1,14</i>	<i>1,08</i>	<i>1,16</i>	<i>1,14</i>
alleenstaanden	1,00	1,00	1,00	1,00
overige	2,05	2,05	2,05	2,06
<i>Huishoudens met 1 kern</i>	<i>3,04</i>	<i>3,10</i>	<i>3,02</i>	<i>3,06</i>
echtparen zonder kind(eren)	2,00	2,00	2,00	2,00
echtparen met kind(eren)	3,86	4,09	3,83	3,88
vader met kind(eren)	2,41	2,45	2,41	2,40
moeder met kind(eren)	2,54	2,57	2,52	2,54
echtpaar zonder kind(eren) + andere(n)	3,14	3,13	3,13	3,14
echtpaar met kind(eren) + andere(n)	4,06	5,45	4,98	5,08
vader met kind(eren) + andere(n)	3,50	3,55	3,45	3,53
moeder met kind(eren) + andere(n)	3,63	3,66	3,58	3,68
<i>Huishoudens met meerdere kernen</i>	<i>5,42</i>	<i>6,25</i>	<i>5,43</i>	<i>5,20</i>
<i>Huishoudens van onbepaalde samenstelling</i>	<i>...</i>	<i>...</i>	<i>...</i>	<i>...</i>
<i>TOTAAL</i>	<i>2,36</i>	<i>2,02</i>	<i>2,43</i>	<i>2,37</i>

Tabel 35: Huishoudenstypen in België en in de drie Belgische gewesten in 2001. Gemiddelde huishoudensomvang

Tussen Vlaanderen en Wallonië zien we nagenoeg geen verschillen in de omvang van de subcategorieën van private huishoudens met slechts een kern. Brussel onderscheidt zich echter door een veel grotere omvang van de huishoudens met kinderen.

De huishoudens met meerdere kernen zijn aanzienlijk groter in Brussel (6,25) dan in Vlaanderen (5,43) en Wallonië (5,20). In het hele land is hun omvang in 2001 echter nauwelijks kleiner dan in 1970.

De grotere omvang van Brusselse huishoudens met één of meerdere kernen en met kinderen is het gevolg van de grotere vruchtbaarheid in Brussel. Die is op haar beurt grotendeels te wijten aan de aanwezigheid van allochtone gezinnen met al dan niet de Belgische nationaliteit.

3.5 De huishoudens met twee of meer familiekeren in België en in de drie gewesten van 1970 tot 2001

We zullen dit huishoudenstype niet uitgebreid analyseren om drie redenen:

- Ze maken slechts 0,8% van het totale aantal private huishoudens in België uit (tabel 29).
- Er maken amper 186 000 personen effectief deel uit van dergelijke huishoudens, wat overeenkomt met 1,8% van de totale bevolking in private huishoudens.
- Ze nemen sinds 1970 in aantal af (het cijfer voor 1981 werd zichtbaar onderschat en moet daarom zeker worden vermeerderd met het aantal "huishoudens van onbepaalde samenstelling" (38 851) dat tijdens die volkstelling abnormaal hoog lag).

Rekening houdend met de gecorrigeerde gegevens van 1981 merken we voor de hele periode 1970-2001 een sterke daling van het aantal huishoudens van twee echtparen, met of zonder kleinkinderen (tabel 36). De twee eerste categorieën van de tabel nemen de totale daling van de bevolking in dit huishoudenstype voor hun rekening.

In de andere categorieën van tabellen 36 en 37 vinden we geen opvallende veranderingen.

Huishoudenstype	1970	1981	1991	2001
Echtpaar + echtpaar van kind	11.622	4.831	4.075	2.869
Echtpaar + echtpaar van kind + kleinkind(eren)	26.226	5.061	7.798	6.902
Echtpaar + (schoon)zoon + kleinkind(eren)	1.427	91	1.572	1.708
Echtpaar + (schoon)dochter + kleinkind(eren)	4.039	2.296	3.550	4.290
Echtpaar + ander echtpaar of ouder met kind			2.986	3.270
Echtpaar, kind(eren) + ander echtpaar of single met kind(eren)	16.036	833	5.346	4.598
Twee kernen van éénoudergezinnen			6.801	10.134
Meer dan twee kernen	910		279	532
Totaal	60.260	13.112	32.407	34.303

Tabel 36: De huishoudens met twee of meer familiekeren in België van 1970 tot 2001

We wijzen echter op drie kenmerken:

- Tussen 1991 en 2001 stellen we een stijging van nagenoeg 50% van de huishoudens met twee kernen van éénoudergezinnen vast. Dat is nogmaals een aanwijzing dat het aantal nieuw samengestelde huishoudens, bestaande uit een alleenstaande vader en een alleenstaande moeder met hun respectieve kinderen, toeneemt.
- Er zijn bijna geen huishoudens met meer dan twee kernen: in totaal 532 voor het hele land in 2001.
- Op gewestelijk niveau onderscheidt Wallonië zich door een relatief groter aantal huishoudens met twee kernen van éénoudergezinnen dan de twee andere gewesten (tabel 37).

Huishoudentype	België	Brussel	Vlaanderen	Wal-lonië
Echtpaar + echtpaar van kind	2.869	102	2.079	688
Echtpaar + echtpaar van kind + kleinkind(eren)	6.902	488	4.595	1.819
Echtpaar + (schoon)zoon + kleinkind(eren)	1.708	99	892	717
Echtpaar + (schoon)dochter + kleinkind(eren)	4.290	265	2.385	1.640
Echtpaar + ander echtpaar of ouder met kind	3.270	364	2.064	842
Echtpaar, kind(eren) + ander echtpaar of single met kind(eren)	4.598	720	2.588	1.290
Twee kernen van éénoudergezinnen	10.134	660	4.695	4.779
Meer dan twee kernen	532	138	320	74
Totaal	34.303	2.836	19.618	11.849

Tabel 37: De huishoudens met twee of meer familiekernen in België en in de drie gewesten in 2001

3.6 De individuele positie binnen de huishoudens en verwantschapsrelaties

De gegevens in verband met de huishoudens kunnen ook vanuit het standpunt van de individuen worden geanalyseerd. Elke persoon kan immers ten aanzien van de anderen in een privaat huishouden worden gesitueerd, hetzij als referentiepersoon, hetzij via de verwantschapsrelatie met de referentiepersoon. Uiteraard hebben alleenstaanden geen verwantschapsband met andere personen in het huishouden en personen in collectieve huishoudens worden hier buiten beschouwing gelaten.

In tabel 38 wordt de bevolking van private huishoudens naar huishoudenspositie en verwantschap vergeleken voor de laatste vier volkstellingen. Ook worden twee aparte kolommen voorzien voor de leden van huishoudens met een buitenlandse referentiepersoon in de tellingen van 1991 en 2001. Tabel 39 bevat dezelfde gegevens in percentages.

Gemakshalve spreken we steeds over "buitenlandse" huishoudens: daarbij gaat het om huishoudens met een buitenlandse referentiepersoon. Dat wil echter niet zeggen dat alle leden van die huishoudens van buitenlandse afkomst zijn. Daarom schrijven we het woord "buitenlands" altijd tussen aanhalingstekens wanneer we niet zeker zijn dat de bestudeerde persoon niet Belgisch is.

Eerder zagen we al de sterke stijging van het aantal alleenstaanden. Tussen 1991 en 2001 zette die groei zich, ofschoon in een ietwat trager ritme als voordien, voort. Bij de "buitenlandse" huishoudens is de groei van het aantal alleenstaanden echter nog groter dan voor de hele bevolking samen. We

stellen vast dat de totale aantallen onderaan in de kolommen "Buitenlanders in 1991 en 2001" niet het totale aantal buitenlanders weergeven (ongeveer 860 000 in 2001), maar wel het aantal personen, ongeacht hun nationaliteit, dat in een privaat huishouden met een niet-Belgische referentiepersoon leeft.

Verwantschap	Totaal				Buitenlanders	
	1970	1981	1991	2001	1991	2001
Alleenstaande	607.381	837.268	1.123.671	1.365.711	115.981	152.548
Referentiepersoon	2.626.847	2.770.910	2.829.454	2.930.775	248.534	253.530
Echtgeno(o)t(e)	2.304.781	2.395.227	2.329.573	2.119.865	166.830	188.026
Kind	3.434.173	3.291.072	3.145.637	3.030.728	318.456	330.431
Schoonzoon/schoondochter	44.919	26.503	23.716	20.987	2.907	3.754
Ouders/schoonouders	172.130	111.191	67.481	51.349	5.547	4.883
Andere verwanten	191.073	141.405	118.568	174.469	11.361	19.708
Niet-verwante personen	145.159	164.548	213.290	379.132	22.482	29.978
Totaal	9.526.463	9.738.124	9.851.390	10.152.016	892.098	982.858

Tabel 38: De verdeling van personen in private huishoudens naar verwantschap in België van 1970 tot 2001. Absolute aantallen voor 1970, 1981, 1991 en 2001, en verdeling voor de leden van de huishoudens met een buitenlandse referentiepersoon in 1991 en 2001

Tussen 1981 en 1991 zien we dat het aantal echtparen stilaan terugvalt en die beweging versnelt nog tussen 1991 en 2001. Tussen 1991 en 2001 stellen we daarentegen een toename van 13% van het aantal "buitenlandse" echtparen vast.

Voor alle huishoudens samen neemt het aantal kinderen gelijkmatig met nagenoeg 4% per decennium af. Bij de "buitenlandse" huishoudens stellen we in de loop van het laatste decennium echter een toename van bijna 4% vast.

Het aantal "schoonzonen/schoondochters" of "ouders/schoonouders" neemt aanhoudend af: in 1970 waren het er nog 216 309, terwijl het er in 2001 niet meer dan 72 336, ofwel een derde van het aantal in 1970, zijn.

Alle overige verwanten daarentegen – (schoon)broer of (schoon)zus, nonkel, tante, neef of nicht, enz. – die tussen 1970 en 1991 met een derde afnamen, kennen in de loop van het laatste decennium opnieuw een toename en bereiken stilaan weer een vergelijkbare omvang als in 1970.

De niet-verwante personen nemen erg sterk toe: hun groei bedroeg per decennium respectievelijk 13%, 30% en tot slot 78%. Daaruit blijkt duidelijk de ontwikkeling van het fenomeen van samenwonende en nieuw samengestelde ongehuwde koppels.

We merken dat in 1991 het aantal niet-verwante personen in de "buitenlandse" huishoudens 2,5% van het totaal vertegenwoordigde, wat iets meer is dan in alle huishoudens samen. In 2001 zijn de niet-verwante personen in de "buitenlandse" huishoudens goed voor 3,1% van het totaal tegenover 3,7% voor alle huishoudens. De reden daarvoor is ongetwijfeld dat het aantal samenwonende en/of nieuw samengestelde gezinnen minder snel stijgt bij de bevolking met een buitenlandse referentiepersoon.

De "referentiepersonen", "echtgenoten(s)" of "kinderen" vertegenwoordigen bij de volkstelling van 1970 88% van de hele bevolking in private huishoudens (tabel 39). In 1991 tellen ze zelfs voor meer dan 84% van het totaal. In 2001 daarentegen zijn ze goed voor 80,5%. Die categorieën, die ongeveer

een zogenaamd traditioneel nucleair gezin vormen (twee ouders en hun kinderen), vormen bijgevolg nog steeds de overgrote meerderheid, alhoewel hun aantal achteruitgaat. Omgekeerd is het aantal niet-verwante personen van 1,5% in 1970 tot 3,7% in 2001 toegenomen. We weten bovendien dat het hier om een minimum gaat, aangezien een zeker aantal personen zich als alleenstaande beschouwt, terwijl ze toch samenwonen.

In de huishoudens met een buitenlandse referentiepersoon is het relatieve gewicht van de nucleaire gezinnen (ouders en hun kinderen) – tot onze verbazing – minder groot (78,5%) dan voor alle private huishoudens samen, alhoewel de kinderen in dergelijke huishoudens 33,6% van de bevolking uitmaken tegenover 29,9% voor het totale aantal huishoudens. Het relatief grotere aantal kinderen in "buitenlandse" huishoudens is uiteraard het resultaat van de verhoogde vruchtbaarheid binnen die bevolkingsgroep. We merken echter op dat het verschil tussen de twee percentages voor kinderen niet buitengewoon is en dat zowel voor "buitenlandse" huishoudens als voor de gehele bevolking die percentages tussen 1991 en 2001 nagenoeg gelijkmatig afnemen.

Verwantschap	Totaal				Buitenlanders	
	1970	1981	1991	2001	1991	2001
Alleenstaande	6,4	8,6	11,4	13,5	13,0	15,5
Referentiepersoon	27,6	28,4	28,7	28,9	27,9	25,8
Echtgeno(o)t(e)	24,2	24,6	23,7	21,7	18,7	19,1
Kind	36,0	33,8	31,9	29,9	35,7	33,6
Schoonzoon/schoondochter	0,5	0,3	0,2	0,2	0,3	0,4
Ouders/schoonouders	1,8	1,1	0,7	0,5	0,6	0,5
Andere verwanten	2,0	1,5	1,2	1,7	1,3	2,0
Niet-verwante personen	1,5	1,7	2,2	3,7	2,5	3,1
Totaal	100	100	100	100	100	100

Tabel 39: De verdeling van personen in private huishoudens naar verwantschap in België van 1970 tot 2001. Procentuele verdeling voor 1970, 1981, 1991 en 2001, en voor de leden van huishoudens met een buitenlandse referentiepersoon in 1991 en 2001

De categorieën "schoonzoon/schoondochter", "ouders/schoonouders" en "andere verwanten" zijn in 1970 nog goed voor 4,3% van de personen in private huishoudens. Sedert 1980 is dat amper 3%.

De percentages voor niet-verwante personen – vooral de samenwonenden – blijven daarentegen toenemen, ook al vertegenwoordigen ze in 2001 maar 3,7% van het totale aantal.

Bij de "buitenlandse" huishoudens is de evolutie van het relatieve gewicht van de vier laatste categorieën uit tabel 39 niet fundamenteel verschillend van die voor de gehele bevolking.

Wanneer we afgaan op de resultaten uit tabellen 40 en 41 met betrekking tot de gewestelijke evoluties in de loop van de periode 1991-2001 moeten we de analyse op nationaal niveau enigszins nuanceren.

Zo wordt Brussel tussen 1991 en 2001 gekenmerkt door nagenoeg compleet onveranderlijke cijfers voor de eerste vier categorieën van tabellen 40 en 41. Enkel voor de echtgenoten(s) stellen we een daling van 2,5% vast. Die daling wordt gecompenseerd door een matige groei van de categorieën "schoonbroer/schoonzus" en "ouders/schoonouders", evenals door een duidelijke toename voor de categorieën "andere verwanten" en "niet-verwante personen".

Verwantschap	Brussel		Vlaanderen		Wallonië	
	1991	2001	1991	2001	1991	2001
Alleenstaande	222.706	236.226	528.195	676.120	372.770	453.365
Referentiepersoon	237.385	236.574	1.674.843	1.749.281	917.226	944.920
Echtgeno(o)t(e)	176.023	155.358	1.431.912	1.378.617	721.638	664.890
Kind	273.885	275.135	1.834.009	1.740.133	1 037.743	1.015.460
Schoonzoon/schoondochter	441	1.568	15.742	13.623	7.533	5.796
Ouders/schoonouders	3.287	4.968	38.508	27.236	25.686	19.245
Andere verwanten	7.403	14.108	64.289	95.859	46.876	64.502
Niet-verwante personen	19.753	33.372	104.658	206.333	88.879	139.427
Totaal	940.883	957.309	5.692.156	5.887.102	3 218.351	3.307.605

Tabel 40: De verdeling van personen in private huishoudens naar verwantschap in 1991 en 2001 in de drie gewesten

Verwantschap	Brussel		Vlaanderen		Wallonië	
	1991	2001	1991	2001	1991	2001
Alleenstaande	23,7	24,7	9,3	11,5	11,6	13,7
Referentiepersoon	25,3	24,7	29,4	29,7	28,5	28,6
Echtgeno(o)t(e)	18,7	16,2	25,2	23,4	22,4	20,1
Kind	29,1	28,7	32,2	29,6	32,2	30,7
Schoonzoon/schoondochter	0,0	0,2	0,3	0,2	0,2	0,2
Ouders/schoonouders	0,3	0,5	0,7	0,5	0,8	0,6
Andere verwanten	0,8	1,5	1,1	1,6	1,5	2,0
Niet-verwante personen	2,1	3,5	1,8	3,5	2,8	4,2
Totaal	100	100	100	100	100	100

Tabel 41: De procentuele verdeling van personen in private huishoudens naar verwantschap in 1991 en 2001 in de drie gewesten

Vlaanderen en Wallonië kennen een groei van 2% van het aantal alleenstaanden. In 2001 bedraagt het aantal echtgenoten(s) en kinderen in Vlaanderen nog 53% ten opzichte van 50,8% in Wallonië. De achteruitgang van beide categorieën in de afgelopen periode is in beide gewesten echter van gelijkaardige omvang. Toch stellen we in Wallonië 1,1% meer kinderen vast dan in Vlaanderen. Dat resultaat voldoet aan de verwachtingen, gezien de iets mindere vruchtbaarheid in Vlaanderen.

De percentages van de categorieën "schoonbroer/schoonzus", "ouders/schoonouders" en "andere verwanten" kennen geen opmerkelijke evoluties in de twee grote gewesten; hun totale waarde schommelt rond de 2%.

Het aantal niet-verwante personen neemt toe. De hoogste waarde wordt in Wallonië vastgesteld met 4,2%, waarna Brussel en Vlaanderen volgen met elk 3,5%.

De verdeling van de huishoudens met buitenlandse referentiepersoon vertoont geen grote verschillen met die van alle huishoudens samen. Bij analyse van tabellen 42 en 43 merken we echter enkele bijzonderheden op.

Terwijl er in Vlaanderen en Wallonië iets minder alleenstaanden voorkomen bij de "buitenlandse" huishoudens dan bij de totale bevolking, neemt dat aantal in Brussel zodanig toe dat er momenteel in de hoofdstad geen verschil meer is tussen de percentages Belgische en buitenlandse alleenstaanden.

Overall vinden we bij de "buitenlandse" huishoudens minder echtgenoten(s) terug dan bij de totale bevolking, maar in Vlaanderen en Wallonië nemen de percentages toe, terwijl ze voor de totale bevolking afnemen.

Verwantschap	Brussel		Vlaanderen		Wallonië	
	1991	2001	1991	2001	1991	2001
Alleenstaande	48.453	66.696	28.177	38.362	39.351	47.490
Referentiepersoon	62.236	63.536	71.566	82.456	114.732	107.538
Echtgeno(o)t(e)	46.672	44.024	46.660	64.022	73.498	79.980
Kind	104.750	89.150	94.848	109.356	118.858	131.925
Schoonzoon/schoondochter	280	874	1.514	1.859	1.113	1.021
Ouders/schoonouders	1.142	1.269	1.443	1.462	2.962	2.152
Andere verwanten	2.665	4.797	3.760	7.313	4.936	7.598
Niet-verwante personen	3.889	7.098	7.963	10.758	10.630	12.122
Totaal	270.087	277.444	255.931	315.588	366.080	38.826

Tabel 42: De verdeling van personen in private huishoudens met een buitenlandse referentiepersoon naar verwantschap in 1991 en 2001 in de drie gewesten

Verwantschap	Brussel		Vlaanderen		Wallonië	
	1991	2001	1991	2001	1991	2001
Alleenstaande	18,0	24,0	11,0	12,2	10,8	12,2
Referentiepersoon	23,0	22,9	28,0	26,1	31,4	27,6
Echtgeno(o)t(e)	17,3	15,9	18,2	20,3	20,0	20,5
Kind	38,8	32,1	37,0	34,7	32,5	33,8
Schoonzoon/schoondochter	0,1	0,3	0,6	0,6	0,3	0,3
Ouders/schoonouders	0,4	0,5	0,6	0,5	0,8	0,6
Andere verwanten	1,0	1,7	1,5	2,3	1,3	1,9
Niet-verwante personen	1,4	2,6	3,1	3,4	2,9	3,1
Totaal	100	100	100	100	100	100

Tabel 43: De procentuele verdeling van personen in private huishoudens met een buitenlandse referentiepersoon naar verwantschap in 1991 en 2001 in de drie gewesten

Bij de "buitenlandse" huishoudens zijn de kinderen meer vertegenwoordigd. In Wallonië merken we zelfs een groei met 1,3% van hun relatieve gewicht.

De vier laatste categorieën bij de "buitenlandse" huishoudens onderscheiden zich niet van hun nationale tegenhangers. We onderstrepen echter dat de groei van de "niet-verwante personen" niet dezelfde evolutie volgt naargelang het om de nationale of "buitenlandse" bevolking gaat: zo verdubbelt het percentage in Brussel bijna, terwijl het toch duidelijk onder dat voor de totale bevolking blijft. Vlaanderen kent een zwakke groei, maar de situatie voor "buitenlandse" huishoudens is in 2001 nagenoeg gelijk aan die voor de totale bevolking. In Wallonië tot slot zijn de percentages in 1991 bijna aan elkaar gelijk, terwijl in 2001 het percentage voor de "buitenlandse" huishoudens 3,1% bedraagt tegenover 4,2% voor de totale bevolking.

3.7 De samenstelling van de familiekeren

Familiekeren bestaan uit groepen van individuen die door huwelijk of afstamming met elkaar verbonden zijn: het gaat om echtparen met of zonder kinderen en om monoparentale gezinnen. Andere verwante of niet-verwante co-residenten vallen dus buiten beschouwing, voor zover zij uiteraard ook geen andere kern vormen.

Tussen 1970 en 1981 is de groei van het aantal familiekeren identiek aan die van de bevolking (2,03%). Tussen 1981 en 1991 neemt de bevolking slechts met 1,3% toe, terwijl het aantal familiekeren met 3,63% aangroeit. Tussen de laatste twee volkstellingen groeit het aantal kerne met amper 0,65%, wat aanzienlijk minder is dan de bevolking (tabel 44).

	1970	1981	1991	2001
Echtparen zonder kinderen	903.913	913.040	928.584	968.828
Echtparen met				
- 1 kind	602.870	627.749	612.713	513.318
- 2 kinderen	435.987	516.202	548.111	499.047
- 3+ kinderen	420.525	332.124	266.703	244.025
Totaal echtparen met kinderen	1.459.382	1.476.075	1.427.527	1.256.390
Vaders met				
- 1 kind	33.566	32.674	56.651	93.222
- 2 kinderen	12.035	11.717	19.163	35.795
- 3+ kinderen	8.229	6.439	6.149	10.517
Totaal vaders met kinderen	53.830	50.830	81.963	139.534
Moeders met				
- 1 kind	111.498	128.317	193.464	240.531
- 2 kinderen	36.575	49.029	79.222	109.497
- 3+ kinderen	26.576	27.142	29.730	43.573
Totaal moeders met kinderen	174.649	204.488	302.416	393.601
ALGEMEEN TOTAAL	2.591.774	2.644.433	2.740.490	2.758.353

Tabel 44: Evolutie van het aantal familiekeren in België van 1970 tot 2001

De evolutie van het aantal familiekeren is een onrechtstreekse afspiegeling van de evolutie van de vruchtbaarheid. We weten immers dat die sinds 1964 sterk is achteruitgegaan en vanaf 1985 rond de 1,7 kinderen per vrouw is blijven hangen. In de volgende tabellen van dit hoofdstuk zien we hoe die daling zich voor de verschillende beschouwde familiekeren heeft voorgedaan.

Het aantal echtparen zonder kinderen neemt sinds 1970 onophoudelijk toe: over de hele periode bedraagt de stijging 7%. Bij de echtparen met kinderen neemt het aantal echtparen met drie kinderen of meer sinds 1970 af, waardoor het in 2001 amper 58% van het volume van 1970 bedraagt. Het aantal echtparen met twee kinderen ligt in 2001 15% hoger dan in 1970, ofschoon het sinds 1991 weer afneemt. Echtparen met één kind tot slot nemen sinds 1981 en in het bijzonder sinds 1991 in aantal af. In 2001 vertegenwoordigen ze amper 85% van het aantal in 1970.

De tendensen bij vaders of moeders met kinderen zijn veel duidelijker. Het aantal moeders met één, twee, drie of meer kinderen vermenigvuldigt tussen 1970 en 2001 met respectievelijk 2,16, 2,99 en 1,64. Bij vaders ligt dat cijfer even hoog: 2,78, 2,97 en 1,28 naargelang het aantal kinderen. Het begin van die stijging valt echter later: in 1981 voor vaders met minder dan drie kinderen en pas in 1991 voor vaders met drie kinderen of meer.

Tabel 45 bevat de resultaten van tabel 44 in relatieve vorm.

Gedurende de hele periode 1970-2001 blijft het aantal echtparen zonder kinderen opmerkelijk stabiel.

	1970	1981	1991	2001
Echtparen zonder kinderen	34,9	34,5	33,9	35,1
Echtparen met				
- 1 kind	23,3	23,7	22,4	18,5
- 2 kinderen	16,8	19,5	20,0	18,1
- 3+ kinderen	16,2	12,6	9,7	8,8
Totaal echtparen met kinderen	56,3	55,8	52,1	45,5
Vaders met				
- 1 kind	1,3	1,2	2,1	3,4
- 2 kinderen	0,5	0,4	0,7	1,3
- 3+ kinderen	0,3	0,3	0,2	0,4
Totaal vaders met kinderen	2,1	1,9	3,0	5,1
Moeders met				
- 1 kind	4,3	4,9	7,0	8,7
- 2 kinderen	1,4	1,9	2,9	4,0
- 3+ kinderen	1,0	1,0	1,1	1,6
Totaal moeders met kinderen	6,7	7,8	11,0	14,3
ALGEMEEN TOTAAL	100	100	100	100

Tabel 45: Evolutie van de verdeling van de familiekeren in België van 1970 tot 2001

Omgekeerd neemt het relatieve aandeel echtparen met kinderen bijna 11% af. Die daling is vooral te wijten aan de forse daling van de percentages voor echtparen met drie kinderen of meer die in éénendertig jaar van 16,2% naar 8,8% gaan. Het relatieve gewicht van echtparen met één kind is echter ook aanzienlijk afgenomen (- 4,8%), terwijl de percentages voor echtparen met twee kinderen enigszins in de tegenovergestelde richting evolueren.

Het totale aantal vaders of moeders met kinderen bedraagt in 2001 19,4% van de familiekeren, tegenover slechts 8,8% in 1970. Die relatieve stijging is vooral te danken aan de toename van het aantal monoparentale huishoudens met één of twee kinderen. De percentages voor vaders met drie kinderen of meer stijgen niet, terwijl die voor moeders tussen 1991 en 2001 met amper een half procent toenemen.

In tabel 46 zien we dat de situatie in Brussel veel duidelijker is dan die in heel België. We merken vooral het volgende op:

- Alle aantallen voor echtparen nemen sinds 1970 af; echtparen met één kind (- 49%) en echtparen zonder kind (- 39%) kennen de grootste daling.

- Alle aantallen voor vaders nemen sinds 1991 toe, met name voor vaders met één kind (+ 88%) en twee kinderen (+ 128%).
- Alle aantallen voor moeders kennen sinds 1981 een groei van minstens 50%, met een maximum van 122% voor moeders met twee kinderen.
- Het totale aantal kernen neemt in dertig jaar met 24% af, terwijl het in dezelfde periode voor heel België met 6% toeneemt.

	1970	1981	1991	2001
Echtparen zonder kinderen	113.843	94.725	77.954	68.888
Echtparen met				
- 1 kind	65.569	52.603	40.707	33.363
- 2 kinderen	42.061	38.642	33.799	30.794
- 3+ kinderen	30.567	25.137	24.130	24.419
Totaal echtparen met kinderen	138.197	116.382	98.636	88.576
Vaders met				
- 1 kind	4.642	4.614	6.698	8.738
- 2 kinderen	1.606	1.605	2.224	3.659
- 3+ kinderen	890	686	750	1.182
Totaal vaders met kinderen	7.138	6.905	9.672	13.579
Moeders met				
- 1 kind	19.502	20.875	26.556	29.124
- 2 kinderen	5.902	7.664	10.387	13.074
- 3+ kinderen	3.399	3.449	3.912	5.973
Totaal moeders met kinderen	28.803	31.988	40.855	48.171
ALGEMEEN TOTAAL	287.981	250.000	227.117	219.214

Tabel 46: Evolutie van het aantal familiekernen in Brussel van 1970 tot 2001

	1970	1981	1991	2001
Echtparen zonder kinderen	39,5	37,9	34,3	31,5
Echtparen met				
- 1 kind	22,8	21,0	17,9	15,1
- 2 kinderen	14,6	15,4	14,9	14,0
- 3+ kinderen	10,6	10,1	10,6	11,1
Totaal echtparen met kinderen	48,0	46,5	43,4	40,3
Vaders met				
- 1 kind	1,6	1,9	3,0	4,0
- 2 kinderen	0,6	0,6	1,0	1,7
- 3+ kinderen	0,3	0,3	0,3	0,5
Totaal vaders met kinderen	2,5	2,8	4,3	6,2
Moeders met				
- 1 kind	6,8	8,3	11,7	13,3
- 2 kinderen	2,0	3,1	4,6	6,0
- 3+ kinderen	1,2	1,4	1,7	2,7
Totaal moeders met kinderen	10,0	12,8	18,0	22,0
ALGEMEEN TOTAAL	100	100	100	100

Tabel 47: Evolutie van de verdeling van de familiekernen in Brussel van 1970 tot 2001

In verschillende opzichten is de evolutie van het aantal familiekernen in Vlaanderen veel groter dan die voor het hele land (tabel 48):

- Het totale aantal kernen neemt in dertig jaar met 13,4% toe (6,4% voor het hele land).
- Het totale aantal echtparen zonder kind stijgt met 27,5% (7,2% voor het hele land).
- Echtparen met één of twee kinderen nemen er sneller in aantal toe dan in het hele land, terwijl echtparen met drie kinderen sneller in aantal afnemen.
- Het aantal vaders met kinderen neemt minder sterk toe dan in het hele land.
- Moeders met een of twee kinderen groeien sterker in aantal dan voor heel België, in tegenstelling tot moeders met drie kinderen die wel in aantal toenemen, maar minder sterk dan in het hele land.

	1970	1981	1991	2001
Echtparen zonder kinderen	482.540	521.010	569.810	615.335
Echtparen met				
- 1 kind	342.487	374.069	379.574	322.437
- 2 kinderen	259.640	320.683	345.702	319.063
- 3+ kinderen	261.353	201.928	154.520	138.642
Totaal echtparen met kinderen	863.480	896.680	879.796	780.142
Vaders met				
- 1 kind	17.251	16.676	26.656	46.338
- 2 kinderen	6.305	5.981	8.932	17.219
- 3+ kinderen	4.420	3.281	2.794	4.602
Totaal vaders met kinderen	27.976	25.938	38.382	68.159
Moeders met				
- 1 kind	49.863	59.533	90.594	113.849
- 2 kinderen	17.296	22.995	37.205	52.408
- 3+ kinderen	12.987	12.742	12.912	18.815
Totaal moeders met kinderen	80.146	95.270	140.711	185.072
ALGEMEEN TOTAAL	1.454.142	1.538.898	1.628.699	1.648.708

Tabel 48: Evolutie van het aantal familiekernen in Vlaanderen van 1970 tot 2001

Relatief gezien (tabel 49) merken we in Vlaanderen:

- Een toename van het relatieve aandeel echtparen zonder kinderen, vaders met één of twee kinderen en moeders met kinderen.
- Een behoud van de percentages voor echtparen met twee kinderen en vaders met drie kinderen of meer.
- Een afname van het relatieve aandeel echtparen met één of drie kinderen en meer.

De evolutie van de familiekernen in Wallonië onderscheidt zich hoofdzakelijk in twee opzichten van die in Vlaanderen (tabel 50):

- Het aantal echtparen zonder kinderen neemt tussen 1970 en 2001 met 7,5% af, terwijl het in Vlaanderen met 27,5% toeneemt.
- De groei van het aantal vaders of moeders met kinderen is groter dan in Vlaanderen, wat des te opmerkelijker is aangezien de Waalse niveaus in 1970 al hoger lagen dan de Vlaamse. Zo bedraagt de maximale toename 261% voor vaders met twee kinderen en 229% voor moeders met twee kinderen.

	1970	1981	1991	2001
Echtparen zonder kinderen	33,2	33,8	35,0	37,4
Echtparen met				
- 1 kind	23,6	24,3	23,3	19,6
- 2 kinderen	17,8	20,9	21,2	19,3
- 3+ kinderen	18,0	13,1	9,5	8,4
Totaal echtparen met kinderen	59,4	58,3	54,0	47,3
Vaders met				
- 1 kind	1,2	1,1	1,6	2,8
- 2 kinderen	0,4	0,4	0,6	1,0
- 3+ kinderen	0,3	0,2	0,2	0,3
Totaal vaders met kinderen	1,9	1,7	2,4	4,1
Moeders met				
- 1 kind	3,4	3,9	5,6	6,9
- 2 kinderen	1,2	1,5	2,2	3,2
- 3+ kinderen	0,9	0,8	0,8	1,1
Totaal moeders met kinderen	5,5	6,2	8,6	11,2
ALGEMEEN TOTAAL	100	100	100	100

Tabel 49: Evolutie van de verdeling van de familiekeren in Vlaanderen van 1970 tot 2001

	1970	1981	1991	2001
Echtparen zonder kinderen	307.530	297.305	280.820	284.605
Echtparen met				
- 1 kind	194.814	201.077	192.432	157.518
- 2 kinderen	134.286	156.877	168.610	149.190
- 3+ kinderen	128.605	105.059	88.053	80.964
Totaal echtparen met kinderen	457.705	463.013	449.095	387.672
Vaders met				
- 1 kind	11.673	11.384	23.297	38.146
- 2 kinderen	4.124	4.131	8.007	14.917
- 3+ kinderen	2.919	2.472	2.605	4.733
Totaal vaders met kinderen	18.716	17.987	33.909	57.796
Moeders met				
- 1 kind	42.133	47.909	76.314	97.558
- 2 kinderen	13.377	18.370	31.630	44.015
- 3+ kinderen	10.190	10.951	12.906	18.785
Totaal moeders met kinderen	65.700	77.230	120.850	160.358
ALGEMEEN TOTAAL	849.651	855.535	884.674	890.431

Tabel 50: Evolutie van het aantal familiekeren in Wallonië van 1970 tot 2001

In relatieve waarden (tabel 51) kenmerkt de verdeling van familiekeren zich in Wallonië als volgt:

- Vaders of moeders met kinderen zijn in 2001 goed voor 24,5% van het totale aantal Waalse familiekeren. Alle subcategorieën voor vaders of moeders nemen toe, met name die met één of twee kinderen.
- Sinds 1991 zijn de percentages voor echtparen zonder kinderen stabiel.

- Alhoewel de vruchtbaarheid in Wallonië groter is dan in Vlaanderen, liggen de percentages voor echtparen met kinderen – ongeacht het precieze aantal kinderen – in Wallonië nog altijd lager dan in Vlaanderen, maar hoger dan in Brussel.

	1970	1981	1991	2001
Echtparen zonder kinderen	36,2	34,8	31,7	32,0
Echtparen met				
- 1 kind	22,9	23,5	21,8	17,7
- 2 kinderen	15,8	18,3	19,1	16,7
- 3+ kinderen	15,2	12,3	9,9	9,1
Totaal echtparen met kinderen	53,9	54,1	50,8	43,5
Vaders met				
- 1 kind	1,4	1,3	2,6	4,3
- 2 kinderen	0,5	0,5	0,9	1,7
- 3+ kinderen	0,3	0,3	0,3	0,5
Totaal vaders met kinderen	2,2	2,1	3,8	6,5
Moeders met				
- 1 kind	5,0	5,6	8,6	11,0
- 2 kinderen	1,5	2,1	3,6	4,9
- 3+ kinderen	1,2	1,3	1,5	2,1
Totaal moeders met kinderen	7,7	9,0	13,7	18,0
ALGEMEEN TOTAAL	100	100	100	100

Tabel 51: Evolutie van de verdeling van de familiekeren in Wallonië van 1970 tot 2001

3.8 Conclusies

Over de huishoudenstypen:

Het aantal niet-familiale huishoudens, met name alleenstaanden, is tussen 1970 en 2001 meer dan verdubbeld. In Brussel vertegenwoordigen ze in 2001 54% van de private huishoudens. In Vlaanderen is dat 33% en in Wallonië 37%.

Huishoudens met meerdere kernen zijn nagenoeg volledig verdwenen: ze gaan van zestigduizend in 1970 tot vierendertigduizend in 2001. Hun aandeel in het totale aantal private huishoudens neemt in dertig jaar van 1,8% tot 0,8% af.

Het aantal huishoudens met slechts een kern neemt in absolute waarden langzaam toe tussen 1970 en 2001 (+ 219 000 eenheden). In relatieve waarden zien we een daling van hun gewicht met bijna 14%, tegelijkertijd met de stijging van het percentage niet-familiale huishoudens.

Over de huishoudensomvang:

In 1970 bedroeg de gemiddelde omvang van een huishouden nog bijna drie personen. In 2001 is dat nog 2,36 personen. De achteruitgang per decennium is echter telkens kleiner. Dat is normaal omdat we waarschijnlijk stilaan het laagste niveau bereiken, tenzij we afstevnen op een maatschappij die hoofdzakelijk uit alleenstaanden bestaat. In Brussel is de gemiddelde omvang kleiner (2 personen),

terwijl de omvang in Vlaanderen en Wallonië nagenoeg identiek is: respectievelijk 2,43 en 2,37 eenheden.

Over de familiekeren:

Tabel 52 geeft een overzicht van de veranderingen in het aantal familiekeren voor de hele periode 1970-2001. De opvallendste kenmerken zijn:

- De groei van het aantal echtparen zonder kind in Vlaanderen (+ 27,5%).
- De achteruitgang met een derde van de Brusselse echtparen met kinderen.
- De aanzienlijke groei van het aantal vaders en moeders met kinderen, vooral wanneer ze één of twee kinderen hebben. De groei is bovendien groter in Wallonië dan in Vlaanderen.

	België	Brussel	Vlaanderen	Wallonië
Echtparen zonder kinderen	1.072	605	1.275	925
Echtparen met				
- 1 kind	850	509	941	808
- 2 kinderen	1.145	732	1.229	1.111
- 3+ kinderen	580	799	530	630
Totaal echtparen met kinderen	861	641	903	847
Vaders met				
- 1 kind	2.777	1.882	2.686	3.268
- 2 kinderen	2.974	2.278	2.731	3.617
- 3+ kinderen	1.278	1.328	1.041	1.621
Totaal vaders met kinderen	2.592	1.902	2.436	3.088
Moeders met				
- 1 kind	2.157	1.497	2.283	2.315
- 2 kinderen	2.994	2.215	3.030	3.290
- 3+ kinderen	1.640	1.757	1.449	1.843
Totaal moeders met kinderen	2.254	1.672	2.309	2.441
ALGEMEEN TOTAAL	1.064	761	1.134	1.048

Tabel 52: Samenvatting van de veranderingen in het aantal familiekeren in België en in de drie gewesten tussen 1970 en 2001 (basis 1000 in 1970)

Hoofdstuk 4 : Huishoudentypen en individuele huishoudensposities (LIPRO) in de SEE 2001

4.1 Inleiding

De afgelopen decennia heeft zich in geheel Europa een sterke diversificatie voorgedaan van de samenlevingsvormen. Ook in België was dit het geval. Het in kaart brengen van deze nieuwe trend via een adequate bevraging in een volkstelling heeft echter nog geruime tijd op zich laten wachten. Ook in de administratieve bestanden, en met name in het Rijksregister van de natuurlijke personen, werden deze nieuwe leefvormen in het verleden niet geregistreerd. Recent is daar verandering in gekomen doordat de wetgever nieuwe administratieve statuten heeft voorzien en een aantal samenlevingsvormen als rechtsgeldig is gaan erkennen. Vanaf januari 2000 werd de wet op de wettelijke samenwoning van kracht, waardoor een aantal afspraken en regelingen bij wet vastliggen en niet in een samenlevingscontract moeten worden opgenomen. Voortaan kan men de wettelijke samenwoning laten registreren bij een ambtenaar van de burgerlijke stand van de gemeente. Vandaar ook de noodzaak om te komen tot een herziening van de Rijksregisterwet van 1983. Het Rijksregister bevat momenteel 11 gegevens en hun historiek: naam, geboorteplaats, geboortedatum, geslacht, nationaliteit, hoofdverblijfplaats, burgerlijke staat, gezinssamenstelling, beroep, en plaats en datum van overlijden. Het wetsontwerp voorziet twee bijkomende verplichte gegevens: de wettelijke samenwoning en het bestaan van het identiteits- en handtekeningscertificaat. Sinds 1 juni 2003 werd het burgerlijk huwelijk ook opengesteld voor koppels van hetzelfde geslacht. Deze verandering heeft al tot gevolg dat in het Rijksregister gehuwde koppels voortaan ook van gelijk geslacht kunnen zijn.

De vraag naar het ongehuwd samenwonen werd tijdens de voorgaande volkstellingen niet gesteld. Ongehuwd samenwonenden waren ingeschreven op hetzelfde adres als personen die niet verwant waren met elkaar. Het was dus onmogelijk om een onderscheid te maken tussen diegenen die op hetzelfde adres waren ingeschreven om welke reden dan ook (studenten, religieuze gemeenschappen – tenzij deze als collectief huishouden waren ingeschreven, dienstdoend personeel, kostendelend wonen) en diegenen die een partnerrelatie hadden. Het Rijksregister en de volkstelling lieten beiden toe om samenwonen op basis van het adres te identificeren maar zonder expliciet melding te maken van partnerrelaties. De enige manier om nieuwe leefvormen te detecteren was op basis van steekproefenquêtes (in Vlaanderen de NEGO-enquête [Corijn] en recent in België de ‘Panel Studie van Belgische Huishoudens’). Een tweede methode bestond erin om, uitgaande van de registratie op hetzelfde adres en een beslissingssysteem op basis van een set van identificatieregels, huishoudens van ongehuwd samenwonenden te construeren aan de hand van een aantal assumpties. Dit werd bijvoorbeeld toegepast bij de aanmaak van de monografie “Huishoudens en gezinnen” in het kader van de volkstelling van 1991.

De algemene socio-economische enquête van 2001 (SEE 2001) voorziet voor het eerst een expliciete bevraging van het ongehuwd samenwonen. Op het formulier “Uw huishouden” werd de referentiepersoon van het huishouden voorgedrukt en werden geen vragen gesteld over de samenstelling van het huishouden. Die samenstelling van het huishouden werd opgesteld op basis van de toestand zoals die op 1 oktober 2001 beschreven stond in het Rijksregister. Uitzondering hierop

vormden echter alle huishoudens waar personen verbleven die niet verwant zijn met de referentiepersoon van het huishouden. Voor al deze personen werden naam en geboortedatum afgedrukt, met de expliciete vraag aan de referentiepersoon om voor elk van deze personen één van de drie vakjes naast hun naam en geboortedatum aan te kruisen. De drie opties waren:

- partner van de referentiepersoon (*compagnon/compagne de la personne de référence*)
- kind van de partner (*enfant du compagnon/de la compagne*)
- ander niet-verwante (*autre non apparenté*).

Volgens het Rijksregister waren op 1 oktober 2001 in totaal 379.143 personen in particuliere huishoudens geregistreerd met code 12 (andere niet-verwant of aanverwant met de referentiepersoon van het huishouden). Het antwoord op de SEE 2001 laat toe deze personen als volgt te klasseren:

Partner van de referentiepersoon:	225.191 (59,39%)
Kind van de partner:	31.820 (8,39%)
Ander niet-verwante:	104.157 (27,47%)
Non-respons:	17.975 (4,74%)

Het resultaat van de bevraging is dus dat bijna 70% van de niet-verwanten expliciet het statuut van “partner” of “kind van de partner” vermelden. Voor de telling van 2001 krijgen we dus een nieuwe situatie met een bijkomend expliciet statuut van ongehuwd samenwonenden. Het probleem bij de overige “niet-verwanten” is dat een analyse van deze huishoudens niet toelaat om ze zonder meer van de categorie ongehuwd samenwonenden uit te sluiten. Hoewel deze categorie alle toestanden van samenwonen dekt, is het duidelijk dat ook hier een grote groep ongehuwd samenwonende partners deel van uitmaken.

Bijgevolg hebben we in een verkennende fase een indeling gemaakt die beide mogelijkheden openhield. Er werd een onderscheid gemaakt tussen (a) partners en hun kinderen die zichzelf als dusdanig definiëren, en (b) “ongehuwd samenwonenden” die we daarmee, op basis van een aantal regels, kunnen gelijkstellen. Op die manier was het mogelijk om de kenmerken van beide groepen onderling te vergelijken en konden we ook beter beoordelen of de manier waarop huishoudens van samenwonenden worden aangemaakt wel doeltreffend was.

4.2 Definitie van het huishouden

In de Belgische volkstelling van 1991 werd een huishouden als volgt gedefinieerd: “*A household is a family consisting of a person who lives alone, or two and more persons, related by family ties or not, who occupy the same dwelling and live together there. A distinction is possible between private and collective families. Monastic communities, military barracks, prisons, orphanages and old-age homes are considered collective families. Private families are all other families.*”. De definitie is dus deze van het huishouden op basis van de woning (“*household-dwelling*”) en niet op basis van een gemeenschappelijk huishoudbudget. Hoewel deze laatste definitie door de Verenigde Naties is aanbevolen, baseren heel wat landen zich om praktische redenen uitsluitend op de woning om het huishouden samen te stellen (United Nations, 2003). In de praktijk betekent dit voor België dat het adres het huishouden bepaalt. Reeds in de volkstelling van 1991 werd de samenstelling van het huishouden uit het Rijksregister gehaald en vormde het ingeschreven zijn op eenzelfde

hoofdverblijfplaats de grondslag voor het samenstellen van de huishoudens. De volkstelling van 1991 en ook de SEE 2001 heeft dus een sterk administratieve grondslag. Bij de interpretatie van de cijfers dienen we hier terdege rekening mee te houden.

Veel van de jongeren die nog bij hun ouders staan ingeschreven, hebben vaak reeds een eigen verblijf. Het ouderlijk gezin is niet zelden geëvolueerd tot een zogenaamde “hotelfamilie”. Men heeft er een kamer die hoogstens in het weekend wordt gebruikt. Deze situatie duurt vaak nog geruime tijd na het beëindigen van de studies, tot men werk vindt en een eigen adres fiscaal voordelig wordt. Ook ouderen die in een rusthuis zijn opgenomen, blijken vaak nog lange tijd op hun voormalig adres ingeschreven. Dit is het geval wanneer de partner nog in de eigen woning verblijft of wanneer men voordien bij familieleden inwoonde.

Omgekeerd staan nogal wat samenwonenden niet als dusdanig ingeschreven. Een vergelijking van de volkstelling van 1991 en de NEGOS V-enquête (Deboosere *et al.*) bracht bijvoorbeeld een aanzienlijke onderschatting van het ongehuwd samenwonen op jonge leeftijd aan het licht. Heel wat jongeren die administratief nog bij de ouders staan ingeschreven, hebben een partner en wonen ook al samen. Verder zijn er uiteraard nogal wat mensen die om fiscale of andere administratieve redenen een gescheiden adres blijven aanhouden.

Ook overheidsbeslissingen kunnen een administratieve samenstelling van een huishouden opleveren die afwijkt van de werkelijkheid. Wachtregisters waarbij personen niet onmiddellijk in het bevolkingsregister worden ingeschreven, kunnen ogenschijnlijk alleenstaanden of monoparentale huishoudens creëren, terwijl in werkelijkheid de inwonende partner wacht op een administratieve regularisatie. Dit vormde bijvoorbeeld de verklaring voor het groot aantal alleenstaande jonge Turkse moeders in de telling van 1991.

Onze indeling van huishoudens behoudt bijgevolg een administratieve inslag, zelfs al proberen we een typologie op te bouwen die zo dicht mogelijk bij de sociologische werkelijkheid staat. We registreren woonsituaties op basis van de officiële inschrijving. Wie omwille van welke reden dan ook een afzonderlijke woonst aanhoudt, zal echter nooit in een gemeenschappelijk huishouden worden geregistreerd. Ook informele relaties, in al hun tussenliggende vormen, vinden niet hun weg naar de administratieve registers. We moeten deze beperkingen dan ook in het achterhoofd houden bij de interpretatie van de cijfers. Niettemin geven de evoluties die we administratief vaststellen ook grondige werkelijke verschillen weer.

4.3 Aanmaak van een huishoudentypologie

De indeling van de huishoudens steunt op het gebruik van vijf criteria:

1. het geslacht
2. de leeftijd
3. het aantal personen
4. de familierechterlijke relaties tussen de personen onderling
5. de burgerlijke staat

Er zijn diverse methoden om huishoudens te omschrijven of te klasseren op basis van eenzelfde definitie. Cruciaal is het al dan niet gebruiken van een zogenaamde “referentiepersoon”. Historisch is de referentiepersoon een uitvloeisel van het “hoofd van het huishouden” of de “*pater familias*”. Hierbij werd in het echtpaar de man traditioneel als hoofd van het huishouden aangeduid. Bij hem werd de juridische autoriteit gelegd en hij was doorgaans ook de belangrijkste kostwinner. In huishoudens met meerdere gezinskernen nam de oudste man die positie in. Slechts bij het ontbreken van een volwassen man in het huishouden kon de vrouw hoofd van het huishouden worden. Vanuit het principe van de gelijkberechtiging werd een einde gesteld aan dit administratief gebruik en om dit duidelijk te onderstrepen werd de term “referentiepersoon” ingevoerd. Theoretisch kan elke persoon in een huishouden referentiepersoon worden. In de praktijk is bij gehuwde echtparen in het Rijksregister de man in 98% van de gevallen de referentiepersoon. Door gebruik te maken van een referentiepersoon kunnen alle overige personen worden gedefinieerd in functie van hun relatie tot de referentiepersoon en kunnen huishoudens op die basis worden ingedeeld. Maar ook zonder gebruik te maken van een referentiepersoon is het mogelijk om huishoudens in te delen.

4.3.1 Indeling los van het bestaan van een referentiepersoon

a) De meest eenvoudige indelingen houden geen rekening met familierechterlijke relaties. Het belangrijkste voordeel is dat met bijzonder weinig gegevens een indeling van huishoudens kan worden gemaakt. De indeling naar grootte van het huishouden is hiervan een klassieke toepassing.

b) Door gebruik te maken van relaties kan men een meer complexe realiteit omschrijven. Hiervoor zijn natuurlijk veel meer gegevens noodzakelijk. Men kan zich beperken tot de juridisch vaststaande (“*de jure*”) relaties (bijvoorbeeld de relatie tussen gehuwden of de relatie tussen ouder en kind), of ook de “*de facto*” relaties onderkennen op basis van het inwonen op hetzelfde adres.

Wanneer relaties gebruikt worden om familiekeren of huishoudens te definiëren en men wenst dat elke persoon deel uitmaakt van een uniek huishoudentype en daarbinnen slechts één unieke huishoudenspositie kan bekleden, dan moeten voorrangsregels ingevoerd worden. De typologie van het NIS gaat uit van de primauteit van het gehuwde paar, gevolgd door de ouder-kind relatie en tenslotte door alle andere relaties om tot een unieke toewijzing van huishoudentypen en huishoudensposities te komen. Onder bepaalde voorwaarden kan men gebruik maken van relaties en toch geen voorrangregels hanteren. Het indelen van alle huishoudens met kinderen naar aantal en volgens leeftijdscategorie is hier een voorbeeld van. Men kan bijvoorbeeld een statistiek opstellen van alle huishoudens met kinderen jonger dan 12 jaar. Zodra één kind jonger is dan 12 wordt het huishouden opgenomen. Ook hier moeten we echter voorrangregels instellen wanneer we meerdere leeftijdsgroepen willen invoeren en we de gehele bevolking op unieke wijze willen omschrijven. Bij een indeling van de huishoudens met kinderen naar leeftijdscategorie zullen we moeten beslissen waar een huishouden met kinderen die tot verschillende leeftijdscategorieën behoren, wordt ondergebracht.

Een alternatief hierop en veruit de meest uitgebreide optie is het opstellen van een matrix met alle mogelijke relaties binnen het huishouden. Het voordeel van een dergelijke matrix is dat de gegevens achteraf geanalyseerd kunnen worden vanuit diverse gezichtspunten en naargelang de keuze voor een bepaald relatietype. Dit laat op flexibele wijze toe één welbepaald type van relatie te onderzoeken en die relatie te maximaliseren door er absolute voorrang aan te geven. Indien men bijvoorbeeld een studie wenst te maken van alleenstaande ouders, zal men naast de alleenwonende alleenstaande ouders ook de inwonende alleenstaande ouders moeten proberen te identificeren. Het gebruik van een matrix

waarbij alle relaties worden gespecificeerd, werd in een aantal landen toegepast in het kader van het ‘*European Community Household Panel*’. De registratie van alle relaties in een matrix heeft als nadeel dat het vrij tijdrovend en complex is. De basisidee is dat, uitgezonderd voor de eerste persoon in het huishouden, de relatie van elke persoon met alle voorgaande personen wordt aangegeven. Dit betekent dat evenveel variabelen moeten aangemaakt worden als het maximaal aantal personen in het (privaat) huishouden. Voor de eerste persoon in het huishouden staan al deze variabelen op nul. Op basis van de beschikbare informatie in de census en het Rijksregister is deze werkwijze moeilijk haalbaar. Voor indelingen die niet vertrekken van een “referentiepersoon” lijkt daarom de codering van het NIS volgens familiekeren het meest aangewezen.

4.3.2 Indeling gebaseerd op een referentiepersoon

De meest eenvoudige methode is de referentiepersoon in het bronbestand te gebruiken. Soms gelden ook voor het bronbestand bepaalde regels voor het vastleggen van de referentiepersoon, bijvoorbeeld door binnen het koppel systematisch de man te nemen, of de oudste persoon, of de oudste kostwinner.

In de Amerikaanse census komt de “*householder*” overeen met diegene die de woning huurt of er eigenaar van is (“*The householder refers to the person (or one of the people) in whose name the housing unit is owned or rented (maintained) or, if there is no such person, any adult member, excluding roomers, boarders, or paid employees. If the house is owned or rented jointly by a married couple, the householder may be either the husband or the wife. The person designated as the householder is the ‘reference person’ to whom the relationship of all other household members, if any, is recorded.*”). Ook in het Belgisch Rijksregister is de referentiepersoon in de praktijk meestal de eigenaar of huurder van de woning. Na een verhuisbeweging blijft de oorspronkelijke of eerste bewoner vaak als referentiepersoon staan.

Men kan ook zelf regels vastleggen om de referentiepersoon aan te duiden en – in de mate van het mogelijke – het bronbestand hercoderen. De ervaring wijst uit dat dergelijke hercoderingen vaak arbitrair zijn en niet noodzakelijk een verbetering inhouden.

Eénmaal de referentiepersoon is vastgelegd, worden de verwantschapsrelaties met de referentiepersoon gebruikt om een typologie aan te maken. Het algoritme hiervoor maakt opnieuw gebruik van voorrangsregels. Een voorbeeld hiervan is het algoritme van Richard Wall (Wall, 1996) dat zeer nauw aanleunt bij de LIPRO-typologie.

Het spreekt vanzelf dat zowel voor tijdsreeksen als voor internationale vergelijkingen een strikt uniforme regel aangewezen is. Op dit moment verkiest echter ook EUROSTAT om geen regels vast te leggen en geen suggesties te doen bij het bepalen van de referentiepersoon.

In Nederland gebruikt het CBS voor het aanduiden van de referentiepersoon het volgende schema:

- Wanneer twee paren/gezinnen samen één huishouden vormen, dan zal de referentiepersoon aangeduid worden binnen het jongste paar/gezin.
- Gaat het om een paar dan wordt de man als referentiepersoon aangeduid.
- In geval van een paar van gelijk geslacht dan wordt de oudste van het paar de referentiepersoon.
- In een éénouderhuishouden is de ouder de referentiepersoon.
- In de overige huishoudens is de oudste man de referentiepersoon, en als er geen man aanwezig de oudste vrouw.

Indien voldoende informatie in het bronbestand voorhanden is, zou deze methode in de toekomst eventueel voor België overgenomen kunnen worden.

4.4 De LIPRO-typologie

LIPRO (Lifestyle PROjections) werd in 1992 door het Steunpunt Demografie van de VUB voor het eerst toegepast op de gegevens van de volkstelling van 1981. Ze was geïnspireerd op de typologie die werd geïntroduceerd in Nederland (Van Imhoff & Keilman). In 1994 werd ze gebruikt om projecties uit te voeren op Belgische data in het kader van een studie voor DWTC (Boulanger *et al.*). Intussen vond deze typologie een steeds breder toepassingsveld, niet alleen in ons land maar ook in verschillende internationale studies. Sinds 2001 past het CBGS deze typologie systematisch toe op de gegevens van het Rijksregister. In de toekomst wil ook de Kruispuntenbank Sociale Zekerheid hiervan gebruik maken in het kader van haar datawarehouse. Het publiceren van huishoudensgegevens volgens de LIPRO-typologie door het Nationaal Instituut voor de Statistiek is ook gepland.

Doelstellingen van de LIPRO-typologie zijn:

1. rekening houden met de nieuwe samenlevingsvormen in continuïteit met de klassieke samenlevingsvormen
2. in een eenvoudige typologie de vele nieuwe samenlevingsvormen optimaal samenvatten
3. geconstrueerd kunnen worden met een minimum aan gegevens
4. verbinden van de begrippen huishoudensstype en huishoudenspositie

De introductie van de huishoudenspositie is cruciaal. De plaats die het individu inneemt in een bepaald type huishouden wordt hierdoor een individueel kenmerk. Dit laat toe om eenvoudige en vergelijkbare tabellen op te stellen. Het vormt ook de basis voor de introductie van dynamische huishoudensmodellen en maakt projecties in de huishoudensdemografie eenvoudiger (Surkyn).

Zoals reeds vermeld gebeurt de afbakening van het huishouden in het Rijksregister volgens het “*household-dwelling*” concept. De twee laatste volkstellingen gebruiken Rijksregistergegevens en volgen dus hetzelfde principe. Het huishouden wordt gedefinieerd als één of meerdere personen die eenzelfde woning betrekken. Dit betekent in de praktijk dat de adresingang vaak bepalend is om zowel tot een woning als tot een huishouden te komen. Afhankelijk van de gemeente wordt hier soms van afgeweken. Zo kan het voorkomen dat meerdere huishoudens op eenzelfde adres staan ingeschreven. Vooral in stedelijke centra wordt vastgesteld dat oudere woningen werden omgevormd tot meergezinswoningen. Strikt genomen wordt hier afgeweken van het principe van de één-één relatie tussen woning en huishouden. We komen inderdaad in een grijze zone terecht waarbij het niet altijd duidelijk is of het om volledig gescheiden huishoudens gaat met elk een eigen woning en of “*housekeeping*” hier geen betere basis vormt voor de omschrijving van de onderscheiden huishoudens. Gelukkig wijst de praktijk in de meeste Europese landen uit dat de bekomen resultaten op basis van beide definities onderling niet diepgaand verschillen. Om deze reden en gezien het feit dat de telling gebaseerd op registers het gebruik van het “*housekeeping*” concept eigenlijk niet toelaat, wordt voor EUROSTAT het “*household-dwelling*” concept als aangewezen beschouwd.

In LIPRO werd geopteerd voor een typologie met 7 huishoudensstypes binnen de particuliere huishoudens die op hun beurt aanleiding geven tot 11 huishoudensposities. Collectieve huishoudens

kunnen in een apart bijkomend type worden ingedeeld indien men de volledige bevolking in deze statistiek wil onderbrengen.

De 7 (8) huishoudenstypes zijn:

1. alleenstaanden
2. gehuwden zonder kinderen
3. gehuwden met kinderen
4. ongehuwd samenwonenden zonder kinderen
5. ongehuwd samenwonenden met kinderen
6. éé noudergezinnen
7. overige huishoudens
8. (collectieve huishoudens)

De 11 (12) huishoudensposities die hiermee samenhangen zijn:

1. kind bij gehuwd paar (**CMAR** – Child in MARried couple)
2. kind bij ongehuwd samenwonend paar (**CUNM** – Child UNMarried couple)
3. kind in een éé noudergezin (**CIPA** – Child in 1 PArent family)
4. alleenstaande (**SING** – SINGLE)
5. gehuwd, samenwonend met partner, zonder inwonende kinderen (**MAR0** – MARried 0 children)
6. gehuwd, samenwonend met partner, met inwonende kinderen (**MAR+** – MARried PLUS children)
7. ongehuwd samenwonend zonder inwonende kinderen (**UNM0** – UNMarried 0 children)
8. ongehuwd samenwonend met inwonende kinderen (**UNM+** – UNMarried PLUS children)
9. ouder in een éé noudergezin (**HIPA** – Head of 1 PArent family)
10. inwonend bij huishoudenstypes 2 tot 6 (**NFR** – Non Family Related)
11. overigen, d.i. deel uitmakend van huishoudens die niet zijn onder te brengen in de types 1 tot 6 (**OTHER**)
12. (lid van een collectief huishouden (**COLL** – member of a COLLective household)

Deze huishoudensposities krijgen slechts hun volle betekenis wanneer ze verbonden worden met de leeftijd en het geslacht van de betrokken personen. Er is immers geen leeftijdsbeperking voor de mogelijke posities die iemand kan innemen, maar het spreekt vanzelf dat een alleenstaande ouder van 25 jaar of van 75 jaar een volkomen andere situatie omschrijft.

Welke zijn de belangrijkste problemen bij het toepassen van de LIPRO-typologie op de Belgische data?

1. Het probleem van de referentiepersoon.
 2. Het probleem van de samenwonenden.
1. Het probleem van de referentiepersoon is cruciaal bij de aanmaak van huishoudenstypen. De referentiepersoon is natuurlijk zelf een administratieve constructie van waaruit het eenvoudiger is om de talrijke verwantschapsrelaties te beschrijven. De typologie van het NIS (huishoudens en familiekeren) maakt in zekere mate abstractie van de referentiepersoon. Voor de LIPRO-typologie wordt echter gebruik gemaakt van de verwantschapsrelaties met de referentiepersoon om de huishoudens te klasseren. Naargelang de keuze van de referentiepersoon kan eenzelfde huishouden vaak in meerdere types worden ondergebracht. Hier kan worden gekozen voor twee mogelijke oplossingen: ofwel probeert men een aantal objectieve regels te bepalen waaraan een referentiepersoon moet beantwoorden en wordt iedereen in functie daarvan gehercodeerd, ofwel respecteert men de bestaande administratieve

werkelijkheid. Wij opteerden voor deze laatste oplossing om pragmatische redenen. We zijn immers niet in het bezit van voldoende informatie om zelf een hercodering door te voeren. Indien voldoende informatie aanwezig is, kan overwogen worden om dit in de toekomst wel te doen.

Om redenen van vergelijkbaarheid met data in het verleden of met andere bronnen waar een hercodering onmogelijk is, kan ook het principe van de zelf gedeclareerde referentiepersoon worden aangehouden. Hierbij moet worden opgemerkt dat in de LIPRO-typologie, eenmaal de classificatie doorgevoerd, de referentiepersoon geen rol meer speelt. Ongeacht wie de referentiepersoon is, krijgen bijvoorbeeld man en vrouw in een gehuwd koppel hetzelfde statuut. De huishoudens waar de bepaling van de referentiepersoon belangrijk is, beperken zich dus tot een relatief beperkte groep van “atypische” huishoudens.

Tenslotte is er een kleine groep van huishoudens waar een referentiepersoon in het register ontbreekt (in 1996 bedroeg die groep 0,3% van alle particuliere huishoudens). Waar mogelijk wordt een referentiepersoon aangeduid. Voor een aantal gevallen waar dit niet mogelijk blijkt of waar de referentiepersoon te jong is, worden de huishoudens onder “overige huishoudens” ondergebracht. Daarom geldt een correctieregel waarbij alle huishoudens met een referentiepersoon jonger dan 16 jaar worden gehercodeerd tot “overige huishoudens”. Het gaat hier doorgaans om huishoudens waarbij de referentiepersoon om administratieve redenen nog niet is ingeschreven of al is uitgeschreven en het bijgevolg onmogelijk is om het type huishouden te bepalen. Wanneer de referentiepersoon ouder is dan 16 jaar wordt niet gepoogd deze positie te corrigeren, gezien moeilijk vast te stellen is of een meer “waarschijnlijke” positie werkelijk de juiste is en hercoderingen bovendien ook aanleiding kunnen geven tot het verwijderen van huishoudens die wel correct geklasseerd zijn.

2. De ongehuwd samenwonenden stellen een probleem in de mate dat het niet om een administratief statuut gaat maar om een feitelijke situatie die niet eenduidig te interpreteren is. De recente wetwijzigingen die ook een administratieve categorie “samenwonenden” hebben ingevoerd, veranderen hier weinig aan gezien er daarnaast nog steeds feitelijk samenwonenden blijven bestaan.

De regels voor het coderen van samenwonenden moeten eenduidig en zo eenvoudig mogelijk zijn. Ze moeten garanderen dat het aantal personen dat terecht als samenwonend wordt beschouwd gemaximaliseerd is, en het aantal foutieve hercoderingen geminimaliseerd wordt. De beslissingsregels om een huishouden te coderen als een huishouden van ongehuwd samenwonenden zijn:

- afwezigheid van de wettige echtgeno(o)t(e) van de referentiepersoon
- aanwezigheid van een persoon van minstens 18 jaar die geen verwantschapsrelatie bezit met de referentiepersoon zelf.
- alleen personen van verschillend geslacht kunnen een koppel vormen.

Er wordt geen maximaal leeftijdsverschil opgelegd tussen samenwonenden gezien een dergelijke grens louter arbitrair is.

Het verschil in geslacht was noodzakelijk in het kader van de consistentie-regels die bij de projecties worden gebruikt. In de huidige typologie wordt de regel gehanteerd om tot samenwonende koppels te komen. In het kader van LIPRO zou het hercoderen van personen van hetzelfde geslacht tot koppels wellicht meer fouten introduceren dan terechte koppelingen. We wensen immers samenlevingsvormen te registreren en niet “*home-sharing*” omwille van de kostprijs. In de volkstelling van 2001 kunnen koppels van hetzelfde geslacht zich als partners opgeven. Voortaan voorziet de wetgeving dat deze koppels ook in het Rijksregister

als gehuwden of als samenwonenden kunnen geregistreerd worden. In de census van 2001 zijn er 5.765 paren van hetzelfde geslacht op basis van zelfdeclaratie. Voor de census van 1991 daarentegen ontbreekt deze informatie en hebben we dus een onderschatting van het aantal samenwonenden, in het bijzonder van koppels van hetzelfde geslacht.

Bij de ongehuwd samenwonenden hebben we een bijkomend probleem wat betreft de identificatie van de kinderen in dergelijke huishoudens. Wanneer het om de kinderen gaat van de referentiepersoon stelt dit geen probleem, gezien deze als dusdanig geregistreerd staan. Voor alle andere gevallen dienen we duidelijke regels te hanteren. Worden als kind beschouwd:

- Diegenen die een verwantschapsrelatie met de referentiepersoon hebben als “kind”, “stiefkind” of “kind van de partner van de referentiepersoon”. Leeftijd speelt hierbij geen rol.
- Bij huishoudens van ongehuwd samenwonenden hebben personen zonder verwantschap met de referentiepersoon code 12. Dit is zowel voor de (vermoedelijke) partner van de referentiepersoon als voor de kinderen van die partner het geval. Wanneer, op basis van de regels van samenwonen, naast het ongehuwd samenwonend koppel andere personen in het huishouden aanwezig zijn met code 12, dan worden diegenen die minstens 15 jaar jonger zijn dan de partner van de referentiepersoon eveneens als “kinderen” gecodeerd, en dat ongeacht hun leeftijd.

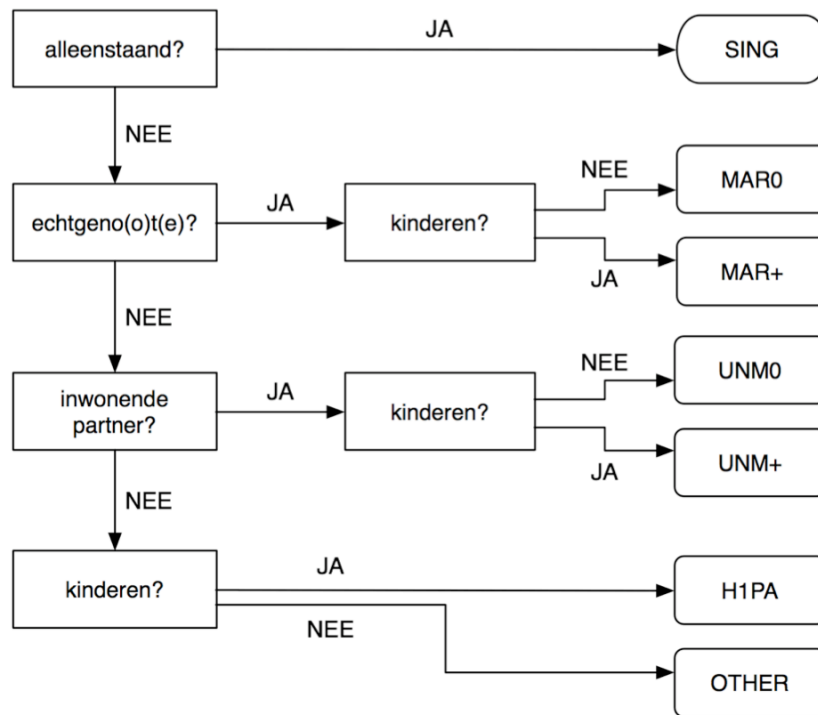
Er blijven nog een aantal probleemgevallen over die binnen de huidige LIPRO-typologie niet helemaal tot hun recht komen. Een belangrijk voorbeeld hiervan is het probleem van de “*extended families*” of huishoudens bestaande uit meerdere gezinnen. Wanneer er meerdere gehuwde paren in een huishouden voorkomen dan kunnen dergelijke huishoudens per definitie ondergebracht worden in de categorie “overige huishoudens”. Een eerste probleem dat zich hier echter stelt is dat deze regel wel van toepassing is voor officieel gehuwden, maar dat er ook huishoudens met meer dan één generatie bestaan waar ongehuwd samenwonende koppels deel van uitmaken. Die zijn veel moeilijker aan te duiden. Een tweede belangrijke groep binnen deze uitgebreide huishoudens wordt gevormd door alleenstaande ouders die met hun kind terug bij de eigen ouders zijn ingetrokken. Zij komen niet als dusdanig naar voor in de LIPRO-typologie. Een studie van het CBGS (Lodewijckx) geeft nochtans aan dat 5% van de monoparentale huishoudens in dergelijke huishoudensvorm leeft. LIPRO vat enkel de zelfstandig wonende monoparentale huishoudens.

Een ander probleem zijn de inwonende familieleden (*‘non-family related’* of NFR). Het is de enige huishoudenpositie die in meerdere huishoudentypen voorkomt. Het kan dus aangewezen zijn om deze groep te onderzoeken vanuit het standpunt van het type huishouden waartoe ze behoort. Ook kan voor de huishoudens zelf een onderscheid worden gemaakt naargelang het om een “zuiver” type gaat of om een huishouden waar ook andere familieleden inwonen.

4.5 Toepassing van het LIPRO-algoritme op de resultaten van de SEE 2001

- 1) In een eerste stap worden de collectieve huishoudens afzonderlijk genomen.

2) Bij de private huishoudens worden achtereenvolgens een aantal selecties gemaakt om de huishoudens in te delen. Telkens worden volgende relaties onderzocht van de inwonende personen tot de referentiepersoon:

3) In een laatste stap worden de posities van alle leden van het huishouden vastgelegd op basis van het type huishouden waartoe ze behoren. Dit resulteert in 11 huishoudensposities binnen de private huishoudens. Leden van een collectief huishouden vormen een 12de huishoudenspositie.

Van de 11 huishoudensposities in private huishoudens zijn er 3 voor kinderen. Er is geen leeftijdsbeperking, noch enige andere voorwaarde om als kind te worden geregistreerd. Men kan dus perfect gehuwd zijn en met eigen kinderen bij de ouders inwonen. Een alternatieve strategie zou er kunnen in bestaan om personen uit te sluiten die hetzij met een eigen kind, hetzij met een partner bij hun ouders inwonen. Dit soort huishoudens zou dan in een 4de stap kunnen worden ingedeeld in een nieuwe categorie van huishoudens met meerdere familiekeren. Wij doen dit hier niet, omdat de klassieke indeling van het NIS het mogelijk maakt om dergelijke huishoudens te analyseren.

Bij het vaststellen van de categorie “inwonende partner” op basis van de SEE 2001 werden we geconfronteerd met een bijzondere situatie. Respondenten hadden de mogelijkheid om zichzelf als samenwonend te declareren. Van de 379.143 personen “zonder verwantschap” hebben 225.191 zich als partner van de referentiepersoon opgegeven, en werden ook 31.820 personen als kind van de partner beschreven. Het aantal personen die hun status niet veranderden bedroeg 104.157 en 17.975 formulieren werden niet teruggestuurd.

Op de resterende groep werden, enkele kleine aanpassingen niet te na gesproken, dezelfde imputatieregels toegepast als voor de census van 1991 (cf. supra). Een analyse van diegenen die zich niet als partner opgaven of geen formulier terugstuurden laat dan toe om van de overblijvende 122.132 personen nog 70.912 als partner van de referentiepersoon te klasseren.

Tabel 53 geeft een overzicht van de uiteindelijke indeling in huishoudens en huishoudenposities. In die tabel worden de huishoudens met inwonende familieleden (+NFR) telkens afzonderlijk opgenomen. Deze maken samen 2,6% uit van alle Belgische huishoudens. Inwonende familieleden maken echter wel 4,7% van de bevolking uit. Het is vooral in deze “complexe” huishoudens dat de

problematiek van de aanduiding van de referentiepersoon van groot belang is. Het probleem met dergelijke complexe huishoudens is dat het huishouden tot een ander type kan behoren en dat bijgevolg ook de huishoudenposities van de leden van het huishouden kan wijzigen. Gezien het feit dat deze huishoudens vaak meerdere familiekernen omvatten, geven ze bovendien een onderschatting van bepaalde gezinsvormen in absolute termen. Op die manier verdwijnen bijvoorbeeld gehuwde koppels die bij hun ouders inwonen of alleenstaande ouders die terug bij hun eigen ouders zijn ingetrokken uit het gezichtsveld.

	# huishoudens	# personen	% huishoudens	% personen
éénpersoonshuishouden	1.365.711	1365.711	31,8	13,3
éénouderhuishouden	361.124	914.608	8,4	8,9
+ NFR	21.006	83.331	0,5	0,8
gehuwd zonder kind	914.963	1.829.926	21,3	17,8
+ NFR	25.210	78.901	0,6	0,8
gehuwd met kind	1.201.968	4.645.778	28,0	45,1
+ NFR	56.511	300.487	1,3	2,9
ong. samenw. zonder kind	123.498	246.996	2,9	2,4
+ NFR	2.216	6.978	0,1	0,1
ong. samenw. met kind	95.284	342.845	2,2	3,3
+ NFR	2.464	12.015	0,1	0,1
overige huishoudens	41.777	93.770	1,0	0,9
mogelijke imputatie	84.754	230.670	2,0	2,2

Tabel 53: Huishoudenstypen en huishoudenposities

Een specifiek probleem is dat van de inverse relaties. Alleenstaande ouders worden gedefinieerd als een persoon met inwonende kinderen en zonder inwonende partner. Er is geen beperking op de leeftijd van de kinderen. Een bejaarde alleenstaande ouder met een kind dat zelf al de pensioenleeftijd heeft bereikt is perfect mogelijk. Die relatie wordt echter enkel op die manier gedefinieerd wanneer de oudste van beiden in het Rijksregister als referentiepersoon is opgenomen. Er zijn bijvoorbeeld 41.100 huishoudens waar een referentiepersoon samenleeft met een familielid dat noch als kind, noch als partner kan geïdentificeerd worden. In 12.239 van deze huishoudens blijkt het om een referentiepersoon te gaan met inwonende vader of moeder. Het gaat hier dus om huishoudens die mits omkering van de referentiepersoon onder de monoparentale huishoudens zouden vallen. We opteren er echter voor om niet aan de referentiepersoon te raken zodat deze groep onder “overige huishoudens” terecht komt. Er moet echter onderstreept worden dat het hier wel om een bijzonder geval van monoparentale huishoudens gaat, namelijk deze met uitsluitend volwassen kinderen. Dat het volwassen kind referentiepersoon is en niet de ouder vloeit doorgaans voort uit het feit dat de ouder bij het kind is komen inwonen. We zijn hier dus al ver verwijderd van de typische probleemsituatie van alleenstaande moeders met jonge kinderen.

4.6 Indeling van de bevolking in de SEE 2001 volgens de basisindeling naar huishoudenspositie

Tabellen 54a en 54b geven een overzicht van de Belgische mannelijke en vrouwelijke bevolking op 1 oktober 2001 naar huishoudenspositie, geslacht en leeftijdsgroep in absolute aantallen. Tabellen 55a en 55b hernemen deze gegevens in percentages waarbij binnen elke leeftijdsgroep het aandeel berekend wordt van elke huishoudenspositie.

leeftijd	CMAR	CUNM	C1PA	SING	MAR0	MAR+	UNM0	UNM+	HIPA	NFR	OTHER	COLL	totaal
0-4	206683	41355	33866	0	0	0	0	0	0	10388	1725	399	294416
5-9	230629	23445	47038	0	0	0	0	0	0	5677	1229	352	308370
10-14	238971	18550	55980	0	0	0	0	0	0	4361	1385	488	319735
15-19	226705	12662	56878	3369	87	36	582	295	39	5223	1892	849	308617
20-24	189271	6730	43662	33285	6928	4635	17552	5247	313	7576	5840	1644	322683
25-29	84128	2195	21339	66604	36179	50010	40776	18483	1006	6950	6994	1960	336624
30-34	36336	871	13886	70876	33448	150572	27092	28973	2651	5064	5651	2130	377550
35-39	21361	466	13545	68866	24087	222626	16498	26954	5909	3595	4746	2393	411046
40-44	12638	285	12623	62959	23992	234906	12521	19884	9702	2837	4288	2401	399036
45-49	6526	172	10401	56017	40057	212322	11386	13081	11069	2433	3906	2348	369718
50-54	2705	90	7868	51319	84320	163948	11191	7721	9597	2222	3790	2363	347134
55-59	740	34	3773	40867	118832	91742	8704	3386	5452	1970	3176	2189	280865
60-64	119	11	1622	34964	135981	52081	7045	1514	3680	2180	2916	2461	244574
65-69	22	7	569	33342	148056	34494	6310	738	3487	2461	3009	2753	235248
70-74	1	2	152	32601	133427	21936	4668	445	3292	2460	2955	3484	205423
75-79	1	0	25	29107	96660	12396	3194	245	3085	2147	2348	4546	153754
80-84	1	1	2	17054	41878	4632	1494	86	1787	1426	1206	4318	73885
85-89	1	0	0	10480	14012	1486	574	37	1166	1166	682	4717	34321
90-94	0	0	0	3702	2574	263	142	6	492	619	282	2483	10563
95+	1	0	0	622	231	30	12	4	112	165	68	639	1884
totaal	1256839	106876	323229	616034	940749	1258115	169741	127099	62839	70920	58088	44917	5035446

Tabel 54a: Absolute aantallen mannen naar leeftijd en huishoudenspositie, België

leeftijd	CMAR	CUNM	C1PA	SING	MAR0	MAR+	UNM0	UNM+	HIPA	NFR	OTHER	COLL	totaal
0-4	198073	39686	32412	0	0	0	0	0	0	9875	1702	391	282139
5-9	220862	22694	44381	0	0	0	0	0	0	5523	1184	360	295004
10-14	228549	17835	52817	0	0	0	0	0	0	4264	1261	431	305157
15-19	212774	11603	52974	3476	987	531	3030	1090	591	5588	1866	698	295208
20-24	150319	4834	34145	27117	19088	17059	32101	10317	7525	8532	4026	1309	316372
25-29	45229	1155	12018	44843	42736	89256	40192	23556	19146	6153	3981	1038	329303
30-34	15957	422	6786	36740	27216	187849	19498	30170	34651	3932	2743	939	366903
35-39	8712	244	6231	30111	21379	240150	11615	26574	48364	2850	2296	1084	399610
40-44	5139	181	5558	29631	26807	237361	10046	18457	52577	2080	2555	1201	391593
45-49	2802	109	5040	35732	54435	195596	10927	9881	43656	1827	2818	1339	364162
50-54	1383	83	4044	45193	106735	133923	10794	4246	29071	1980	3473	1599	342524
55-59	445	50	2335	47091	132440	67915	8145	1564	15995	2127	3504	1796	283407
60-64	100	24	1157	51911	141246	36962	6283	721	12079	2790	4036	2947	260256
65-69	21	6	583	68492	142202	24680	5395	499	12973	3544	5072	4310	267777
70-74	3	1	163	92367	117064	15599	4298	335	14348	4500	6395	7126	262199
75-79	2	0	35	104054	73845	7994	3183	244	14144	5918	6754	13306	229479
80-84	0	0	1	69750	26648	2536	1378	137	8389	5678	4620	16970	136107
85-89	0	3	0	41748	6888	597	465	60	4828	5846	3245	22561	86241
90-94	0	3	1	14601	994	101	116	23	1922	3374	1664	15208	38007
95+	0	0	0	2633	41	6	19	7	443	987	516	4804	9456
totaal	1090370	98933	260681	745490	940751	1258115	167485	127881	320702	87368	63711	99417	5260904

Tabel 54b: Absolute aantallen vrouwen naar leeftijd en huishoudenspositie, België

HUISHOUDENSTYPEN EN INDIVIDUELE HUISHOUDENSPOSITIES (LIPRO) IN DE SEE 2001

leeftijd	CMAR	CUNM	CIPA	SING	MAR0	MAR+	UNM0	UNM+	H1PA	NFR	OTHER	COLL
0-4	70,2	14,0	11,5	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	3,5	0,6	0,1
5-9	74,8	7,6	15,3	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	1,8	0,4	0,1
10-14	74,7	5,8	17,5	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	1,4	0,4	0,2
15-19	73,5	4,1	18,4	1,1	0,0	0,0	0,2	0,1	0,0	1,7	0,6	0,3
20-24	58,7	2,1	13,5	10,3	2,1	1,4	5,4	1,6	0,1	2,3	1,8	0,5
25-29	25,0	0,7	6,3	19,8	10,7	14,9	12,1	5,5	0,3	2,1	2,1	0,6
30-34	9,6	0,2	3,7	18,8	8,9	39,9	7,2	7,7	0,7	1,3	1,5	0,6
35-39	5,2	0,1	3,3	16,8	5,9	54,2	4,0	6,6	1,4	0,9	1,2	0,6
40-44	3,2	0,1	3,2	15,8	6,0	58,9	3,1	5,0	2,4	0,7	1,1	0,6
45-49	1,8	0,0	2,8	15,2	10,8	57,4	3,1	3,5	3,0	0,7	1,1	0,6
50-54	0,8	0,0	2,3	14,8	24,3	47,2	3,2	2,2	2,8	0,6	1,1	0,7
55-59	0,3	0,0	1,3	14,6	42,3	32,7	3,1	1,2	1,9	0,7	1,1	0,8
60-64	0,0	0,0	0,7	14,3	55,6	21,3	2,9	0,6	1,5	0,9	1,2	1,0
65-69	0,0	0,0	0,2	14,2	62,9	14,7	2,7	0,3	1,5	1,0	1,3	1,2
70-74	0,0	0,0	0,1	15,9	65,0	10,7	2,3	0,2	1,6	1,2	1,4	1,7
75-79	0,0	0,0	0,0	18,9	62,9	8,1	2,1	0,2	2,0	1,4	1,5	3,0
80-84	0,0	0,0	0,0	23,1	56,7	6,3	2,0	0,1	2,4	1,9	1,6	5,8
85-89	0,0	0,0	0,0	30,5	40,8	4,3	1,7	0,1	3,4	3,4	2,0	13,7
90-94	0,0	0,0	0,0	35,0	24,4	2,5	1,3	0,1	4,7	5,9	2,7	23,5
95+	0,1	0,0	0,0	33,0	12,3	1,6	0,6	0,2	5,9	8,8	3,6	33,9
totaal	25,0	2,1	6,4	12,2	18,7	25,0	3,4	2,5	1,2	1,4	1,2	0,9

Tabel 55a: Procentuele verdeling van mannen naar leeftijd en huishoudenspositie, België

leeftijd	CMAR	CUNM	CIPA	SING	MAR0	MAR+	UNM0	UNM+	H1PA	NFR	OTHER	COLL
0-4	70,2	14,1	11,5	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	3,5	0,6	0,1
5-9	74,9	7,7	15,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	1,9	0,4	0,1
10-14	74,9	5,8	17,3	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	1,4	0,4	0,1
15-19	72,1	3,9	17,9	1,2	0,3	0,2	1,0	0,4	0,2	1,9	0,6	0,2
20-24	47,5	1,5	10,8	8,6	6,0	5,4	10,1	3,3	2,4	2,7	1,3	0,4
25-29	13,7	0,4	3,6	13,6	13,0	27,1	12,2	7,2	5,8	1,9	1,2	0,3
30-34	4,3	0,1	1,8	10,0	7,4	51,2	5,3	8,2	9,4	1,1	0,7	0,3
35-39	2,2	0,1	1,6	7,5	5,3	60,1	2,9	6,6	12,1	0,7	0,6	0,3
40-44	1,3	0,0	1,4	7,6	6,8	60,6	2,6	4,7	13,4	0,5	0,7	0,3
45-49	0,8	0,0	1,4	9,8	14,9	53,7	3,0	2,7	12,0	0,5	0,8	0,4
50-54	0,4	0,0	1,2	13,2	31,2	39,1	3,2	1,2	8,5	0,6	1,0	0,5
55-59	0,2	0,0	0,8	16,6	46,7	24,0	2,9	0,6	5,6	0,8	1,2	0,6
60-64	0,0	0,0	0,4	19,9	54,3	14,2	2,4	0,3	4,6	1,1	1,6	1,1
65-69	0,0	0,0	0,2	25,6	53,1	9,2	2,0	0,2	4,8	1,3	1,9	1,6
70-74	0,0	0,0	0,1	35,2	44,6	5,9	1,6	0,1	5,5	1,7	2,4	2,7
75-79	0,0	0,0	0,0	45,3	32,2	3,5	1,4	0,1	6,2	2,6	2,9	5,8
80-84	0,0	0,0	0,0	51,2	19,6	1,9	1,0	0,1	6,2	4,2	3,4	12,5
85-89	0,0	0,0	0,0	48,4	8,0	0,7	0,5	0,1	5,6	6,8	3,8	26,2
90-94	0,0	0,0	0,0	38,4	2,6	0,3	0,3	0,1	5,1	8,9	4,4	40,0
95+	0,0	0,0	0,0	27,8	0,4	0,1	0,2	0,1	4,7	10,4	5,5	50,8
totaal	20,7	1,9	5,0	14,2	17,9	23,9	3,2	2,4	6,1	1,7	1,2	1,9

Tabel 55b: Procentuele verdeling van vrouwen naar leeftijd en huishoudenspositie, België

Mannen van 35-49 jaar en vrouwen van 30-49 jaar hebben nog steeds de grootste kans om als gehuwden samen te wonen met inwonende kinderen. Mannen van 60 tot 84 jaar hebben meer dan 50% kans om in een gehuwd koppel te leven zonder kinderen. Dit is ook het geval bij vrouwen van 60 tot 69 jaar. Gezien het verschil in levensverwachting en het leeftijdsverschil binnen het huwelijk is er voor vrouwen boven de 70 meer kans dat hun man is overleden en ze weduwe zijn geworden. Om dezelfde reden zien we overigens ook dat vrouwen aanzienlijk meer kans hebben om op oudere leeftijd alleen te staan. Van de 80 tot 84-jarige vrouwen is meer dan de helft single en bij de oudste leeftijdsgroep (95+) woont meer dan de helft in een collectief huishouden.

Wat echter meteen opvalt, is de versplintering van huishoudenposities bij de twintigers. Op deze leeftijd vinden natuurlijk een aantal belangrijke transitieplaatsen plaats. Het is het einde van de formele scholing en het begin van het beroepsleven. Tegelijk is dit ook de periode waarop men zelfstandig gaat leven en beslissende stappen zet naar nieuwe leefvormen. In tegenstelling tot de oudere leeftijdsgroepen is er geen typische leefvorm en is het huwelijk niet de heersende norm. Zowel de timing van de verschillende fasen in de levenscyclus als de volgorde ervan volgen niet langer een vast patroon. Bovendien is het ongehuwd samenwonen duidelijk een alternatief geworden voor het huwelijk. Hoewel de komst van kinderen – vooral in Vlaanderen – nog steeds aanleiding geeft tot het bezegelen van een huwelijk, is er voor het hele land een opmerkelijke toename van het aantal ongehuwd samenwonenden met kinderen.

Het resultaat is dat er bij twintigers geen dominante leefvorm is, maar verschillende alternatieven die ongeveer in dezelfde grootteorde vertegenwoordigd zijn. De grootste groep mannen van 25 tot 29 jaar woont nog bij de ouders. Bijna één op drie mannen van die leeftijd staat (althans officieel) nog ingeschreven op het ouderlijk adres. Ongeveer 25% is gehuwd, al dan niet met kinderen, 20% woont alleen en 17,5% is ongehuwd samenwonend. Ook bij de vrouwen in dezelfde leeftijdsgroep is er niet echt een dominante positie meer. De grootste groep (40%) wordt hier wel gevormd door de gehuwden. Vrouwen huwen nog steeds op jongere leeftijd dan mannen, en hun partner is gemiddeld iets ouder. Er zijn ongeveer evenveel ongehuwd samenwonende vrouwen als mannen (17,4%). Daarentegen verlaten vrouwen nog steeds veel vroeger het ouderlijk huis. Toch woont 17,7% van de 25 tot 29-jarige vrouwen nog bij hun ouders in. Het aantal vrouwelijke singles ligt ongeveer een derde lager dan bij de mannen. Tenslotte valt op dat er in deze leeftijdsgroep bijna 6% alleenstaande moeders zijn tegenover een verwaarloosbaar aantal alleenstaande vaders (0,3%).

Een opmerkelijk hoog aantal kinderen en jongeren leeft bij een alleenstaande ouder, doorgaans de moeder. Nog slechts drie vierden wonen in bij een gehuwd ouderpaar. Iets meer dan 14% van de 0 tot 4-jarigen hebben ongehuwd samenwonende ouders. De omvang van die groep is dubbel zo groot als bij de 5 tot 9-jarigen. Dit weerspiegelt wellicht een belangrijke trendbreuk. Voor een snel toenemend aantal jonge koppels is de komst van kinderen niet langer een reden om een ambtelijk huwelijk af te sluiten.

Uit de cijfers per gewest (tabellen 56a tot 56f) kunnen we overigens afleiden dat die jongste leeftijdsgroep van kinderen bij ongehuwd samenwonenden ook in Vlaanderen dubbel zo groot is als in de daarop volgende leeftijdsgroep. Cohabitatie komt in Wallonië weliswaar nog meer voor dan in Vlaanderen, maar de cijfers liggen niet zo sterk meer uit elkaar. Voor oudere leeftijdsgroepen ligt het aantal cohabitanten met kinderen in Wallonië wel nog altijd een stuk hoger dan in Vlaanderen. Opmerkelijk is dat in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest het aandeel cohabitanten met kinderen in de jongere leeftijdsgroepen zelfs lager ligt dan in Vlaanderen. De talrijke aanwezigheid van migranten zorgt er hier voor dat de huwelijkse staat bij jongere paren minder sterk is achteruit gegaan. Brussel springt overigens ook uit de band wat de alleenstaanden betreft. Bijna 40% van de mannen van 25-34 jaar en 30% van de vrouwen van 25-29 jaar woont alleen. Dit zijn opvallend hoge percentages.

HUISHOUDENTYPEN EN INDIVIDUELE HUISHOUDENSPPOSITIES (LIPRO) IN DE SEE 2001

leeftijd	CMAR	CUNM	C1PA	SING	MAR0	MAR+	UNM0	UNM+	H1PA	NFR	OTHER	COLL
0-4	76,1	11,9	7,8	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	3,6	0,5	0,1
5-9	80,2	6,1	11,6	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	1,8	0,3	0,1
10-14	79,8	4,8	13,8	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	1,3	0,3	0,1
15-19	78,0	3,7	15,2	0,8	0,0	0,0	0,2	0,1	0,0	1,5	0,4	0,2
20-24	63,9	1,9	11,8	7,6	2,2	1,3	5,9	1,3	0,1	2,1	1,4	0,4
25-29	28,1	0,6	5,6	15,6	12,2	15,4	13,4	4,6	0,3	2,0	1,7	0,5
30-34	10,6	0,2	3,3	15,2	9,9	43,1	7,7	6,4	0,6	1,3	1,2	0,4
35-39	5,7	0,1	3,1	13,6	6,5	57,9	4,2	5,4	1,2	0,9	1,0	0,5
40-44	3,4	0,1	3,0	12,9	6,6	62,4	3,2	4,2	2,1	0,7	1,0	0,5
45-49	1,8	0,0	2,7	12,4	11,7	60,5	3,0	3,0	2,7	0,7	1,0	0,5
50-54	0,8	0,0	2,1	12,0	26,0	49,5	3,0	1,9	2,4	0,7	1,0	0,5
55-59	0,3	0,0	1,3	12,0	45,3	33,2	2,8	1,0	1,6	0,7	1,1	0,7
60-64	0,1	0,0	0,7	12,3	59,0	20,7	2,6	0,5	1,3	0,9	1,2	0,9
65-69	0,0	0,0	0,2	12,4	65,8	14,2	2,4	0,2	1,4	1,0	1,3	1,0
70-74	0,0	0,0	0,1	14,4	67,0	10,5	2,0	0,2	1,5	1,1	1,5	1,6
75-79	0,0	0,0	0,0	17,8	64,0	8,2	1,9	0,1	2,0	1,4	1,7	2,9
80-84	0,0	0,0	0,0	22,3	57,0	6,5	1,7	0,1	2,5	2,1	1,7	6,1
85-89	0,0	0,0	0,0	29,8	40,2	4,5	1,6	0,1	3,6	3,7	2,1	14,5
90-94	0,0	0,0	0,0	34,3	22,6	2,5	1,0	0,0	5,4	6,4	3,0	24,9
95+	0,0	0,0	0,0	30,9	10,5	1,2	0,5	0,0	6,9	9,9	3,4	36,7
totaal	26,1	1,7	5,2	10,3	20,3	26,5	3,4	2,1	1,1	1,4	1,0	0,8

Tabel 56a: Vlaanderen: procentuele verdeling van de mannen naar huishoudenspositie en leeftijdsgroep

leeftijd	CMAR	CUNM	C1PA	SING	MAR0	MAR+	UNM0	UNM+	H1PA	NFR	OTHER	COLL
0-4	75,8	12,2	7,9	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	3,5	0,5	0,1
5-9	80,2	6,1	11,5	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	1,8	0,3	0,1
10-14	79,8	4,8	13,7	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	1,3	0,3	0,1
15-19	76,8	3,5	15,0	0,8	0,2	0,1	1,0	0,2	0,1	1,7	0,5	0,2
20-24	52,6	1,5	9,5	6,4	6,2	4,8	11,2	2,6	1,3	2,6	1,0	0,3
25-29	15,3	0,3	3,3	11,1	15,0	28,4	13,7	6,1	3,7	1,9	1,0	0,2
30-34	4,6	0,1	1,7	8,2	8,5	55,5	5,7	7,1	6,8	1,1	0,6	0,2
35-39	2,3	0,1	1,4	6,2	6,0	64,6	3,1	5,6	9,3	0,8	0,5	0,2
40-44	1,4	0,0	1,3	6,3	7,6	64,6	2,7	4,0	10,7	0,5	0,6	0,2
45-49	0,8	0,0	1,3	8,0	16,2	57,4	3,0	2,4	9,6	0,5	0,6	0,3
50-54	0,4	0,0	1,0	10,3	33,9	42,0	2,9	1,0	6,6	0,6	0,8	0,4
55-59	0,1	0,0	0,7	13,3	50,6	25,3	2,6	0,4	4,5	0,7	1,0	0,6
60-64	0,0	0,0	0,4	16,6	58,6	14,8	2,2	0,2	3,8	0,9	1,4	1,1
65-69	0,0	0,0	0,2	22,2	57,2	9,7	1,8	0,2	4,2	1,1	1,7	1,7
70-74	0,0	0,0	0,0	32,0	48,2	6,5	1,4	0,1	5,0	1,5	2,3	2,9
75-79	0,0	0,0	0,0	42,7	34,8	3,9	1,3	0,1	5,9	2,4	2,8	6,1
80-84	0,0	0,0	0,0	49,1	21,1	2,1	0,8	0,1	6,2	4,1	3,2	13,2
85-89	0,0	0,0	0,0	46,3	8,5	0,8	0,5	0,1	5,9	6,7	3,6	27,7
90-94	0,0	0,0	0,0	35,3	2,7	0,4	0,2	0,0	5,4	9,0	4,3	42,7
95+	0,0	0,0	0,0	22,9	0,4	0,0	0,1	0,1	5,1	11,7	5,0	54,7
totaal	21,9	1,6	4,0	12,3	19,8	25,8	3,3	2,1	4,9	1,6	1,0	1,9

Tabel 56b: Vlaanderen: procentuele verdeling van de vrouwen naar huishoudenspositie en leeftijdsgroep

HUISHOUDENSTYPEN EN INDIVIDUELE HUISHOUDENSPOSITIES (LIPRO) IN DE SEE 2001

leeftijd	CMAR	CUNM	CIPA	SING	MAR0	MAR+	UNM0	UNM+	HIPA	NFR	OTHER	COLL
0-4	64,4	11,9	18,9	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	3,4	1,2	0,2
5-9	65,4	7,7	23,8	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	1,7	1,0	0,3
10-14	64,6	5,6	27,3	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	1,0	1,1	0,4
15-19	63,4	3,5	27,2	2,5	0,0	0,0	0,1	0,1	0,0	1,4	1,2	0,6
20-24	42,2	1,3	17,1	23,1	2,9	1,9	4,0	1,0	0,1	2,3	3,3	0,7
25-29	14,1	0,3	6,1	39,8	9,1	11,3	10,0	3,4	0,4	1,7	3,3	0,5
30-34	5,3	0,1	3,2	38,1	8,7	26,5	6,9	6,0	1,1	1,0	2,4	0,6
35-39	2,8	0,1	2,6	34,7	6,0	38,0	4,1	6,6	1,8	0,6	1,8	0,8
40-44	1,9	0,0	2,3	33,0	5,4	42,8	3,2	5,7	3,0	0,4	1,3	1,1
45-49	1,0	0,0	2,0	30,8	7,9	45,2	3,0	4,0	3,5	0,3	1,2	1,1
50-54	0,5	0,0	1,7	30,2	15,8	40,0	3,3	2,3	3,7	0,3	1,1	1,1
55-59	0,2	0,0	1,1	29,2	28,8	30,7	3,3	1,3	2,7	0,5	1,0	1,1
60-64	0,0	0,0	0,6	26,3	40,4	23,4	3,1	0,7	2,2	0,8	1,0	1,4
65-69	0,0	0,0	0,2	23,6	51,2	16,3	2,8	0,4	1,6	1,1	0,9	1,8
70-74	0,0	0,0	0,0	23,7	58,2	10,0	2,3	0,2	1,3	1,2	0,8	2,3
75-79	0,0	0,0	0,0	24,3	60,5	6,1	2,2	0,2	1,3	0,9	0,9	3,4
80-84	0,0	0,0	0,0	26,6	57,6	4,5	2,2	0,1	1,4	0,9	1,1	5,7
85-89	0,0	0,0	0,0	35,3	43,6	3,3	1,6	0,1	1,8	1,1	1,1	12,2
90-94	0,0	0,0	0,0	39,8	30,8	1,7	1,2	0,1	2,3	1,3	1,2	21,5
95+	0,0	0,0	0,0	45,7	20,2	2,0	0,0	0,0	1,6	1,2	1,6	27,5
totaal	21,2	2,0	8,7	23,6	14,3	19,0	3,3	2,4	1,4	1,2	1,6	1,2

Tabel 56c: Brussels Hoofdstedelijk Gewest: procentuele verdeling van de mannen naar huishoudenspositie en leeftijdsgroep

leeftijd	CMAR	CUNM	CIPA	SING	MAR0	MAR+	UNM0	UNM+	HIPA	NFR	OTHER	COLL
0-4	64,5	12,0	18,7	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	3,3	1,2	0,3
5-9	65,1	7,7	23,9	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	1,9	1,0	0,4
10-14	65,1	5,7	26,8	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	1,1	1,0	0,4
15-19	60,8	3,3	26,4	2,9	1,2	0,6	0,7	0,2	0,4	1,9	1,2	0,6
20-24	31,4	0,9	12,9	20,1	7,4	8,9	6,6	1,9	3,5	3,3	2,4	0,7
25-29	8,1	0,2	3,7	30,3	10,2	20,9	10,6	4,4	7,3	1,9	2,0	0,4
30-34	3,1	0,1	1,8	25,3	7,2	34,6	5,4	7,0	12,9	1,0	1,3	0,4
35-39	1,5	0,0	1,4	20,5	5,1	41,5	2,9	7,0	18,2	0,5	0,9	0,5
40-44	1,0	0,0	1,2	18,0	5,4	43,8	2,4	5,4	20,8	0,4	1,0	0,6
45-49	0,5	0,0	1,0	20,5	9,8	41,1	2,7	2,8	19,2	0,4	1,1	0,7
50-54	0,3	0,0	1,0	26,8	20,0	30,5	2,9	1,2	14,7	0,6	1,4	0,6
55-59	0,2	0,0	0,8	32,4	31,6	19,1	2,8	0,5	9,0	1,1	1,7	0,8
60-64	0,1	0,0	0,4	35,4	38,8	11,5	2,3	0,2	6,2	2,0	1,9	1,3
65-69	0,0	0,0	0,3	39,7	40,4	6,7	2,0	0,1	4,9	2,4	1,9	1,7
70-74	0,0	0,0	0,1	46,6	36,8	3,6	1,6	0,1	4,3	2,1	2,3	2,6
75-79	0,0	0,0	0,0	54,6	28,6	2,1	1,3	0,0	4,1	1,8	2,4	5,1
80-84	0,0	0,0	0,0	60,2	18,2	1,1	0,9	0,1	4,2	2,0	2,5	11,1
85-89	0,0	0,0	0,0	59,0	8,4	0,4	0,5	0,0	3,6	2,2	2,7	23,2
90-94	0,0	0,0	0,0	50,4	2,9	0,2	0,3	0,1	3,5	2,9	2,9	36,9
95+	0,0	0,0	0,0	43,0	1,0	0,1	0,2	0,0	3,8	3,7	4,2	44,0
totaal	17,4	1,7	6,9	24,6	13,2	17,5	3,0	2,2	8,2	1,6	1,6	2,1

Tabel 56d: Brussels Hoofdstedelijk Gewest: procentuele verdeling van de vrouwen naar huishoudenspositie en leeftijdsgroep

leeftijd	CMAR	CUNM	CIPA	SING	MAR0	MAR+	UNM0	UNM+	H1PA	NFR	OTHER	COLL
0-4	62,6	18,2	15,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	3,5	0,6	0,2
5-9	68,5	10,2	18,9	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	1,9	0,4	0,1
10-14	69,2	7,4	21,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	1,6	0,5	0,2
15-19	68,3	5,0	21,7	1,3	0,0	0,0	0,2	0,2	0,0	2,1	0,8	0,3
20-24	54,2	2,6	15,6	11,3	1,8	1,5	5,0	2,4	0,1	2,8	2,0	0,6
25-29	23,8	0,8	7,7	19,4	8,9	15,2	10,7	7,8	0,3	2,3	2,2	0,7
30-34	9,4	0,3	4,6	18,3	6,9	38,8	6,4	10,6	0,8	1,5	1,7	0,8
35-39	5,1	0,2	4,0	17,2	4,6	51,9	3,6	8,7	1,7	0,9	1,3	0,8
40-44	3,2	0,1	3,8	16,5	5,0	56,6	3,0	6,3	2,9	0,8	1,2	0,7
45-49	1,8	0,1	3,2	16,2	10,1	54,9	3,2	4,4	3,4	0,7	1,2	0,8
50-54	0,8	0,0	2,6	15,8	23,4	45,1	3,6	2,8	3,2	0,7	1,2	0,8
55-59	0,3	0,0	1,6	15,7	40,1	32,0	3,6	1,6	2,3	0,7	1,2	0,9
60-64	0,0	0,0	0,7	15,3	52,7	21,9	3,5	0,9	1,7	0,9	1,2	1,2
65-69	0,0	0,0	0,2	15,5	60,0	15,2	3,3	0,4	1,7	1,1	1,2	1,3
70-74	0,0	0,0	0,1	16,7	62,7	11,1	2,8	0,3	1,9	1,3	1,4	1,7
75-79	0,0	0,0	0,0	19,6	61,3	8,3	2,4	0,2	2,2	1,5	1,4	3,0
80-84	0,0	0,0	0,0	23,5	55,7	6,5	2,5	0,2	2,6	2,0	1,6	5,4
85-89	0,0	0,0	0,0	30,4	41,1	4,4	1,9	0,2	3,5	3,6	2,2	12,7
90-94	0,0	0,0	0,0	34,8	25,7	2,9	2,1	0,1	4,1	6,6	2,5	21,2
95+	0,2	0,0	0,0	31,5	12,4	2,2	1,2	0,8	6,0	10,0	5,0	30,7
totaal	24,0	2,9	8,0	12,5	17,0	23,9	3,3	3,3	1,4	1,6	1,2	0,9

Tabel 56e: Wallonië: procentuele verdeling van de mannen naar huishoudenspositie en leeftijdsgroep

leeftijd	CMAR	CUNM	CIPA	SING	MAR0	MAR+	UNM0	UNM+	H1PA	NFR	OTHER	COLL
0-4	63,0	17,8	14,9	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	3,5	0,6	0,2
5-9	68,7	10,3	18,5	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	1,9	0,4	0,2
10-14	69,5	7,5	20,7	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	1,6	0,5	0,2
15-19	67,1	4,8	20,8	1,4	0,3	0,2	1,2	0,6	0,3	2,3	0,8	0,3
20-24	43,8	1,9	12,4	8,6	5,2	5,3	9,5	4,9	3,9	2,7	1,5	0,5
25-29	13,2	0,4	4,3	11,4	10,5	27,4	10,4	10,1	8,8	1,9	1,3	0,4
30-34	4,3	0,2	2,2	8,1	5,6	49,2	4,6	10,7	13,0	1,1	0,9	0,3
35-39	2,2	0,1	1,8	6,3	4,2	57,1	2,6	8,5	15,6	0,7	0,6	0,4
40-44	1,3	0,1	1,7	7,1	5,8	57,8	2,4	5,8	16,3	0,6	0,7	0,4
45-49	0,8	0,0	1,6	10,2	14,1	50,6	3,1	3,3	14,3	0,5	0,9	0,4
50-54	0,4	0,0	1,5	14,6	29,5	36,4	3,6	1,6	10,0	0,6	1,2	0,6
55-59	0,2	0,0	1,0	18,5	43,5	22,8	3,4	0,8	6,8	0,8	1,5	0,7
60-64	0,0	0,0	0,5	22,3	50,1	13,8	2,9	0,4	6,0	1,1	1,8	1,1
65-69	0,0	0,0	0,3	28,4	48,6	9,0	2,4	0,3	6,1	1,4	2,2	1,4
70-74	0,0	0,0	0,1	37,8	40,6	5,7	2,0	0,2	6,6	1,9	2,8	2,5
75-79	0,0	0,0	0,0	46,9	28,9	3,2	1,6	0,1	7,1	3,1	3,4	5,5
80-84	0,0	0,0	0,0	51,8	17,6	1,7	1,3	0,1	6,7	5,0	4,0	11,7
85-89	0,0	0,0	0,0	48,2	6,9	0,6	0,7	0,1	5,8	8,6	4,5	24,6
90-94	0,0	0,0	0,0	39,0	2,3	0,2	0,4	0,1	5,2	11,0	5,1	36,7
95+	0,0	0,0	0,0	29,2	0,3	0,1	0,3	0,1	4,4	11,5	7,0	47,2
totaal	19,7	2,5	6,1	14,4	16,0	22,5	3,0	3,1	7,6	1,8	1,4	1,8

Tabel 56f: Wallonië: procentuele verdeling van de vrouwen naar huishoudenspositie en leeftijdsgroep

Hierbij spelen de grootstedelijke en hoofdstedelijke functie een belangrijke rol: er zijn talrijke studenten, pas afgestudeerden en jonge kaders (ondermeer verbonden aan de Europese instellingen) aanwezig. Er is ook een selectiefenomeen: wie huwt en kinderen krijgt, heeft meer kans om de stad te verlaten. Een zorgwekkend fenomeen in het Brussels gewest is het zeer hoge aantal alleenstaande

moeders (één op vijf vrouwen van veertig jaar is alleenstaande ouder!). Daardoor leeft meer dan 27% van de tieners in een monoparentaal gezin.

Tenslotte valt ook op dat het percentage bejaarden in een collectief huishouden zowel bij mannen als bij vrouwen het hoogst ligt in Vlaanderen. Verder onderzoek zou moeten uitmaken of Vlaanderen makkelijker toegang heeft tot rusthuizen, er sneller beroep op doet, of dat het hier om registratieproblemen gaat.

4.7 De evolutie van het ongehuwd samenwonen in België en in de gewesten

Eén van de belangrijkste evoluties in het laatste kwart van vorige eeuw op het vlak van de huishoudens is ongetwijfeld de substitutie van het formele huwelijk door het samenwonen zonder officiële bekrachtiging. Deze trend, die al in 1981 zichtbaar begon te worden, heeft gedurende de periode tussen de volkstellingen van 1991 en 2001 verder aan kracht gewonnen en heeft zich over het hele land verspreid (tabellen 57a en 57b).

De hoge prevalentie van het ongehuwd samenwonen in het zuiden van het land bestond al in 1981 en sluit aan bij een lange geschiedenis van secularisatie. Ongehuwd samenwonen was in het Waalse landsgedeelte al veel vroeger een reëel alternatief voor het officiële huwelijk. In Vlaanderen was het lange tijd eerder zeldzaam, en nam slechts geleidelijk toe. Daarenboven bleef ongehuwd samenwonen in Vlaanderen eerst nog beperkt tot een aanloopfase die doorgaans toch nog in een huwelijk uitmondde. In Wallonië daarentegen leidde zelfs ouderschap binnen een samenwoningsrelatie in veel gevallen niet tot een huwelijk. Bovendien kwam het in het zuiden van het land vaker voor dat bij een opnieuw samengesteld huishouden na echtscheiding er geen officiële huwelijksverbintenis meer werd aangegaan (tabellen 58a, 58b, 59a en 59b).

In Wallonië was cohabitatie reeds vroeg verspreid in de Borinage en het industriële bekken tot in Luik en Verviers. Brussel sloot daarbij aan. In Vlaanderen was ongehuwd samenwonen, zeker met kinderen, veel zeldzamer en beperkte zich grotendeels tot Antwerpen, Gent en sommige arbeidersbuurten van enkele regionale steden.

In de jaren zestig ontstaat een nieuw type cohabitatie. De ontvoogding t.a.v. kerk, gezag en traditionele gezinsverhoudingen, de gelijklopende opkomst van nieuwe waarden, de fenomenale toename van het aantal vrouwelijke studenten en de pil zorgen voor een bredere verspreiding van het premaritaal samenwonen. Ook het overheersend katholieke Vlaanderen ontsnapte niet aan deze tendens. Tijdens de volkstelling van 1991 domineert in het noorden van het land nog duidelijk het ongehuwd samenwonen als opstap naar een formeel huwelijk. Typisch hierbij is dat ongehuwd samenwonen vooral populair is bij kinderloze twintigers. Bovendien geeft de administratieve werkelijkheid (op basis van de officiële woonplaats) nog een zeer sterke onderschatting van deze vorm van ongehuwd samenwonen. Veel van deze jongeren wonen officieel alleen of zijn nog bij de ouders ingeschreven.

leeftijd	UNM0			UNM+		
	1991	2001	ratio '01/'91	1991	2001	ratio '01/'91
0-4	0,00	0,00	-	0,00	0,00	-
5-9	0,00	0,00	-	0,00	0,00	-
10-14	0,00	0,00	-	0,00	0,00	-
15-19	0,12	0,19	1,51	0,07	0,10	1,41
20-24	2,88	5,44	1,89	0,95	1,63	1,72
25-29	3,94	12,11	3,07	2,37	5,49	2,32
30-34	2,39	7,18	3,01	2,96	7,67	2,59
35-39	1,82	4,01	2,21	2,86	6,56	2,29
40-44	1,79	3,14	1,76	2,30	4,98	2,17
45-49	1,80	3,08	1,71	1,59	3,54	2,23
50-54	1,92	3,22	1,68	0,93	2,22	2,40
55-59	1,81	3,10	1,71	0,55	1,21	2,21
60-64	1,75	2,88	1,64	0,30	0,62	2,06
65-69	1,92	2,68	1,40	0,20	0,31	1,55
70-74	2,11	2,27	1,08	0,13	0,22	1,73
75-79	2,16	2,08	0,96	0,11	0,16	1,50
80-84	1,90	2,02	1,06	0,08	0,12	1,50
85-89	1,75	1,67	0,96	0,06	0,11	1,90
90-94	1,55	1,34	0,86	0,09	0,06	0,61
95+	1,34	0,64	0,47	0,00	0,21	-
totaal	1,68	3,37	2,00	1,12	2,52	2,25

Tabel 57a: Percentages ongehuwd samenwonende mannen in 1991 en 2001, naar ouderschap en leeftijdsgroep, België

leeftijd	UNM0			UNM+		
	1991	2001	ratio '01/'91	1991	2001	ratio '01/'91
0-4	0,00	0,00	-	0,00	0,00	-
5-9	0,00	0,00	-	0,00	0,00	-
10-14	0,00	0,00	-	0,00	0,00	-
15-19	0,80	1,03	1,28	0,20	0,37	1,88
20-24	4,70	10,15	2,16	1,63	3,26	2,00
25-29	3,66	12,21	3,33	2,93	7,15	2,45
30-34	1,84	5,31	2,88	3,48	8,22	2,36
35-39	1,45	2,91	2,01	2,92	6,65	2,28
40-44	1,53	2,57	1,68	1,80	4,71	2,62
45-49	1,72	3,00	1,74	1,01	2,71	2,69
50-54	1,62	3,15	1,95	0,50	1,24	2,47
55-59	1,52	2,87	1,89	0,27	0,55	2,06
60-64	1,57	2,41	1,54	0,18	0,28	1,57
65-69	1,75	2,01	1,15	0,13	0,19	1,49
70-74	1,68	1,64	0,98	0,10	0,13	1,30
75-79	1,26	1,39	1,10	0,06	0,11	1,68
80-84	0,86	1,01	1,17	0,06	0,10	1,60
85-89	0,55	0,54	0,97	0,06	0,07	1,26
90-94	0,30	0,31	1,03	0,04	0,06	1,66
95+	0,23	0,20	0,88	0,04	0,07	1,78
totaal	1,61	3,18	1,98	1,07	2,43	2,27

Tabel 57b: Percentages ongehuwd samenwonende vrouwen in 1991 en 2001, naar ouderschap en leeftijdsgroep, België

HUISHOUDENTYPEN EN INDIVIDUELE HUISHOUDENSPPOSITIES (LIPRO) IN DE SEE 2001

leeftijd	Vlaanderen			Brussel			Wallonië		
	1991	2001	ratio '01/'91	1991	2001	ratio '01/'91	1991	2001	ratio '01/'91
0-4	0,00	0,00	-	0,00	0,00	-	0,00	0,00	-
5-9	0,00	0,00	-	0,00	0,00	-	0,00	0,00	-
10-14	0,00	0,00	-	0,00	0,00	-	0,00	0,00	-
15-19	0,10	0,17	1,66	0,16	0,14	0,88	0,15	0,23	1,52
20-24	2,82	5,91	2,10	2,65	3,97	1,50	3,07	5,05	1,64
25-29	3,73	13,39	3,59	4,18	9,99	2,39	4,28	10,72	2,51
30-34	2,28	7,65	3,36	2,65	6,90	2,60	2,52	6,39	2,54
35-39	1,73	4,19	2,42	1,79	4,13	2,31	1,98	3,63	1,84
40-44	1,63	3,20	1,97	1,83	3,22	1,76	2,04	2,99	1,47
45-49	1,59	3,03	1,91	1,93	2,95	1,53	2,20	3,21	1,46
50-54	1,63	3,01	1,84	2,02	3,25	1,61	2,47	3,58	1,45
55-59	1,53	2,81	1,83	1,83	3,29	1,80	2,36	3,64	1,54
60-64	1,43	2,56	1,79	1,72	3,10	1,80	2,33	3,48	1,50
65-69	1,56	2,39	1,53	1,91	2,80	1,47	2,51	3,26	1,30
70-74	1,74	1,98	1,14	2,08	2,28	1,10	2,76	2,82	1,02
75-79	1,83	1,88	1,03	2,04	2,21	1,08	2,81	2,40	0,85
80-84	1,62	1,74	1,08	2,18	2,15	0,99	2,38	2,51	1,05
85-89	1,41	1,58	1,12	2,13	1,60	0,75	2,28	1,90	0,83
90-94	1,26	1,02	0,81	1,88	1,24	0,66	2,05	2,12	1,03
95+	1,36	0,53	0,39	2,31	0,00	0,00	0,71	1,20	1,69
totaal	1,54	3,44	2,23	1,76	3,35	1,90	1,92	3,26	1,70

Tabel 58a: Percentages ongehuwd samenwonende mannen zonder kinderen in 1991 en 2001, naar gewest en leeftijdsgroep, België

leeftijd	Vlaanderen			Brussel			Wallonië		
	1991	2001	ratio '01/'91	1991	2001	ratio '01/'91	1991	2001	ratio '01/'91
0-4	0,00	0,00	-	0,00	0,00	-	0,00	0,00	-
5-9	0,00	0,00	-	0,00	0,00	-	0,00	0,00	-
10-14	0,00	0,00	-	0,00	0,00	-	0,00	0,00	-
15-19	0,80	0,95	1,19	0,69	0,69	1,00	0,84	1,24	1,48
20-24	4,58	11,17	2,44	4,17	6,55	1,57	5,07	9,52	1,88
25-29	3,51	13,65	3,89	4,02	10,56	2,63	3,83	10,37	2,71
30-34	1,80	5,71	3,17	1,95	5,39	2,77	1,89	4,56	2,42
35-39	1,39	3,10	2,23	1,51	2,86	1,90	1,53	2,55	1,67
40-44	1,41	2,69	1,90	1,48	2,43	1,64	1,74	2,38	1,37
45-49	1,55	2,96	1,91	1,75	2,75	1,57	2,06	3,14	1,52
50-54	1,39	2,94	2,11	1,69	2,90	1,72	2,03	3,57	1,76
55-59	1,32	2,63	1,99	1,50	2,82	1,88	1,91	3,36	1,76
60-64	1,34	2,20	1,64	1,46	2,33	1,60	1,99	2,86	1,44
65-69	1,54	1,82	1,18	1,41	1,97	1,39	2,18	2,39	1,10
70-74	1,40	1,45	1,03	1,40	1,60	1,15	2,22	1,98	0,89
75-79	1,02	1,26	1,23	1,01	1,27	1,25	1,74	1,63	0,94
80-84	0,71	0,85	1,19	0,76	0,87	1,15	1,15	1,32	1,15
85-89	0,45	0,47	1,03	0,56	0,45	0,80	0,71	0,70	0,98
90-94	0,23	0,24	1,06	0,22	0,32	1,50	0,44	0,41	0,93
95+	0,12	0,12	0,95	0,12	0,21	1,82	0,46	0,34	0,74
totaal	1,50	3,30	2,20	1,57	2,98	1,90	1,81	3,04	1,68

Tabel 58b: Percentages ongehuwd samenwonende vrouwen zonder kinderen in 1991 en 2001, naar gewest en leeftijdsgroep

HUISHOUDENTYPEN EN INDIVIDUELE HUISHOUDENSPOSITIES (LIPRO) IN DE SEE 2001

leeftijd	Vlaanderen			Brussel			Wallonië		
	1991	2001	ratio '01/'91	1991	2001	ratio '01/'91	1991	2001	ratio '01/'91
0-4	0,00	0,00	-	0,00	0,00	-	0,00	0,00	-
5-9	0,00	0,00	-	0,00	0,00	-	0,00	0,00	-
10-14	0,00	0,00	-	0,00	0,00	-	0,00	0,00	-
15-19	0,04	0,06	1,39	0,05	0,08	1,52	0,11	0,16	1,42
20-24	0,59	1,28	2,18	1,07	1,00	0,93	1,57	2,45	1,56
25-29	1,54	4,60	2,99	2,67	3,40	1,28	3,88	7,81	2,01
30-34	2,15	6,44	2,99	3,66	6,05	1,65	4,26	10,56	2,48
35-39	2,28	5,44	2,39	3,31	6,57	1,98	3,79	8,71	2,30
40-44	1,88	4,17	2,22	2,42	5,72	2,36	2,96	6,30	2,13
45-49	1,28	2,99	2,34	1,62	3,97	2,44	2,21	4,41	2,00
50-54	0,74	1,87	2,53	0,91	2,28	2,49	1,32	2,81	2,14
55-59	0,41	0,99	2,42	0,56	1,34	2,40	0,80	1,60	1,99
60-64	0,25	0,49	1,98	0,24	0,72	2,94	0,41	0,87	2,11
65-69	0,16	0,24	1,47	0,13	0,39	2,91	0,29	0,45	1,55
70-74	0,10	0,18	1,83	0,15	0,17	1,15	0,17	0,31	1,80
75-79	0,09	0,14	1,58	0,05	0,15	2,99	0,16	0,20	1,25
80-84	0,07	0,10	1,52	0,04	0,07	1,67	0,11	0,16	1,41
85-89	0,06	0,07	1,21	0,09	0,08	0,92	0,04	0,19	5,17
90-94	0,09	0,03	0,35	0,11	0,08	0,75	0,10	0,10	1,07
95+	0,00	0,00	-	0,00	0,00	-	0,00	0,80	-
totaal	0,84	2,10	2,49	1,26	2,41	1,92	1,58	3,32	2,10

Tabel 59a: Percentages ongehuwd samenwonende mannen met kinderen in 1991 en 2001, naar gewest en leeftijdsgroep

leeftijd	Vlaanderen			Brussel			Wallonië		
	1991	2001	ratio '01/'91	1991	2001	ratio '01/'91	1991	2001	ratio '01/'91
0-4	0,00	0,00	-	0,00	0,00	-	0,00	0,00	-
5-9	0,00	0,00	-	0,00	0,00	-	0,00	0,00	-
10-14	0,00	0,00	-	0,00	0,00	-	0,00	0,00	-
15-19	0,04	0,06	1,39	0,18	0,17	0,91	0,34	0,63	1,86
20-24	0,59	1,28	2,18	1,70	1,94	1,14	2,74	4,88	1,78
25-29	1,54	4,60	2,99	3,36	4,43	1,32	4,54	10,06	2,22
30-34	2,15	6,44	2,99	4,00	6,95	1,74	4,70	10,74	2,29
35-39	2,28	5,44	2,39	3,02	7,01	2,33	3,82	8,49	2,22
40-44	1,88	4,17	2,22	1,80	5,35	2,98	2,34	5,81	2,48
45-49	1,28	2,99	2,34	1,00	2,81	2,80	1,38	3,30	2,40
50-54	0,74	1,87	2,53	0,37	1,24	3,38	0,72	1,59	2,22
55-59	0,41	0,99	2,42	0,22	0,53	2,38	0,38	0,76	2,02
60-64	0,25	0,49	1,98	0,10	0,19	1,80	0,24	0,36	1,47
65-69	0,16	0,24	1,47	0,05	0,14	3,02	0,19	0,27	1,43
70-74	0,10	0,18	1,83	0,03	0,07	2,47	0,13	0,18	1,39
75-79	0,09	0,14	1,58	0,01	0,04	3,34	0,08	0,14	1,75
80-84	0,07	0,10	1,52	0,02	0,07	4,38	0,09	0,11	1,23
85-89	0,06	0,07	1,21	0,04	0,01	0,25	0,07	0,10	1,50
90-94	0,09	0,03	0,35	0,00	0,06	-	0,06	0,10	1,60
95+	0,00	0,00	-	0,00	0,00	-	0,07	0,07	1,04
totaal	0,84	2,10	2,49	1,12	2,22	1,99	1,49	3,13	2,11

Tabel 59b: Percentages ongehuwd samenwonende vrouwen met kinderen in 1991 en 2001, naar gewest en leeftijdsgroep

De SEE 2001 lijkt erop te wijzen dat ook Vlaanderen in een nieuw stadium is aanbeland. Het aandeel ongehuwd samenwonenden in Vlaanderen nam tussen 1991 en 2001 toe met een factor 2,2 voor samenwonenden zonder kinderen en zelfs 2,5 voor samenwonenden met kinderen. Voor België als geheel liggen deze waarden respectievelijk op ongeveer 2,0 en 2,25. Het ongehuwd samenwonen is dus niet langer enkel een aanloop naar een formeel huwelijk. Meer kinderen worden geboren buiten het huwelijk en er is een sterke groei van vooral jonge kinderen bij ongehuwd samenwonenden. Hoewel het nog steeds om een beperkte groep gaat, is ongehuwd ouderschap dus absoluut geen marginaal gegeven meer. De Vlaamse inhaalbeweging blijkt het sterkst uit de evolutie in de leeftijdsgroepen van 25 tot 34 jaar. De ongehuwd samenwonenden met kinderen namen er toe met factor 2,9 en de cohabitanten zonder kinderen zelfs met factor 3,5. In het zuiden van het land verloopt deze evolutie trager met waarden van respectievelijk 2,25 en 2,5. Daarmee ligt het aandeel samenwoners zonder kinderen in Vlaanderen voor het eerst hoger dan in Wallonië. Dit moet echter onmiddellijk worden genuanceerd: het zuiden van het land blijft relatief meer samenwonende ouders tellen en ook het totaal van alle cohabitanten (met en zonder kinderen samen) weegt er op dit ogenblik nog sterker door.

Complementair aan deze evolutie is de zeer sterke daling van het aantal jonge gehuwden. Bij vrouwen van twintig is het aantal gehuwden zonder kinderen al merkkelijk lager dan het aantal cohabitanten zonder kinderen. Bij late twintigers (25-29 jaar) zijn gehuwde vrouwen met kinderen nog steeds het sterkst vertegenwoordigd (27%). Ongehuwd samenwonenden met kinderen vormen hiervan slechts een kwart. Maar deze laatste groep is meer dan verdubbeld in de afgelopen 10 jaar, terwijl het aandeel van de gehuwden met kinderen in dezelfde periode is teruggevallen van 45 naar 27 procent.

Brussel neemt in heel dit verhaal een eigen plaats in. Enerzijds brengt het kosmopolitisch karakter van de grootstad ook hogere proporties cohabitanten met zich mee. Anderzijds telt Brussel belangrijke migrantenpopulaties die doorgaans een meer traditioneel gezinspatroon aanhouden. Beide factoren samen geven de hoofdstad een intermediaire positie voor wat betreft het aandeel samenwonenden met of zonder kinderen. Inzake het groeitempo van deze huishoudentypen blijft Brussel zelfs achter op de twee andere gewesten.

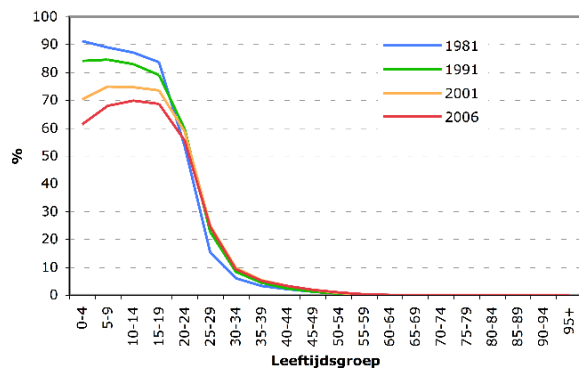
4.8 De ontwikkeling van de huishoudens in de afgelopen kwarteeuw (1981-2006)

De opeenvolgende volkstellingen van 1981, 1991, 2001 en de gegevens uit het Rijksregister van 2006 geven een beeld van de ontwikkeling van de nieuwe huishoudens en huishoudensposities in België. De volgende grafieken (figuur 1) geven de evolutie van de huishoudens in de afgelopen kwarteeuw.

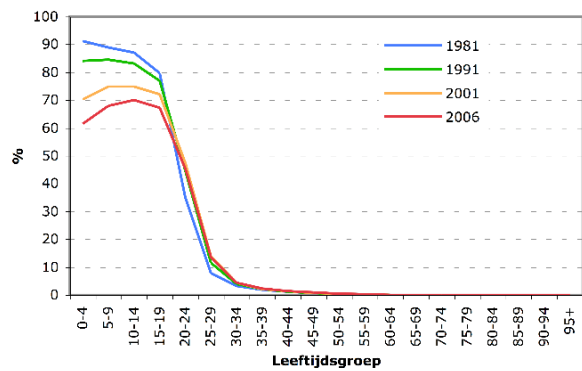
In de figuren wordt voor elke huishoudenpositie de procentuele vertegenwoordiging weergegeven naar leeftijd weergegeven en dat voor de vier observatiejaren. Bij de interpretatie van de grafieken dient men rekening te houden met het feit dat twee tienjaarlijkse periodes (1981-1991 en 1991-2001) gevolgd worden door een periode van 5 jaar (2001-2006). De procentuele verdeling naar leeftijd geeft zeer goed weer hoe huishoudensposities binnen een leeftijdsgroep over de loop der jaren verschuiven. Het nadeel is dat deze voorstelling gebrekkig weergeeft wat er in absolute aantallen gebeurt. Dit is

CMAR

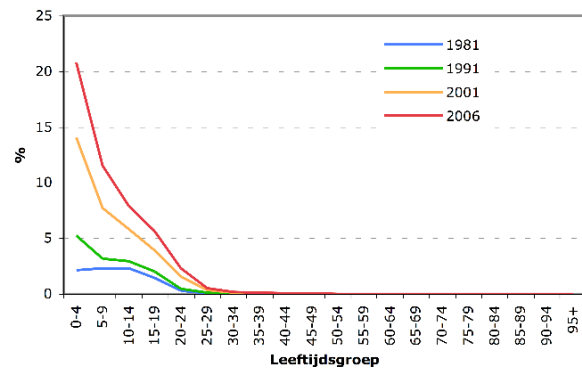
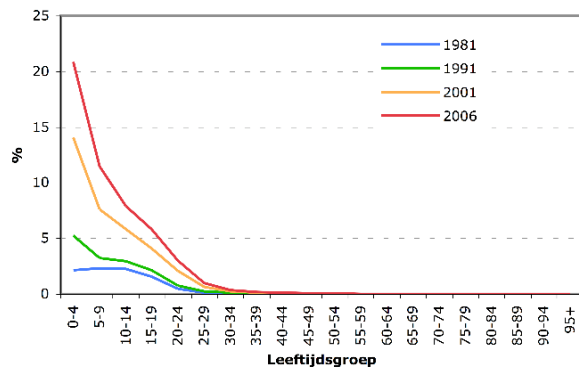
mannen

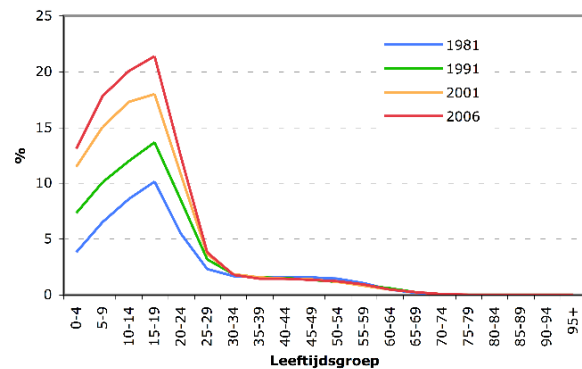
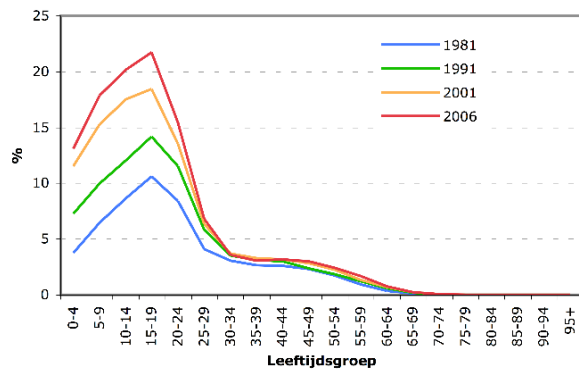
vrouwen

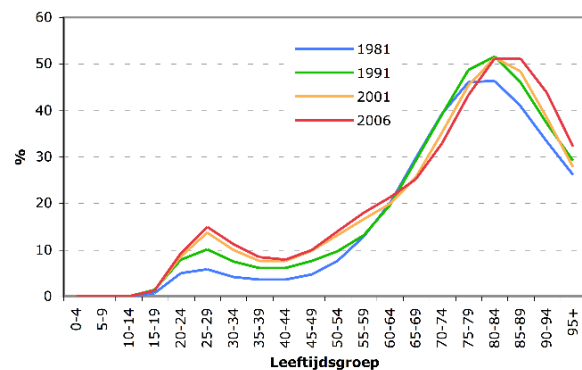
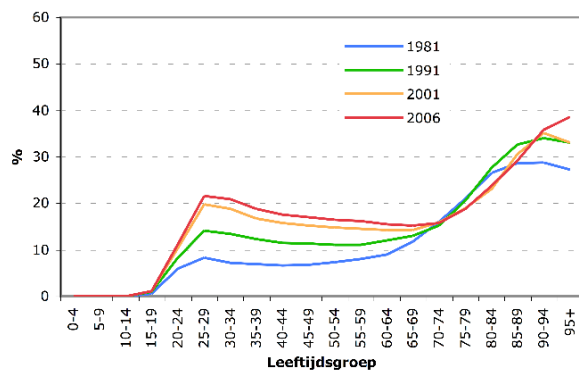
CUNM

CIPA

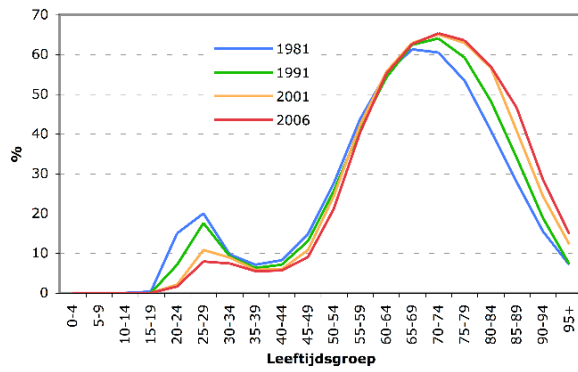
SING

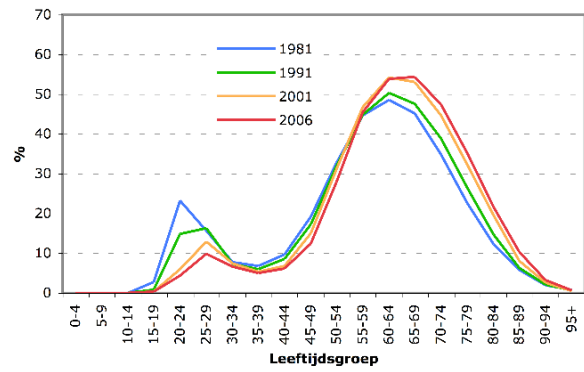
Figuur 1: Percentageverdeling van mannen en vrouwen naar leeftijdsgroep en LIPRO-positie, België, 1981-2006

MARO

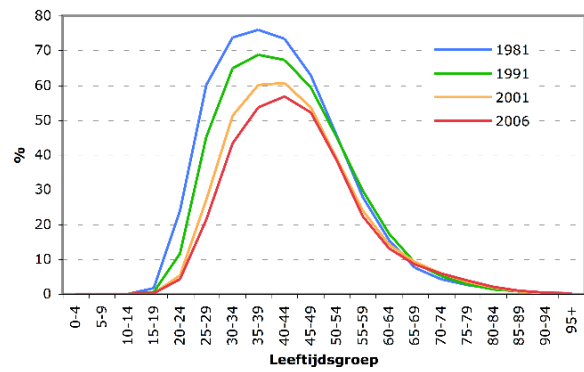
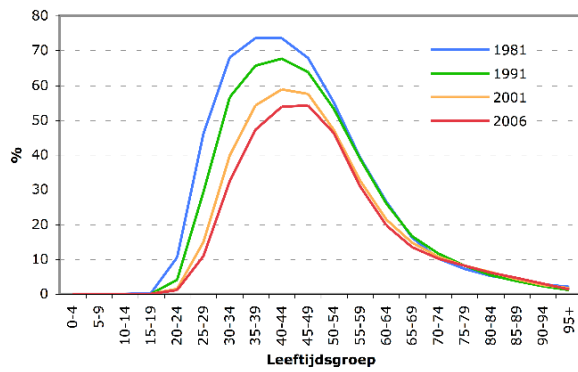
mannen

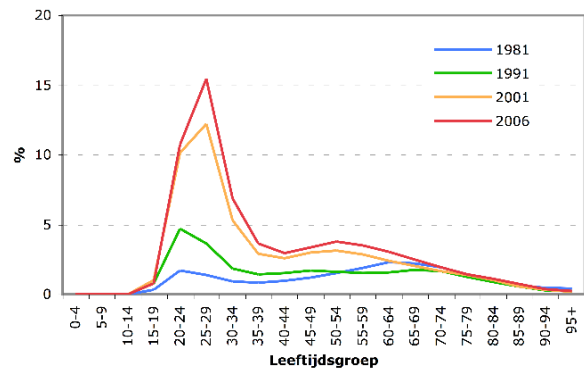
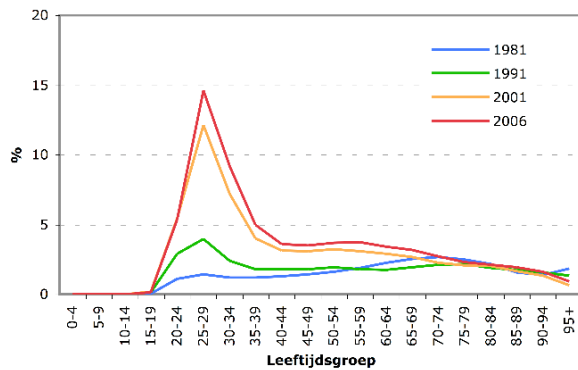
vrouwen

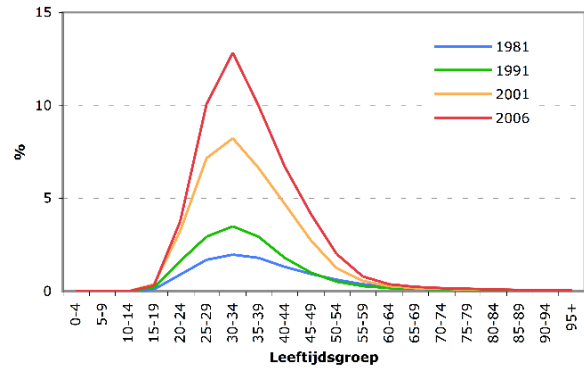
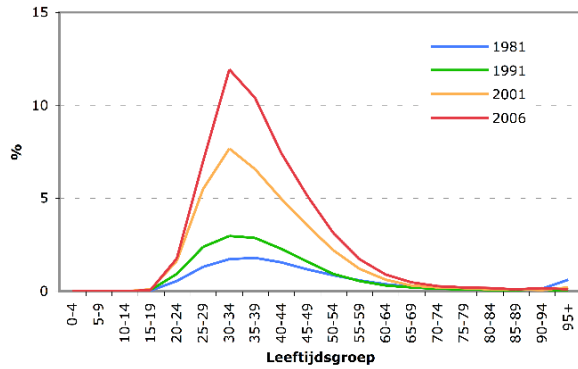
MAR+

UNMO

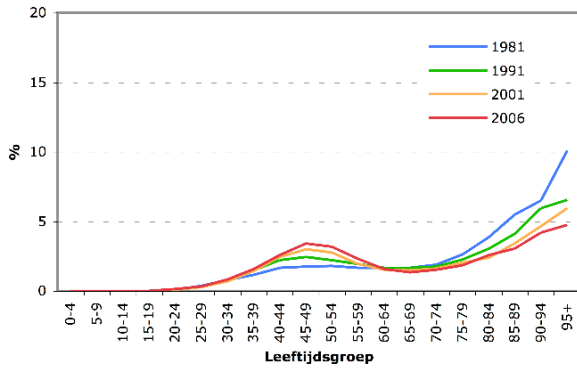
UNM+

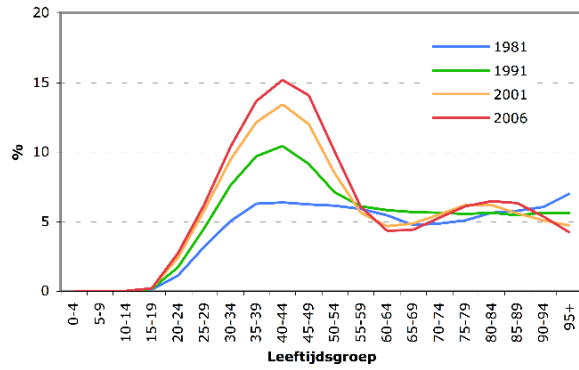
Figuur 1: vervolg

H1PA

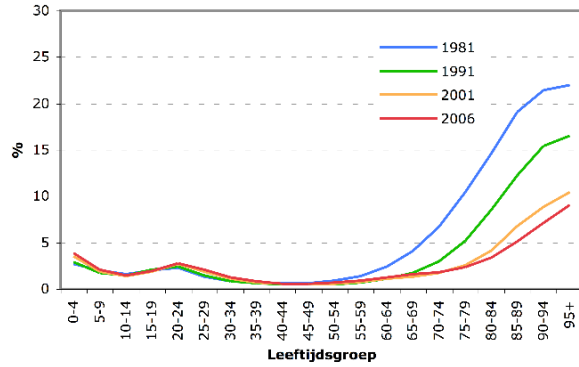
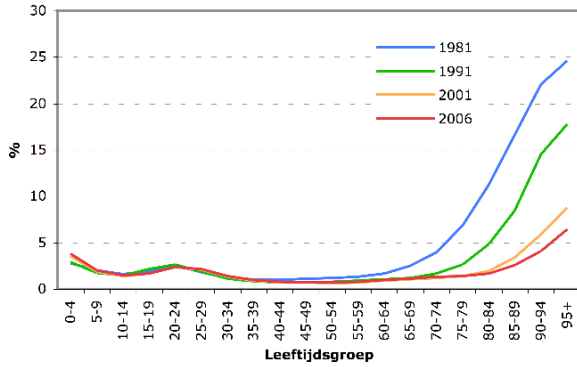
mannen

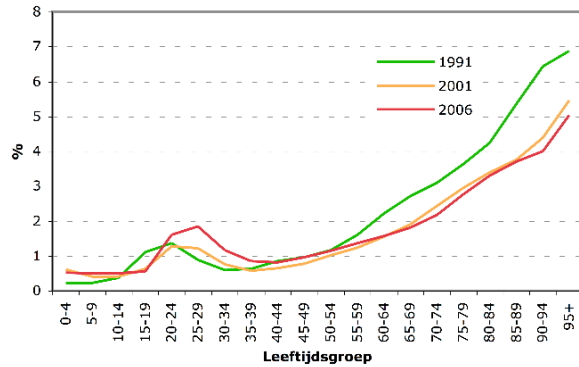
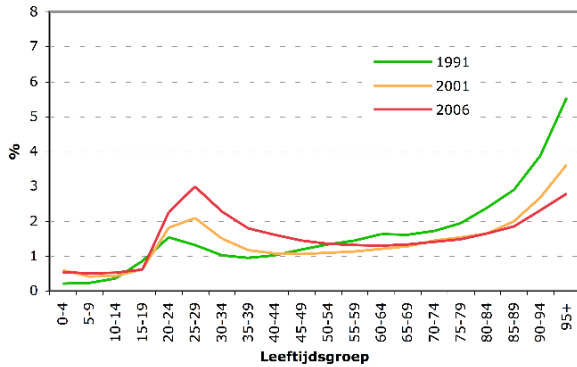
vrouwen

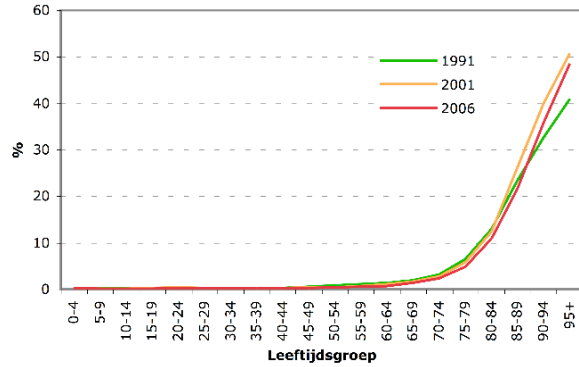
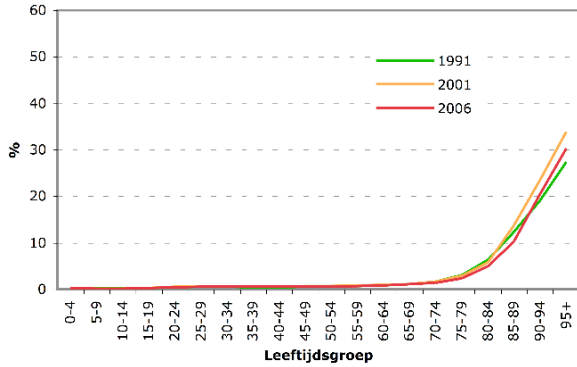
NFR

OTHR

COLL

Figuur 1: vervolg

bijvoorbeeld niet zonder belang bij de oudste leeftijdsgroepen waar een proportionele herverdeling door de toegenomen levensverwachting ook gepaard gaat met een toename in absolute aantallen.

De figuren links geven de mannelijke bevolking weer en de figuren rechts de vrouwelijke. Voor de huishoudensposities van kinderen zijn deze uiteraard sterk gelijklopend. Het belangrijkste verschil bij de kinderen is het tijdstip waarop ze het ouderlijk huis (vrouwen doen dan vroeger dan mannen). Het aandeel kinderen dat deel uitmaakt van een huishouden met gehuwde ouders is in de periode 1981-2006 gestaag achteruit gegaan ten voordele van kinderen bij ongehuwd samenwonenden en kinderen in éénoudergezinnen. Opvallend is de versnelling van de toename na 1991 van het percentage ongehuwde ouderparen ten nadele van de gehuwde ouderparen bij de jongste leeftijdsgroepen.

Alleenstaande mannen en vrouwen verschillen vrij grondig naar leeftijdssamenstelling. Het verschil in levensverwachting tussen mannen en vrouwen zorgt ervoor dat vrouwen veel hogere proporties alleenstaanden tellen onder de ouderen dan bij mannen het geval is. Het aantal alleenstaande mannen op jonge leeftijd is stelselmatig hoger dan bij vrouwen. Het aantal alleenstaande mannen blijft ook relatief stabiel over de leeftijdsklassen heen. De sterke stijging van de alleenstaande mannen tussen 20 en 64 jaar samen met de stagnatie en zelfs relatieve achteruitgang van het aantal alleenstaanden op oudere leeftijd, zorgt voor het ontstaan van een relatief vlakke curve. De aanzienlijk grotere verschillen naar leeftijd bij vrouwen maken dat dezelfde tendensen hier nog weinig veranderd hebben aan het globale beeld van vrouwelijke singles.

Gehuwden zonder kinderen kennen een sterke terugval op jonge leeftijd. Huwen staat er meer en meer in functie van de stap naar kinderen. Dat het totaal aantal gehuwden zonder kinderen nauwelijks terugloopt heeft te maken met de evolutie van de levensverwachting. De grafieken tonen mooi aan hoe de toename van het aantal intacte paren tussen 1981 en 2006 zowel bij mannen als bij vrouwen zorgt voor een toename van het aantal oudere gehuwde paren zonder kinderen. Gehuwden zonder kinderen zijn in toenemende mate samengesteld uit koppels die zich in de lege nestfase bevinden.

De terugval van het aandeel gehuwde paren in ons land is bijgevolg vooral zichtbaar in de evolutie van de gehuwden met kinderen. De algemene daling van de proportie gehuwden met kinderen manifesteert zich in het kleiner worden van de maximale percentages gehuwden met kinderen van 70% tot net boven de 50%. Dat deze evolutie sterk gebonden is aan de nieuwe intredende cohorten kan mooi worden afgelezen uit de systematische verschuiving van het maximum naar oudere leeftijden. Opvallend is overigens dat de curve van de gehuwden met kinderen ook lager komt te liggen op oudere leeftijd. De toename van het aantal echtscheidingen, maar wellicht ook de afname van grote gezinnen waarbij de jongste kinderen nog lang blijven inwonen, is hiervoor verantwoordelijk.

Het spiegelbeeld van de evolutie bij de gehuwden vinden we terug bij de ongehuwd samenwonenden met en zonder kinderen. De relatieve toename is spectaculair en zeer duidelijk bij de jongste cohorten gesitueerd. Bij de ongehuwd samenwonenden is de sprong vooral te situeren in de periode 1991-2001. De figuur toont ook mooi aan dat de scherpe stijging op jonge leeftijden niet belet dat het ongehuwd samenwonen eveneens toeneemt bij de oudere leeftijdsgroepen. In het laatste geval gaat het doorgaans over hersamengestelde huishoudens na echtscheiding of verweduwing. Op basis van surveys kunnen we aannemen dat de administratieve gegevens de werkelijke situatie onderschatten. De vorming van nieuwe huishoudens kan soms een lange periode in beslag nemen waarbij beide partners een eigen officieel adres aanhouden. Vooral bij ouderen blijkt deze situatie relatief vaak voor te komen.

Het toenemend aantal hersamengestelde huishoudens weerspiegelt zich ook in de toename van het aantal ongehuwd samenwonenden met kinderen. Vandaar dat de lijngrafiek hier minder spits uitvalt. Toch is er ook bij de jonge leeftijdsc cohorten een toename van het aantal ongehuwd samenwonenden met kinderen. Ook na de komst van een kind vinden meer en meer jonge paren het dus niet langer nodig om te huwen.

De ouder van éénuoudergezinnen is nog steeds vooral een vrouw. Tussen 1981 en 2006 is het aantal alleenstaande moeders toegenomen onder de 60 jaar en afgenomen boven de 60 jaar. Het aandeel alleenstaande moeders in de leeftijdsgroep van 40-44 jaar is zelfs meer dan verdubbeld tegenover 1981. Deze groei is vooral een gevolg van het toenemend aantal echtscheidingen. De toename van de alleenstaande vaders is zowel relatief als in absolute aantallen minder uitgesproken. Zelfs bij de leeftijdsgroepen met de sterkste toename (tussen 40 en 54 jaar) is er nauwelijks sprake van een verdubbeling. Hierbij moet wel rekening gehouden worden dat deze gegevens steunen op de officiële inschrijving van de kinderen. Zelfs bij co-ouderschap wordt het kind slechts op één adres ingeschreven.

Bij de personen die inwonen in een huishouden zonder deel uit te maken van het kerngezin (NFR) is er de afgelopen jaren een zeer sterke daling en een verschuiven naar steeds oudere leeftijden. In 1981 woonden nog meer dan 20% van de mannen en vrouwen boven de 85 jaar bij een huishouden zonder deel uit te maken van het kerngezin. Het gaat hier vrijwel altijd om een ouder (of schoonouder) die inwoont bij een echtpaar (dat op zijn beurt ook nog inwonende kinderen kan hebben). In 2006 komt deze groep bij mannen boven de 95 jaar nog nauwelijks boven de 5% uit en bij vrouwen iets onder de 10%. Deze aanzienlijke daling is het gevolg van verscheidene factoren. Vooreerst moeten we er rekening mee houden dat het om een relatieve daling gaat binnen de betrokken leeftijdsgroepen. In absolute aantallen is deze daling veel minder uitgesproken gezien de levensverwachting in de overeenkomstige periode met meer dan 5 jaar is toegenomen. Tegelijk is er sprake van een toename van de gezonde levensverwachting zodat ouderen langer zelfstandig blijven. De toename van de levensverwachting zorgt ook voor het langer intact houden van echtparen wat eveneens bijdraagt tot een langer zelfstandig wonen.

Voorgaande factoren verklaren ook waarom er zich geen sterke stijging heeft voorgedaan van het aandeel personen in collectieve huishoudens¹. Er is vooral een stijging bij de oudste leeftijdsgroepen (boven de 85-89 jaar bij mannen en boven de 90-94 jaar bij vrouwen). Onder die leeftijden is er eerder sprake van een stagnatie en zelfs van een lichte daling. Ook hier mogen we echter niet uit het oog verliezen dat de stijgende levensverwachting het absoluut aantal ouderen doet toenemen. Voorlopig wordt die toename echter enigszins afgeremd door de kleinere geboortecohorten tijdens het interbellum.

De resterende huishoudensposities (OTHR) zijn samengesteld uit personen die deel uitmaken van alle mogelijke vormen van atypische huishoudens. Het gaat om huishoudens zonder kerngezin zoals een (al dan niet gehuwd) paar of een ouder kind-relatie. Vaak gaat het om familieleden (bijvoorbeeld samenwonende broers en zussen) of kleine woongemeenschappen die niet als collectief huishouden bekend zijn. Het gaat om een bijzonder kleine groep: de schaalverdeling gaat hier slechts tot 8%. Boven de leeftijd van 55 jaar zien we een algemene afname van dit type huishouden. Bij jongvolwassenen – zelfs tot boven de 40 jaar bij mannen - is er een verdubbeling van deze huishoudensposities. De groei was de afgelopen vijf jaar zelfs even belangrijk als in de voorafgaande periode van tien jaar (1991-2001). De sterke stijging van de prijzen op de woningmarkt en in het bijzonder van de huurprijzen kan hierin wellicht een rol gespeeld hebben. Vooral ongehuwde jongvolwassenen doen vaker aan gedeeld wonen. De verdubbeling van deze huishoudens belet niet dat het slechts om 2 tot 3% van de betrokken leeftijdsgroepen gaat. In de grootsteden kunnen die proporties echter heel wat hoger liggen.

¹ Voor 1981 ontbreekt het onderscheid tussen collectieve en overige huishoudens. Het referentiepunt hier is 1991.

Hoofdstuk 5 :

De geografie van huishoudens en huishoudensposities per gemeente

5.1 Inleiding

In de drie voorgaande hoofdstukken werd geen gedetailleerd ruimtelijk beeld gegeven van de huishoudensstructuren. Dit wordt hier rechtgezet met een analyse van meerdere specifieke indicatoren per gemeente. Deze indicatoren zijn zodanig gekozen dat ze direct aansluiten op de resultaten gepresenteerd in de Volkstellingsmonografie nr. 4 over “Huishoudens en Gezinnen” die de resultaten en kaarten geeft voor de vorige telling van 1991 (Deboosere *et al.*). In deze monografie werd een uitgebreide factoranalyse en clusteranalyse uitgevoerd op de LIPRO-resultaten per gemeente (p. 119-120, 138). Voor elk van de resulterende dimensies werden de beste indicatoren geïdentificeerd, en deze werden nu ook hier weerhouden. Drie ervan hebben te maken met de omvang van de huishoudens, zeven met de startfase van de gezinsvorming, en drie met de latere fasen in de levensloop.

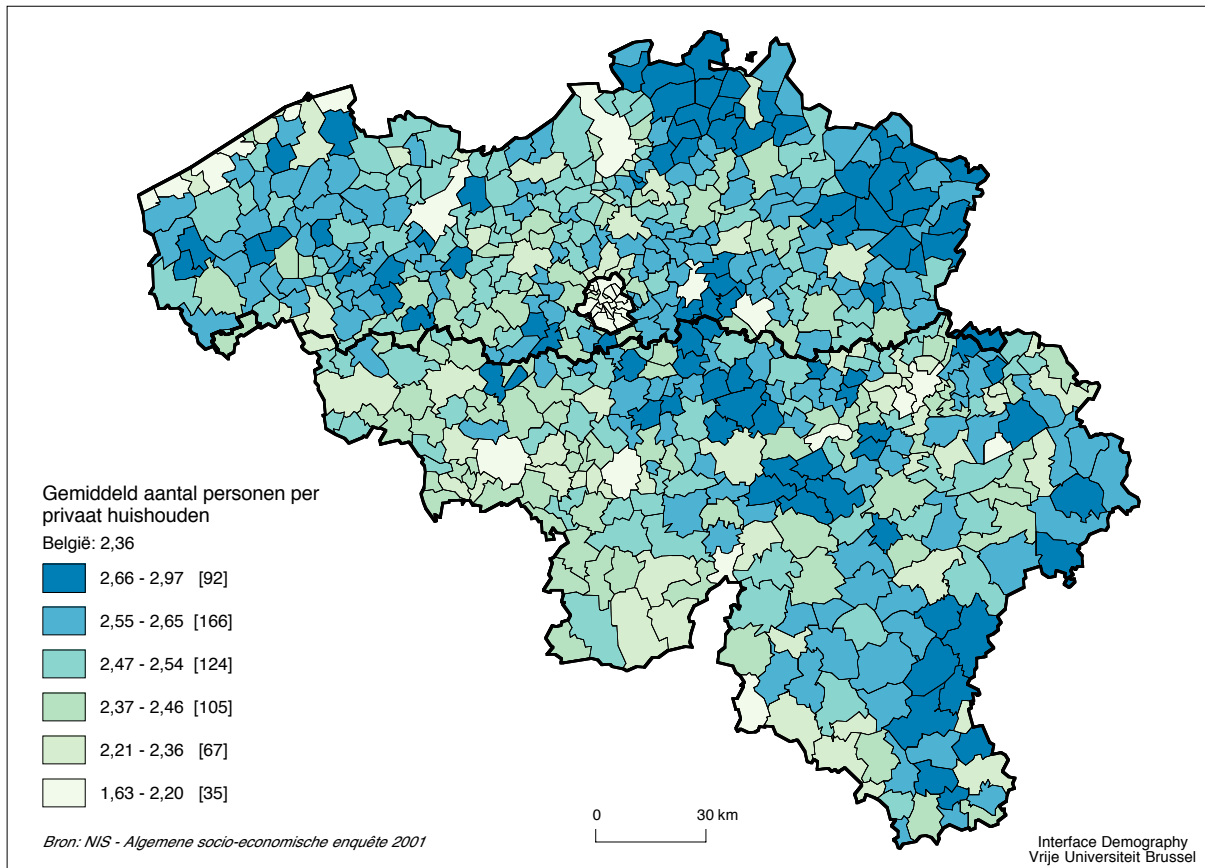
5.2 Ruimtelijke resultaten voor de huishoudensomvang

De eerste set kaarten behandelt klassieke aspecten van de private gezinsgrootte:

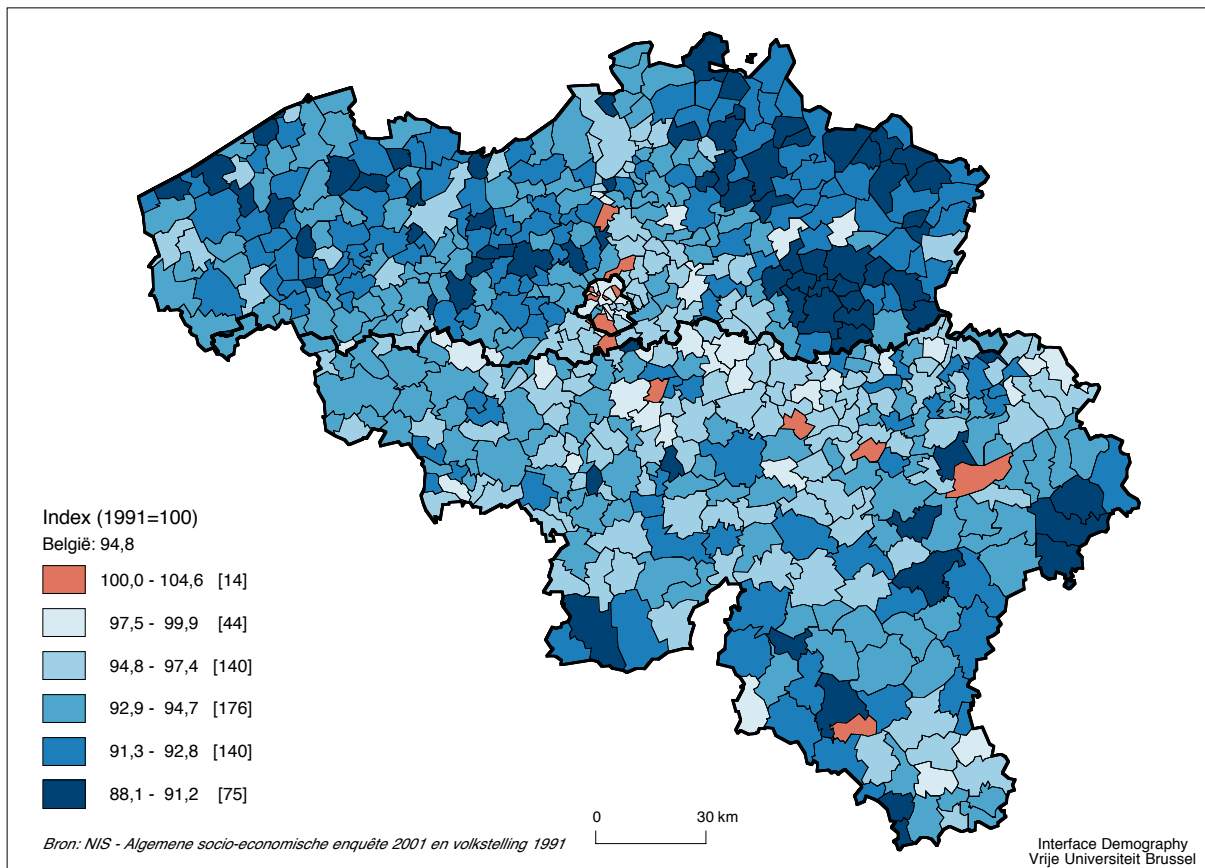
- * de gemiddelde huishoudensgrootte en haar evolutie over de periode 1991-2001;
- * het aantal éénpersoonshuishoudens en de evolutie ervan in dezelfde periode;
- * het aantal huishoudens van vijf personen of meer en hun evolutie in deze 10 jaar.

Bij de aanmaak van de kaarten over de huishoudensomvang zijn de collectieve huishoudens buiten beschouwing gelaten. Alleen de private huishoudens zijn dus in de analyse opgenomen.

In 1961 en 1970 was de gemiddelde omvang van de private huishoudens in België nog 3,0 personen. Daarna daalde ze snel tot gemiddeld 2,7 en 2,5 personen in respectievelijk 1981 en 1991. Tijdens de laatste 10 jaar daalde het cijfer verder tot 2,36 personen in 2001. Het aandeel van de éénpersoonshuishoudens in de private huishoudens was slechts 17% in 1961, bedroeg 19% in 1970, en steeg daarna tot 23% in 1981 en 28% in 1991. In 2001 is dit aandeel bijna 32%, dus nagenoeg een verdubbeling van het cijfer van 1960. De gezinsverdunding als gevolg van de karakteristieken van de “tweede demografische transitie” (zie hoofdstuk 1) komt na 1970 dus heel duidelijk aan het licht. Het hoeft dan verder geen betoog dat ook het aandeel van de grote huishoudens van 5 personen of meer gestaag is geslonken: een halvering van 16% naar 8% tussen 1960 en 1991, en daarna nog een kleine verdere daling naar 7% in 2001. Dergelijke grote huishoudens zijn bovendien niet uitsluitend maar toch vooral nog een karakteristiek van allochtone bevolkingsgroepen.

Kaart 1a: Gemiddelde omvang van de private huishoudens, 2001

Kaart 1b: Evolutie van de gemiddelde omvang van de private huishoudens tussen 1991 en 2001

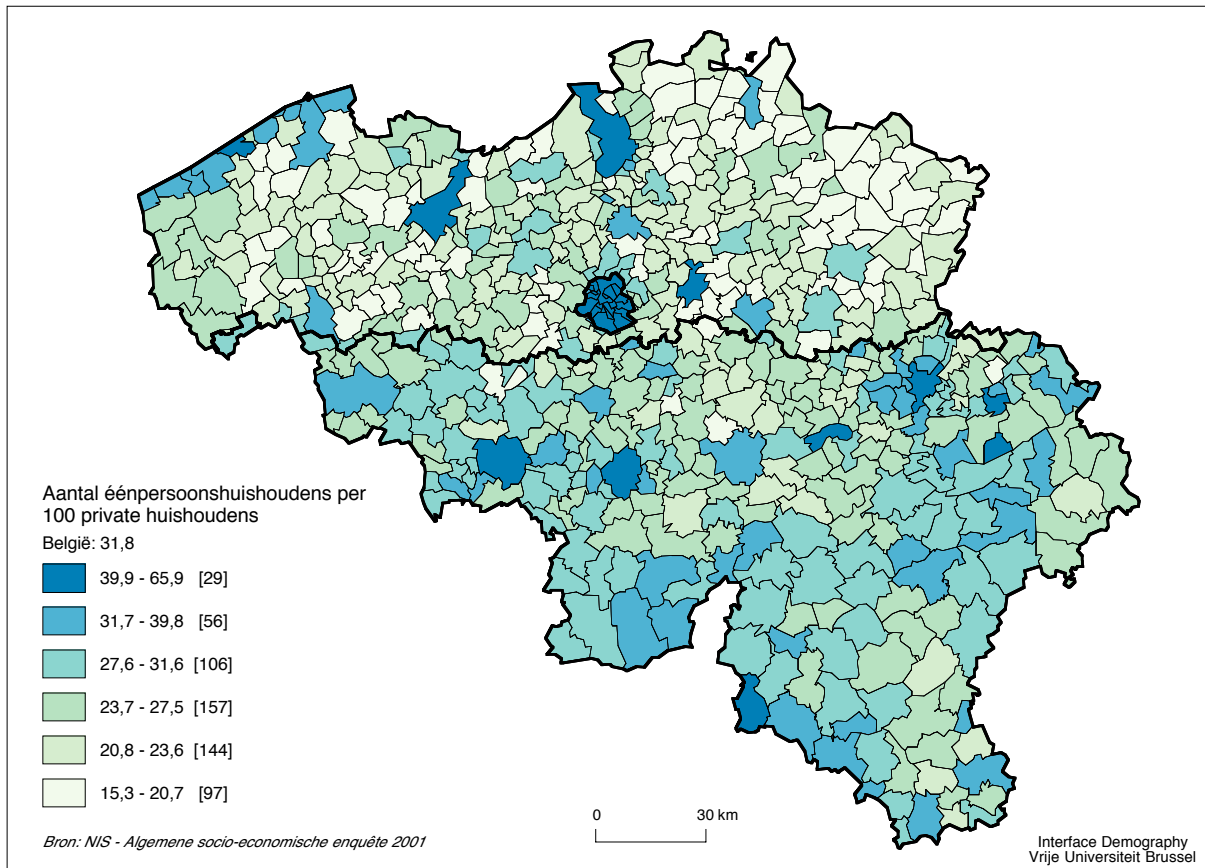
Kaart 1a geeft de gemiddelde omvang van de private huishoudens en kaart 1b geeft aansluitend hierop de relatieve evolutie sedert 1991 in de vorm van een index (1991=100). Net zoals in 1991 is de kleinste gemiddelde omvang van huishoudens te vinden in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest.

Verder in Vlaanderen geldt dit voor bijna alle kustgemeenten en in de stedelijke agglomeraties (vooral Gent, Antwerpen, maar ook Leuven en Tienen). In Wallonië heeft de industriële as (van Bergen en Charleroi over Hoei tot Seraing en Luik) de kleinste gemiddelden. Gelijkaardig met de kust behoort ook het kuuroord Spa tot de gemeenten met een omvang kleiner dan 2,2 personen.

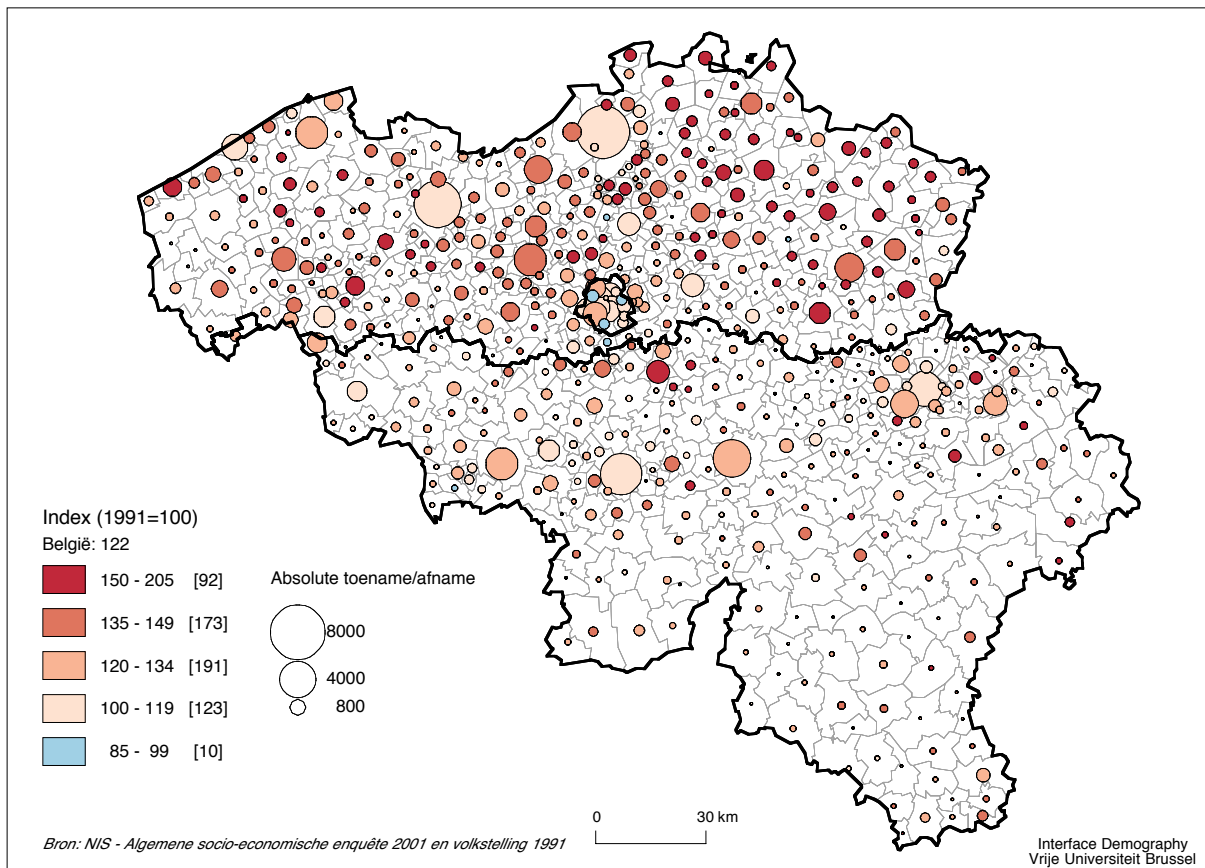
De grotere huishoudensgemiddelden van meer dan 2,54 personen zijn in 2001 ook te vinden op dezelfde locaties als in 1991, maar deze gebieden krimpen als gevolg van een versnelde verdunning. Steken nog altijd uit aan de bovenkant van de verdeling: op de eerste plaats de Kempen en Noord-Limburg, en vervolgens rurale delen van de provincies West- en Oost-Vlaanderen, de residentiële gemeenten rondom Leuven en Waver, en clusters van rurale gemeenten in de provincies Namen, Luik en Luxemburg. Bij deze twee laatste provincies liggen de gemeenten met grotere huishoudensomvang in het Land van Herve, de Oostkantons, en langsheen de oostkant van de Ardense rug. Markant is eveneens dat men in de provincie Henegouwen en in het aansluitend arrondissement Philippeville weinig gemeenten aantreft die in de twee hogere categorieën van kaart 1a thuishoren.

Kaart 1b met de indexcijfers van 2001 t.o.v. 1991 geeft eigenlijk het bestaan weer van meerdere typen van evoluties. Het eerste type bestaat uit gemeenten met een sterkere krimp in huishoudensomvang dan gemiddeld maar met een uitgangspositie van grotere omvang in 1991. Typisch hiervoor zijn op de eerste plaats de Kempen en de ganse provincie Limburg. Hetzelfde geldt verder voor diverse rurale gedeelten van West- en Oost-Vlaanderen en voor de Oostkantons. Het gaat hier dus om een gedeeltelijke inhaalbeweging van gemeenten aan de bovenkant van de verdeling t.a.v. de algemene trend van de gezinsverdunning. Anders is het evenwel gesteld met het tweede type. Hier treft men gebieden aan met een sterke krimp in huishoudensomvang, die in 1991 net *niet* aan de bovenkant van de verdeling waren gelegen maar die toen reeds een kleinere huishoudensomvang kenden. In Vlaanderen zijn dergelijke gemeenten terug te vinden langsheen de kust, in Wallonië vooral in Henegouwen, Philippeville en aansluitend langsheen de Semois. Daarbij horen tevens meerdere provinciesteden zoals Ieper, Roeselare, Eeklo, Aalst, Sint-Niklaas, Hasselt, Sint-Truiden, Verviers, La Roche en Couvin. Een derde type bevat gemeenten die een grotere huishoudensomvang vrij goed bewaard hebben tussen 1991 en 2001 en dus slechts een kleine krimp kenden. Het gaat hier bijvoorbeeld om meer rurale en residentiële gemeenten in Vlaams- en Waals-Brabant (vooral kleinere gemeenten rond Leuven en aansluitend op de as Waver-Geldenaken). De immigratie van gezinnen met kinderen zal hier niet vreemd aan zijn. Een vierde type tenslotte bestaat uit 14 gemeenten met een kleine toename van de gemiddelde huishoudensgrootte. In het Brussels gewest gaat het om Molenbeek, Ganshoren, Sint-Joost, Evere en Ukkel met grote allochtone en buitenlandse populaties. Sluiten daar bij aan: Vilvoorde aan de noordkant en Sint-Genesius-Rode en Drogenbos aan de zuidkant. Verder is er in Vlaanderen nog één gemeente in deze klasse (Willebroek), en in Wallonië Court-St-Etienne en vier kleine rurale gemeenten (Héron, Tinlot, Herbeumont en Stoumont).

Kaarten 2a en 2b geven respectievelijk de verspreiding en de evolutie van de percentages en aantallen éénpersoonshuishoudens. De éénpersoonshuishoudens zijn uiteraard een stedelijk fenomeen gebleven. Het gehele Brussels Hoofdstedelijk Gewest, Gent, Antwerpen, Charleroi en Luik hebben allen meer dan 40% alleenstaanden in hun private huishoudens. Hetzelfde geldt trouwens voor kleinere steden zoals Oostende en Leuven in Vlaanderen, en Bergen, La Louvière, Hoei, Verviers en Spa in Wallonië. De daaropvolgende groep met ruim 30% alleenstaanden blijft in Vlaanderen opnieuw in hoofdzaak stedelijk: de ganse kuststrook met inbegrip van Brugge, Kortrijk, Mechelen, Tienen en Turnhout.

Kaart 2a: Eénpersoonshuishoudens, 2001

Kaart 2b: Evolutie van het aantal éénpersoonshuishoudens tussen 1991 en 2001

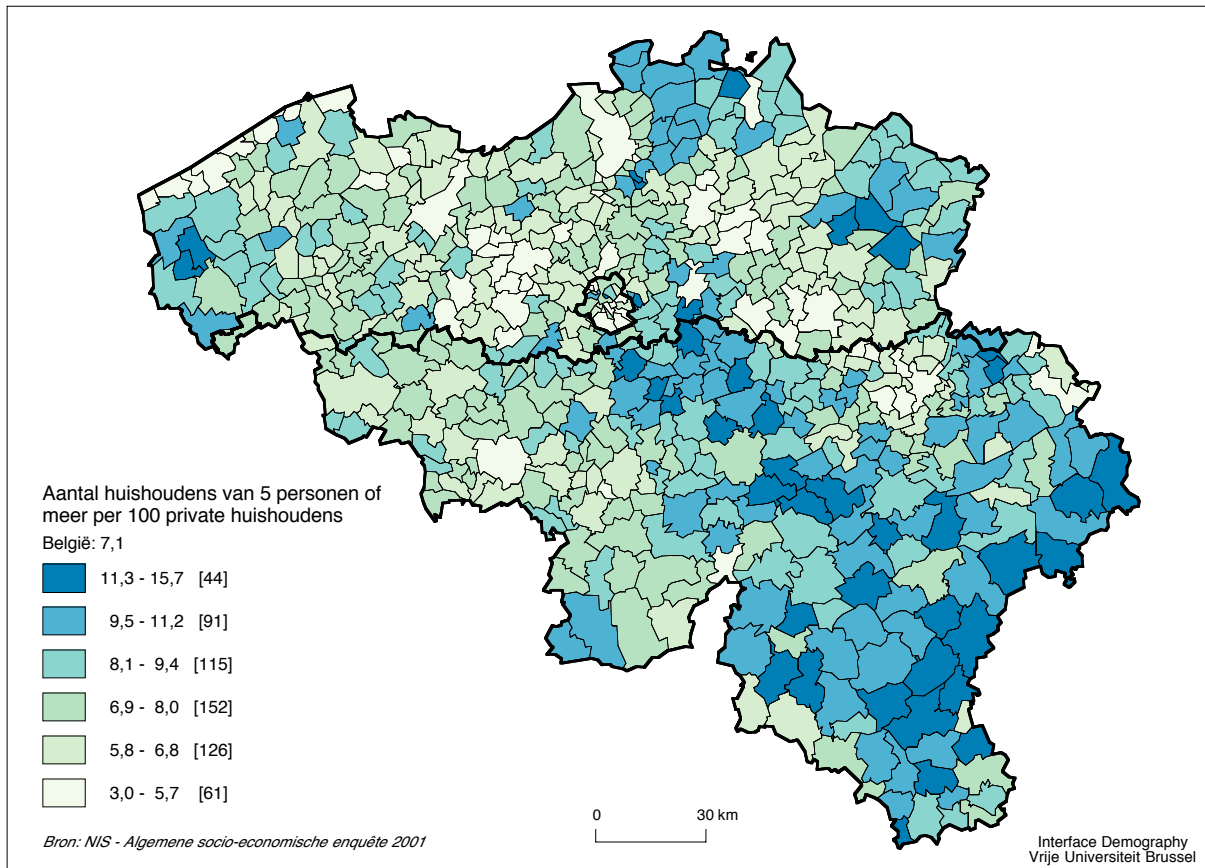
In Wallonië is dit meer gemengd. De stedelijke kernen in de tweede hoogste categorie liggen op de Waalse industriële as: Doornik, La Louvière, Frameries, Fontaine-l'Évêque, Châtelet, Namen, een aantal gemeenten in de Luikse westrand (van Herstal tot Esneux) en Dison bij Verviers. Daarnaast zijn er in Wallonië nog enkele andere kleinere steden met hoge concentraties alleenstaanden (Couvin en Philippeville, Dinant, Aarlen en Virton, Spa, Eupen en Malmedy). Wat ook voorkomt in Wallonië zijn meer rurale gemeenten waar circa een derde van de private huishoudens bestaat uit alleenstaanden. Deze zijn vooral in Henegouwen langsheen de Franse grens te vinden, in de arrondissementen Philippeville en Dinant, en verder langs de Semois. Een tweede concentratie van rurale gemeenten met deze karakteristiek is gelegen in het zuiden van de arrondissementen Luik en Verviers.

Eénpersoonshuishoudens blijven, althans in vergelijking met het nationale cijfer van 32%, schaarser in de Kempen en in de provincie Limburg, alsook in vele rurale gemeenten van Oost- en West-Vlaanderen. Daar komen talrijke gemeenten voor met minder dan 21% alleenstaanden. In Vlaams-Brabant komen dergelijke lagere cijfers ook voor in het Pajottenland en ten oosten van Leuven. In Wallonië zijn er amper 4 gemeenten in deze laagste klasse (Silly, La Bruyère, Chastre en Thimister-Clermont).

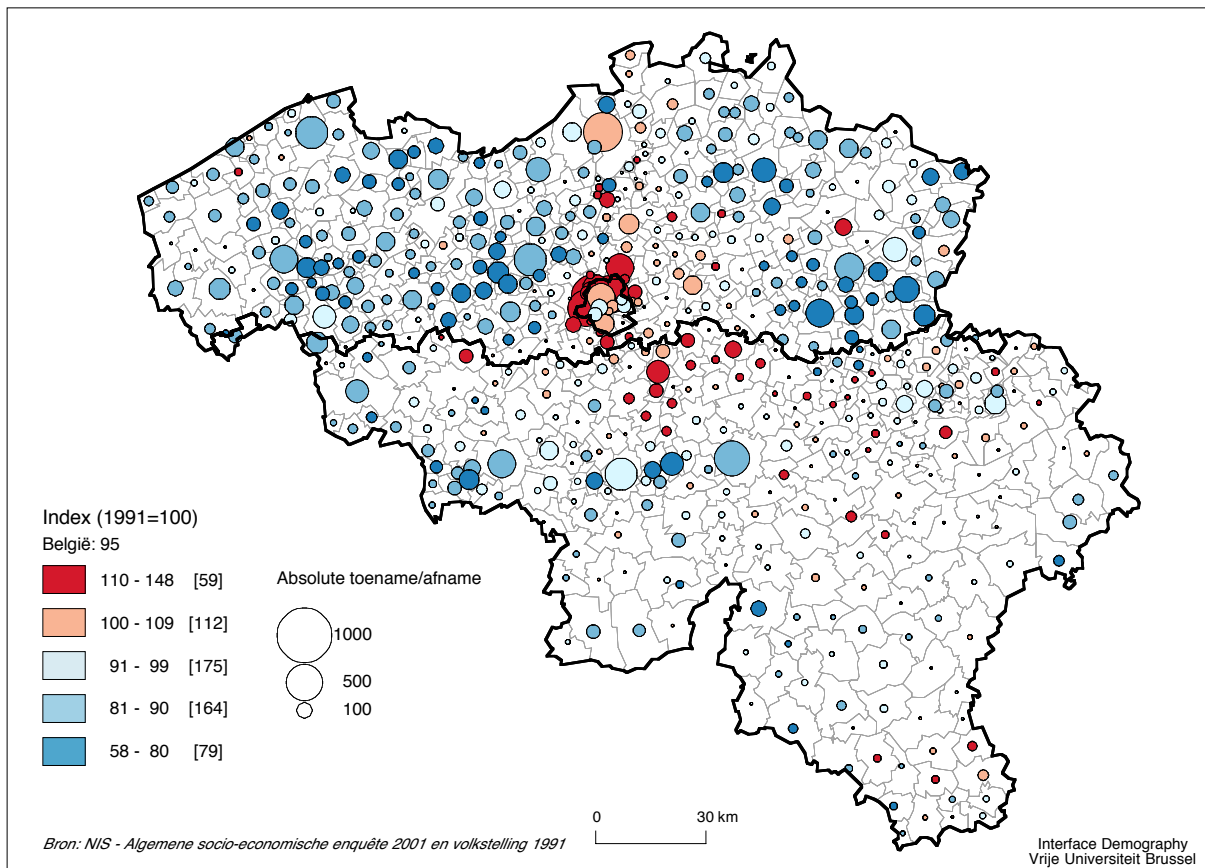
Kaart 2b met zowel de absolute toenames (oppervlakte van de cirkel) als de relatieve toenames (kleurencode) per gemeente geeft overduidelijk aan dat vanuit de grootste aanwinst van éénpersoonshuishoudens tussen 1991 en 2001 zich in Vlaanderen manifesteerde. Het gaat duidelijk om een inhaalbeweging in de vele Vlaamse kleinere steden en meer landelijke gemeenten. Verdere, doch in relatieve termen minder beduidende, toenames zijn waar te nemen langsheen de Waalse industriële as en in de Brusselse rand. Noteer tevens dat de vier gemeenten met een relatieve afname van het aantal éénpersoonshuishoudens in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest te vinden zijn. Dit is vooral toe te schrijven aan een hoge concentratie allochtone gezinnen.

De verspreiding van de grote huishoudens van 5 personen of meer is uiteraard negatief gecorreleerd met deze van de éénpersoonshuishoudens (zie kaarten 3a en 3b). Dergelijke grote huishoudens zijn schaars in urbane gemeenten. Het Brussels Hoofdstedelijk Gewest en ook de stad Antwerpen volgen deze regel omdat ze evenzeer een relatief laag percentage grote gezinnen hebben, maar de absolute aantallen ervan zijn wel duidelijk toegenomen in de periode 1991-2001. De trend is er dus omgekeerd dan in de rest van het land. In Vlaanderen doet hetzelfde fenomeen zich overigens voor in andere gemeenten met belangrijke allochtone bevolkingsgroepen zoals Willebroek, de Rupelstreek of Heusden-Zolder. In Wallonië daarentegen neemt het aantal grote huishoudens toe in Waals-Brabant en in het noorden van de provincie Namen. Hier kan dit niet meer een gevolg zijn van de aanwezigheid van allochtone huishoudens.

De conclusie tot dusver is dat – zoals verwacht – de gemiddelde huishoudensgrootte in alle typen gemeenten is gedaald en dat de Vlaamse gemeenten daartoe disproportioneel meer bijdragen dan de Waalse. Dat komt omdat de gezinsverdunding in Vlaanderen (en vooral in de Kempen, Limburg en ruraal Oost- en West-Vlaanderen) historisch trager was verlopen zodat we nu een inhaalbeweging meemaken. De concentratie van éénpersoonsgezinnen blijft in de eerste plaats een stedelijke aangelegenheid (kustgemeenten inclusief), maar ze neemt in relatieve termen ook toe in de overgrote meerderheid van de niet-stedelijke Vlaamse gemeenten. Tenslotte leidt de aanwezigheid van allochtone gezinnen tot een afremming van deze verdundingstendens en in bepaalde gevallen zelfs tot een trendbreuk, gekenmerkt door een toename van het relatief aandeel van huishoudens van 5 personen of meer.

Kaart 3a: Huishoudens van vijf personen of meer, 2001

Kaart 3b: Evolutie van het aantal huishoudens van 5 personen of meer tussen 1991 en 2001

5.3 LIPRO-huishoudensposities in de startfase

In deze sectie volgen we via de LIPRO-indeling de positie van individuen gedurende verschillende fasen van de huishoudensontwikkeling. Gedurende de startfase van gezinsvorming komen de diverse aspecten van de “tweede demografische transitie” aan het licht. Het is immers in deze initiële fase dat de verbreding van de keuzemogelijkheden tot de ontvouwing van meerdere huishoudenstypen heeft geleid.

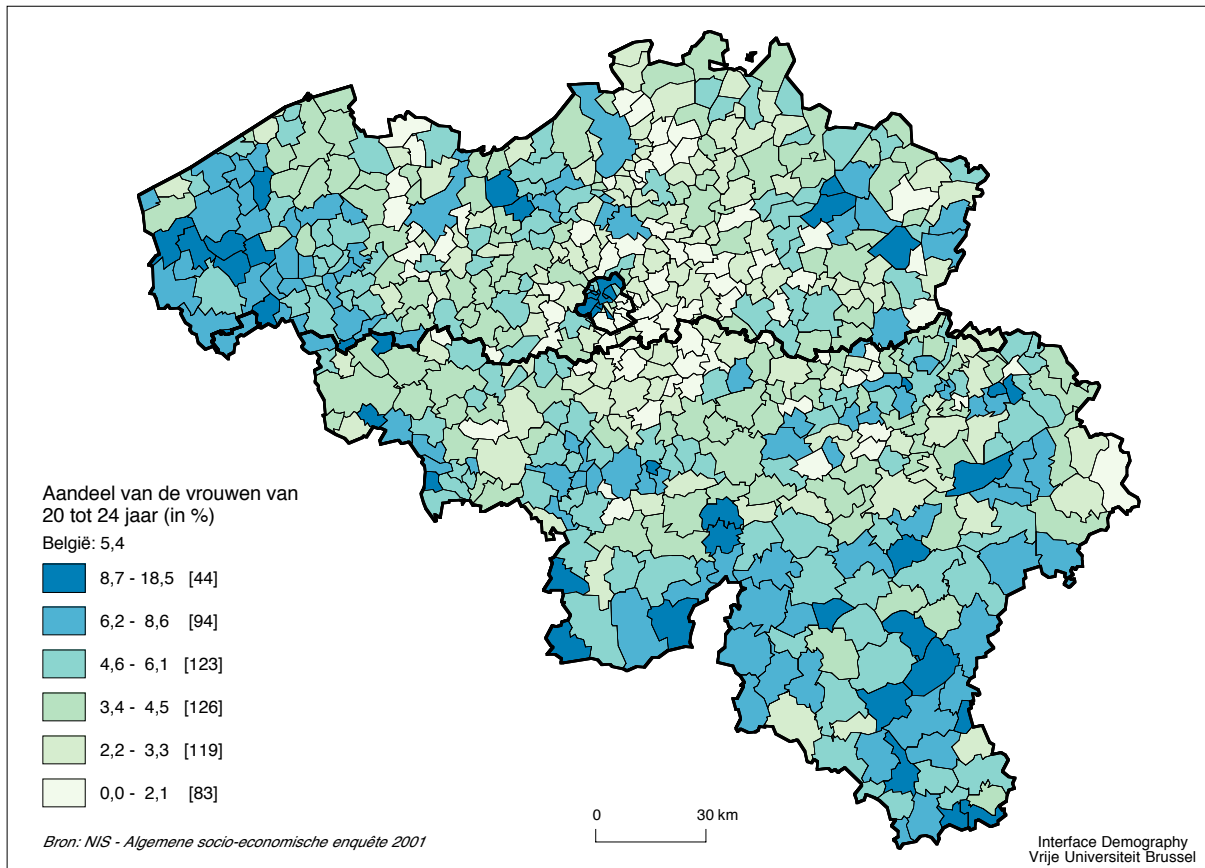
De cartografie in dit deel is op een uniforme wijze aangemaakt, met 6 klassen die zijn samengesteld via de zogenaamde Jenks-optimalisatie. Deze houdt in dat gezocht wordt naar minimale variantie (dus maximale homogeniteit) binnen een klasse en maximale variantie (dus maximale contrasten) tussen de klassen onderling. In dit opzicht zijn de kaarten die hier worden gepresenteerd fijner qua resolutie en constructie dan degene die in de monografie van 1991 werden weergegeven (Deboosere *et al.*, deel 5.3.1).

Vooreerst moet gewag gemaakt worden van twee klassieke opties: (i) het relatief vroeg huwen gevolgd door een transitie naar ouderschap, en (ii) het verlengd thuisblijven in het ouderlijk gezin. Beide opties zijn weliswaar tegengesteld en tevens is vroeg huwen eerder typisch voor vrouwen en verlengd thuisblijven frequenter bij mannen. Anderzijds zijn het twee uitkomsten waarbij niet gekozen wordt voor “alternatieve leefvormen” (alleenwonen of ongehuwd samenwonen).

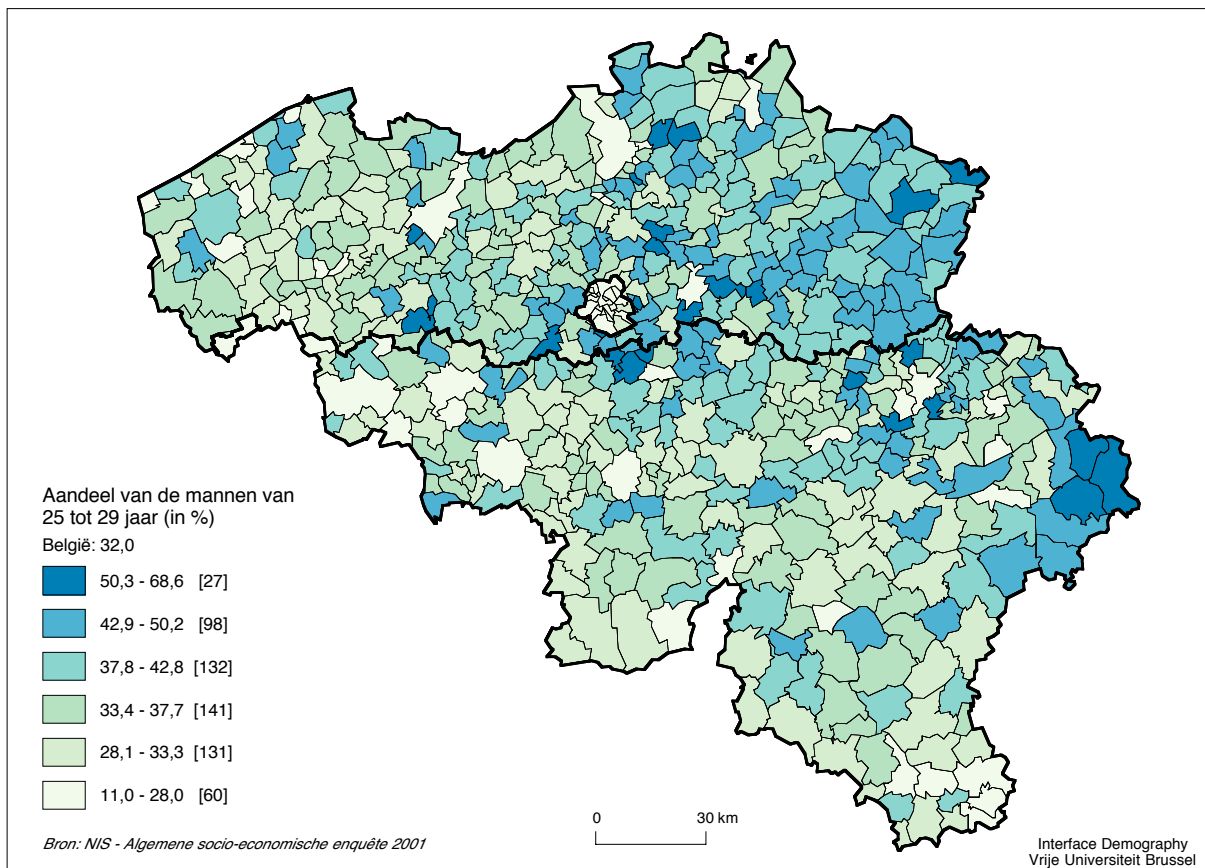
Op kaart 4 vindt men de verspreiding van jonge vrouwen van 20-24 jaar die reeds gehuwd zijn en moeder zijn geworden. Uiteraard is dit fenomeen niet langer dominant als startpatroon: amper 5,4% van de Belgische vrouwen van 20-24 jaar is al gehuwd. Een sterkere verspreiding is evenwel nog hoofdzakelijk te vinden in: (i) welbepaalde rurale gebieden, en (ii) gemeenten met specifieke allochtone bevolkingsgroepen (in het bijzonder Turken & Maghrebijnen). De rurale gebieden zonder allochtonen met dit klassiek patroon zijn gelegen in de provincies West-Vlaanderen (midden en zuiden), Namen (arrondissementen Dinant en Philippeville), Luik (zuidoosten) en Luxemburg. Merkwaardig genoeg is vroeg huwen met moederschap al veel minder typerend als startpatroon in de meer traditionele rurale gemeenten van de Kempen en Limburg.

Naast deze rurale gemeenten zijn bijna alle andere gemeenten met een donkere kleur op kaart 4 gekenmerkt door de aanwezigheid van allochtone islamitische bevolkingsgroepen. In Vlaanderen is dat Gent, het gebied rond Lokeren en Sint-Niklaas, Antwerpen, Mechelen-Willebroek en gemeenten op de Limburgse industriële as Beringen-Genk-Maasmechelen. In Wallonië gaat het eveneens om gemeenten langs de Waalse industriële as (van Antoing in het westen tot Verviers in het oosten).

Bij vrouwen is vroeg huwen met moederschap gecorreleerd met een lagere onderwijsparticipatie, en dat zowel bij Belgen als bij allochtonen. Bij mannen is verlengde residentie in het ouderlijk huis geassocieerd met een vertraagde economische onafhankelijkheid die zelf meerdere oorzaken kan hebben (verlengde studieduur, werkloosheid, tijdelijke jobs, etc.). Vermits niet gekozen wordt voor een alternatieve leefvorm gaat het hier dus ook weer om een eerder traditionele optie. Hierbij hoort ook nog het “gulden nest”-syndroom van jongvolwassenen die verkiezen te blijven inwonen bij meer gegoede ouders, en die dus te vinden zijn in de rijkere banlieue-gemeenten. Verlengd thuiswonen bij mannen van 25-29 jaar is in België lang geen zeldzaamheid meer: 32% van hen zijn in dit geval.

Kaart 4: Gehuwde vrouwen van 20 tot 24 jaar met kinderen

Kaart 5: Thuiswonende mannen van 25 tot 29 jaar

De uitkomsten op kaart 5 geven inderdaad aan dat het fenomeen van verlengd thuiswonen voor mannen gedragen wordt door (i) economische moeilijkheden bij de start en (ii) het “gulden nest”-syndroom. Vooreerst springt in het oog dat de provincie Limburg over haar geheel zeer hoog scoort wat thuiswonende jonge mannen betreft. Hetzelfde geldt voor de Duitstalige Oostkantons. Vervolgens is het fenomeen duidelijk aanwezig in bepaalde rijkere banlieue-gemeenten: de zuidelijke ring rond Gent, de gemeenten ten oosten van Antwerpen, de oostkant van Mechelen, het zuiden en oosten van Leuven, de ganse Brusselse rand (vooral in het zuidoosten, inclusief een deel van Waals-Brabant), en de wijdere ring van niet-industriële gemeenten rond Luik.

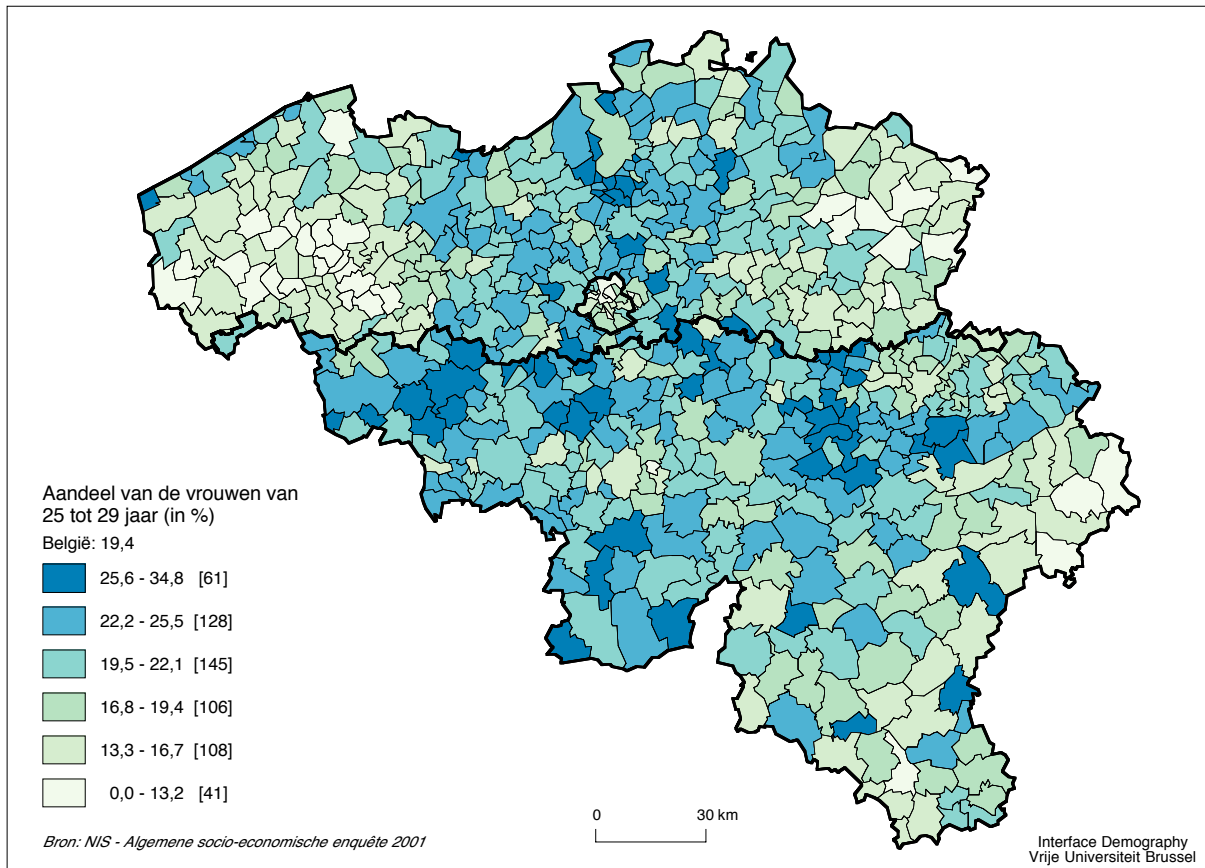
Alles bij elkaar genomen is de geografie van verlengd thuiswonen bij mannen niet erg veranderd sedert de volkstelling van 1991. Ook dan kwamen dezelfde twee krachtlijnen al duidelijk aan de oppervlakte.

De nieuwe startvormen in het proces van huishoudensvorming komen nu aan de beurt. Goede indicatoren hiervoor zijn de proporties (i) ongehuwd samenwonenden, (ii) personen die verder blijven samenwonen zonder huwen ook nadat kinderen zijn geboren, (iii) alleenwonenden, en (iv) alleenstaande moeders.

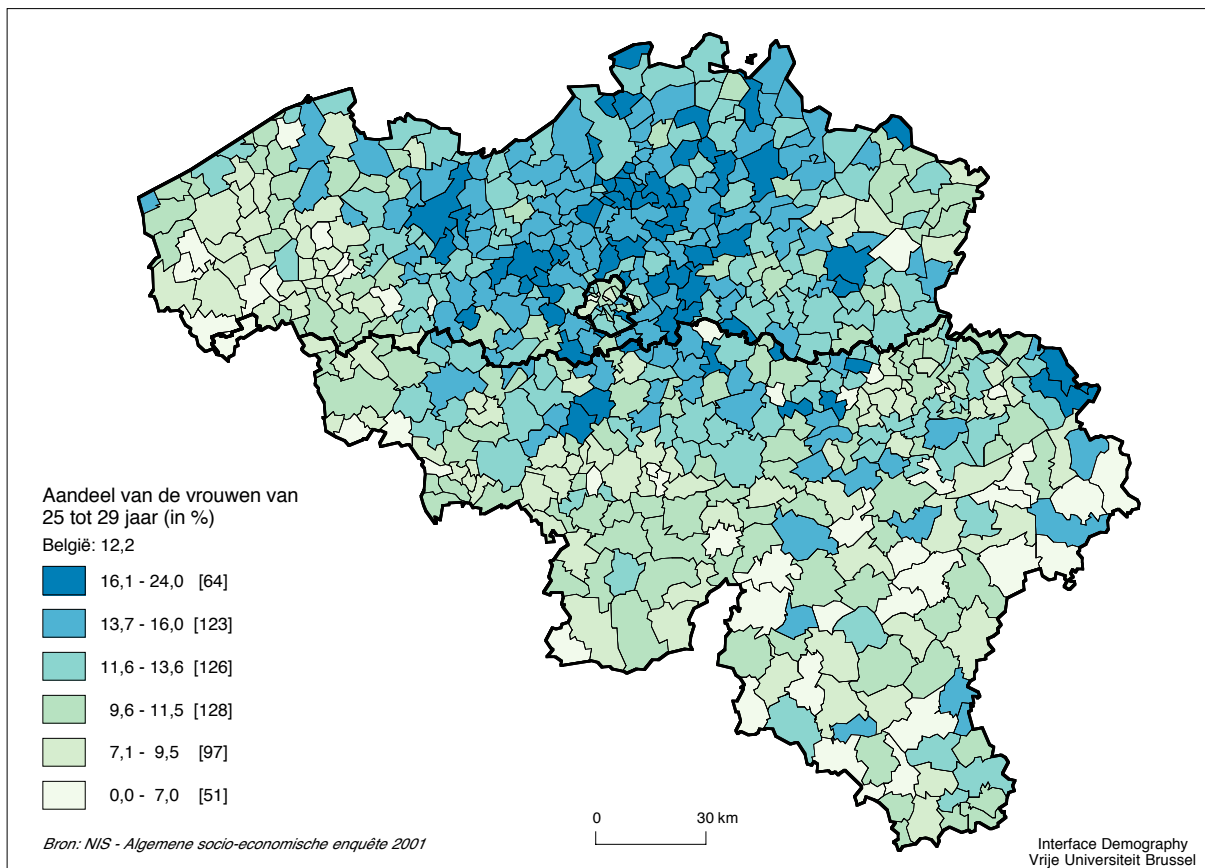
Kaart 6 geeft de percentages van vrouwen van 25-29 jaar die ongehuwd samenwonen ongeacht ze reeds kinderen hebben of niet. Deze kaart repliceert wat een klassieker is in België. Ze komt immers overeen met het typische verspreidingspatroon van twee historische innovaties van de eerste demografische transitie, met name (i) de verspreiding van bewuste vruchtbaarheidscontrole binnen het huwelijk, en (ii) de afbraak van het oude malthusiaanse huwelijkspatroon van zeer laat huwen met een hoog finaal celibaat. In elk van deze historische processen, die plaatsgrepen in de periode 1870-1930, was de start van de demografische modernisatie gelegen in de Waalse driehoek Doornik-Couvin-Luik/Verviers. In een tweede fase verspreidde het nieuwe gedragsmodel zich enerzijds dieper in de Ardennen en anderzijds over de taalgrens, doch enkel langs de as Brussel-Antwerpen. Pas daarna was er in Vlaanderen een verdere verspreiding vanaf deze centrale as, zowel in de richting van West-Vlaanderen als in de richting van de Kempen en Limburg. Kaart 6 komt perfect overeen met dit geografisch verspreidingspatroon: hoge incidentie van samenwonen in de Waalse driehoek (Doornik-Couvin-Luik/Verviers) en in de zogenaamde “Vlaamse Ruit” (Gent-Antwerpen-Leuven-Brussel). Alleen het Brussels Hoofdstedelijk Gewest en de stad Antwerpen horen daar niet bij omdat allochtonen er andere huishoudentypen toeleveren en dus de proporties ongehuwd samenwonenden drukken. Tenslotte is ook de kustzone duidelijk afgebakend als een zone met meer cohabitatie.

Kaart 6 voor 2001 komt grotendeels overeen met een gelijkaardige kaart van samenwonenden zonder kinderen in 1991 (Deboosere *et al.*, kaart 5.6). Maar ze dekt in feite twee andere kaarten, nl. deze van ongehuwd samenwonenden zonder (Coh0) en met kinderen (Coh+). En deze hebben een totaal verschillend verspreidingspatroon (zie kaarten 7 en 8).

Zoals kaart 7 illustreert heeft het fenomeen van ongehuwd samenwonen zich duidelijk doorgezet in Vlaanderen. Maar het gaat hier om premaritaal samenwonen zonder kinderen. De hele Vlaamse Ruit wordt bestreken en deze vorm van gezinsvorming breidde zich ondertussen al verder uit naar de Kempen en naar de meer stedelijke gemeenten van Limburg (met opnieuw lagere cijfers voor gemeenten met meer allochtonen). In de andere richting en voorbij Gent komt deze vorm al in hoge mate voor in het noordelijke deel van West-Vlaanderen en langsheen de kust. Met uitzondering van centraal en zuidelijk West-Vlaanderen en noordoostelijk Limburg, heeft de cohabitatie zonder kinderen het hele Vlaamse grondgebied bereikt. Hetzelfde geldt tevens voor de Oostkantons, althans voor de meer stedelijke noordelijke helft ervan (Eupen). Op enkele gemeenten na zijn de percentages

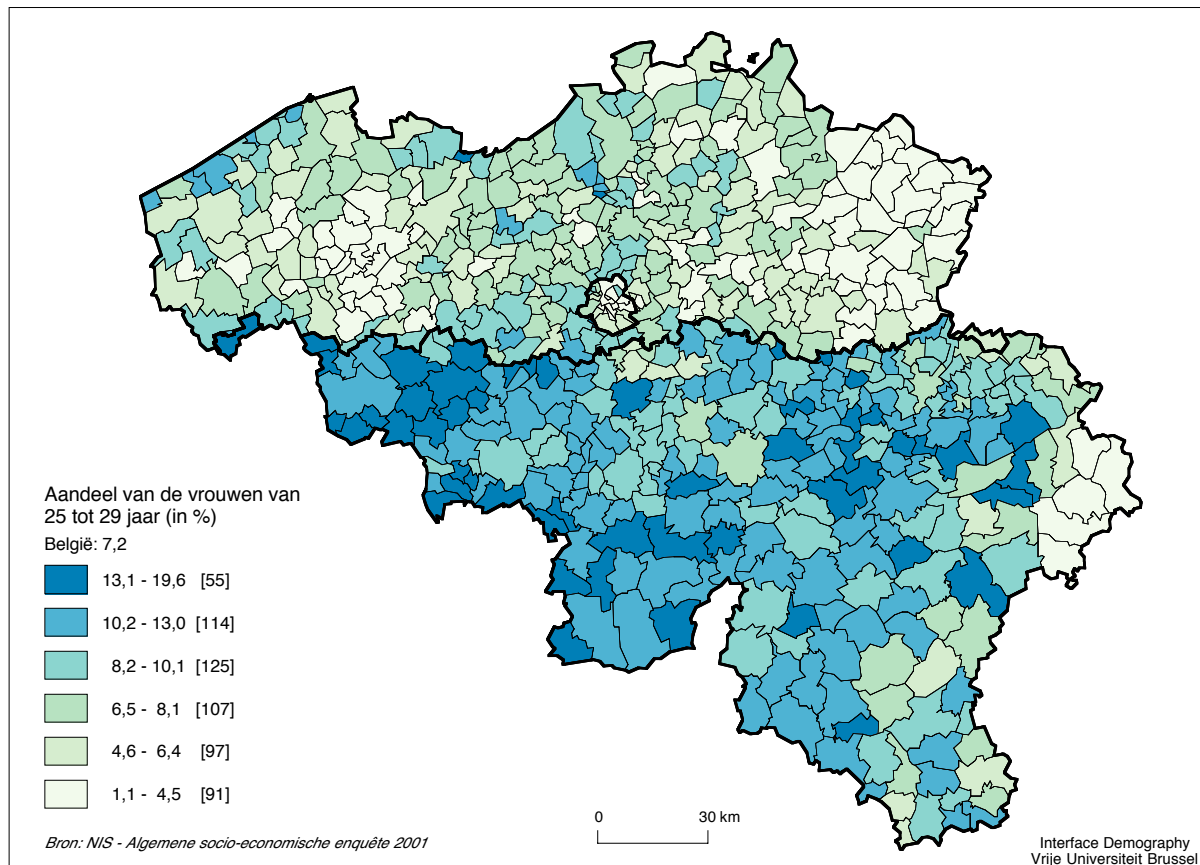
Kaart 6: Ongehuwd samenwonende vrouwen van 25 tot 29 jaar met of zonder kinderen

Kaart 7: Ongehuwd samenwonende vrouwen van 25 tot 29 jaar zonder kinderen

voor ongehuwd samenwonende vrouwen van 25-29 jaar zonder kinderen stelselmatig lager in Wallonië dan in Vlaanderen.

Kaart 8 toont voor dezelfde leeftijdsgroep van vrouwen aan dat Wallonië een stap verder heeft gezet in het proces van de “tweede demografische transitie”. Immers, de proporties cohabitanten met kinderen (Coh+) zijn daar nu veel frequenter geworden. De Waalse driehoek is weer op een nadrukkelijke wijze aanwezig. Bovendien is de huishoudensvorm van procreatie zonder huwelijk al verder oostelijk in de Ardennen verspreid geraakt. De beide taalgrenzen, d.w.z. deze van Wallonië met zowel Vlaanderen als met de Oostkantons, zijn opnieuw scherp afgetekend. En dit is zelfs nog meer uitgesproken bij de cohabitanten met kinderen in de leeftijdsgroep van 30-34 jaar.

Kaart 8: *Ongehuwd samenwonende vrouwen van 25 tot 29 jaar met kinderen*

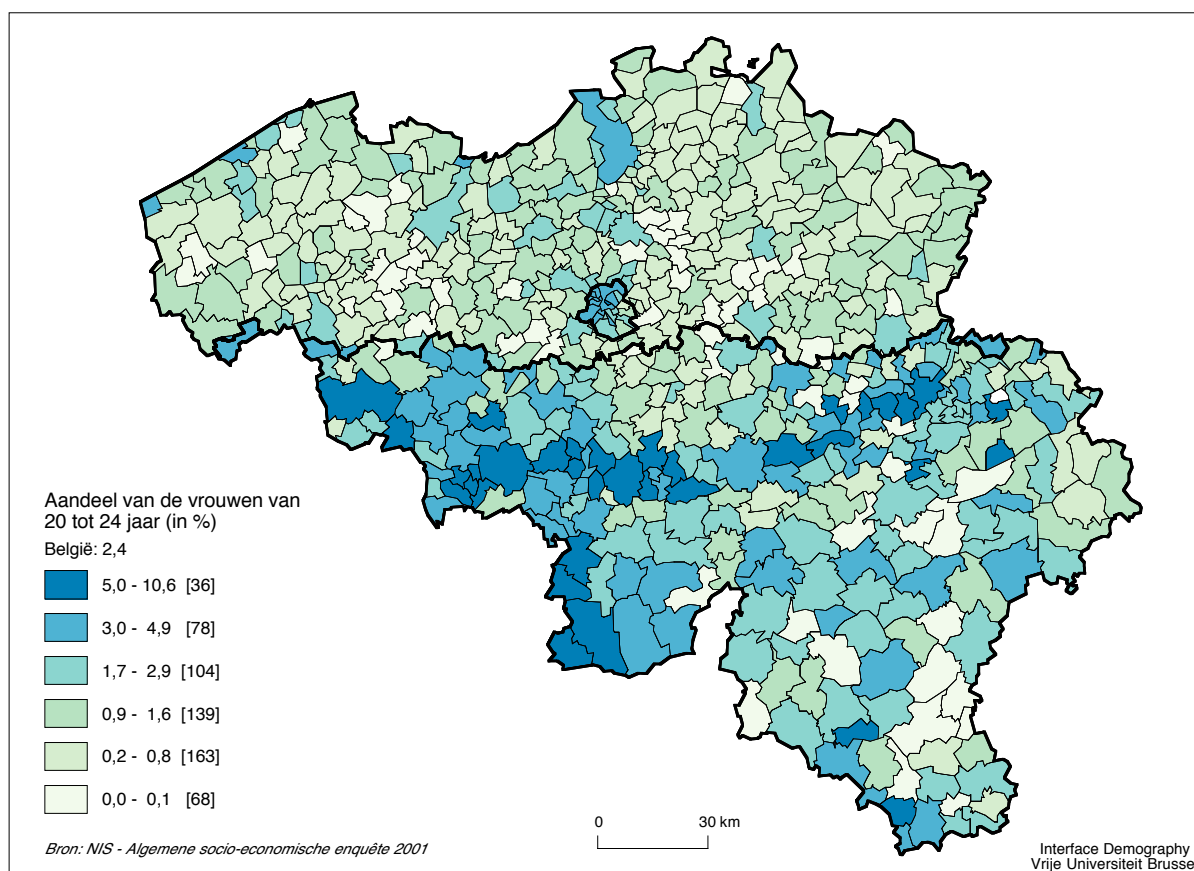
Het voorgaande kan als volgt worden samengevat: telkens zich een nieuw demografisch gedragsmodel heeft ontwikkeld in België, startend met de verspreiding van geboortecentrale van 1870, verliep dit volgens een zeer stabiel geografisch verspreidingspatroon. De opkomst van ongehuwd samenwonen, eerst zonder kinderen en daarna met kinderen volgt dit basispatroon al evenzeer: (i) start in de Waalse driehoek, (ii) uitbreiding naar de Ardennen en zuidelijk Wallonië, pas daarna (iii) doorbraak over de taalgrenzen, met in Vlaanderen (iv) verdere oostelijke en westelijke verspreiding vanaf de meer centrale Vlaamse Ruit. Ook de kust ligt relatief voorop in het geheel van West- en Oost-Vlaanderen. Het meest belangrijke “nieuwe” element in 1991 en 2001 is dat de proporties cohabitanten gedrukt worden in meer stedelijke gemeenten door de aanwezigheid van allochtone bevolkingsgroepen, die dit fenomeen (nog ?) niet hebben overgenomen.

De historische determinanten van dit ruimtelijk verspreidingspatroon zijn niet alleen de industrialisatie en verstedelijking tijdens de 19^e en vroege 20^e eeuw, maar nog meer de opeenvolgende golven van

secularisatie sedert de Franse Revolutie (cf. Lesthaeghe, 1978; Lesthaeghe, 1991; Lesthaeghe & Neels). De vroegst en meest gesecculariseerde gebieden – rurale inclus – nemen telkens eerst de nieuwere demografische gedragsvormen aan.

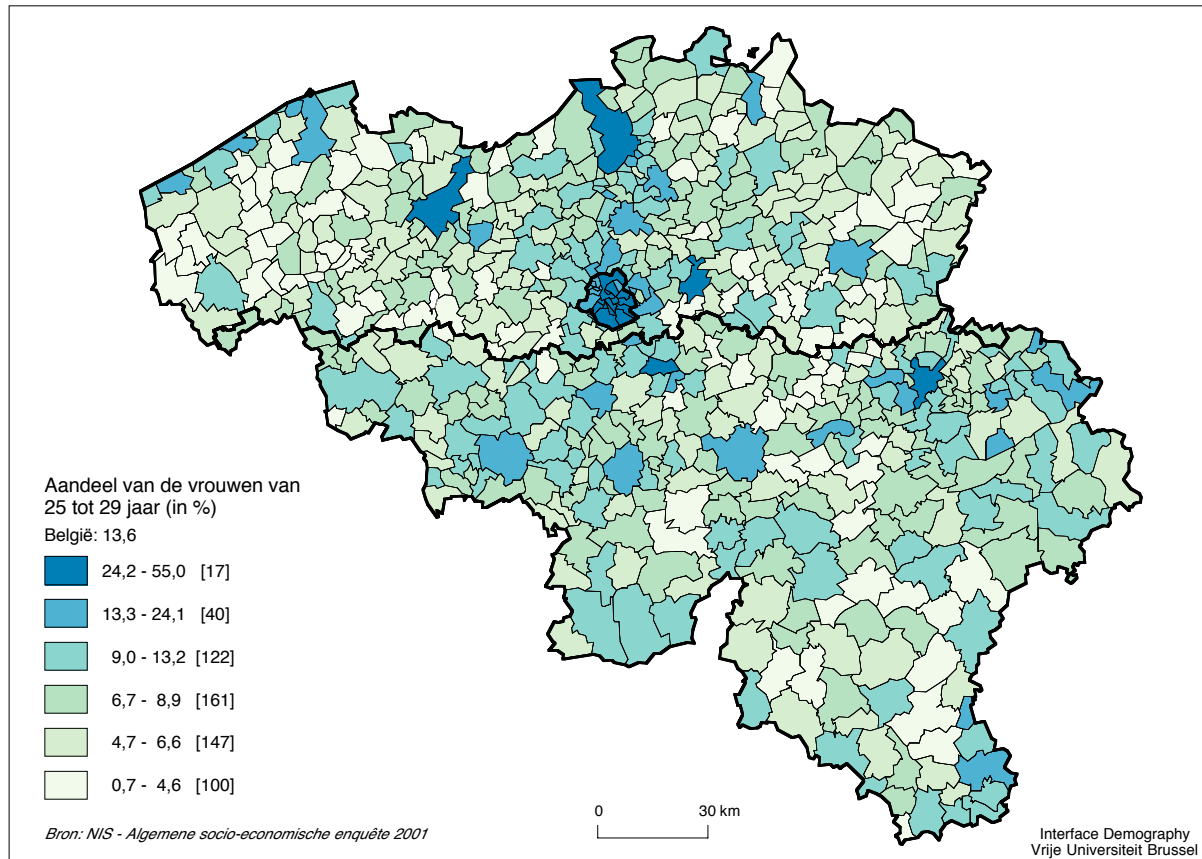
Ongehuwd samenwonen met ouderschap is evenwel ook het meest belangrijke traject naar alleenstaande ouders. Deze huishoudensvorm heeft aanzienlijk hogere armoedekansen en andere problemen van zowel materiële als niet-materiële aard. Voorts is dit huishoudentype veel meer verspreid onder vrouwen dan onder mannen, vermits het nog altijd meestal de vrouwen zijn die de kinderen meenemen na de separatie van de cohabitanten. Het is daarom niet verwonderlijk dat de ruimtelijke spreiding van jonge alleenstaande moeders van 20-24 jaar vrij sterk overeenkomt met deze van cohabitanten met kinderen.

Zoals kaart 9 aantoont betekent dit dat alleenstaande moeders dus evenzeer een meer uitgesproken Waals fenomeen zijn, met een sterke oververtegenwoordiging in de provincie Henegouwen en het aanpalend arrondissement Philippeville. Voorts loopt de zone van sterke verspreiding van jonge alleenstaande moeders verder langsheen de Waalse industriële as tot in Luik en Verviers. Maar, zoals ook al het geval was in 1991 (cfr. Deboosere *et al.*, p. 130) is deze huishoudensvorm ook al couranter aanwezig in de meer rurale delen van Wallonië, in het bijzonder in de Ardennen. In Vlaanderen daarentegen komt procreatie bij samenwoners minder voor en is dus ook alleenstaand ouderschap zeldzamer bij jongere vrouwen. Ze komen alleen wat frequenter voor in de steden, het Brussels gewest inclus, en langs de kust. Over het geheel beschouwd is het ruimtelijk patroon van de jonge alleenstaande moeders in 2001 nagenoeg hetzelfde gebleven als in 1991.

Kaart 9: Alleenstaande moeders van 20 tot 24 jaar

Vrijwel hetzelfde kan ook gezegd worden van de proporties jonge vrouwen van 25-29 jaar die alleen wonen zonder kinderen. Ook hier zijn er qua ruimtelijk patroon weinig verschuivingen. Jonge alleenstaande vrouwen blijven een sterk stedelijk fenomeen met de hoogste percentages in het Brussels gewest, Antwerpen, Gent en Luik (kaart 10). Daarbij horen ook Leuven en Louvain-la-Neuve, allicht mede ook door de vestiging van hoogopgeleiden. Alleenwonende jonge vrouwen zijn verder, zoals in 1991, oververtegenwoordigd langsheen de kust en in tal van regionale steden zoals Brugge, Lier, Eupen, Spa en Aarlen.

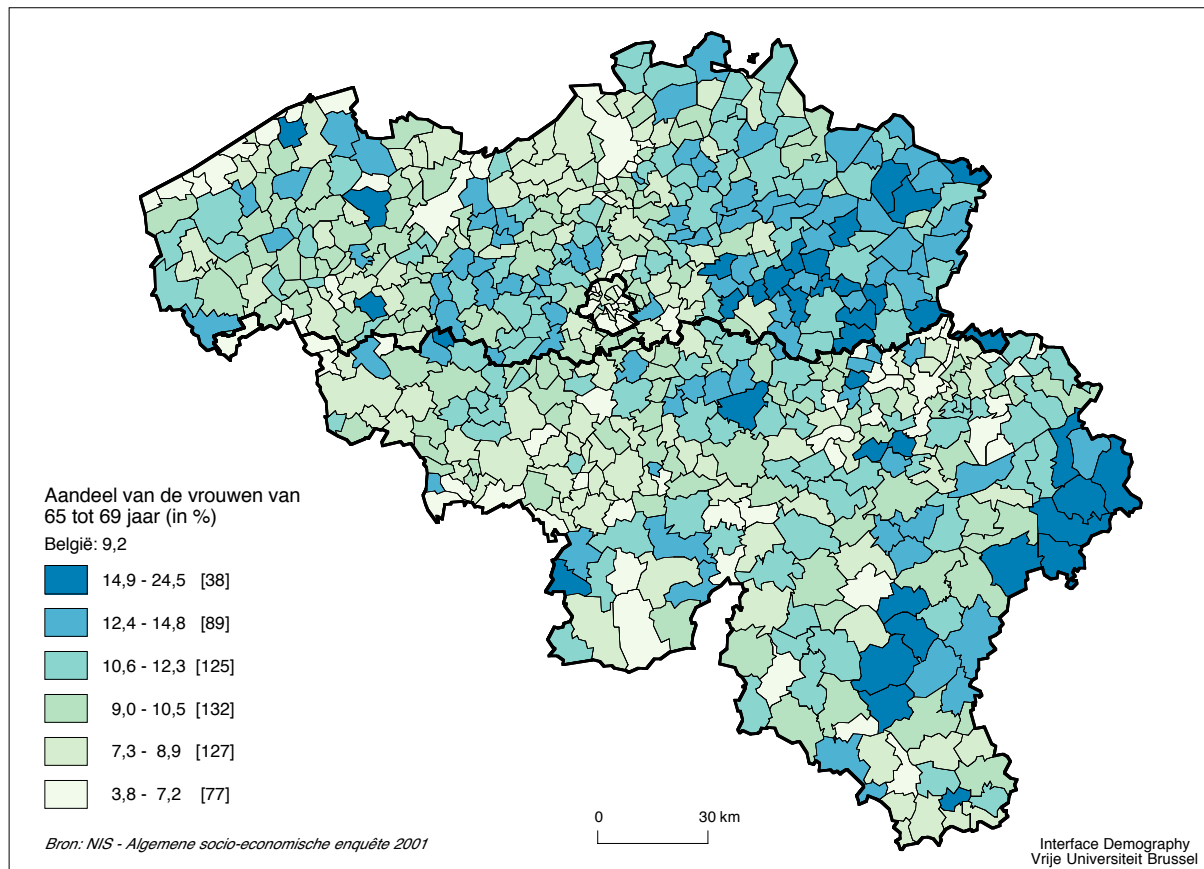
Kaart 10: Alleenwonende vrouwen van 25 tot 29 jaar zonder kinderen (singles)

5.4 Huishoudentypen op latere leeftijd

De laatste drie kaarten illustreren ruimtelijke dimensies m.b.t. de ontwikkeling van de levensloop op oudere leeftijden.

Normaal zijn personen na de pensioengerechtigde leeftijd ook aangekomen in de lege nestfase. Echter, zoals kaart 11 aantoont, zijn in ons land een aantal gebieden te vinden waar gepensioneerde ouders nog steeds inwonende kinderen hebben. Deze kaart van vrouwen van 65-69 jaar met late thuisverlaters correspondeert derhalve tot op zekere hoogte met kaart 5 (thuisblijvende mannen van 25-29 jaar). De huishoudens met een late lege nestfase zijn duidelijk niet typisch voor de stedelijke gebieden: ze komen weinig voor in de grootsteden, langs de kust of langs de Waalse industriële as. Anderzijds zijn ze ook niet typisch voor alle rurale gebieden, maar wel voor specifieke zones ervan. Zo spannen de

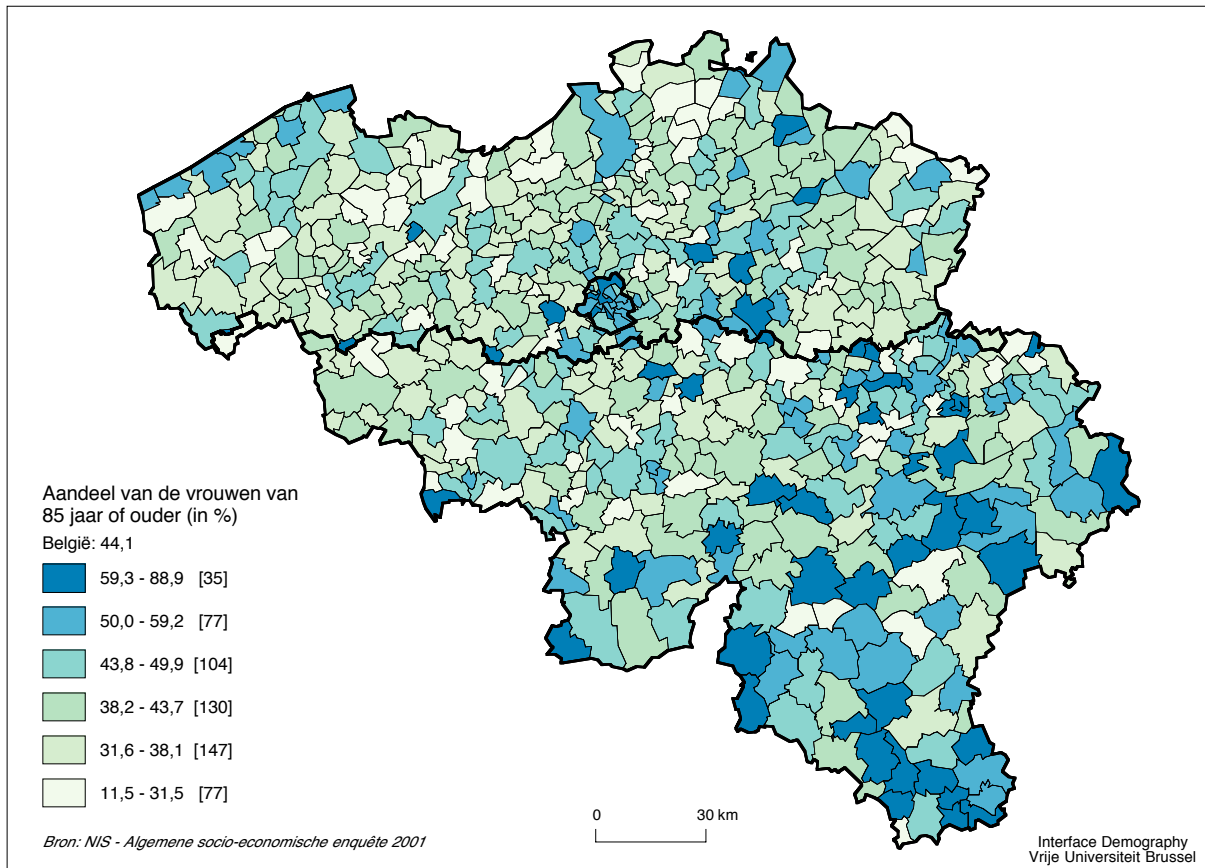
Limburgse rurale gemeenten, net zoals in 1991, de kroon inzake late nestverlaters. Hetzelfde geldt voor de rurale gemeenten in de Oostkantons. Verder worden oudere moeders met nog inwonende kinderen ook aangetroffen, zij het met wat lagere proporties, in het zuidoosten van Oost-Vlaanderen en in het aanpalende Pajottenland, in de Kempen, in Haspengouw en in de Ardennen.

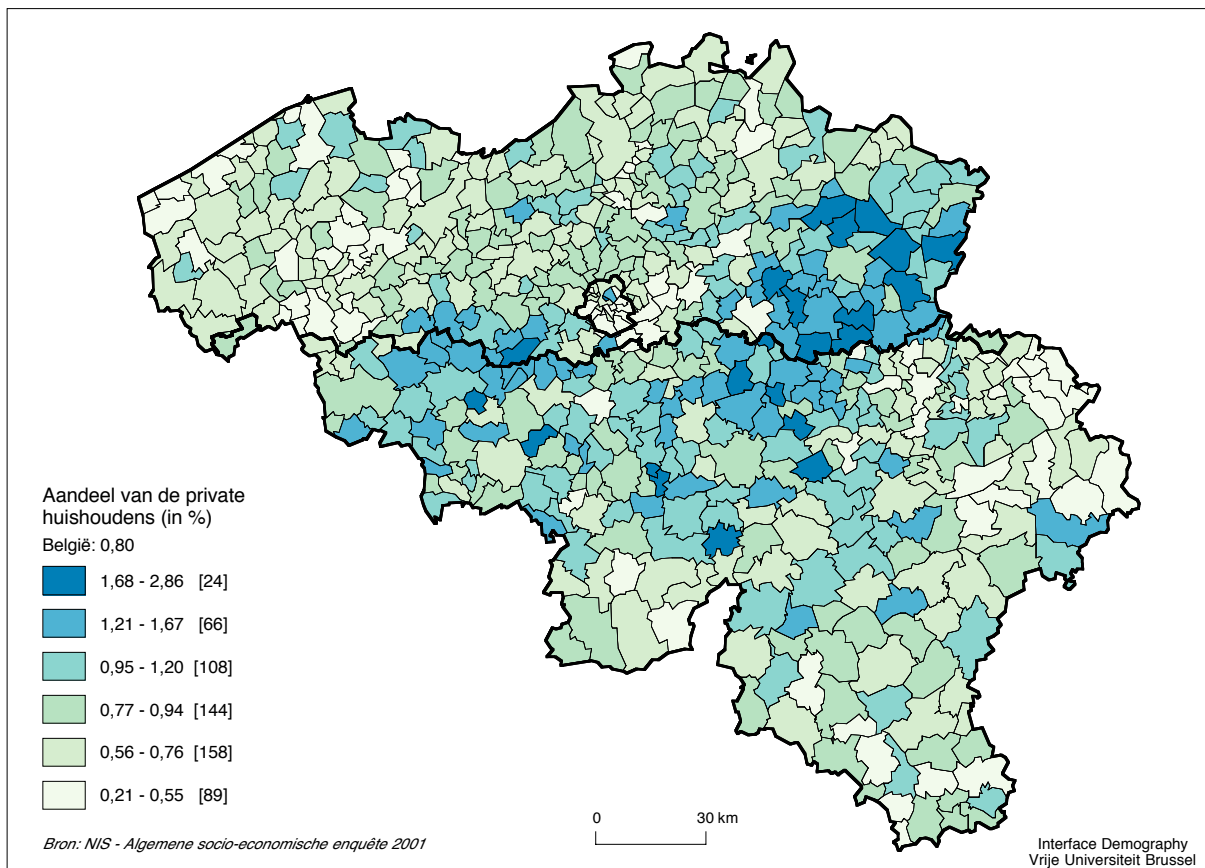
Kaart 11: Gehuwde vrouwen van 65 tot 69 jaar met nog inwonende kinderen

Voor verweduwde hoogbejaarden zijn er drie mogelijkheden inzake huishoudensvorming: ofwel blijven ze alleen wonen, ofwel worden ze in een instelling opgenomen, ofwel maken ze deel uit van het gezin van één van hun kinderen. De kaart van de hoogbejaarden in rusthuizen of andere instellingen is vooral de kaart van de locaties van deze instellingen. De derde optie komt steeds minder voor en is nog enigszins detecteerbaar in de kaart van de huishoudens met meerdere gezinskernen.

Zoals gezegd verschilt de opvangcapaciteit voor hoogbejaarden aanzienlijk van gemeente tot gemeente, zodat de kaart van geïnstitutionaliseerde personen van 85 jaar of ouder een dambordpatroon vertoont. Het gevolg is dat de kaart van het belangrijke complement hiervan, nl. de proportie alleenwonenden, ook een dergelijk dambordeffect volgt (kaart 12). Toch kunnen, net als in 1991, weer specifieke concentraties worden teruggevonden. Alleenstaande hoogbejaarde vrouwen van 85 jaar of ouder worden frequent aangetroffen in bepaalde stedelijke gebieden. Dit is courant 50 à 60 percent langsheen de kust en in de steden Antwerpen en Luik, en meer dan 60 percent in meerdere gemeenten van het Brussels gewest. Ook zijn er meer rurale gemeenten met hogere waarden te vinden in Wallonië dan in Vlaanderen en is het dambordeffect duidelijker in het zuiden van het land. In vergelijking met 1991 is het ruimtelijk patroon niet opvallend verandert.

Kaart 12: *Alleenstaande vrouwen van 85 jaar of ouder*

Kaart 13: *Private huishoudens met 2 of meer familiekeren*

De oudere typologie van het NIS (zie hoofdstuk 2) identificeert “huishoudens met 2 of meer familiekeren” als volgt:

- * Twee echtparen samen in één huishouden, al dan niet met kinderen of kleinkinderen;
- * Een echtpaar plus hun (schoon)zoon/dochter en kleinkinderen, of een andere vader/moeder met kinderen;
- * Een grootvader/moeder (als referentiepersoon) plus een echtpaar of een alleenstaande vader/moeder met kinderen.

Meestal gaat het hier dus om bejaarde ouders die bij hun gehuwde kinderen inwonen, of omgekeerd.

Zoals blijkt uit kaart 13 komt dit patroon van inwonende bejaarde paren weinig voor en is de incidentie ervan nog verder gedaald in vergelijking met 1991. Wat echter wel is gebleven, is het markante verspreidingspatroon ervan. Er zijn immers nog altijd twee grote rurale zones met een hogere frequentie van huishoudens met twee of meer kernen. De eerste, oostelijke zone bestrijkt Haspengouw, Limburg en het noordelijk deel van de provincie Namen. De andere, westelijke zone is gelegen in het Pajottenland, in zuidelijk Oost-Vlaanderen en in de buurt van Ath. Wel moet worden vermeld dat er sedert 1991 enige ruimtelijke inkrimping is opgetreden: noordelijk Limburg en de Oostkantons hebben nu meer modale in plaats van hogere frequenties van dergelijke uitgebreide huishoudens.

5.5 Conclusies

De hoofdconclusie van dit hoofdstuk is dat de ruimtelijke patronen van de huishoudenstypes in België niet wezenlijk veranderd zijn sedert de volkstelling van 1991. Wel kunnen de frequenties van voorkomen van bepaalde typen zijn toegenomen of verminderd, maar hun ruimtelijke spreiding is hierbij eigenlijk vrij stabiel gebleven.

Nog altijd gelden drie dominante dimensies die de contrasten samenvatten:

- (i) Een “tweede demografische transitie”-dimensie, die de contrasten weergeeft m.b.t. de nieuwe leefvormen. In 1991 gold dit contrast vooral inzake de indicatoren van alleenwonen bij jongeren en ongehuwd samenwonen; in 2001 is ongehuwd samenwonen met kinderen een essentiële bijkomende indicator geworden. Tevens is in vergelijking met 1991 ongehuwd samenwonen zonder kinderen breder verspreid over bijna gans Vlaanderen, terwijl hetzelfde geldt voor procreatie bij cohabitanten in Wallonië.
- (ii) Een ruraal-stedelijk contrast dat vooral geldt inzake proporties alleenstaanden en de algemene gezinsverdunning, maar met de belangrijke caveat dat allochtone populaties geen deel uitmaken van de stedelijke krimp in huishoudensomvang.
- (iii) Een krimpende “historische dimensie” met kenmerken van oudere huishoudensvormen zoals het nog voorkomen van dubbele familiekeren en een late lege nestfase.

Hoofdstuk 6 : Huishoudensposities naar nationaliteit en nationaliteit van oorsprong

6.1 Inleiding

Huishoudens zijn de meest elementaire vorm van sociale organisatie en vormen in dit opzicht de basisstructuur in een samenleving. Samenleefvormen en het proces van huishoudensvorming en -ontbinding spelen een sleutelrol in de demografische processen. Ze zijn de basiseenheden van reproductie en consumptie, van solidariteit en geborgenheid, van economische en emotionele processen. Hun samenstelling en de wijze waarop ze tot stand komen, behoren tot de kern van wat beschouwd wordt als de culturele eigenheid van een bevolking. De relatie tussen man en vrouw, de opvoeding van de kinderen en de zorg voor ouderen vormen vaak de inzet van discussies over migratie, integratie, assimilatie en interculturaliteit. Huishoudenssamenstelling en relatievorming (huwelijk, latrelaties, polygamie, homoseksualiteit,...) zijn nauw met elkaar verbonden en de opvattingen die daarop aansluiten behoren tot de kern van waarden en (voor)oordelen.

Die culturele eigenheid is echter geen vaststaand gegeven. Samenleefvormen hebben in de loop van de geschiedenis herhaalde transformaties doorgemaakt. Nooit tevoren evolueerden ze echter zo snel als in de jongste decennia. Die evolutie is overigens niet beperkt tot onze omgeving. Modernisering en globalisering oefenen wereldwijd hun invloed uit en doen traditionele samenleefvormen overal evolueren, al is de intensiteit en het ritme van die verandering sterk verschillend en afhankelijk van talloze factoren. De politieke, maatschappelijke en economische ontwikkeling, de historisch gegroeide culturele en religieuze tradities, de urbanisatie, de ontwikkeling van gezondheidszorg en opleiding en de ongelijke ontwikkeling tussen de verschillende regio's versnellen/temperen en moduleren de nieuwe leefvormen.

Migrantengemeenschappen doorbreken in zekere zin de barrières van tijd en plaats. Vanaf hun aankomst worden hun waarden, opvattingen en wereldvisie gemoduleerd door hun nieuwe omgeving. Het is dan ook normaal dat hun huishoudenssamenstelling gedurende een min of meer lange periode (over één of enkele generaties) vorm krijgt binnen het spanningsveld tussen hun land van herkomst en hun nieuw verblijfsland. Tegelijkertijd zal de migratie zelf – zeker in de beginperiode – haar invloed uitoefenen op de huishoudenssamenstelling van een migrantenbevolking.

Het is dus vanzelfsprekend dat de huishoudenssamenstelling van migranten afwijkt van het Belgische patroon. Die afwijking is afhankelijk van de verblijfsduur, maar evenzeer van de evolutie van het opleidingsniveau of van de mate waarin de gemeenschap nog op het eigen land is gericht. Migrantengemeenschappen zijn in de huidige wereld in belangrijke mate transnationaal geworden (Zolberg; Lesthaeghe, 2000). De goedkope transportmogelijkheden, snelle communicatiemiddelen en de internationale reikwijdte van de media laten toe om een nauw contact met het land van herkomst te behouden. Voor de Marokkaanse en Turkse gemeenschap in ons land zorgt ook de huwelijksmigratie voor een aanhoudende band met het land van herkomst. In hun proces van huishoudensvorming neemt dit een centrale plaats in.

In de volgende bladzijden geven we een beschrijving van de huishoudensposities van vreemdelingen in ons land. Gezien het belang van de naturalisaties geven deze tabellen slechts een zeer gedeeltelijk zicht op de samenstelling van de bevolking naar nationaliteit van oorsprong. Daarom gaan we vervolgens in op de problematiek van de nationaliteitsverwerving. Daarna bespreken we het belang van de migratie op de bevolkingsevolutie in ons land, en de moeilijkheden om tot heldere en duidelijk omschreven nationaliteitsgroepen te komen. Tenslotte beschrijven we het algoritme dat we gebruikt hebben om de nationaliteitsgroepen te onderscheiden en geven we de tabellen voor de belangrijkste nationaliteiten.

6.2 Huishoudensposities van Belgen en vreemdelingen

Traditioneel worden de bevolkingsstatistieken ingedeeld op basis van het nationaliteitscriterium. Voor vrijwel alle *stock*- en *flow*statistieken die betrekking hebben op de bevolking publiceert de Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie (het voormalige Nationaal Instituut voor de Statistiek) een tabel voor de Belgen en een tabel voor de vreemdelingen. Vreemdelingen worden daarbij gedefinieerd als personen die op het Belgisch grondgebied verblijven en niet in het bezit zijn van de Belgische nationaliteit. De duur van verblijf speelt hierbij geen enkele rol. Sommige vreemdelingen zijn in België geboren en wonen hier al vele decennia. Voor veel “vreemdelingen” die behoren tot een nationaliteitsgroep van de Europese Unie zijn er nog weinig praktische redenen om de administratieve stap te zetten naar de Belgische nationaliteit. Bij de personen die de Belgische nationaliteit niet bezitten (niet-Belgen) vinden we uiteraard ook diegenen die slechts recent naar ons land zijn gemigreerd. Niet-Belgen vormen dus een uitermate heterogene groep en de belangrijkste kenmerken naar huishoudenspositie zijn het resultaat van zeer verscheiden factoren die elkaar zowel kunnen versterken als tegenwerken.

Tabellen 60, 61 en 62 geven de huishoudensposities van niet-Belgen weer. In de eerste tabel zijn de absolute aantallen opgenomen. Een tweede tabel geeft de distributie naar huishoudenspositie binnen elke leeftijdsklasse. In een derde tabel wordt de percentageverdeling gedeeld door de percentageverdeling van de totale bevolking. Dit laat toe de huishoudensposities van de niet-Belgen gemakkelijk te vergelijken met die van de totale populatie. De bekomen ratio's geven aan hoeveel hoger of lager een huishoudenspositie voorkomt binnen een leeftijdsgroep in vergelijking met de totale bevolking in België. Dit laat ons toe om beter de typische kenmerken van de niet-Belgische bevolking aan het licht te brengen.

Opvallend in deze verdeling is het hoge aantal **alleenstaanden** over de gehele levensloop en dat zowel bij mannen als vrouwen. Niet minder dan één op drie 25- tot 34-jarige mannen is single. Bij vrouwen in dezelfde leeftijdsgroep is één op de vijf single. In tabel 62 komen de hoge aantallen singles duidelijk naar voor. Bij mannen ligt het aantal alleenstaanden systematisch hoger en slaat dit slechts om bij de oudste leeftijdsgroepen. Bij vrouwen komt die omslag op iets jongere leeftijd voor. Hoewel andere ratio's in de tabel nog sterker afwijken van het profiel van de totale bevolking moet er toch op worden gewezen dat de alleenstaanden in de percentageverdeling en dus in absolute cijfers veruit de belangrijkste groep vormen. Bij mannen in de leeftijdsgroep 30-34 gaat het om meer dan 14.000 personen op een totaal van 47.000 mannen. Het hoge aantal alleenstaanden is typisch voor migranten en is vooral sterk geprononceerd bij wie recent migreerde. Onder de alleenstaanden vinden we ook heel wat personen die slechts voor korte tijd in ons land verblijven om hier te werken of te studeren.

Ten tweede vallen de hoge proporties **personen die niet tot het kerngezin behoren** (NFR of “non-family related”) op. Het gaat over veel kleinere percentages dan deze van de alleenstaanden, maar aanzienlijk hoger dan deze van de totale bevolking. Over alle leeftijden heen is het aantal co-residenten twee- tot zelfs zesmaal hoger. Tot deze huishoudenspositie rekenen we alle personen die niet direct via een partnerrelatie of een kindrelatie verbonden zijn met de referentiepersoon. Ouders en

leeftijd	CMAR	CUNM	CIPA	SING	MAR0	MAR+	UNM0	UNM+	H1PA	NFR	OTHER	COLL	totaal
0-4	13256	1091	2735	0	0	0	0	0	0	549	510	105	18246
5-9	13959	817	3352	0	0	0	0	0	0	312	303	56	18799
10-14	13617	717	3855	0	0	0	0	0	0	279	318	88	18874
15-19	13229	549	3822	690	48	14	37	39	15	595	317	307	19662
20-24	9417	256	2507	6862	1490	1177	960	339	62	1415	1058	756	26299
25-29	4913	82	1391	13726	4436	6667	2798	1482	219	1648	1369	736	39467
30-34	2480	45	1054	14543	4482	15996	2637	2628	479	1134	1153	578	47209
35-39	1346	24	998	12460	3023	22605	1760	2754	803	729	765	555	47822
40-44	673	13	738	9405	2343	22663	1240	2195	1044	452	541	388	41695
45-49	260	10	510	7435	3247	20277	1080	1389	1133	352	439	319	36451
50-54	86	1	294	6180	6292	16136	1096	847	981	310	316	242	32781
55-59	18	5	135	4602	8069	9581	827	366	596	285	235	177	24896
60-64	4	0	50	3323	8908	6787	634	189	421	493	208	172	21189
65-69	2	0	15	2550	8458	4272	489	70	337	648	185	172	17198
70-74	0	0	5	2163	7356	2248	384	39	253	546	172	181	13347
75-79	0	0	0	1777	5011	965	257	28	216	362	120	276	9013
80-84	0	0	0	794	1829	269	98	9	97	187	68	191	3542
85-89	0	0	0	367	523	81	23	1	37	110	26	173	1342
90-94	0	0	0	99	107	14	5	0	7	44	9	71	356
95+	0	0	0	33	14	1	1	1	2	6	3	21	82
totaal	73262	3610	21461	87009	65636	129753	14326	12376	6702	10456	8115	5564	438270

Tabel 60a: Verdeling van de niet-Belgische mannen naar huishoudenspositie en leeftijdsgroep in absolute aantallen, België

leeftijd	CMAR	CUNM	CIPA	SING	MAR0	MAR+	UNM0	UNM+	H1PA	NFR	OTHER	COLL	totaal
0-4	12701	1107	2712	0	0	0	0	0	0	509	554	98	17681
5-9	12903	811	3108	0	0	0	0	0	0	338	283	82	17525
10-14	13275	709	3558	0	0	0	0	0	0	319	278	81	18220
15-19	12451	528	3647	778	431	251	162	54	77	1215	307	236	20137
20-24	7139	192	1919	6162	3076	4406	1847	641	888	2834	738	797	30639
25-29	2711	71	775	9102	5141	12368	3089	1691	2600	1926	673	466	40613
30-34	1258	24	520	7390	4336	20247	1969	2568	4676	1008	457	311	44764
35-39	624	16	440	5084	2859	22922	1149	2280	5703	568	313	322	42280
40-44	313	7	367	3757	2471	19896	784	1309	5040	306	272	245	34767
45-49	121	6	262	3629	3766	15676	809	674	3732	295	289	154	29413
50-54	52	2	169	3917	6500	10817	676	268	2423	434	313	179	25750
55-59	7	0	68	3543	7500	5771	466	113	1528	629	286	148	20059
60-64	4	0	21	3527	7442	3666	317	32	1390	1064	366	171	18000
65-69	0	0	11	3909	6442	1976	242	36	1243	1251	370	224	15704
70-74	0	0	4	4554	4563	908	180	19	1153	1217	394	324	13316
75-79	0	0	0	4491	2430	368	143	9	921	975	403	517	10257
80-84	0	0	0	2339	753	107	57	4	390	634	234	602	5120
85-89	0	0	0	1162	179	14	8	1	172	456	141	701	2834
90-94	0	0	0	382	25	2	2	0	51	215	71	445	1193
95+	0	0	0	93	1	0	0	0	16	58	20	173	361
totaal	63559	3473	17581	63819	57915	119395	11900	9699	32003	16251	6762	6276	408633

Tabel 60b: Verdeling van de niet-Belgische vrouwen naar huishoudenspositie en leeftijdsgroep in absolute aantallen, België

HUISHOUDENSPOSITIES NAAR NATIONALITEIT EN NATIONALITEIT VAN OORSPRONG

leeftijd	CMAR	CUNM	CIPA	SING	MAR0	MAR+	UNM0	UNM+	HIPA	NFR	OTHER	COLL
0-4	72,7	6,0	15,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	3,0	2,8	0,6
5-9	74,3	4,3	17,8	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	1,7	1,6	0,3
10-14	72,1	3,8	20,4	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	1,5	1,7	0,5
15-19	67,3	2,8	19,4	3,5	0,2	0,1	0,2	0,2	0,1	3,0	1,6	1,6
20-24	35,8	1,0	9,5	26,1	5,7	4,5	3,7	1,3	0,2	5,4	4,0	2,9
25-29	12,4	0,2	3,5	34,8	11,2	16,9	7,1	3,8	0,6	4,2	3,5	1,9
30-34	5,3	0,1	2,2	30,8	9,5	33,9	5,6	5,6	1,0	2,4	2,4	1,2
35-39	2,8	0,1	2,1	26,1	6,3	47,3	3,7	5,8	1,7	1,5	1,6	1,2
40-44	1,6	0,0	1,8	22,6	5,6	54,4	3,0	5,3	2,5	1,1	1,3	0,9
45-49	0,7	0,0	1,4	20,4	8,9	55,6	3,0	3,8	3,1	1,0	1,2	0,9
50-54	0,3	0,0	0,9	18,9	19,2	49,2	3,3	2,6	3,0	0,9	1,0	0,7
55-59	0,1	0,0	0,5	18,5	32,4	38,5	3,3	1,5	2,4	1,1	0,9	0,7
60-64	0,0	0,0	0,2	15,7	42,0	32,0	3,0	0,9	2,0	2,3	1,0	0,8
65-69	0,0	0,0	0,1	14,8	49,2	24,8	2,8	0,4	2,0	3,8	1,1	1,0
70-74	0,0	0,0	0,0	16,2	55,1	16,8	2,9	0,3	1,9	4,1	1,3	1,4
75-79	0,0	0,0	0,0	19,7	55,6	10,7	2,9	0,3	2,4	4,0	1,3	3,1
80-84	0,0	0,0	0,0	22,4	51,6	7,6	2,8	0,3	2,7	5,3	1,9	5,4
85-89	0,1	0,0	0,0	27,3	39,0	6,0	1,7	0,1	2,8	8,2	1,9	12,9
90-94	0,0	0,0	0,0	27,8	30,1	3,9	1,4	0,0	2,0	12,4	2,5	19,9
95+	0,0	0,0	0,0	40,2	17,1	1,2	1,2	1,2	2,4	7,3	3,7	25,6
totaal	16,7	0,8	4,9	19,9	15,0	29,6	3,3	2,8	1,5	2,4	1,9	1,3

Tabel 61a: Procentuele verdeling van de niet-Belgische mannen naar huishoudenspositie en leeftijdsgroep, België

leeftijd	CMAR	CUNM	CIPA	SING	MAR0	MAR+	UNM0	UNM+	HIPA	NFR	OTHER	COLL
0-4	71,8	6,3	15,3	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	2,9	3,1	0,6
5-9	73,6	4,6	17,7	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	1,9	1,6	0,5
10-14	72,9	3,9	19,5	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	1,8	1,5	0,4
15-19	61,8	2,6	18,1	3,9	2,1	1,2	0,8	0,3	0,4	6,0	1,5	1,2
20-24	23,3	0,6	6,3	20,1	10,0	14,4	6,0	2,1	2,9	9,2	2,4	2,6
25-29	6,7	0,2	1,9	22,4	12,7	30,5	7,6	4,2	6,4	4,7	1,7	1,1
30-34	2,8	0,1	1,2	16,5	9,7	45,2	4,4	5,7	10,4	2,3	1,0	0,7
35-39	1,5	0,0	1,0	12,0	6,8	54,2	2,7	5,4	13,5	1,3	0,7	0,8
40-44	0,9	0,0	1,1	10,8	7,1	57,2	2,3	3,8	14,5	0,9	0,8	0,7
45-49	0,4	0,0	0,9	12,3	12,8	53,3	2,8	2,3	12,7	1,0	1,0	0,5
50-54	0,2	0,0	0,7	15,2	25,2	42,0	2,6	1,0	9,4	1,7	1,2	0,7
55-59	0,0	0,0	0,3	17,7	37,4	28,8	2,3	0,6	7,6	3,1	1,4	0,7
60-64	0,0	0,0	0,1	19,6	41,3	20,4	1,8	0,2	7,7	5,9	2,0	1,0
65-69	0,0	0,0	0,1	24,9	41,0	12,6	1,5	0,2	7,9	8,0	2,4	1,4
70-74	0,0	0,0	0,0	34,2	34,3	6,8	1,4	0,1	8,7	9,1	3,0	2,4
75-79	0,0	0,0	0,0	43,8	23,7	3,6	1,4	0,1	9,0	9,5	3,9	5,0
80-84	0,0	0,0	0,0	45,7	14,7	2,1	1,1	0,1	7,6	12,4	4,6	11,8
85-89	0,0	0,0	0,0	41,0	6,3	0,5	0,3	0,0	6,1	16,1	5,0	24,7
90-94	0,0	0,0	0,0	32,0	2,1	0,2	0,2	0,0	4,3	18,0	6,0	37,3
95+	0,0	0,0	0,0	25,8	0,3	0,0	0,0	0,0	4,4	16,1	5,5	47,9
totaal	15,6	0,8	4,3	15,6	14,2	29,2	2,9	2,4	7,8	4,0	1,7	1,5

Tabel 61b: Procentuele verdeling van de niet-Belgische vrouwen naar huishoudenspositie en leeftijdsgroep, België

HUISHOUDENSPOSITIES NAAR NATIONALITEIT EN NATIONALITEIT VAN OORSPRONG

leeftijd	CMAR	CUNM	CIPA	SING	MAR0	MAR+	UNM0	UNM+	HIPA	NFR	OTHER	COLL
0-4	1,0	0,4	1,3							0,9	4,8	4,2
5-9	1,0	0,6	1,2							0,9	4,1	2,6
10-14	1,0	0,7	1,2							1,1	3,9	3,1
15-19	0,9	0,7	1,1	3,2	8,7	6,1	1,0	2,1	6,0	1,8	2,6	5,7
20-24	0,6	0,5	0,7	2,5	2,6	3,1	0,7	0,8	2,4	2,3	2,2	5,6
25-29	0,5	0,3	0,6	1,8	1,0	1,1	0,6	0,7	1,9	2,0	1,7	3,2
30-34	0,5	0,4	0,6	1,6	1,1	0,8	0,8	0,7	1,4	1,8	1,6	2,2
35-39	0,5	0,4	0,6	1,6	1,1	0,9	0,9	0,9	1,2	1,7	1,4	2,0
40-44	0,5	0,4	0,6	1,4	0,9	0,9	0,9	1,1	1,0	1,5	1,2	1,5
45-49	0,4	0,6	0,5	1,3	0,8	1,0	1,0	1,1	1,0	1,5	1,1	1,4
50-54	0,3	0,1	0,4	1,3	0,8	1,0	1,0	1,2	1,1	1,5	0,9	1,1
55-59	0,3	1,7	0,4	1,3	0,8	1,2	1,1	1,2	1,2	1,6	0,8	0,9
60-64				1,1	0,8	1,5	1,0	1,4	1,3	2,6	0,8	0,8
65-69				1,0	0,8	1,7	1,1	1,3	1,3	3,6	0,8	0,9
70-74				1,0	0,8	1,6	1,3	1,4	1,2	3,4	0,9	0,8
75-79				1,0	0,9	1,3	1,4	1,9	1,2	2,9	0,9	1,0
80-84				1,0	0,9	1,2	1,4	2,2	1,1	2,7	1,2	0,9
85-89				0,9	1,0	1,4	1,0	0,7	0,8	2,4	1,0	0,9
90-94				0,8	1,2	1,6	1,1	0,0	0,4	2,1	0,9	0,8
95+				1,2	1,4	0,8	1,9	5,7	0,4	0,8	1,0	0,8
totaal	0,7	0,4	0,8	1,6	0,8	1,2	1,0	1,1	1,2	1,7	1,6	1,4

Tabel 62a: Verhouding van de percentageverdeling naar huishoudenspositie en leeftijdsgroep van de niet-Belgische mannen t.o.v. de percentageverdeling van de totale mannelijke bevolking

leeftijd	CMAR	CUNM	CIPA	SING	MAR0	MAR+	UNM0	UNM+	HIPA	NFR	OTHER	COLL
0-4	1,0	0,4	1,3							0,8	5,2	4,0
5-9	1,0	0,6	1,2							1,0	4,0	3,8
10-14	1,0	0,7	1,1							1,3	3,7	3,1
15-19	0,9	0,7	1,0	3,3	6,4	6,9	0,8	0,7	1,9	3,2	2,4	5,0
20-24	0,5	0,4	0,6	2,3	1,7	2,7	0,6	0,6	1,2	3,4	1,9	6,3
25-29	0,5	0,5	0,5	1,6	1,0	1,1	0,6	0,6	1,1	2,5	1,4	3,6
30-34	0,6	0,5	0,6	1,6	1,3	0,9	0,8	0,7	1,1	2,1	1,4	2,7
35-39	0,7	0,6	0,7	1,6	1,3	0,9	0,9	0,8	1,1	1,9	1,3	2,8
40-44	0,7	0,4	0,7	1,4	1,0	0,9	0,9	0,8	1,1	1,7	1,2	2,3
45-49	0,5	0,7	0,6	1,3	0,9	1,0	0,9	0,8	1,1	2,0	1,3	1,4
50-54	0,5	0,3	0,6	1,2	0,8	1,1	0,8	0,8	1,1	2,9	1,2	1,5
55-59	0,2	0,0	0,4	1,1	0,8	1,2	0,8	1,0	1,3	4,2	1,2	1,2
60-64				1,0	0,8	1,4	0,7	0,6	1,7	5,5	1,3	0,8
65-69				1,0	0,8	1,4	0,8	1,2	1,6	6,0	1,2	0,9
70-74				1,0	0,8	1,1	0,8	1,1	1,6	5,3	1,2	0,9
75-79				1,0	0,7	1,0	1,0	0,8	1,5	3,7	1,3	0,9
80-84				0,9	0,8	1,1	1,1	0,8	1,2	3,0	1,3	0,9
85-89				0,8	0,8	0,7	0,5	0,5	1,1	2,4	1,3	0,9
90-94				0,8	0,8	0,6	0,5	0,0	0,8	2,0	1,4	0,9
95+				0,9	0,6	0,0	0,0	0,0	0,9	1,5	1,0	0,9
totaal	0,8	0,5	0,9	1,1	0,8	1,2	0,9	1,0	1,3	2,4	1,4	0,8

Tabel 62b: Verhouding van de percentageverdeling naar huishoudenspositie en leeftijdsgroep van de niet-Belgische vrouwen t.o.v. de percentageverdeling van de totale vrouwelijke bevolking

schoonouders, (schoon)broers en (schoon)zussen met eventuele partners en kinderen vormen hier veruit de grootste groep. Ongetwijfeld speelt hier de precare toestand van asielzoekers en vluchtelingen uit arme landen die vaak een grote solidariteit vertonen naar een brede familiekring. Ook tradities waarbij ouders bij hun gehuwde kinderen blijven inwonen, zijn verantwoordelijk voor de hoge proporties bij de oudere buitenlanders. Bij vrouwen van 70 tot 79 jaar gaat het om meer dan 2.000 personen die inwonen bij een ander kerngezin, meestal de gehuwde kinderen.

De relatief hoge proporties kinderen en jongeren die inwonen in **atypische huishoudens** (OTHER) sluiten daarop aan. Atypische huishoudens zijn huishoudens van meer dan één persoon waar een familiekern gesteund op een partner- of kindrelatie ontbreekt. Typisch zijn bijvoorbeeld huishoudens samengesteld uit samenwonende broers of zussen, of huishoudens met verschillende personen zonder onderlinge (nauwe) familieband.

Een vierde kenmerk is de weliswaar lichte, maar toch systematische oververtegenwoordiging van **alleenstaande ouders** bij zowel mannen als vrouwen. Dit kan wijzen op een zekere samenhang tussen migratie en de kans op een afgebroken partnerrelatie. Hierbij moet trouwens niet enkel gedacht worden in termen van echtscheiding. Bijvoorbeeld bij politieke vluchtelingen kunnen ook dood en gevangenschap een rol spelen. Vooral bij de jongere alleenstaande ouders weerspiegelen deze cijfers waarschijnlijk eveneens een administratieve werkelijkheid. Het is bijvoorbeeld niet ongebruikelijk dat de inschrijving van de partner moeilijk verloopt. Bij de monoparentale huishoudens met jonge kinderen gaat het vaak om administratieve vertragingen bij de inschrijving van de partner die intussen al dan niet in het land verblijft. De vertragingen kunnen dermate oplopen dat er reeds kinderen in het huishouden zijn terwijl één van de partners nog steeds op regularisatie wacht. Gezien het aantal alleenstaande ouders in die leeftijdsgroepen over het algemeen relatief beperkt is, zullen hier kleine administratieve problemen grote effecten hebben. (Deze administratieve *bias* kan overigens ook een rol spelen bij andere huishoudensposities – vooral alleenstaanden.)

Een vijfde kenmerk is de sterke oververtegenwoordiging van **gehuwden met en zonder kinderen in de jongere leeftijdsgroepen**. De huwelijkspatronen in een aantal herkomstlanden zijn hier uiteraard verantwoordelijk voor. Vooral in Noord-Afrika en West-Azië wordt er nog steeds meer en op jongere leeftijd gehuwd dan bij ons. Ook de gemiddeld jongere leeftijd van de moeder bij het eerste kind in die landen speelt hierbij een rol.

Tenslotte is er ook een sterke oververtegenwoordiging van vreemdelingen in de **collectieve huishoudens** (COLL) bij de jongere leeftijdsgroepen (vooral bij kinderen en jongeren). Het overgrote deel bestaat uit jongeren die in ons land onderwijs volgen en daarbij op internaat verblijven. In het kader van een voorgezette opleiding logeren buitenlandse studenten, soms met jonge kinderen, in een studentenhome. In een aantal gevallen gaat het om buitenlanders die verblijven in legerkazernes of religieuze instellingen.

Een probleem bij de bovenstaande tabellen is dat ze gebaseerd zijn op de huidige nationaliteit. Daardoor hebben we geen zicht op de kenmerken van de nationaliteitsgroepen die ondertussen de Belgische nationaliteit hebben verworven. De huishoudenspatronen van de genaturaliseerde Belgen zijn vaak al behoorlijk afwijkend van deze van de niet-genaturaliseerden. De statistiek van de vreemdelingen op basis van de huidige nationaliteit wordt bovendien sterk gedomineerd door de kenmerken van recente migranten en van migranten die slechts kortstondig in ons land verblijven. Vooral dit laatste element zorgt voor een patroon dat het samengesteld resultaat vormt van soms tegengestelde, maar in elk geval zeer verscheiden huishoudenstypen.

Een belangrijk deel van de vreemdelingen in ons land komt uit de overige lidstaten van de Europese Unie. Veel van die vreemdelingen verblijven maar voor een kortere periode in ons land, om er te werken of te studeren. Het gaat om een zeer specifiek deel van de bevolking: vooral twintigers en dertigers, vaak nog ongehuwd en kinderloos. Een tweede belangrijke groep zijn de asielzoekers, vooral uit Afrika en West- of Centraal-Azië. Deze zeer verscheiden groep telt veel jongeren, maar ook heel wat kinderen die met de ouders mee vluchten.

Het is duidelijk dat de statistiek van de vreemdelingen een onvolkomen beeld geeft. De voorwaarden om de Belgische nationaliteit te verwerven zijn in 2000 versoepeld. Migranten die zich hier definitief wensen te vestigen en reeds langer in ons land verblijven kunnen daardoor sneller Belg worden. Willen we een goed beeld krijgen van de huishoudensposities van de migrantengemeenschappen dan moeten we dus ook rekening houden met de verschuivingen door nationaliteitsverwerving.

6.3 Bevolkingssamenstelling naar migratietype en nationaliteit

6.3.1 De invloed van migratie op de bevolkingssamenstelling

De invloed van de migratie op de samenstelling en de evolutie van de Belgische bevolking kan niet worden onderschat. Zonder een positief internationaal migratiesaldo zou er in België al een aantal jaren een bevolkingskrimp zijn. In de census van 1970 telde België 8.909.236 personen van Belgische nationaliteit. In 1981 waren er dat maar iets meer (8.936.508). Op het moment van de volkstelling van 1991 waren er 9.077.824 Belgen. Daarbij waren er evenwel 301.675 personen die de Belgische nationaliteit hadden verworven. Zonder deze nationaliteitsverwerving zou het aantal Belgen in 1991 lager liggen dan in 1981. De wet van 28 juni 1984 (de wet Gol) leidde in 1985 tot meer dan 64.000 naturalisaties. Gemiddeld waren er in de jaren tachtig ongeveer 8.000 naturalisaties per jaar. Tijdens de census van 1991 waren in België 900.848 personen met een buitenlandse nationaliteit (ongeveer 10% van de totale bevolking). Sinds 1992 daalt dit aantal. In 1992, na het in werking treden van de wet van 13 juni 1991 (wijziging van het Wetboek van de Belgische Nationaliteit), waren er 46.961 naturalisaties. In de daaropvolgende jaren ligt het aantal naturalisaties twee tot driemaal hoger dan in de periode vóór 1991.

Op het moment van de census van 2001 telt België 10.295.724 inwoners. Het aantal Belgen nam toe tot 9.448.821 terwijl het aantal buitenlanders daalde tot 846.903 personen. Bij de Belgen hadden 8.891.219 personen reeds de Belgische nationaliteit bij de geboorte; 557.602 personen zijn door naturalisatie Belg geworden.

In het kader van de vorige volkstellingsmonografie over de buitenlandse bevolking in België maakten (Eggerickx *et al.*) een indeling van de bevolking op basis van vier criteria: nationaliteit op het moment van de volkstelling, nationaliteit bij de geboorte, verblijfplaats bij de geboorte en verblijfplaats vijf jaar voor de telling. Zeven groepen werden onderscheiden.

Mits een aantal kleine aanpassingen kunnen we deze typologie in 2001 reproduceren. Het onderscheid tussen oude en recente migranten laten we buiten beschouwing. Er blijven dan nog 6 groepen over (tabel 63):

	1991	2001
1. Belg in België geboren	8.645.439	8.696.886
2. Belg in het buitenland geboren	130.710	164.591
3. Genaturaliseerde immigrant	186.543	288.113
4. Genaturaliseerde geboren in België	115.132	299.231
5. Niet-genaturaliseerde geboren in België	312.237	195.251
6. Niet-genaturaliseerde immigrant	588.038	651.652
Totale bevolking	9.978.672	10.295.724

Tabel 63: Typologie van de bevolking naar nationaliteit, 1991 en 2001

Het valt op dat alle groepen in absolute aantallen zijn toegenomen, met uitzondering van groep 5 (niet-genaturaliseerde immigranten van de 2de en de 3de generatie). Het aantal personen in deze groep is gedaald met meer dan honderduizend. Het is niet onlogisch dat precies onder de migranten die hier geboren en getogen zijn het aantal naturalisaties het grootst is. Ook de vereenvoudiging van de naturalisatieprocedure heeft de aangroei van deze groep vertraagd.

Om de invloed van de migratie op de samenstelling van de Belgische bevolking in de afgelopen decennia volledig te kunnen inschatten, moeten we in bovenstaande categorieën ook nog een bijkomende opdeling maken in de categorie 1 (Belg in België geboren). Een belangrijke groep kinderen die afstammen van migranten in de tweede of derde generatie vallen onder deze eerste categorie. Ze zijn in België geboren en bezitten sinds hun geboorte de Belgische nationaliteit. Hun ouders of grootouders zijn als migrant naar ons land gekomen. Op basis van de nationaliteitsgeschiedenis van de ouders waarbij ze inwonen zijn er binnen deze groep 1.411.422 personen waarvan minstens één van beide ouders zelf geen Belg was bij de geboorte. In de meerderheid van de gevallen gaat het hier om nationaliteitsgemengde ouderparen. Van slechts 8.285.464 personen van groep één waren beide ouders zelf Belg bij de geboorte.

6.3.2 Hoe migranten definiëren wanneer we afstappen van het “migratiecriterium” of het “nationaliteitscriterium”?

Het definiëren van migranten is niet gemakkelijk. Om te beginnen is het begrip migrant uitermate onduidelijk. Een “negatieve” definitie (alleen diegene die vanaf de geboorte op dezelfde plaats woont is geen migrant) is wellicht het eenvoudigst. Migratie heeft te maken met afstand, tijd en grenzen. Hoe ver moet je verhuizen om migrant te zijn? Hoe lang moet je verhuisd zijn? Welke grenzen moet je overgestoken hebben? Is de Nederlandse Limburger die in Belgisch Limburg woont meer migrant dan de Limburger die zich in Brussel vestigt? Is de (klein)zoon van de Turkse mijnwerker die in de jaren zestig naar België migreerde nog migrant? Strikt genomen is de omschrijving “migrant van de tweede generatie” alleen van toepassing op kinderen die samen met hun ouders migreerden. Is dat niet het geval dan kunnen we beter spreken van personen met een “migratie-achtergrond”. Toch worden de termen “migrant van de tweede generatie” en “migrant van de derde generatie” courant gebruikt om kinderen van ouders of grootouders die een internationale migratie maakten te typeren.

In het “migrantendebat” worden voortdurend nieuwe termen bedacht om bevolkingsgroepen af te bakenen. Dit belet niet dat eenzelfde woordgebruik een zeer verschillende realiteit kan dekken. De

benaming allochtoon is daar een typisch voorbeeld van. Het woord allochtoon betekent letterlijk “uit een ander land” en komt van het Griekse *allos* en *chthonos*. Het Nederlandse Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) definieert allochtoon als een “Persoon die in Nederland woonachtig is en van wie ten minste één ouder in het buitenland is geboren. Wie zelf in het buitenland is geboren, behoort tot de eerste generatie; wie in Nederland is geboren, behoort tot de tweede generatie.” Het CBS maakt overigens ook het onderscheid tussen westerse en niet-westerse allochtonen. In Vlaanderen vinden we diverse definities van allochtoon terug. In het kader van het werkgelegenheidsbeleid definieert de Vlaamse overheid allochtonen als personen van wie minstens één grootouder buiten de Europese Unie is geboren (decreet 12 mei 2006). In Franstalig België is het woord allochtoon niet gebruikelijk en heeft men het eerder over immigranten of vreemdelingen.

Een zeer algemene definitie maakt een onderscheid naar migratie-achtergrond. Wie zelf migreerde of (groot)ouders heeft die migreerden wordt beschouwd als iemand met een migratie-achtergrond. Het teruggaan tot de derde generatie (grootouders) lijkt al problematisch omdat blijkt dat vanaf de derde generatie de (familiale) band met het land van oorsprong doorgaans sterk verzwakt. Voor een groeiend aantal “migranten van de derde generatie” blijkt bovendien dat er al een zeer verregaande integratie heeft plaats gevonden via gezinsvorming met personen van een andere nationaliteit. Het wordt dan ook bijzonder moeilijk om gemengde huwelijken en kinderen uit gemengde huwelijken bij een bepaalde nationaliteitsgroep onder te brengen. Het is dus niet vanzelfsprekend waar de lijn moet worden getrokken tussen de verschillende deelpopulaties.

Voor de huishoudenssamenstelling is het evenwel van belang om de belangrijkste nationaliteiten te kunnen onderscheiden. We gaan er immers van uit dat de manier waarop huishoudens zich ontwikkelen, beïnvloed wordt door de verblijfsduur in ons land enerzijds en door de kenmerken die eigen waren aan het land of de regio van herkomst in de periode dat men migreerde anderzijds. De vermenging van die beide invloeden kan zich uitstrekken over één maar soms ook over meerdere generaties. De hoge prevalentie van ongehuwd samenwonenden met kinderen in Frankrijk zou bijvoorbeeld impliceren dat de bevolking van Franse origine in België eveneens veel kans heeft om dit kenmerk te bezitten. Het feit dat ongehuwd samenwonen met kinderen zeer frequent is in Frankrijk zou bijvoorbeeld impliceren dat de bevolking van Franse nationaliteit in België eveneens veel kans heeft om dit kenmerk te bezitten. Men kan ook de hypothese maken dat huishoudens met een Italiaanse achtergrond gemiddeld minder kinderen zouden moeten hebben dan de Belgische huishoudens, en migranten met een Turkse achtergrond gemiddeld meer kinderen (binnen het huwelijk). Niettemin moeten we opletten voor al te simplistische veralgemeningen. In elke nationaliteitsgroep kunnen er zeer grote verschillen zijn naargelang de streek van afkomst of naargelang men vanuit een stedelijk of ruraal milieu is gemigreerd.

De Belgische census voorziet geen vraag over de etnische culturele achtergrond. Huidige nationaliteit en nationaliteit van oorsprong zijn de enige bruikbare criteria om migranten in te delen. Kinderen die in België geboren zijn en onmiddellijk de Belgische nationaliteit verwierven, worden – in de indeling die we hierboven voorstelden – onder de Belgische bevolking geklasseerd. Dit is in twee opzichten onbevredigend. Vooreerst blijkt dat kinderen van de tweede generatie (in het bijzonder uit de Marokkaanse en Turkse arbeidsmigratie) het in vele opzichten heel moeilijk hebben. Het is dus belangrijk om deze groep te kunnen identificeren. Ten tweede krijgen we bij een analyse naar LIPRO-huishoudenspositie als gevolg van de nationaliteitsveranderingen een veel te laag aantal kinderen in niet-Belgische huishoudens. Daarom zullen we kinderen van tweede generatiemigranten ook als dusdanig klasseren. Dat is mogelijk door de nationaliteit bij geboorte van de ouders aan de kinderen toe te kennen. Gezien de recente wijzigingen aan de wetgeving betreffende de nationaliteitsverwerving en ook de relatief recente datum van de wet Gol (1985), weten we dat de reconstructie op basis van de gegevens van 2001 vrijwel de volledige populatie dekt. Jongeren die de Belgische nationaliteit hebben

verworven op basis van de wet Gol zijn in 2001 namelijk ten hoogste 16 jaar en wonen nog vrijwel allemaal bij hun ouders in.

6.3.3 Het gebruikte algoritme

Voor deze monografie kozen we voor een pragmatische aanpak die een vrij correct beeld geeft van de verdeling van de verschillende bevolkingsgroepen maar tegelijk het probleem van de interne coherentie binnen de LIPRO-typologie respecteert.

Alle personen werden eerst geklasseerd naar nationaliteit bij de geboorte en niet naar huidige nationaliteit. Op die manier worden alle migranten van de eerste generatie en een groot deel van de migranten van de tweede generatie bij een nationaliteit van oorsprong ondergebracht. Verder werd bij de bepaling van de nationaliteit van de kinderen die nog bij de ouders inwonen rekening gehouden met de nationaliteit van de ouders. Zo wordt vrijwel iedereen die zelf uit het buitenland migreerde of geboren is uit ouders die immigrerden ondergebracht in een groep naar nationaliteit van origine. Dit geldt ook voor de kleinkinderen van migranten wanneer de ouders die in België geboren zijn bij de geboorte nog de buitenlandse nationaliteit hadden.

Huishoudensposities worden aangemaakt op basis van de samenstelling van het huishouden. Indien we die samenstelling willen bestuderen in samenhang met de migratie-achtergrond en de nationaliteit van oorsprong, dan moeten we een aantal vereenvoudigingen doorvoeren. De belangrijkste vereenvoudiging is het onderbrengen van alle leden van eenzelfde huishouden bij de nationaliteit van de referentiepersoon. We houden hier dus geen rekening met de huishoudens met gemengde nationaliteit. Wat de absolute cijfers naar nationaliteit betreft, maakt dit heel weinig uit. Voor de nationaliteitsgroepen met hoge percentages gemengde huwelijken is één van beide partners doorgaans van Belgische nationaliteit en dit is meestal in gelijke mate de referentiepersoon of de partner. Bij gemengde huwelijken hebben leden van een huishouden ongeveer evenveel kans om ondergebracht te worden bij de buitenlandse nationaliteitsgroep of bij de Belgische nationaliteitsgroep.

Tabel 64 geeft de resulterende verdeling van de bevolking naar de belangrijkste nationaliteitsgroepen. De totalen per nationaliteitsgroep weerspiegelen vrij nauwkeurig de verdeling van de nationaliteitsgroepen binnen de Belgische bevolking.

Er zijn in totaal 8.653.233 personen die in tabel 6.4 worden geklasseerd als zijnde van Belgische origine. Hoe valt dat te rijmen met de restgroep van 8.285.464 personen die we uit tabel 6.3 overhouden nadat we groep 1 verder hebben opgesplitst naar personen waar beide ouders de Belgische nationaliteit bij geboorte hadden en de overigen? De verschillen tonen zeer goed de moeilijkheden waarmee we worden geconfronteerd bij het klasseren naar nationaliteit van oorsprong wanneer we verder gaan dan de tweede generatie.

Van de 411.422 personen die minstens één ouder hebben met een buitenlandse nationaliteit bij de geboorte worden er in tabel 6.4 in totaal 214.748 geklasseerd onder een niet-Belgische nationaliteit. Dit is een aannemelijke verdeling gezien in de grote meerderheid van deze gemengde huishoudens één ouder Belg was bij de geboorte. En gezien de relatief recente versoepeling van de naturalisatiewetgeving gaat het in de meerderheid van de gevallen om een ouder met de Belgische nationaliteit die zelf niet afstamt van (recente) migranten.

Verder worden de 8.653.233 personen van Belgische origine ook aangevuld met een 150.000 personen uit groep 2 van tabel 6.3 (Belg in het buitenland geboren). Wanneer beide ouders de Belgische nationaliteit bezitten, beschouwen we de Belgen die in het buitenland geboren zijn als zijnde van Belgische origine. Wanneer we controleren naar het land van geboorte gaat het hier om drie grote groepen: de Belgen die in Congo zijn geboren, de kinderen van militairen die in Duitsland waren geleverd en de geboorten in de naaste buurlanden – wellicht verbonden aan grensbewoning.

land van oorsprong	mannen	vrouwen	totaal
België	4.217.247	4.435.986	8.653.233
Italië	176.645	164.265	340.910
Marokko	127.870	112.715	240.585
Frankrijk	88.345	103.785	192.130
Nederland	69.789	68.985	138.774
Turkije	70.928	66.728	137.656
Duitsland en Luxemburg	30.467	39.291	69.758
Spanje	32.468	33.537	66.005
Verenigd Koninkrijk	18.381	17.306	35.687
Polen	14.673	20.573	35.246
Congo	16.160	17.573	33.733
Portugal	15.603	15.657	31.260
Griekenland	14.663	13.390	28.053
Voormalig Joegoslavië	11.105	10.282	21.387
Overige landen van de EU-15	8.389	10.512	18.901
Overige landen van Europa	19.308	24.920	44.228
VS en Canada	8.974	9.670	18.644
Latijns-Amerika	8.860	12.281	21.141
Overige landen van de wereld	85.262	83.104	168.366
Totale bevolking	5.035.137	5.260.560	10.295.697

Tabel 64: Verdeling van de bevolking in België naar de belangrijkste nationaliteiten van oorsprong op basis van nationaliteit bij de geboorte, 2001

6.4 Huishoudensposities naar nationaliteit van oorsprong

De volgende tabellen (tabellen 65 tot 73) geven voor de belangrijkste nationaliteitsgroepen de verdeling naar LIPRO-huishoudenspositie, leeftijdsgroep en geslacht. Cellen met minder dan 50 personen worden blanco gelaten om toevalsschommelingen zoveel mogelijk te beperken. Voor elke nationaliteitsgroep nemen we zowel de personen op naar huidige nationaliteit als diegenen die via één ouder (de referentiepersoon) of via twee grootouders (op basis van de nationaliteit van de referentiepersoon bij de geboorte) een achtergrondgeschiedenis hebben van migratie verbonden aan die nationaliteit.

Er zijn drie algemene bemerkingen bij deze tabellen:

- Ten eerste vallen er opmerkelijke verschillen te noteren in de samenstelling van de huishoudens naar nationaliteit. Het is niet uitzonderlijk dat binnen een leeftijdsgroep de proportie die behoort tot een bepaalde huishoudenspositie dubbel zo hoog ligt of slechts de helft bedraagt van de percentageverdeling van de totale bevolking. Maar de patronen die hieruit voortvloeien kunnen voor elke nationaliteitsgroep verschillend zijn.

- Ten tweede kunnen we voor elke nationaliteitsgroep spreken van een transnationaal patroon, dat het midden vormt tussen het land van oorsprong en België. De eigen accenten komen vaak overeen met de verdeling naar huishoudenspositie in het land van herkomst, maar worden ook beïnvloed door de heersende tendensen in de Belgische maatschappij. Daarenboven zorgt de positie van een migrantengemeenschap ook voor het ontstaan van typische migratiekenmerken (bijvoorbeeld hoge proporties alleenstaanden en atypische huishoudens bij recente migratie).

- Ten derde zijn er wat betreft de evolutie in de tijd parallellismen over alle nationaliteitsgroepen heen. In vergelijking met de census van 1981 volgen alle nationaliteitsgroepen min of meer de demografische evolutie van de Belgische bevolking (stijgende huwelijksleeftijd, toename van de gemiddelde leeftijd bij de geboorte van het eerste kind, toename van het aantal echtscheidingen, toename van de cohabitatie). Het relatieve belang van bepaalde huishoudensposities dat hieruit voortvloeit kan dan wel nog altijd veel lager zijn dan de gemiddelde waarden van de Belgische populatie, maar de intensiteit waarmee een bepaald fenomeen toeneemt kan toch aanzienlijk hoger liggen.

6.4.1 Migranten uit de buurlanden

De Fransen en de Nederlanders vormen respectievelijk de derde en de vijfde belangrijkste migrantengemeenschap in ons land. Bij deze nationaliteiten gaat het voor een deel om arbeidsmigratie. In veel gevallen gaat het echter om een typische grensmigratie waarbij het overschrijden van de staatsgrens niet als een internationale migratie wordt ervaren. Zoals bij interne migratie heeft de motivatie om te verhuizen te maken met het gaan studeren, het vinden van werken, gezinsvorming, de woningkarakteristieken en de woonomgeving. Ook specifieke elementen zoals het prijsniveau van de woningmarkt, fiscale voordelen en administratieve opportunititeiten kunnen een rol spelen.

6.4.1.1 *Huishoudensposities van Fransen en van Belgen van Franse oorsprong*

Het percentage alleenstaanden bij deze nationaliteitsgroep is disproportioneel hoger dan bij de totale bevolking. Dat geldt zowel voor mannen als voor vrouwen. Dit is kenmerkend voor thuisverlaters die minder snel tot gezinsvorming overgaan. Deze hoge ratio's alleenstaanden waren reeds in 1991 aanwezig.

Zeer opvallend is de verdeling van de huishoudensposities van de kinderen. Zowel het aantal kinderen bij monoparentale huishoudens als bij ongehuwd samenwonenden ligt ongeveer vijftig procent hoger dan bij de totale bevolking. Daarmee samenhangend zijn er ook uitgesproken hogere proporties ongehuwd samenwonenden met kinderen in vrijwel alle leeftijdsgroepen. Het ongehuwd samenwonen,

HUISHOUDENSPOSITIES NAAR NATIONALITEIT EN NATIONALITEIT VAN OORSPRONG

leeftijd	CMAR	CUNM	CIPA	SING	MAR0	MAR+	UNM0	UNM+	H1PA	NFR	OTHER	COLL
0-4	0,9	1,4	1,5									
5-9	0,9	1,6	1,4									
10-14	0,8	1,5	1,5									
15-19	0,8	1,4	1,5	2,0						0,9		7,6
20-24	0,7	1,0	1,2	2,3	0,6	0,8	1,0	1,5		0,9	1,4	5,5
25-29	0,6	1,1	1,1	1,8	0,6	0,8	1,0	1,3		0,9	1,0	3,9
30-34	0,6		1,2	1,5	0,7	0,8	1,1	1,5	1,4	0,8	1,0	2,9
35-39	0,6		1,1	1,4	0,8	0,8	1,1	1,6	1,3	1,2	1,2	3,7
40-44	0,5		1,2	1,3	0,9	0,8	1,3	1,7	1,1		0,9	2,8
45-49	0,7		1,0	1,3	1,0	0,8	1,3	1,5	1,1		1,1	2,7
50-54			0,9	1,3	1,0	0,8	1,4	1,5	1,1	1,2	1,0	1,7
55-59			1,0	1,5	0,9	0,9	1,5	1,7	1,2		0,8	1,5
60-64				1,3	0,9	0,9	1,7	2,9	1,6			
65-69				1,3	0,9	0,9	1,9					2,3
70-74				1,2	0,9	0,8	2,1					1,4
75-79				1,2	0,9	0,8	1,9					1,7
80-84				1,1	0,9	0,8						1,4
85-89				1,1	0,8							1,4
90-94												
95+												

Tabel 65a: Verhouding van de percentageverdeling naar LIPRO-huishoudensposities en leeftijd van mannen van Franse oorsprong t.o.v. de percentageverdeling van de totale mannelijke bevolking

leeftijd	CMAR	CUNM	CIPA	SING	MAR0	MAR+	UNM0	UNM+	H1PA	NFR	OTHER	COLL
0-4	0,9	1,4	1,5									
5-9	0,9	1,6	1,5									
10-14	0,8	1,5	1,5									
15-19	0,8	1,4	1,4	2,5			1,3			0,8		3,9
20-24	0,6	1,0	1,1	2,9	0,7	0,9	1,0	1,3	1,2	1,0	1,6	7,6
25-29	0,6		1,0	1,9	0,6	0,8	1,0	1,4	1,2	0,9	1,3	4,1
30-34	0,6		1,1	1,6	0,8	0,8	1,1	1,5	1,3	0,9	1,0	3,7
35-39	0,5		1,1	1,4	0,9	0,8	1,2	1,4	1,3		1,3	5,7
40-44			1,1	1,4	0,9	0,8	1,2	1,5	1,4		1,2	2,9
45-49			0,9	1,4	1,0	0,8	1,4	1,5	1,3		1,0	2,0
50-54			1,0	1,4	0,9	0,8	1,4	1,6	1,3		1,1	1,7
55-59				1,4	0,9	0,8	1,4	2,0	1,3		1,1	1,5
60-64				1,3	0,8	0,8	1,6		1,4		1,3	1,4
65-69				1,3	0,8	0,8	1,7		1,2	1,0	1,0	1,5
70-74				1,1	0,9	0,7	1,6		1,0	1,1	0,9	1,4
75-79				1,1	0,8	0,7	1,7		1,1	1,1	0,9	1,2
80-84				1,0	0,8		2,0		0,9	0,9	1,0	1,2
85-89				0,9	0,9				0,8	0,8	1,0	1,3
90-94										0,9		1,2
95+												1,2

Tabel 65b: Verhouding van de percentageverdeling naar LIPRO-huishoudensposities en leeftijd van vrouwen van Franse oorsprong t.o.v. de percentageverdeling van de totale vrouwelijke bevolking

dat in Frankrijk reeds lange tijd veel sterker verspreid is dan in België, komt hier dus duidelijk naar voor. Het valt overigens op dat die predominantie niet langer bestaat bij koppels onder de veertig jaar die nog geen kinderen hebben. Er is dus sprake van een inhaalbeweging in België.

De vrij hoge proportie personen van Franse origine in collectieve huishoudens moet gerelativeerd worden. Het gaat hier immers om kleine absolute aantallen. De ratio's liggen echter bijzonder hoog, tot zeven bij de 15- tot 19-jarige mannen en de 20- tot 24-jarige vrouwen (meer dan 200 personen) en tot vijf bij de 20- tot 24-jarigen mannen (bijna 200 personen). Alleen bij de personen van Nederlandse afkomst en in mindere mate van Congolese afkomst zijn de proporties van dezelfde grootte-orde. Bij de twintigers heeft dit in belangrijke mate te maken met het aanbod van opleidingen in België. Studenten verblijven meestal als single. Sommigen wonen echter in een studentenhome. Dit geldt bijvoorbeeld voor verpleegkundigen. Ook andere vormen van collectieve huishoudens (rusthuizen, kloostergemeenschappen, verplegingsinstellingen) tellen Fransen. Bij ouderen gaat het voornamelijk om personen die in rust- en verzorgingstehuizen verblijven (respectievelijk ongeveer tweeduizend vrouwen en driehonderd mannen boven de zeventig jaar).

6.4.1.2 Huishoudensposities van Nederlanders en van Belgen van Nederlandse oorsprong

De Nederlanders in ons land vormen een zeer heterogene groep en zijn qua socio-economische samenstelling zeer goed vergelijkbaar met de Belgische bevolking.

De typische oververtegenwoordiging van alleenstaanden blijft beperkt tot de twintigers. In vergelijking met 1991 is die oververtegenwoordiging bij Nederlanders sterk afgenomen en alleen bij jongere vrouwen nog relatief prominent aanwezig.

Net zoals in 1991 zijn er nog steeds hoge proporties ongehuwd samenwonenden met en zonder kinderen. Bij ongehuwd samenwonenden met kinderen start deze oververtegenwoordiging vooral boven de leeftijd van 35 (vrouwen) of 40 (mannen). Verder is er een hoog aantal gehuwden zonder kinderen en een ondervertegenwoordiging van de gehuwden met kinderen. Het ongehuwd samenwonen en het samenwonen zonder kinderen op jongere leeftijden zijn de twee dominante factoren.

Net zoals bij de Fransen is er een hoog aantal personen van Nederlandse origine in collectieve huishoudens. Het patroon naar leeftijd en geslacht is ook zeer gelijklopend met dat van de Fransen: bij twintigers gaat het vooral om jongeren die een opleiding in ons land volgen, bij ouderen zijn het vooral vrouwen in rust- en verzorgingsinstellingen.

HUISHOUDENSPOSITIES NAAR NATIONALITEIT EN NATIONALITEIT VAN OORSPRONG

leeftijd	CMAR	CUNM	C1PA	SING	MAR0	MAR+	UNM0	UNM+	H1PA	NFR	OTHER	COLL
0-4	1,1	0,9	0,7									
5-9	1,1	0,8	0,7									
10-14	1,1	1,0	0,8									
15-19	1,0	1,0	0,9									5,1
20-24	1,0	1,0	1,1	1,1			0,9			0,9	1,0	7,4
25-29	0,9		1,0	1,3	0,8	0,6	1,4	0,8		0,8	0,8	
30-34	0,8		0,9	1,1	1,2	0,8	1,8	0,9		1,2	1,0	
35-39	0,6		0,9	1,0	1,4	0,9	1,8	1,0	0,7	0,9	1,1	
40-44	0,7		0,8	1,0	1,4	0,9	1,9	1,2	0,7		1,3	
45-49			0,7	1,0	1,2	0,9	1,8	1,2	0,8		1,1	
50-54			0,7	1,0	1,2	0,9	1,6	1,3	0,7		1,1	
55-59				1,0	1,1	0,8	1,7	1,4	0,8			
60-64				1,0	1,1	0,8	1,6					
65-69				1,0	1,0	0,8	1,6					
70-74				1,0	1,0	0,7	1,6					1,5
75-79				1,0	1,0	0,8	1,6					1,2
80-84				1,0	1,0	1,0						1,3
85-89				1,0	1,0							1,2
90-94												
95+												

Tabel 66a: Verhouding van de percentageverdeling naar LIPRO-huishoudensposities en leeftijd van mannen van Nederlandse oorsprong t.o.v. de percentageverdeling van de totale mannelijke bevolking

leeftijd	CMAR	CUNM	C1PA	SING	MAR0	MAR+	UNM0	UNM+	H1PA	NFR	OTHER	COLL
0-4	1,1	1,0	0,8									
5-9	1,1	0,8	0,8									
10-14	1,1	0,9	0,8									
15-19	1,0	1,0	0,9	1,3								6,5
20-24	1,0	1,0	1,0	1,5	0,7	0,6	1,3	0,6		0,7		6,6
25-29	0,9		0,9	1,5	0,9	0,7	1,7	0,8	0,5	0,8		
30-34	0,8		0,9	1,3	1,3	0,9	1,8	1,0	0,6	1,0		
35-39	0,8		0,9	1,1	1,5	0,9	2,1	1,1	0,7			
40-44			0,9	1,1	1,5	1,0	1,8	1,1	0,8			
45-49			0,8	0,9	1,3	0,9	1,8	1,2	0,8			
50-54				1,0	1,2	0,9	1,5	1,2	0,8			
55-59				0,9	1,2	0,8	1,3		0,8			
60-64				0,9	1,1	0,8	1,3		0,8			
65-69				0,9	1,1	0,8	0,9		0,7			
70-74				1,0	1,1	0,8			0,8		0,8	0,9
75-79				1,0	1,1	1,0			0,9		1,0	1,0
80-84				1,0	1,0				0,7	1,0		1,3
85-89				1,0	1,1				1,1			1,1
90-94				1,1								0,9
95+												

Tabel 66b: Verhouding van de percentageverdeling naar LIPRO-huishoudensposities en leeftijd van vrouwen van Nederlandse oorsprong t.o.v. de percentageverdeling van de totale vrouwelijke bevolking

6.4.2 De oudere arbeidsmigratie uit Zuid-Europa

Van de oudere arbeidsmigranten naar ons land vormt de Italiaanse gemeenschap de belangrijkste groep. Met ongeveer driehonderdduizend personen van de eerste of tweede generatie vormen ze ook nog altijd de grootste groep met een immigratie-achtergrond in ons land. We geven ook de tabellen voor de Spanjaarden omwille van het typisch patroon met accenten die afwijken van de Italiaanse gemeenschap.

6.4.2.1 *De Italianen*

Bij de Italianen zijn er lage proporties singles. Op jongere leeftijd liggen die zelfs behoorlijk onder het Belgische gemiddelde. De lage proporties alleenstaanden worden overigens niet gecompenseerd door hogere proporties gehuwden of cohabitanten. Ook cohabitatie komt bij de Italiaanse gemeenschap heel wat minder frequent voor dan bij de totale bevolking. De belangrijkste verklaring hiervoor ligt bij het opmerkelijk hoog aantal twintigers en dertigers die nog bij de ouders inwonen. Het gaat om zowel kinderen van een gehuwd ouderpaar als kinderen in éénoudergezinnen. De hoge ratio's gehuwde koppels met inwonende kinderen in de leeftijd tussen 55 en 79 sluiten hierbij aan. Ook alleenstaande ouders op hogere leeftijd komen frequent voor. Het verlengd thuisblijven in het ouderlijk gezin is sterk toegenomen bij alle bevolkingsgroepen in België. Bij inwoners van Italiaanse afkomst is deze tendens zeer sterk aanwezig. Dat geldt overigens ook in Italië zelf. Hierbij moet er wel op gewezen worden dat de zorgrelatie na verloop van tijd kan omkeren zonder dat daarbij het huishouden van referentiepersoon verandert. Diezelfde zorgrelatie vertaalt zich overigens in zeer hoge proporties ouderen die niet tot het kerngezin behoren (NFR). Het gaat doorgaans om de ouders van de referentiepersoon of van de partner van de referentiepersoon die in het huishouden inwonen. De uitgebreide familie met drie generaties onder hetzelfde dak is in de Italiaanse gemeenschap nog sterk aanwezig. Vandaar ook de relatief lage proporties gehuwden zonder kinderen op oudere leeftijd en het relatief klein aantal ouderen in collectieve huishoudens.

Wat uit de LIPRO-tabellen minder duidelijk naar voren komt is het relatief laag aantal jonge kinderen in de Italiaanse huishoudens. Het lijkt er heel sterk op dat de Italiaanse gemeenschap voor een deel de transitie naar zeer lage vruchtbaarheidscijfers in Italië ook in België reproduceert.

leeftijd	CMAR	CUNM	C1PA	SING	MAR0	MAR+	UNM0	UNM+	H1PA	NFR	OTHER	COLL
0-4	1,0	1,0	1,4									
5-9	1,0	0,9	1,2									
10-14	1,0	0,8	1,1							0,4		
15-19	1,0	0,7	1,0	0,6						0,5		
20-24	1,1	0,8	1,1	0,8	0,9	0,8	0,6	0,9		0,8	0,8	
25-29	1,2	1,0	1,3	1,0	0,8	0,9	0,7	1,0		1,1	1,0	0,7
30-34	1,2		1,4	1,1	0,8	0,9	0,7	1,0	0,8	1,6	1,0	0,8
35-39	1,1		1,4	1,1	0,7	1,0	0,8	1,0	1,0	1,5	1,2	
40-44	1,0		1,3	1,1	0,6	1,0	0,8	1,1	1,0	1,3	1,1	0,6
45-49	0,8		1,0	1,0	0,7	1,1	0,7	1,0	1,1	1,2	1,2	0,5
50-54	0,7		0,7	1,0	0,7	1,2	0,8	1,1	1,2	1,1	0,8	
55-59			0,7	1,0	0,8	1,3	0,8	1,0	1,3	0,9	0,8	
60-64				0,9	0,9	1,5	0,8	1,1	1,2	1,3	0,7	
65-69				0,9	0,9	1,6	0,9		1,4	1,1	0,6	
70-74				0,9	0,9	1,7	0,9		1,2	1,2	0,6	
75-79				1,0	0,9	1,5	1,0		1,4	1,5		0,6
80-84				0,9	1,0	1,7						
85-89				0,9	1,0					2,7		
90-94												
95+												

Tabel 67a: Verhouding van de percentageverdeling naar LIPRO-huishoudensposities en leeftijd van mannen van Italiaanse oorsprong t.o.v. de percentageverdeling van de totale mannelijke bevolking

leeftijd	CMAR	CUNM	C1PA	SING	MAR0	MAR+	UNM0	UNM+	H1PA	NFR	OTHER	COLL
0-4	1,0	1,0	1,3									
5-9	1,0	0,9	1,2									
10-14	1,0	0,7	1,1							0,5		
15-19	1,1	0,7	1,0	0,7			0,6			0,4		
20-24	1,2	0,8	1,2	0,8	1,0	0,8	0,5	0,6	1,1	0,6	0,8	
25-29	1,5	1,3	1,5	1,0	0,9	0,9	0,6	0,7	1,3	0,9	1,1	
30-34	1,7		1,8	1,1	0,9	0,9	0,7	0,7	1,3	1,0	1,2	
35-39	1,6		1,6	1,1	0,8	1,0	0,7	0,8	1,3	0,9	1,2	
40-44	1,3		1,8	1,0	0,7	1,0	0,6	0,8	1,2		1,1	
45-49	1,0		1,6	1,0	0,8	1,1	0,6	0,8	1,1		1,4	
50-54			1,0	0,9	0,9	1,2	0,5	0,6	1,1	1,0	1,1	
55-59			0,9	0,9	0,9	1,3	0,5		1,3	1,1	0,9	
60-64				1,0	0,9	1,4	0,5		1,8	1,2	0,9	
65-69				1,0	0,8	1,4	0,5		2,0	1,4	1,1	0,5
70-74				1,0	0,8	1,3	0,5		2,1	2,1	1,0	0,4
75-79				1,0	0,7	1,3			1,9	2,3	1,3	0,6
80-84				1,0	0,7	1,5			1,7	2,5	1,4	0,6
85-89				0,9	0,8				1,8	2,6	1,5	0,5
90-94				1,0						3,0		0,5
95+												

Tabel 67b: Verhouding van de percentageverdeling naar LIPRO-huishoudensposities en leeftijd van vrouwen van Italiaanse oorsprong t.o.v. de percentageverdeling van de totale vrouwelijke bevolking

6.4.2.2 *De Spanjaarden*

De Spaanse arbeidsmigratie kwam na de Italiaanse op gang en bereikte een hoogtepunt in het midden van de jaren zestig. Ze is in vergelijking met de Italiaanse migratie relatief beperkt gebleven. De bevolking van Spaanse afkomst is de zevende belangrijkste nationaliteitsgroep in ons land.

Er vallen opmerkelijke verschillen te noteren met de Italiaanse migratie. Vooreerst is er het bijzonder hoog aantal alleenstaanden. Zowel bij de mannen als bij de vrouwen liggen de proporties 50 tot 100% boven het Belgische gemiddelde en evenaren daarmee ongeveer de Franse cijfers. Jongeren van Spaanse afkomst gaan snel zelfstandig wonen zonder daarom zelf een nieuw huishouden te vormen. De proporties twintigjarigen die nog bij de ouders inwonen blijven onder het gemiddelde. Het aandeel gehuwd samenwonenden bij de jongste leeftijdsgroepen is daarentegen zeer laag. Opvallend is dat cohabitatie wel hoog scoort, in het bijzonder het samenwonen met kinderen.

De snelle transitie naar nieuwe huishoudensposities bij jongeren van Spaanse afkomst belet geenszins dat er bij de oudste leeftijdsgroepen nog een sterke aanwezigheid blijft van huishoudens met meerdere generaties. Bij de bevolking van Spaanse afkomst hebben de inwonende personen die niet tot het kerngezin behoren de hoogste proporties. Ook het aantal oudere paren met nog inwonende kinderen en oudere alleenstaande ouders wijst in dezelfde richting.

Het correlaat daarvan zijn de lage proporties gehuwden zonder kinderen op oudere leeftijd en de zeer lage waarden voor collectieve huishoudens.

6.4.3 **De nieuwere arbeidsmigratie met islam-achtergrond**

De Turkse en Marokkaanse migratie is pas twintig jaar na de Italiaanse op gang gekomen. De Marokkaanse heeft twee pieken gekend: (1) midden in de jaren zestig en, (2) midden de jaren zeventig met een belangrijke volgmigratie via huwelijk en familiehereniging tot op vandaag. De Turkse migratie die eveneens vanaf het midden van de jaren zestig op gang kwam, kende haar belangrijkste piek in het midden van de jaren zeventig. Ook hier zorgt volgmigratie tot op vandaag voor een instroom van ongeveer duizend personen per jaar. De Marokkanen en Turken vormen in aantal respectievelijk de tweede en de vierde migratiegemeenschap in België.

6.4.3.1 *De Marokkanen*

Specifiek voor de Marokkaanse gemeenschap is de oververtegenwoordiging van de gehuwden over de gehele levensloop. Het huwelijk is duidelijk nog de dominante huishoudensvorm. Bij twintigers liggen de proporties gehuwden met en zonder kinderen nog zeer hoog en zijn de percentages vergelijkbaar met de Belgische percentages van begin jaren tachtig.

Een tweede opmerkelijk gegeven zijn de zeer hoge proporties ouderen die niet tot de gezinskern behoren (NFR). Meer nog dan bij de arbeidsmigranten uit Zuid-Europa blijft het huishouden met meerdere generaties aanwezig. Oudere Marokkanen leven vooral bij hun kinderen. Dit uit zich eveneens in de hoge proporties gehuwden met inwonende kinderen binnen de oudste leeftijdsgroepen.

HUISHOUDENSPOSITIES NAAR NATIONALITEIT EN NATIONALITEIT VAN OORSPRONG

leeftijd	CMAR	CUNM	C1PA	SING	MAR0	MAR+	UNM0	UNM+	H1PA	NFR	OTHER	COLL
0-4	0,9	1,4	1,5									
5-9	0,9	1,3	1,3									
10-14	1,0	1,0	1,2									
15-19	1,0	1,1	1,2									
20-24	0,9	1,3	1,1	1,5			0,7					
25-29	1,1		1,1	1,5	0,6	0,6	0,8	1,1		1,2		
30-34	1,2		1,2	1,5	0,8	0,7	1,0	1,2		1,6	1,7	
35-39	1,1		1,2	1,4	0,7	0,8	1,1	1,3	1,1		1,6	
40-44	0,9		0,8	1,2	0,6	1,0	0,9	1,4	1,2			
45-49				1,1	0,8	1,1	0,8	1,0	1,1			
50-54				1,2	0,8	1,1	0,9		1,2			
55-59				1,3	0,8	1,2						
60-64				1,0	0,8	1,4						
65-69				1,1	0,8	1,5				4,1		
70-74				0,9	0,9	1,5				5,2		
75-79				0,9	0,9	1,5						
80-84					0,9							
85-89												
90-94												
95+												

Tabel 68a: Verhouding van de percentageverdeling naar LIPRO-huishoudensposities en leeftijd van mannen van Spaanse oorsprong t.o.v. de percentageverdeling van de totale mannelijke bevolking

leeftijd	CMAR	CUNM	C1PA	SING	MAR0	MAR+	UNM0	UNM+	H1PA	NFR	OTHER	COLL
0-4	0,9	1,3	1,4									
5-9	0,9	1,3	1,4									
10-14	0,9	1,2	1,2									
15-19	0,9	1,1	1,3									
20-24	1,0		1,1	2,1	0,6	0,5	0,6			1,0		
25-29	1,1		1,1	2,2	0,7	0,5	1,0	0,8	1,0			
30-34	1,4		1,5	1,7	1,0	0,8	1,0	1,0	1,1			
35-39	1,0		1,2	1,5	0,8	0,9	0,9	1,2	1,3			
40-44			1,2	1,3	0,6	0,9	0,9	1,2	1,2			
45-49				1,2	0,7	1,0		1,1	1,1			
50-54				1,0	0,8	1,1			1,2			
55-59				1,0	0,8	1,3			1,2			
60-64				1,0	0,8	1,5			1,6	5,0		
65-69				1,0	0,8	1,5			1,4	5,2		
70-74				1,0	0,8	1,4			1,5	4,4		
75-79				0,9	0,8				1,6	4,4		
80-84				0,9	1,0					4,5		
85-89												
90-94												
95+												

Tabel 68b: Verhouding van de percentageverdeling naar LIPRO-huishoudensposities en leeftijd van vrouwen van Spaanse oorsprong t.o.v. de percentageverdeling van de totale vrouwelijke bevolking

HUISHOUDENSPOSITIES NAAR NATIONALITEIT EN NATIONALITEIT VAN OORSPRONG

leeftijd	CMAR	CUNM	CIPA	SING	MAR0	MAR+	UNM0	UNM+	H1PA	NFR	OTHER	COLL
0-4	1,2	0,2	1,0							0,3		
5-9	1,1	0,2	0,9							0,5		
10-14	1,1	0,2	0,8							0,5		
15-19	1,1	0,1	0,8	1,0						0,6	0,7	
20-24	1,0		0,7	1,6	2,4	1,8	0,2			1,4	1,7	1,1
25-29	0,9		0,8	1,4	1,3	1,3	0,2	0,2	2,0	1,9	1,9	1,2
30-34	0,7		0,7	1,5	1,3	1,0	0,3	0,3	1,5	1,5	2,3	1,1
35-39	0,6		0,4	1,4	1,1	1,1	0,3	0,4	1,2	1,5	1,6	0,9
40-44	0,3			1,1	0,8	1,2		0,4	0,9	1,3	1,0	
45-49				0,9	0,4	1,3		0,4	0,9			
50-54				0,8	0,2	1,7			1,2			
55-59				0,7	0,2	2,4			1,3			
60-64				0,8	0,2	3,3			1,6	2,7		
65-69				0,7	0,3	4,0			2,0	5,2		
70-74				0,7	0,4	4,3				8,8		
75-79					0,6	3,8				10,2		
80-84												
85-89												
90-94												
95+												

Tabel 69a: Verhouding van de percentageverdeling naar LIPRO-huishoudensposities en leeftijd van mannen van Marokkaanse oorsprong t.o.v. de percentageverdeling van de totale mannelijke bevolking

leeftijd	CMAR	CUNM	CIPA	SING	MAR0	MAR+	UNM0	UNM+	H1PA	NFR	OTHER	COLL
0-4	1,2	0,2	1,0							0,3		
5-9	1,1	0,2	0,9							0,6		
10-14	1,1	0,2	0,8							0,5		
15-19	1,1	0,1	0,7	1,3	8,7	7,2				0,9		
20-24	0,8		0,6	1,0	2,4	4,0	0,1	0,2	1,0	1,5	0,8	
25-29	0,9		0,7	0,9	0,9	1,7	0,1	0,2	1,3	1,8	1,0	
30-34	1,1		0,7	1,1	0,9	1,1	0,2	0,2	1,3	1,8	1,4	
35-39	0,7		0,6	1,0	1,0	1,1		0,3	1,2	1,7	1,2	
40-44				0,7	0,7	1,2		0,2	1,2	1,5		
45-49				0,6	0,3	1,3			1,3	2,0	1,3	
50-54				0,6	0,2	1,7			1,7	5,2		
55-59				0,7	0,3	2,3			2,4	8,5	1,8	
60-64				0,7	0,3	2,7			2,4	12,3	2,4	
65-69				0,7	0,4	2,3			2,3	18,2	1,9	
70-74				0,6	0,4	1,6			1,4	22,0		
75-79				0,5						20,1		
80-84										15,4		
85-89												
90-94												
95+												

Tabel 69b: Verhouding van de percentageverdeling naar LIPRO-huishoudensposities en leeftijd van vrouwen van Marokkaanse oorsprong t.o.v. de percentageverdeling van de totale vrouwelijke bevolking

Cohabitatie kent reeds een zekere verspreiding maar ligt slechts op een vijfde van het Belgische gemiddelde.

Bij mannen valt een belangrijke oververtegenwoordiging op van alleenstaanden bij twintigers en dertigers. Bij vrouwen liggen de percentages alleenstaanden voor die leeftijdsgroep precies op het Belgisch gemiddelde. Boven de veertig jaar is het aantal alleenstaande vrouwen van Marokkaanse afkomst dan weer beduidend lager.

De Marokkaanse gemeenschap maakt ook aanzienlijk minder gebruik van rust- en verzorgingstehuizen: de proportie personen van Marokkaanse afkomst op hoge leeftijd in collectieve huishoudens bedraagt nog geen tiende van het Belgisch gemiddelde.

6.4.3.2 De Turken

Net zoals in 1991 wijkt de distributie van huishoudensposities van de Turkse populatie sterk af van die van de totale bevolking. De afwijking is wel niet zo groot meer.

Het huwelijk blijft de norm; cohabitatie is nog steeds zo goed als onbestaande. De sterke dominantie van het huwelijk is in de Turkse gemeenschap nog sterker aanwezig dan in de Marokkaanse. Bovendien wordt het huwelijk ook veel sneller gevolgd door het krijgen van kinderen. De proportie gehuwde koppels met kinderen bij twintigers is aanzienlijk hoger dan gemiddeld. De snelle overgang naar kinderen maakt ook dat de proportie gehuwden zonder kinderen 40 à 70 percent onder het gemiddelde ligt. Toch merken we in vergelijking met 1991 een verhoging van de huwelijksleeftijd en een uitstel van het moederschap binnen het huwelijk op.

De hoge proporties gehuwden gaan ten koste van andere huishoudensposities. Vanaf de leeftijd van twintig jaar ligt het aantal kinderen dat nog bij de ouders inwoont onder het Belgische gemiddelde. Ook de alleenstaanden zijn in alle leeftijdsgroepen sterk ondervertegenwoordigd. Dit patroon is duidelijk verschillend van de Marokkaanse gemeenschap. Hierbij dienen we echter op te merken dat alleenstaande jonge vrouwen in de Turkse gemeenschap tien jaar geleden zo goed als niet voorkwamen; nu liggen de proporties op de helft van het Belgisch gemiddelde. Ook moeten we rekening houden met een toename van het percentage alleenstaande vrouwen binnen de totale bevolking tijdens de afgelopen tien jaar. Het percentage alleenstaande jonge Turkse vrouwen tussen 20 en 35 jaar is in feite vergelijkbaar met het percentage alleenstaanden in Vlaanderen tijdens de volkstelling van 1991. Dit is een opmerkelijke evolutie.

De hogere ratio's bij de monoparentale huishoudens zijn wellicht enkel een administratieve realiteit. Er zijn weinig redenen om aan te nemen dat het percentage alleenstaande ouders in de Turkse gemeenschap hoger ligt dan het nationaal gemiddelde. Wellicht is dit een artefact als gevolg van vertragingen bij de officiële inschrijving in het bevolkingsregister van huwelijken met Turken uit Turkije.

Tenslotte zijn er ook zeer hoge proporties huishoudens van meer dan één generatie (NFR). Ook in de Turkse gemeenschap ligt het aandeel personen binnen de oudste leeftijdsgroepen in collectieve huishoudens bijzonder laag.

HUISHOUDENSPOSITIES NAAR NATIONALITEIT EN NATIONALITEIT VAN OORSPRONG

leeftijd	CMAR	CUNM	C1PA	SING	MAR0	MAR+	UNM0	UNM+	H1PA	NFR	OTHER	COLL
0-4	1,2	0,1	0,8							0,9		
5-9	1,1	0,1	0,8							2,3		
10-14	1,1		0,7							1,8		
15-19	1,1		0,7	1,0						1,3		
20-24	1,0		0,6	0,8	4,3	7,9	0,1			1,9	0,6	
25-29	0,8		0,6	0,7	1,0	2,9	0,1	0,2		2,0	0,8	
30-34	0,8		0,7	0,7	0,6	1,6	0,1	0,2	1,9	1,6	0,6	
35-39	0,5		0,4	0,7	0,5	1,4		0,2	1,5	1,6		
40-44				0,6	0,4	1,4		0,2	1,3			
45-49				0,6	0,3	1,4			1,1			
50-54				0,5	0,3	1,7			0,8			
55-59				0,4	0,4	2,2						
60-64				0,5	0,5	2,6				9,4		
65-69				0,4	0,6	2,8				13,0		
70-74					0,6	2,7				14,6		
75-79					0,7							
80-84												
85-89												
90-94												
95+												

Tabel 70a: Verhouding van de percentageverdeling naar LIPRO-huishoudensposities en leeftijd van mannen van Turkse oorsprong t.o.v. de percentageverdeling van de totale mannelijke bevolking

leeftijd	CMAR	CUNM	C1PA	SING	MAR0	MAR+	UNM0	UNM+	H1PA	NFR	OTHER	COLL
0-4	1,2	0,1	0,8							1,0		
5-9	1,1	0,1	0,8							2,3		
10-14	1,1		0,8							1,8		
15-19	1,1		0,6	1,0	6,6	6,8				3,3		
20-24	0,7		0,5	0,6	1,9	4,7			1,1	5,7	0,6	
25-29	0,7		0,5	0,4	0,5	2,1			1,3	5,0	0,6	
30-34	0,8		0,6	0,4	0,5	1,4			1,2	3,9		
35-39				0,4	0,3	1,3			1,0	3,2		
40-44				0,3	0,3	1,3			0,9			
45-49				0,4	0,4	1,4			0,8	4,1		
50-54				0,4	0,4	1,7			1,2	7,5		
55-59				0,4	0,4	2,1			2,0	11,3		
60-64				0,5	0,5	2,3			2,2	16,0		
65-69				0,5	0,6	2,5			1,6	18,3		
70-74				0,4	0,6	1,9				21,0		
75-79										18,9		
80-84												
85-89												
90-94												
95+												

Tabel 70b: Verhouding van de percentageverdeling naar LIPRO-huishoudensposities en leeftijd van vrouwen van Turkse oorsprong t.o.v. de percentageverdeling van de totale vrouwelijke bevolking

6.4.4 De recentste arbeidsmigratie

6.4.4.1 *De Polen*

Op basis van de migratiedatum valt de Poolse gemeenschap uiteen in drie verschillende groepen. Een eerste groep migreerde voor en onmiddellijk na de Tweede Wereldoorlog. Ze maakte deel uit van de migratie van arbeiders die vooral in de mijnen werden tewerkgesteld. Sinds de val van de muur in 1989 kwam een nieuwe arbeidsmigratie op gang. Voor een belangrijk deel is deze recente migratie niet opgenomen in het bevolkingsregister omdat gebruik gemaakt werd van o.a. toeristenvisa. Het resultaat is een gedeeltelijke inschrijving van onvolledige huishoudens. In de komende jaren zal deze situatie door de toetreding van Polen tot de Europese Unie worden geregulariseerd. Tenslotte is er een derde groep met reeds een lange verblijfsgeschiedenis in ons land en een permanente – zij het zeer bescheiden – immigratie en emigratie.

Het resultaat is een patroon van huishoudensposities dat niet onmiddellijk te verklaren is. Vooral de bijzonder hoge waarden van (dertig- tot vijftigjarige) “kinderen” in een monoparentaal huishouden zijn in dit opzicht eigenaardig te noemen. Verder onderzoek is nodig om uit te maken wat hier precies aan de hand is.

6.4.4.2 *De Portugezen*

Hoewel deze groep in omvang relatief beperkt is (er zijn minder dan dertigduizend personen van Portugese afkomst), behandelen we ze hier omwille van hun specifieke eigenschappen. De Portugese gemeenschap bestaat uit twee groepen. Een eerste groep verblijft reeds lang in ons land en is een uitloper van de oudere arbeidsmigratie uit Zuid-Europa. Een tweede groep is in België aangekomen na de toetreding van Portugal tot de Europese Unie in 1986 en de openstelling van de arbeidsmarkt. In 1986 behoorde de levensstandaard in Portugal tot de laagste van Europa. Na de toetreding was een tijdelijke arbeidsbeperking van kracht. De overgangsregeling duurde 6 jaar. Sindsdien is er een relatief beperkte instroom van Portugezen. Daardoor is aantal Portugezen wel in aantal verdubbeld. De instroom heeft voornamelijk te maken met arbeidsmigratie voor de bouwsector. De aantrekkingskracht van ons land is wellicht deels te verklaren door de reeds aanwezige netwerken van migranten uit Portugal (volgmigratie).

Het is opvallend dat er niet alleen een groot aantal alleenstaanden bij mannen is, maar ook een oververtegenwoordiging van de alleenstaanden bij vrouwen. Ook jonge gehuwde vrouwen en mannen zonder kinderen, en jonge gehuwde koppels met kinderen zijn oververtegenwoordigd. Het percentage kinderen bij gehuwde koppel ligt echter lager dan het nationaal gemiddelde.

HUISHOUDENSPOSITIES NAAR NATIONALITEIT EN NATIONALITEIT VAN OORSPRONG

leeftijd	CMAR	CUNM	CIPA	SING	MAR0	MAR+	UNM0	UNM+	H1PA	NFR	OTHER	COLL
0-4	0,9	0,9	1,7									
5-9	0,9	1,1	1,7									
10-14	0,9		1,5									
15-19	0,9		1,5									
20-24	1,0		1,6	1,1								
25-29	1,3		2,0	1,1	0,8	0,9						
30-34	1,5		2,2	1,1	0,8	0,9						
35-39	1,5		2,3	1,2		0,8		1,0				
40-44			2,3	1,4	1,1	0,8						
45-49			2,0	1,6	0,9	0,8						
50-54			2,3	1,1	1,0	0,9						
55-59				1,2	0,9	1,0						
60-64				1,2	1,0	0,9						
65-69				1,3	0,9	0,9						
70-74				1,1	1,0	1,1						
75-79				1,0	1,0	1,3						
80-84				1,0	1,0							
85-89					1,1							
90-94												
95+												

Tabel 71a: Verhouding van de percentageverdeling naar LIPRO-huishoudensposities en leeftijd van mannen van Poolse oorsprong t.o.v. de percentageverdeling van de totale mannelijke bevolking

leeftijd	CMAR	CUNM	CIPA	SING	MAR0	MAR+	UNM0	UNM+	H1PA	NFR	OTHER	COLL
0-4	1,0	0,8	1,4									
5-9	0,9	1,1	1,7									
10-14	0,9		1,4									
15-19	0,9		1,5									
20-24	0,8		1,3	1,6	1,6	1,3				2,1		
25-29	0,7		1,1	0,9	1,4	1,3	0,4	0,7	1,0	2,0		
30-34	0,8			1,0	1,5	1,0		0,7	1,0			
35-39				1,2	1,5	0,9		0,8	1,2			
40-44				1,2	1,4	0,9		1,0	1,1			
45-49				1,0	1,3	0,9			1,2			
50-54				1,2	1,0	0,8			1,4			
55-59				1,2	0,9	1,0			1,3			
60-64				1,2	0,9	0,9			1,4			
65-69				1,3	0,9	0,7			1,1			
70-74				1,3	0,8	0,7			1,1			
75-79				1,2	0,8				1,0	1,3		0,9
80-84				1,1	0,7							0,9
85-89				1,1								1,0
90-94				1,2								0,9
95+												

Tabel 71b: Verhouding van de percentageverdeling naar LIPRO-huishoudensposities en leeftijd van vrouwen van Poolse oorsprong t.o.v. de percentageverdeling van de totale vrouwelijke bevolking

HUISHOUDENSPOSITIES NAAR NATIONALITEIT EN NATIONALITEIT VAN OORSPRONG

leeftijd	CMAR	CUNM	C1PA	SING	MAR0	MAR+	UNM0	UNM+	H1PA	NFR	OTHER	COLL
0-4	1,0	1,0	1,3									
5-9	0,9	1,0	1,3									
10-14	1,0	0,9	1,2									
15-19	0,9	1,3	1,1									
20-24	0,7		1,0	1,8	2,1	3,2	1,0			2,2		
25-29	0,6		0,7	1,3	0,9	1,4	0,6	0,9		2,7	1,9	
30-34	0,4			1,2	0,8	1,1	0,5	1,1		2,5		
35-39				1,1	0,9	1,0	0,8	1,1				
40-44				1,2	0,9	1,0		1,1				
45-49				1,3	0,9	1,0		1,3				
50-54				1,4	0,7	1,1						
55-59				1,4	0,7	1,1						
60-64				0,9	0,8	1,3						
65-69					0,8							
70-74					0,8							
75-79												
80-84												
85-89												
90-94												
95+												

Tabel 72a: Verhouding van de percentageverdeling naar LIPRO-huishoudensposities en leeftijd van mannen van Portugese oorsprong t.o.v. de percentageverdeling van de totale mannelijke bevolking

leeftijd	CMAR	CUNM	C1PA	SING	MAR0	MAR+	UNM0	UNM+	H1PA	NFR	OTHER	COLL
0-4	1,0	1,1	1,3									
5-9	0,9	1,1	1,2									
10-14	1,0	1,1	1,2									
15-19	0,9		1,1									
20-24	0,7		1,0	1,7	1,5	2,2	0,8			1,8		
25-29	0,6			1,4	0,8	1,2	0,6	0,9	1,3	1,9		
30-34				1,2	0,9	1,0	0,7	0,9	1,0			
35-39				1,3	0,9	0,9		1,0	1,3			
40-44				1,5	0,9	0,9		1,1	1,2			
45-49				1,5	0,8	0,9			1,3			
50-54				1,4	0,7	1,0			1,5			
55-59				1,4	0,7	1,0						
60-64				1,2	0,7	1,1						
65-69				0,9	0,8							
70-74				0,9	0,9							
75-79												
80-84												
85-89												
90-94												
95+												

Tabel 72b: Verhouding van de percentageverdeling naar LIPRO-huishoudensposities en leeftijd van vrouwen van Portugese oorsprong t.o.v. de percentageverdeling van de totale vrouwelijke bevolking

Verder valt een belangrijke oververtegenwoordiging te noteren bij de alleenstaande ouders (zowel mannen als vrouwen), bij personen die niet tot het kerngezin behoren en bij de atypische huishoudens. De hoge ratio's voor deze posities zijn wellicht voor een deel het gevolg van het recente karakter van de nieuwe Portugese instroom. Het "volgeffect" geeft aanleiding tot het inwonen bij verwanten die niet noodzakelijk tot het kerngezin behoren. Het samenwonen in atypische huishoudens komt vaak voor bij recente arbeidsmigranten; ze huren samen een verblijf of gaan inwonen bij reeds in het land verblijvende kennissen of familie. Het groot aantal alleenstaande ouders vergt nader onderzoek, maar het is niet uit te sluiten dat dit ondermeer te maken heeft met registratieproblemen (niet alle leden van het huishouden worden gelijktijdig ingeschreven).

6.4.5 De Congolese gemeenschap

Bij de Congolese gemeenschap is er een heel sterke ondervertegenwoordiging van gehuwden met en zonder kinderen. De enige uitzondering vormen de gehuwde mannen met kinderen boven de 50 jaar. Alleenstaanden en alleenstaande ouders zijn daarentegen sterk oververtegenwoordigd. Het hoge aantal monoparentale huishoudens komt ook zeer expliciet naar voren bij de kinderen van alleenstaande ouders (C1PA). Tenslotte vallen de relatief hoge cijfers op van inwonende familieleden die niet tot het kerngezin behoren en atypische huishoudens (NFR en OTHER). Het geheel resulteert in een huishoudenssamenstelling die zeer sterk afwijkt van het Belgisch gemiddelde. Ze vormt vrijwel het tegenbeeld van het patroon van de Turkse gemeenschap.

leeftijd	CMAR	CUNM	C1PA	SING	MAR0	MAR+	UNM0	UNM+	H1PA	NFR	OTHER	COLL
0-4	0,7	0,7	3,2								7,4	
5-9	0,7	0,7	2,5									
10-14	0,8	0,6	2,0									
15-19	0,7		2,0									
20-24	0,5		1,8	2,3						2,7	4,4	
25-29	0,6		1,5	1,9		0,4	0,4	0,8		3,1	4,7	
30-34				2,1	0,5	0,6	0,5	0,9	5,1	2,9	3,3	
35-39				2,1	0,7	0,7		1,0	3,5			
40-44				1,8		0,9		1,1	2,1			
45-49				1,5		1,0			2,0			
50-54				1,2		1,2						
55-59				1,6	0,4	1,5						
60-64						2,2						
65-69												
70-74												
75-79												
80-84												
85-89												
90-94												
95+												

Tabel 73a: Verhouding van de percentageverdeling naar LIPRO-huishoudensposities en leeftijd van mannen van Congolese oorsprong t.o.v. de percentageverdeling van de totale mannelijke bevolking

leeftijd	CMAR	CUNM	C1PA	SING	MAR0	MAR+	UNM0	UNM+	H1PA	NFR	OTHER	COLL
0-4	0,7	0,6	3,3									7,4
5-9	0,7	0,7	2,4									
10-14	0,7	0,7	2,1							2,0		
15-19	0,7		2,0	3,5						2,3		
20-24	0,6		1,7	2,3		0,6			3,7	2,4	5,9	
25-29	0,6		1,6	1,7	0,4	0,6	0,3	0,7	2,7	3,3	5,6	
30-34				1,5	0,5	0,7		0,7	2,7		4,1	
35-39				1,5		0,7		0,7	2,5			
40-44				1,7		0,7			2,3			
45-49				1,3	0,3	0,8			2,7			
50-54				1,2	0,3	0,9			3,0			
55-59				1,5	0,4	0,9			3,8			
60-64				1,6								
65-69												
70-74												
75-79												
80-84												
85-89												
90-94												
95+												

Tabel 73b: Verhouding van de percentageverdeling naar LIPRO-huishoudensposities en leeftijd van vrouwen van Congolese oorsprong t.o.v. de percentageverdeling van de totale vrouwelijke bevolking

Hoofdstuk 7: De huishoudens en hun sociaal-economische kenmerken

7.1 De levensomstandigheden van de Belgische huishoudens in 2001: een overzicht

De vragenlijst van de Algemene socio-economische enquête 2001 bestaat uit een hele reeks vragen op basis waarvan verschillende huishoudentypen kunnen worden onderscheiden naar aard en aantal inkomens, het type en de kwaliteit van de huisvesting, evenals de bewoningstitel van die huisvesting. Daarna worden ze in verband gebracht met andere factoren met betrekking tot enerzijds het huishouden zelf (de omvang en verblijfplaats) en anderzijds de referentiepersoon (geslacht, leeftijd, onderwijsniveau, beroepsstatuut). Die verschillende factoren staan uiteraard niet volledig los van elkaar, waardoor kennis over één van hen automatisch informatie over de andere met zich meebrengt, afhankelijk van de intensiteit van hun onderlinge relatie. Wanneer we bijvoorbeeld weten dat de referentiepersoon van het huishouden een vrouw van meer dan 65 jaar is, doet ons dat meteen vermoeden dat ze hoogstwaarschijnlijk alleen of met haar echtgenoot, maar zonder thuiswonende kinderen leeft, dat zij eerder over een vervangingsinkomen dan over een loon beschikt, enz.

De informatie die door de precieze kennis van één variabele over de andere verwante variabelen wordt verstrekt, kan gemakkelijk worden weergegeven in termen van *a priori*- en *a posteriori*kansen. Zo bedraagt de *a priori*kans dat een willekeurige referentiepersoon een vrouw is 0,284 aangezien de bevolking van referentiepersonen voor 71,6% uit mannen en 28,4% uit vrouwen bestaat. Als we weten dat de persoon in kwestie in een éénoudergezin leeft, bedraagt de *a posteriori*kans dat het om een vrouw gaat 0,836. Dat is een vermenigvuldiging van bijna drie keer die kans. Bovendien weten we dat als de persoon tussen de 20 en 34 jaar is, de kans dat het om een vrouw gaat 0,94 bedraagt. Een dergelijke kans wordt eveneens 'voorwaardelijk' genoemd voor zover ze van een of meerdere voorwaarden afhangt die de referentiebevolking beperkt waarvoor de kans wordt berekend. De begrippen van *a priori*- en *a posteriori*kansen hebben altijd betrekking op een specifiek onderzoeksdomein. Wanneer we het bovenstaande voorbeeld nog even gebruiken, kunnen we enkel spreken over een *a priori*kans van 0,284 dat het om een vrouw gaat, omdat we ons domein tot de bevolking van de referentiepersonen hebben beperkt. Als we als domein de bevolking van België in 2001 hadden genomen, zou de kans 0,51 zijn geweest.

In dit hoofdstuk gaan we dieper in op een reeks kansen dat een huishouden over een goede of minder goede huisvesting en over één of meer inkomens beschikt in functie van het type, de leeftijd, het geslacht en het kwalificatieniveau van de referentiepersoon, evenals de provincie van verblijf. We presenteren de gegevens in één enkele tabel die uniek is voor elk huishoudentype en uit drie delen bestaat: het eerste deel van de tabel (links) is gewijd aan de kenmerken van de referentiepersoon, het tweede deel (midden) gaat over het huishouden zelf (type, provincie en inkomensstructuur) en het derde deel van de tabel (rechts) bevat de kenmerken van de huisvesting (type, comfortniveau, bewoningstitel).

Wat het huishouden betreft, verwijst het HUISHOUDENTYPE (*SING*, *MAR0*, enz.) naar de indeling van de huishoudens volgens LIPRO-categorieën, zoals beschreven in hoofdstuk 4 van deze monografie. De variabele LEEFTIJD vormt een groep van 6 leeftijdsklassen met duidelijke grenzen.

De variabele DIPLOMA verwijst naar het hoogst behaalde diploma van de referentiepersoon. De categorieën "Lag.sec.tech" en "Hog.sec.tech" hebben respectievelijk betrekking op een diploma van het lager secundair en hoger secundair niveau van het technische OF beroepstype. De variabele "COMFORT" van de huisvesting wordt verkregen door samenvoeging van verschillende vragen van de enquête volgens de volgende categorieën²:

1. Ontoereikend: een woning die meer dan drie herstellingen nodig heeft, niet over een wc in huis beschikt of niet over een badkamer met bad of douche beschikt;
2. Basiskwaliteit: huisvesting die minder dan 4 herstellingen nodig heeft en over een wc in huis, evenals over een badkamer met bad of douche beschikt;
3. Goed: huisvesting van middelmatige kwaliteit met centrale verwarming, afzonderlijke keuken van minstens 4 m² of geïntegreerde keuken, een oppervlakte van minstens 35 m² of, ingeval met de oppervlakte geen rekening wordt gehouden, een extra kamer (slaapkamer, bureau of speelkamer);
4. Goed en ruim: van goede kwaliteit en met een oppervlakte van meer dan 85 m² of met 2 extra kamers;
5. Zeer goed en ruim: dezelfde kenmerken als hierboven, maar met een minimale oppervlakte van 105 m² of 3 extra kamers en dubbele beglazing;

Er werd geen rekening gehouden met de onbekenden.

De variabele INKOMEN is het resultaat van de samenvoeging van een meer gedetailleerde variabele die verderop wordt behandeld. De gebruikte codes hebben de volgende betekenis:

0. Type inkomen niet ingevuld (geen antwoord) of geen enkel beroeps- of vervangingsinkomen (het is spijtig genoeg onmogelijk om de huishoudens zonder beroeps- of vervangingsinkomen te onderscheiden van de huishoudens waarvan het inkomenstype niet is ingevuld);
1. 1 vervangingsinkomen (pensioen, uitkering, enz.);
2. 1 inkomen uit voltijdse of deeltijdse arbeid;
3. 2 inkomens waarvan minstens 1 vervangingsinkomen;
4. 2 inkomens uit voltijdse of deeltijdse arbeid;
5. meer dan 2 inkomens.

7.1.1 De huishoudens in het algemeen

Dit gezegd zijnde, is het mogelijk om tabellen 74 tot 81 te analyseren. De kolommen "ALLE" en respectievelijk "SING", "MAR0", "MAR+", "UNM0", "UNM+", "H1PA" en "OTHER" verwijzen naar de verhoudingen of kansen berekend op het totale aantal huishoudens voor de kolom "ALLE" en naar de verhoudingen of kansen voor het huishoudenstype in kwestie. De kolom "ALLE" kan in termen van *a priori*kans worden geïnterpreteerd als de kans dat een willekeurig huishouden een of ander kenmerk heeft bij gebrek aan informatie over dat onderwerp. Ze is bijgevolg identiek in alle tabellen. We vinden er ook bepaalde andere informatie terug die al aan bod kwam in de vorige hoofdstukken over de verdeling van de huishoudens volgens de LIPRO-indeling, hun locatie per provincie, leeftijdsgroep, geslacht en burgerlijke staat van de referentiepersoon. We vonden het nuttig om die informatie hier te herhalen, enerzijds om een zo volledig mogelijk overzicht van de verschillende situaties te presenteren en anderzijds omdat we op basis van die informatie bepaalde sociaal-economische of huisvestingssituaties kunnen uitleggen. De nieuwe informatie in die tabellen heeft betrekking op het hoogst behaalde diploma van de referentiepersoon, evenals op de gegevens betreffende het aantal en de aard van de inkomens van het huishouden en betreffende de huisvesting.

² Het betreft de variabele "comfort" zoals uitgewerkt in de monografie "Woning en woonomgeving in België".

Alle kansen worden berekend door in de noemer geen rekening te houden met de non-respons, behalve voor de variabele "inkomen".

Bij het bekijken van de cijfers in de kolom "ALLE" stellen we vast dat 9,1% van de huishoudens de vraag over het inkomen niet heeft ingevuld of verklaart geen beroeps- of vervangingsinkomen te ontvangen, terwijl 8,4% verklaart meer dan 2 inkomens te hebben. Ongeveer 21% van hen leeft enkel van een vervangingsinkomen: het gaat daarbij hoofdzakelijk om gepensioneerden (71%) en werkzoekenden (15%). In bijna 70% van de gevallen gaat het om huishoudens van één persoon en in 18% om echtparen zonder kinderen.³ Ze zijn evenredig verdeeld over ééngezinswoningen in open, halfopen en gesloten bebouwing (rijhuizen) of appartementen. Het merendeel van de huishoudens waarvoor we over informatie beschikken⁴ is eigenaar van de woning (68%), wat een lichte vooruitgang is ten opzichte van de situatie in 1991 toen dat voor 65% van de huishoudens het geval was. De overige huishoudens zijn verdeeld tussen huurders in de privé-sector (eigenaar van de woning is een particulier of een privé-vennootschap) (23%) en huurders van sociale woningen (eigenaar van de woning is een maatschappij voor sociale woningen of een andere openbare instelling) (9%). Het comfort van de woning laat te wensen over (ontoereikend of basis) voor 39% van de huishoudens, terwijl het voor 47% als goed en voor 15% als zeer goed kan worden beschouwd. We komen hier verder nog op terug wanneer we het over inkomen en huisvesting hebben. Voorlopig trachten we de verschillende huishoudentypen te typeren door ze voor al die kenmerken te vergelijken met een "middelmatic" of "modaal" huishouden, zoals dat in de kolom "ALLE" van elke tabel wordt beschreven.

7.1.2 De alleenstaanden

Veronderstel dat we een willekeurig huishouden selecteren en vaststellen dat het om een éénpersoonshuishouden gaat. De kans dat het om een huishouden SING gaat die vóór de selectie 0,317 bedroeg, is nu een zekerheid geworden en neemt bijgevolg de waarde 1 aan. Alle andere mogelijkheden krijgen de waarde 0. Dat hebben we in de kolom "SING" weergegeven voor de variabele "TYPE" in het deel "HUISHOUDEN" van tabel 74. We zien ook dat de kans dat de referentiepersoon een vrouw is van 0,284 tot 0,548 toeneemt, m.a.w. dat 54,8% van de éénpersoonshuishoudens uit een alleenstaande vrouw bestaat. De leeftijdsstructuur van singles is eveneens anders dan die van huishoudens in het algemeen. Logischerwijze concentreren ze zich in de jongere leeftijdsklassen, voordat er van samenwonen of trouwen sprake is, en in de oudere leeftijdsklassen, na een scheiding, echtscheiding of overlijden van een partner op volwassen leeftijd. We zien immers dat de alleenstaanden in hoofdzaak weduwnaars/weduwen (33,7%), vrijgezellen (36,2%) en gescheiden mannen/vrouwen (21%) zijn. Zij onderscheiden zich niet erg van de referentiepersonen op het vlak van onderwijs, behalve dat een iets groter aandeel personen het lager onderwijs niet heeft afgemaakt. Dat kan uiteraard worden toegewezen aan een generatie-effect en waarschijnlijk ook aan een nationaliteitseffect, een variabele die we niet in onze tabel hebben opgenomen. In de categorieën SING, H1PA en OTHER tellen we namelijk het grootste aantal buitenlanders (gemiddeld 11%). Men kan begrijpen dat zij moeilijk hun schoolniveau kunnen bepalen, gezien de categorieën in ons onderwijssysteem vaak afwijken van deze in hun land van herkomst.

Het beroepsstatuut van alleenstaanden stemt grotendeels met hun leeftijdsstructuur overeen: meer gepensioneerden en werklozen, evenals studenten en werkzoekenden, en veel minder beroepsactieve

³ Deze informatie bevindt zich niet in tabel 74, noch in de kolommen "ALLE" van de volgende tabellen. Het betreft hier immers de *a posteriorikansen* voor het aantal en het type inkomen.

⁴ Voor het totale aantal huishoudens, met inbegrip van die met een onbekend statuut, bedraagt dat aantal 63%.

personen. Wanneer we echter de alleenstaanden tussen 20 en 34 jaar selecteren, zien we dat 77% van hen werk heeft en 16% werk zoekt. Onvermijdelijk hebben het beroepsstatuut en het huishoudenstype een weerslag op de inkomensstructuur. De kans dat een alleenstaande niet op de vraag over het inkomen heeft geantwoord of geen beroeps- of vervangingsinkomen verklaart te ontvangen, bedraagt bijna 0,19. 34% van hen verklaart een beroepsinkomen te genieten, 46% een vervangingsinkomen.

REFERENTIEPERSOON			HUISHOUDEN			HUISVESTING		
GESLACHT	ALLE	SING	TYPE	ALLE	SING	TYPE	ALLE	SING
V	0,284	0,548	SING	0,317	1,00	Open	0,324	0,181
M	0,716	0,452	MAR0	0,219	0,00	Halfopen	0,180	0,128
LEEFTIJD			MAR+	0,292	0,00	Rijhuis	0,245	0,225
<20	0,003	0,005	UNM0	0,039	0,00	Appartement	0,241	0,451
20-34	0,180	0,205	UNM+	0,030	0,00			
35-49	0,301	0,209	H1PA	0,089	0,00			
50-64	0,244	0,200	OTHER	0,013	0,00			
65-79	0,201	0,262						
80 en +	0,06	0,119						
BURGERLIJKE STAAT			PROVINCIE			COMFORT		
Vrijgezel	0,176	0,361	Antwerpen	0,161	0,159	Ontoereikend	0,083	0,141
Gescheiden	0,122	0,210	Waals-Brabant	0,032	0,027	Basis	0,310	0,371
Getrouwd	0,561	0,09	Brussel	0,110	0,172	Goed	0,265	0,288
Gesch. tafel/bed	0,006	0,00	Henegouwen	0,126	0,128	Goed en ruim	0,202	0,145
Weduwe	0,140	0,337	Luik	0,103	0,115	Zeer g. en ruim	0,145	0,055
DIPLOMA			Limburg	0,070	0,049			
Lager	0,238	0,304	Luxemburg	0,029	0,022			
Lag.sec.tech	0,174	0,147	Namen	0,042	0,040			
Lag.sec.alg	0,082	0,097	Oost.-Vl.	0,130	0,116			
Hog.sec.tech	0,168	0,134	Vl.-Brabant	0,096	0,081			
Hog.sec.alg	0,086	0,089	West-Vl.	0,108	0,09			
Hog.niet.uni	0,152	0,145						
Univ.	0,10	0,084						
BEROEPSSTATUUT			INKOMEN			STATUUT		
Actief	0,531	0,374	0	0,091	0,194	Eigenaar	0,681	0,495
Gepensioneerd	0,335	0,433	1 (vervang.)	0,214	0,464	Huurder privaat	0,229	0,374
Halftijdse arbeid	0,054	0,072	1 (beroep)	0,172	0,342	Huurder sociale woning	0,090	0,131
Niet langer act.	0,059	0,071	2 (1+ vervang.)	0,209	0,00			
Nooit actief	0,018	0,039	2 (beroep)	0,230	0,00			
Student	0,004	0,008	3 en meer	0,084	0,00			

Tabel 74: Voornaamste kenmerken van éénpersoonshuishoudens (SING)

Toch is het allesbehalve gemakkelijk om de situatie te typeren van alleenstaanden die verklaren geen enkel inkomen te ontvangen. Het is echter een feit dat die informatie de kans op een non-respons voor andere vragen doet vergroten. Zo heeft 44% van de alleenstaanden zonder inkomen een onbepaalde beroepssituatie, geeft 55% geen informatie over het diploma, enz. Ook hier speelt de factor nationaliteit zeker een rol als we weten dat slechts 52% van de alleenstaanden zonder inkomen de Belgische nationaliteit heeft. Het verbaast ons bijgevolg niet om hen in grotere getalen in Brussel terug te vinden, aangezien de kans dat een alleenstaande zonder inkomen in de Brusselse agglomeratie woont, 0,225 bedraagt tegenover 0,172 voor alleenstaanden in het algemeen en 0,11 voor alle referentiepersonen samen.

De éénpersoonshuishoudens leven hoofdzakelijk in een appartement of rijhuis, wat tamelijk logisch is gezien hun omvang, maar ook meer in woningen van mindere kwaliteit, wat door de

inkomensstructuur kan worden verklaard. Ze zijn eerder huurders in plaats van eigenaars en we vinden hen ook meer dan gemiddeld terug in sociale woningen (13% tegenover 9%), waar ze bovendien bijna 49% van de huurders uitmaken.

7.1.3 De gehuwden zonder kinderen

Als we de situatie van gehuwden zonder kinderen in één zin moeten samenvatten, dan kunnen we zeggen dat ze het talrijkst zijn in de categorie tussen 50 en 79 jaar, dat 61% van hen gepensioneerd is en 31% actief, dat ze meer in het Vlaamse Gewest lijken te wonen, dat ze over 2 inkomens of meer beschikken (75%) en dat ze eigenaar zijn (81%) van een halfopen of open woning met goed comfort (tabel 75).

REFERENTIEPERSOON			HUISHOUDEN			HUISVESTING		
GESLACHT	ALLE	MAR0	TYPE	ALLE	MAR0	TYPE	ALLE	MAR0
V	0,284	0,020	SING	0,317	0,00	Open	0,324	0,375
M	0,716	0,980	MAR0	0,219	1,00	Halfopen	0,180	0,281
LEEFTIJD			MAR+	0,292	0,00	Rijhuis	0,245	0,252
<20	0,003	0,001	UNM0	0,039	0,00	Appartement	0,241	0,164
20-34	0,180	0,082	UNM+	0,030	0,00			
35-49	0,301	0,094	H1PA	0,089	0,00			
50-64	0,244	0,361	OTHER	0,013	0,00			
65-79	0,201	0,399						
80 en +	0,06	0,062						
BURGERLIJKE STAAT			PROVINCIE			COMFORT		
Vrijgezel	0,176	0,00	Antwerpen	0,161	0,174	Ontoereikend	0,083	0,068
Gescheiden	0,122	0,00	Waals-Brabant	0,032	0,030	Basis	0,310	0,297
Getrouwd	0,561	1,00	Brussel	0,110	0,071	Goed	0,265	0,295
Gesch. tafel/bed	0,006	0,00	Henegouwen	0,126	0,113	Goed en ruim	0,202	0,212
Weduwe	0,140	0,00	Luik	0,103	0,094	Zeer g. en ruim	0,145	0,126
DIPLOMA			Limburg	0,070	0,078			
Lager	0,238	0,323	Luxemburg	0,029	0,020			
Lag.sec.tech	0,174	0,178	Namen	0,042	0,038			
Lag.sec.alg	0,082	0,095	Oost.-Vl.	0,130	0,146			
Hog.sec.tech	0,168	0,130	Vl.-Brabant	0,096	0,107			
Hog.sec.alg	0,086	0,079	West-Vl.	0,108	0,130			
Hog.niet.uni	0,152	0,114						
Univ.	0,10	0,080						
BEROEPSSTATUUT			INKOMEN			STATUUT		
Actief	0,531	0,319	0	0,091	0,037	Eigenaar	0,681	0,812
Gepensioneerd	0,335	0,609	1 (vervang.)	0,214	0,173	Huurder privaat	0,229	0,129
Halftijdse arbeid	0,054	0,017	1 (beroep)	0,172	0,040	Huurder sociale woning	0,090	0,05
Niet langer act.	0,059	0,053	2 (1+ vervang.)	0,209	0,550			
Nooit actief	0,018	0,002	2 (beroep)	0,230	0,185			
Student	0,004		3 en meer	0,084	0,014			

Tabel 75: Voornaamste kenmerken van huishoudens van gehuwden zonder kinderen (MAR0)

7.1.4 De gehuwden met kinderen

De gehuwde koppels met kinderen onderscheiden zich hoofdzakelijk door hun leeftijdsstructuur van de gehuwde koppels zonder kinderen. Zo bevindt meer dan 75% van hen zich in de leeftijdscategorie 35-64 jaar en maar liefst 53% in de categorie 35-49 jaar. 16% van hen is jonger dan 35 jaar en niemand is jonger dan 20 jaar. Ze zijn ook beter gekwalificeerd dan het gemiddelde met 14,4% universitair (tegenover een gemiddelde van 10%) en 17,3% personen met een diploma van het hoger niet-universitair onderwijs (tegenover een gemiddelde van 15,2%). De referentiepersoon heeft in meer dan 80% van de gevallen werk. 71,5% van deze huishoudens ontvangt twee inkomens uit arbeid of meer dan 2 inkomens. Hun open of halfopen ééngezinwoning (67,5%) heeft een goed tot uitstekend comfortniveau (72%) en ze hebben 84 kansen op 100 om er eigenaar van te zijn.

REFERENTIEPERSOON			HUISHOUDEN			HUISVESTING		
GESLACHT	ALLE	MAR+	TYPE	ALLE	MAR+	TYPE	ALLE	MAR+
V	0,284	0,02	SING	0,317	0,00	Open	0,324	0,462
M	0,716	0,98	MAR0	0,219	0,00	Halfopen	0,180	0,213
LEEFTIJD			MAR+	0,292	1,00	Rijhuis	0,245	0,240
<20	0,003	0,000	UNM0	0,039	0,00	Appartement	0,241	0,076
20-34	0,180	0,163	UNM+	0,030	0,00			
35-49	0,301	0,532	H1PA	0,089	0,00			
50-64	0,244	0,245	OTHER	0,013	0,00			
65-79	0,201	0,054						
80 en +	0,06	0,005						
BURGERLIJKE STAAT			PROVINCIE			COMFORT		
Vrijgezel	0,176	0,00	Antwerpen	0,161	0,160	Ontoereikend	0,083	0,039
Gescheiden	0,122	0,00	Waals-Brabant	0,032	0,036	Basis	0,310	0,241
Getrouwd	0,561	1,00	Brussel	0,110	0,07	Goed	0,265	0,219
Gesch. tafel/bed	0,006	0,00	Henegouwen	0,126	0,113	Goed en ruim	0,202	0,243
Weduwe	0,140	0,00	Luik	0,103	0,093	Zeer g. en ruim	0,145	0,258
DIPLOMA			Limburg	0,070	0,094			
Lager	0,238	0,139	Luxemburg	0,029	0,026			
Lag.sec.tech	0,174	0,193	Namen	0,042	0,043			
Lag.sec.alg	0,082	0,058	Oost.-Vl.	0,130	0,146			
Hog.sec.tech	0,168	0,212	Vl.-Brabant	0,096	0,107			
Hog.sec.alg	0,086	0,082	West-Vl.	0,108	0,119			
Hog.niet.uni	0,152	0,173						
Univ.	0,10	0,144						
BEROEPSSTATUUT			INKOMEN			STATUUT		
Actief	0,531	0,813	0	0,091	0,022	Eigenaar	0,681	0,843
Gepensioneerd	0,335	0,112	1 (vervang.)	0,214	0,023	Huurder privaat	0,229	0,105
Halftijdse arbeid	0,054	0,033	1 (beroep)	0,172	0,061	Huurder sociale woning	0,090	0,053
Niet langer actief	0,059	0,039	2 (1+ vervang.)	0,209	0,179			
Nooit actief	0,018	0,000	2 (beroep)	0,230	0,473			
Student	0,004	0,000	3 en meer	0,084	0,243			

Tabel 76: Voornaamste kenmerken van huishoudens van gehuwden met kinderen (MAR+)

7.1.5 De samenwonenden zonder kinderen

Terwijl de gehuwden zonder kinderen hoofdzakelijk oudere koppels zijn waarvan de kinderen het ouderlijke nest hebben verlaten, zijn de samenwonenden zonder kinderen eerder jonge mensen (50% onder hen is tussen 20 en 34 jaar). Ze hebben een onderwijsniveau dat hoger ligt dan het gemiddelde van de huishoudens. Dat kan aan een generatie-effect worden toegeschreven, aangezien die oververtegenwoordiging lijkt te verdwijnen naarmate de leeftijd toeneemt. We vinden 25% van de gescheiden mensen terug in huishoudens met een samenwonende referentiepersoon, wat het dubbele is van het gemiddelde. Het is echter niet meer dan het aantal gescheiden personen bij de alleenstaanden (21%). Het ligt daarentegen wel lager dan het aandeel gescheiden personen in éénoudergezinnen (37%).

REFERENTIEPERSOON			HUISHOUDEN			HUISVESTING		
GESLACHT	ALLE	UNM0	TYPE	ALLE	UNM0	TYPE	ALLE	UNM0
V	0,284	0,248	SING	0,317	0,00	Open	0,324	0,248
M	0,716	0,752	MAR0	0,219	0,00	Halfopen	0,180	0,166
LEEFTIJD			MAR+	0,292	0,00	Rijhuis	0,245	0,228
<20	0,003	0,004	UNM0	0,039	1,00	Appartement	0,241	0,346
20-34	0,180	0,501	UNM+	0,030	0,00			
35-49	0,301	0,234	H1PA	0,089	0,00			
50-64	0,244	0,166	OTHER	0,013	0,00			
65-79	0,201	0,084						
80 en +	0,06	0,011						
BURGERLIJKE STAAT			PROVINCIE			COMFORT		
Vrijgezel	0,176	0,621	Antwerpen	0,161	0,175	Ontoereikend	0,083	0,059
Gescheiden	0,122	0,256	Waals-Brabant	0,032	0,036	Basis	0,310	0,325
Getrouwd	0,561	0,038	Brussel	0,110	0,091	Goed	0,265	0,321
Gesch. tafel/bed	0,006	0,002	Henegouwen	0,126	0,120	Goed en ruim	0,202	0,204
Weduwe	0,140	0,083	Luik	0,103	0,092	Zeer g. en ruim	0,145	0,090
DIPLOMA			Limburg	0,070	0,066			
Lager	0,238	0,130	Luxemburg	0,029	0,020			
Lag.sec.tech	0,174	0,157	Namen	0,042	0,041			
Lag.sec.alg	0,082	0,064	Oost.-Vl.	0,130	0,150			
Hog.sec.tech	0,168	0,230	Vl.-Brabant	0,096	0,104			
Hog.sec.alg	0,086	0,097	West-Vl.	0,108	0,102			
Hog.niet.uni	0,152	0,204						
Univ.	0,10	0,117						
BEROEPSSTATUUT			INKOMEN			STATUUT		
Actief	0,531	0,755	0	0,091	0,035	Eigenaar	0,681	0,493
Gepensioneerd	0,335	0,147	1 (vervang.)	0,214	0,041	Huurder privaat	0,229	0,435
Halftijdse arbeid	0,054	0,049	1 (beroep)	0,172	0,046	Huurder sociale woning	0,090	0,073
Niet langer actief	0,059	0,040	2 (1+ vervang.)	0,209	0,253			
Nooit actief	0,018	0,006	2 (beroep)	0,230	0,610			
Student	0,004	0,002	3 en meer	0,084	0,015			

Tabel 77: Voornaamste kenmerken van huishoudens van samenwonenden zonder kinderen (UNM0)

De samenwonende referentiepersonen zonder kinderen hebben meestal werk (76%), alhoewel ook 15% van hen gepensioneerd is. Ze leven meer dan het gemiddelde van de huishoudens in een appartement dat ze in de meeste gevallen huren. 88% van hen geniet 2 inkomens (waaronder eventueel

een vervangingsinkomen) of meer. Als we ze met de gehuwde koppels zonder kinderen vergelijken, tellen ze veel meer huishoudens met twee beroepsinkomens (61% tegenover 18,5%).

Dat is grotendeels te wijten aan hun veel jongere leeftijdsstructuur. Tot slot merken we dat ze proportioneel gezien veel talrijker zijn in de provincie Antwerpen.

7.1.6 De samenwonenden met kinderen

Terwijl de samenwonenden zonder kinderen proportioneel gezien veel talrijker zijn in de provincie Antwerpen, zijn de samenwonenden met kinderen er ondervetegenwoordigd, net als in Brussel, Limburg en Oost-Vlaanderen. Ze zijn daarentegen verhoudingsgewijs oververtegenwoordigd in Henegouwen, Luik en Waals-Brabant. Samenwonen met kinderen blijft dus eerder een Waals fenomeen, terwijl samenwonen zonder kinderen - wat als aanloop naar het huwelijk kan worden beschouwd - veeleer gebruikelijk is in Vlaanderen, te beginnen in de meest kosmopolitische provincie Antwerpen. Bovendien doet het samenwonen met kinderen zich ook voor als een fenomeen na een echtscheiding. De kans dat de referentiepersoon van een huishouden van samenwonenden met kinderen gescheiden is, bedraagt immers 0,35 - een tendens die we ook bij de éénoudergezinnen terugvinden. De samenwonenden met kinderen zijn voor 90% tussen de 20 en 49 jaar, en ze zijn actief op de arbeidsmarkt: 84% heeft werk en 7,6% zoekt werk. Het is bijgevolg niet verbazingwekkend dat ze over het algemeen 2 beroepsinkomens of meer hebben (70%).

Ze wonen over het algemeen in een eengezinswoning. Slechts 17% van hen betreft een appartement. Ze zijn iets minder geneigd om er eigenaar van te zijn dan het gemiddelde huishouden. Bijna twee derde heeft een woning van een goed tot superieur comfort.

REFERENTIEPERSOON			HUISHOUDEN			HUISVESTING		
GESLACHT	<u>ALLE</u>	<u>UNM+</u>	TYPE	<u>ALLE</u>	<u>UNM+</u>	TYPE	<u>ALLE</u>	<u>UNM+</u>
V	0,284	0,299	SING	0,317	0,00	Open	0,324	0,307
M	0,716	0,701	MAR0	0,219	0,00	Halfopen	0,180	0,215
LEEFTIJD			MAR+	0,292	0,00	Rijhuis	0,245	0,296
<20	0,003	0,009	UNM0	0,039	0,00	Appartement	0,241	0,168
20-34	0,180	0,412	UNM+	0,030	1,00			
35-49	0,301	0,489	H1PA	0,089	0,00			
50-64	0,244	0,084	OTHER	0,013	0,00			
65-79	0,201	0,014						
80 en +	0,06	0,002						
BURGERLIJKE STAAT			PROVINCIE			COMFORT		
Vrijgezel	0,176	0,560	Antwerpen	0,161	0,141	Ontoereikend	0,083	0,057
Gescheiden	0,122	0,350	Waals-Brabant	0,032	0,048	Basis	0,310	0,303
Getrouwd	0,561	0,048	Brussel	0,110	0,087	Goed	0,265	0,245
Gesch. tafel/bed	0,006	0,000	Henegouwen	0,126	0,174	Goed en ruim	0,202	0,232
Weduwe	0,140	0,04	Luik	0,103	0,119	Zeer g. en ruim	0,145	0,163
DIPLOMA			Limburg	0,070	0,044			
Lager	0,238	0,102	Luxemburg	0,029	0,024			
Lag.sec.tech	0,174	0,205	Namen	0,042	0,059			
Lag.sec.alg	0,082	0,064	Oost.-Vl.	0,130	0,125			
Hog.sec.tech	0,168	0,258	Vl.-Brabant	0,096	0,097			
Hog.sec.alg	0,086	0,100	West-Vl.	0,108	0,082			
Hog.niet.uni	0,152	0,176						
Univ.	0,10	0,094						
BEROEPSSTATUUT			INKOMEN			STATUUT		
Actief	0,531	0,842	0	0,091	0,048	Eigenaar	0,681	0,603
Gepensioneerd	0,335	0,032	1 (vervang.)	0,214	0,026	Huurder privaat	0,229	0,307
Halftijdse arbeid	0,054	0,076	1 (beroep)	0,172	0,054	Huurder sociale woning	0,090	0,090
Niet langer actief	0,059	0,042	2 (1+ vervang.)	0,209	0,173			
Nooit actief	0,018	-	2 (beroep)	0,230	0,594			
Student	0,004	-	3 en meer	0,084	0,105			

Tabel 78: Voornaamste kenmerken van huishoudens van samenwonenden met kinderen (UNM+)

7.1.7 Vergelijking van gehuwde en samenwonende koppels met kinderen

In tabel 79 wordt de verdeling van de kansen voor MAR+ en UNM+ naast elkaar weergegeven om de verschillen zichtbaar te maken tussen de beide vormen van verbintenis die voor de rest een identieke samenstelling hebben: een koppel en één of meer kinderen (plus eventueel andere niet-verwante personen).

- Bij de gehuwde koppels met kinderen is er een overweldigende meerderheid van mannen referentiepersoon. De kans dat de referentiepersoon een vrouw is wanneer het om een gehuwd koppel met kinderen gaat, bedraagt amper 2%. Dit is het gevolg van de gehanteerde coderingsregels bij het Rijksregister. Bij samenwonenden is het aantal vrouwelijke

referentiepersonen aanzienlijk hoger omdat deze categorie werd aangemaakt op basis van de antwoorden door de respondenten in de census of door hercodering (zie hoofdstuk 4).

REFERENTIEPERSOON			HUISHOUDEN			HUISVESTING		
GESLACHT	MAR+	UNM+	TYPE	MAR+	UNM+	TYPE	MAR+	UNM+
V	0,02	0,299	SING	0,00	0,00	Open	0,462	0,307
M	0,98	0,701	MAR0	0,00	0,00	Halfopen	0,213	0,215
LEEFTIJD			MAR+	1,00	0,00	Rijhuis	0,240	0,296
<20	0,000	0,009	UNM0	0,00	0,00	Appartement	0,076	0,168
20-34	0,163	0,412	UNM+	0,00	1,00			
35-49	0,532	0,489	H1PA	0,00	0,00			
50-64	0,245	0,084	OTHER	0,00	0,00			
65-79	0,054	0,014						
80 en +	0,005	0,002						
BURGERLIJKE STAAT			PROVINCIE			COMFORT		
Vrijgezel	0,00	0,560	Antwerpen	0,160	0,141	Ontoereikend	0,039	0,057
Gescheiden	0,00	0,350	Waals-Brabant	0,036	0,048	Basis	0,241	0,303
Getrouwd	1,00	0,048	Brussel	0,07	0,087	Goed	0,219	0,245
Gesch. tafel/bed	0,00	0,000	Henegouwen	0,113	0,174	Goed en ruim	0,243	0,232
Weduwe	0,00	0,04	Luik	0,093	0,119	Zeer g. en ruim	0,258	0,163
DIPLOMA			Limburg	0,094	0,044			
Lager	0,139	0,102	Luxemburg	0,026	0,024			
Lag.sec.tech	0,193	0,205	Namen	0,043	0,059			
Lag.sec.alg	0,058	0,064	Oost.-Vl.	0,146	0,125			
Hog.sec.tech	0,212	0,258	Vl.-Brabant	0,107	0,097			
Hog.sec.alg	0,082	0,100	West-Vl.	0,119	0,082			
Hog.niet.uni	0,173	0,176						
Univ.	0,144	0,094						
BEROEPSSTATUUT			INKOMEN			STATUUT		
Actief	0,813	0,802	0	0,022	0,048	Eigenaar	0,843	0,603
Gepensioneerd	0,112	0,031	1 (vervang.)	0,023	0,026	Huurder privaat	0,105	0,307
Halftijdse arbeid	0,033	0,072	1 (beroep)	0,061	0,054	Huurder sociale woning	0,053	0,090
Niet langer actief	0,039	0,040	2 (1+ vervang.)	0,179	0,173			
Nooit actief	0,000	0,007	2 (beroep)	0,473	0,594			
Student	0,000	0,000	3 en meer	0,243	0,105			

Tabel 79: Vergelijking van huishoudens MAR+ en UNM+

- Bij de samenwonenden zien we een jongere leeftijdsstructuur. 40% van de personen is er jonger dan 35 jaar tegenover 16,3% bij de gehuwde koppels. 10% van de samenwonenden met kinderen is ouder dan 50 jaar tegenover 30% bij de gehuwde koppels. Dat verschil in structuur is te wijten aan de hogere activiteitsgraad bij samenwonenden dan die bij gehuwde koppels en aan het grotere aantal samenwonenden met twee beroepsinkomens.
- Deze informatie is niet in tabel 78 opgenomen, maar er is een verschil tussen de twee huishoudenstypen qua omvang. Het huishouden bestaat uit 3 personen bij 39% van de gehuwde koppels (en bijgevolg uit meer dan 3 personen bij 61%) en bij 54% van de samenwonenden (en bijgevolg uit meer dan 3 personen bij 46%). Dat is misschien de reden waarom er meer huishoudens van gehuwde koppels met meer dan 2 inkomens zijn.
- Geografische verdeling: de samenwonende koppels met kinderen zijn stelselmatig en verhoudingsgewijs talrijker in de Waalse provincies dan in de Vlaamse provincies.

De gehuwde koppels zijn op hun beurt dan weer vaker eigenaar van een woning dan de samenwonenden en ze wonen minder vaak in een appartement of rijkhuis. Dat kan niet alleen worden verklaard door de verschillen in leeftijd, huishoudensomvang en geografische verdeling, maar ook en misschien vooral door het soort verbintenis dat het huwelijk veronderstelt.

7.1.8 De éénoudergezinnen

Het typeprofiel van een éénoudergezin is het volgende: het gaat in de meeste gevallen om een vrouw (84%), een persoon jonger dan 50 jaar (62%), gescheiden (37%) of weduwe (30%). Deze referentiepersoon kan actief (47%), gepensioneerd (23%), werkzoekend (15%) of op het einde van de loopbaan zijn (10%). De referentiepersoon woont bij voorkeur in de provincies Henegouwen en Luik, evenals in het Brusselse gewest. 11% geeft geen enkel beroeps- of vervangingsinkomen op (of antwoordt niet), terwijl 20% een vervangingsinkomen ontvangt. 18% kan daarentegen op een tweede inkomen rekenen. De persoon leeft in een appartement of rijkhuis, waarvan ze in 53% van de gevallen eigenaar is of dat ze van een privé-eigenaar (30%) of sociale huisvestingsmaatschappij (17%) huurt. Ze heeft ook iets meer "kans" dat ze in een woning met ontoereikend of basiscomfort woont.

REFERENTIEPERSOON			HUISHOUDEN			HUISVESTING		
GESLACHT	ALLE	H1PA	TYPE	ALLE	H1PA	TYPE	ALLE	H1PA
V	0,284	0,837	SING	0,317	0,00	Open	0,324	0,247
M	0,716	0,164	MAR0	0,219	0,00	Halfopen	0,180	0,179
LEEFTIJD			MAR+	0,292	0,00	Rijhuis	0,245	0,300
<20	0,003	0,001	UNM0	0,039	0,00	Appartement	0,241	0,261
20-34	0,180	0,173	UNM+	0,030	0,00			
35-49	0,301	0,444	H1PA	0,089	1,00			
50-64	0,244	0,198	OTHER	0,013	0,00			
65-79	0,201	0,133						
80 en +	0,06	0,05						
BURGERLIJKE STAAT			PROVINCIE			COMFORT		
Vrijgezel	0,176	0,140	Antwerpen	0,161	0,138	Ontoereikend	0,083	0,093
Gescheiden	0,122	0,367	Waals-Brabant	0,032	0,035	Basis	0,310	0,325
Getrouwd	0,561	0,194	Brussel	0,110	0,125	Goed	0,265	0,256
Gesch. tafel/bed	0,006	-	Henegouwen	0,126	0,172	Goed en ruim	0,202	0,212
Weduwe	0,140	0,296	Luik	0,103	0,124	Zeer g. en ruim	0,145	0,114
DIPLOMA			Limburg	0,070	0,061			
Lager	0,238	0,237	Luxemburg	0,029	0,028			
Lag.sec.tech	0,174	0,184	Namen	0,042	0,051			
Lag.sec.alg	0,082	0,094	Oost.-Vl.	0,130	0,109			
Hog.sec.tech	0,168	0,170	Vl.-Brabant	0,096	0,083			
Hog.sec.alg	0,086	0,097	West-Vl.	0,108	0,079			
Hog.niet.uni	0,152	0,165						
Univ.	0,10	0,053						
BEROEPSSTATUUT			INKOMEN			STATUUT		
Actief	0,531	0,467	0	0,112	0,112	Eigenaar	0,681	0,531
Gepensioneerd	0,335	0,229	1 (vervang.)	0,214	0,204	Huurder privaat	0,229	0,299
Halftijdse arbeid	0,054	0,152	1 (beroep)	0,307	0,360	Huurder sociale woning	0,090	0,170
Niet langer actief	0,059	0,105	2 (1+ vervang.)	0,209	0,179			
Nooit actief	0,018	0,045	2 (beroep)	0,183	0,086			
Student	0,004	-	3 en meer	0,131	0,060			

Tabel 80: Voornaamste kenmerken van éénoudergesinnen (H1PA)

7.2 De inkomensstructuur van de huishoudens

Na dit algemene overzicht van de voornaamste kenmerken van elk huishoudenstype gaan we dieper in op twee aspecten die van fundamenteel belang zijn voor het welzijn en de levenskwaliteit: het inkomen en de huisvesting. Voor dat eerste aspect moeten we ons door een gebrek aan informatie over de precieze bedragen tevredenstellen met de inkomensstructuur. Bovendien moeten we ons ook beperken tot het inkomen uit een beroepsactiviteit of uit een vervangingsinkomen, waarbij we dus de inkomens uit onroerend of roerend eigendom uitsluiten.

7.2.1 De huishoudens zonder bekend inkomen

Er zijn ongeveer 390.900 huishoudens zonder bekend inkomen (vraag over type inkomen is niet ingevuld) of zonder beroeps- of vervangingsinkomen, wat 9,1% van het totale aantal is. In 1991 waren er dat 278.900, ofwel 7,0%. Deze toename kan te wijten zijn aan zowel een mindere kwaliteit van de antwoorden als aan de toename van een bepaalde bestaansonzekerheid. Dat heel wat personen geen enkel inkomen vermelden, kunnen we overigens in zekere mate interpreteren als een teken van maatschappelijke marginaliteit, terwijl de toename van die categorie een teken is dat het aantal uitgeslotenen groeit. Tabel 81 toont de verdeling van de huishoudens zonder inkomen volgens het huishoudenstype en de leeftijdsklasse.

De huishoudens zonder bekend inkomen zijn in volgorde van grootte:

- alleenstaanden. In totaal gaat het om 67,7% van de huishoudens⁵ zonder opgegeven inkomen en 19,4% van alle éénpersoonshuishoudens;
- éénoudergezinnen. Zij zijn goed voor 11% van de huishoudens zonder bekend inkomen;
- en een beperkt maar significant aantal gehuwde koppels zonder kinderen. Die laatste vertegenwoordigen 9% van de huishoudens zonder bekend inkomen.

In tabel 81 wordt het aandeel huishoudens zonder opgegeven inkomen naar huishoudenstype en leeftijd van de referentiepersoon weergegeven. De laatste regel vermeldt het effectieve aantal⁶ (en, tussen haakjes, het relatieve aandeel⁷) huishoudens zonder opgegeven inkomen naar huishoudenstype

	SING	MAR0	MAR+	UNM0	UNM+	H1PA	OTHER
20-24	33,20 ⁸	6,51	11,33	5,08	14,83	45,58	28,92
25-29	20,14	2,56	3,61	2,32	6,06	27,12	12,20
30-34	17,82	3,05	2,61	2,25	3,75	17,58	9,81
35-39	15,38	2,69	2,33	2,75	4,13	13,21	9,18
40-44	13,78	3,05	2,29	4,59	4,91	9,96	7,84
45-49	12,75	2,76	1,91	4,51	3,41	8,60	8,19
50-54	12,61	1,94	1,58	3,04	3,69	7,42	6,98
55-59	13,29	2,12	1,69	3,61	3,75	7,63	6,07
60-64	15,20	3,28	1,95	2,96	5,65	5,52	6,35
65-69	17,87	3,84	1,37	4,37	0,00	3,94	9,27
70-74	20,95	5,03	1,58	4,31	0,00	4,87	6,99
75-79	24,74	5,47	1,19	7,48	0,00	5,01	7,97
80-84	26,52	5,90	0,00	0,00	0,00	4,78	7,83
85 en +	28,40	7,65	0,00	0,00	0,00	6,13	6,60
AANTAL	26.457	3.503	2.709	585	619	4.298	919
(*10)	(67,68)	(8,96)	(6,93)	(1,50)	(1,58)	(11,00)	(2,35)

Tabel 81: Percentage huishoudens zonder inkomen of waarvan het type inkomen onbekend is naar huishoudenstype en leeftijd van de referentiepersoon, België, 2001

⁵ Dit is bijkomende informatie die niet in tabel 81 is opgenomen.

⁶ Deze cijfers zijn afkomstig van een 10 procent steekproef van de enquête en moeten met 10 worden vermenigvuldigd. Daarbij moet in acht worden genomen dat het slechts om een - weliswaar erg nauwgezette - schatting van het werkelijke aantal gaat.

⁷ Opgelet: dit aantal is niet het gemiddelde van de aantallen per kolom.

⁸ Dit vakje (20-24/SING) moet als volgt worden gelezen: van alle alleenstaanden tussen 20 en 24 jaar heeft 33% geen opgegeven inkomen. Met andere woorden, de kans dat een alleenstaande tussen 20 en 24 jaar geen inkomen heeft, bedraagt 0,332. Op deze manier moet de informatie in de tabellen 81 tot 89 worden gelezen.

voor alle leeftijden samen.

Uit de combinatie van de variabele "inkomen" en de variabele "beroepssituatie" blijkt dat het grootste aandeel huishoudens zonder bekend inkomen zich in de categorie "non-respons" bevindt (45%). Wanneer we die categorie buiten beschouwing laten, stellen we vast dat de huishoudens zonder bekend inkomen bovenal uit gepensioneerden (42%), werklozen (28%) en werkzoekenden (13,4%) bestaan. Het is uiteraard erg waarschijnlijk dat de meeste gepensioneerden gewoonweg hun ouderdoms- of overlevingspensioen zijn vergeten te vermelden. Wanneer we vervolgens de situatie in 2001 met die in 1991 vergelijken, zien we een zekere verschuiving in de verdeling per leeftijd van deze vorm van bestaansonzekerheid. We schreven toen⁹: "Het inkomensgebrek is vooral een fenomeen van twee huishoudenstypen, nl. alleenstaanden en éénoudergezinnen, en bovendien vooral geconcentreerd bij jongeren en minder bij ouderen. In het verleden was dit omgekeerd. De trend in de richting van de "verjonging van de armoede" (Cantillon en Lesthaeghe, 1987) heeft zich derhalve verder doorgezet in ons land." In 2001 stellen we een omgekeerde evolutie vast. In vergelijking met 1991 is het percentage huishoudens zonder bekend inkomen blijven dalen voor alle jongeren en volwassenen (jonger dan 60 jaar), en is vervolgens in sommige gevallen aanzienlijk gestegen. Zo is in het bijzonder het aandeel alleenstaanden dat in 1991 nog tot ongeveer 6% zakte voor de 60 tot 80-jarigen, in 2001 weer gestegen tot 25% en meer na 79 jaar. Het lijkt bijgevolg of we een zekere veroudering van de armoede meemaken.

7.2.2 De huishoudens met één vervangingsinkomen

Ook hier is het aandeel huishoudens dat van één vervangingsinkomen leeft het grootst bij de alleenstaanden en bij de éénoudergezinnen. Bij die laatsten is het aandeel vooral hoog bij jongeren en

	SING	MAR0	MAR+	UNM0	UNM+	HIPA	OTHER
20-24	12,59	2,94	9,89	2,71	8,75	30,01	7,23
25-29	11,41	1,18	2,88	1,23	3,36	32,46	6,59
30-34	13,04	1,36	1,59	1,45	2,25	29,12	4,90
35-39	15,28	1,62	1,59	0,83	1,72	24,20	4,71
40-44	18,91	2,43	1,66	1,97	2,45	21,68	8,11
45-49	25,67	3,20	1,54	2,47	2,05	18,90	9,32
50-54	35,07	4,42	2,07	5,22	2,36	16,39	11,37
55-59	52,38	11,03	3,26	7,78	3,00	15,31	20,05
60-64	75,28	20,05	5,69	12,13	3,23	14,28	25,69
65-69	81,07	23,55	6,00	14,08	7,69	13,11	22,56
70-74	78,69	26,46	4,88	17,25	-	12,20	17,96
75-79	75,00	29,74	4,77	17,45	-	12,90	22,11
80-84	73,41	28,97	4,91	17,16	-	13,03	18,86
85 en +	71,57	30,12	3,91	21,67	-	16,65	18,78
AANTAL	63.283	16.343	2.831	693	338	7.818	739
(* 10)	(68,75)	(17,76)	(3,08)	(0,75)	(0,37)	(8,49)	(0,80)

Tabel 82: Percentage huishoudens met één vervangingsinkomen naar huishoudenstype en leeftijd van de referentiepersoon, België, 2001

⁹ Deboosere *et al.*, p.158.

neemt het langzaam af na 30-35 jaar. Bij de alleenstaanden daarentegen is het aandeel lager tot 40-44 jaar, waarna het aantal weer snel toeneemt totdat vanaf 55-59 jaar meer dan de helft van de éénpersoonshuishoudens van een vervangingsinkomen leeft. Het aandeel gehuwden zonder kinderen dat over één pensioen beschikt, is eveneens redelijk groot. Dat is al het geval voor 11% van hen op 55-59 jaar. Vervolgens bevindt ongeveer een derde van die huishoudens zich in deze situatie, in tegenstelling tot bijvoorbeeld de samenwonenden zonder kinderen (UNM0) waarvoor het aandeel niet meer dan 17% bedraagt. We merken op dat het aandeel op volwassen leeftijd over het algemeen lager ligt dan in 1991, maar dat het aandeel groter is voor oudere personen. Hierin zien we ongetwijfeld het gevolg van een grote groep pensioengerechtigde personen die meer van de ouderdomsverzekering hebben kunnen genieten dan de vorige generaties.

7.2.3 De huishoudens met één inkomen uit voltijdse arbeid

We gaan ons niet lang bezighouden met de **huishoudens die uitsluitend van één of twee inkomens uit deeltijdse arbeid leven**. Het gaat daarbij om te kleine groepen om er uitvoerig te blijven bij stilstaan. De huishoudens met enkel één inkomen uit deeltijdse arbeid zijn uitsluitend huishoudens van alleenstaanden of éénoudergezinnen. Bij de alleenstaanden bedraagt het maximale aandeel van huishoudens in deze situatie 16,6%, op een leeftijd van 55-59 jaar. Bij de éénoudergezinnen wordt het maximum op 35-39 jaar bereikt met 23,5%. We vermelden nog dat bij de "andere huishoudens" (OTHER) het aandeel op 30-34 jaar 20% en op 50-54 jaar 14,3% bedraagt. De categorie van huishoudens met twee inkomens uit deeltijdse arbeid is nog kleiner. We tellen er niet meer dan 13.500 of 0,3% van het totaal aantal huishoudens.

Wanneer we weten dat een huishouden over één inkomen uit voltijdse arbeid beschikt, is er nagenoeg 70% kans is dat het om een huishouden van een alleenstaande gaat, 12% kans dat het een éénoudergezin is en 17% kans dat het een gehuwd koppel met (9,34%) of zonder (7,31) kinderen is. De kans dat het daarentegen om samenwonenden gaat is zeer klein (minder dan 1,7%).

Het is duidelijk dat de tijd van de "traditionele" koppels met de vrouw aan de haard en de man als enige kostwinner ver achter ons ligt. In 1991 waren zij nog goed voor 30% van de gehuwde koppels zonder kinderen tussen 50 en 54 jaar en voor bijna 25% van de gehuwde koppels met kinderen tussen 40 en 44 jaar. Vandaag de dag bedraagt het aandeel gehuwde koppels zonder kinderen dat van één beroepsinkomen leeft nooit meer dan 10% en bij de gehuwde koppels met kinderen overschrijdt dat aandeel nooit de 7%, behalve bij jongeren onder 30 jaar. We vinden deze huishoudens hoofdzakelijk in Vlaanderen terug en het gaat over het algemeen om referentiepersonen met een hoger dan gemiddeld onderwijsniveau (26% heeft hogere studies afgerond). Dat alles blijkt uit tabel 83. Uit tabel 84 blijkt duidelijk de verandering die zich tussen 1991 en 2001 in dit opzicht voor de gehuwde koppels heeft voorgedaan.

	SING	MAR0	MAR+	UNM0	UNM+	HIPA	OTHER
20-24	45,94	9,45	17,09	7,62	12,55	12,45	14,46
25-29	61,99	5,45	9,05	4,24	6,50	24,60	10,98
30-34	62,80	5,55	6,30	3,69	4,81	33,94	12,81
35-39	63,09	6,10	6,93	3,84	3,54	38,58	9,93
40-44	60,38	6,46	6,72	4,10	3,42	36,94	8,65
45-49	54,42	8,41	5,64	3,91	3,56	29,19	9,32
50-54	43,95	9,67	4,23	5,30	2,51	19,39	11,63
55-59	27,16	8,68	3,36	3,50	4,12	12,25	7,39
60-64	7,68	3,27	2,19	2,29	-	10,47	3,59
65-69	-	-	2,16	-	-	9,42	-
70-74	-	-	2,71	-	-	12,00	-
75-79	-	-	3,26	-	-	12,54	-
80-84	-	-	-	-	-	11,14	-
85 en +	-	-	-	-	-	6,24	-
AANTAL	41.041	3.496	7.095	690	587	9.795	391
(* 10)	(65,05)	(5,54)	(11,24)	(1,09)	(0,93)	(15,52)	(0,62)

Tabel 83: Percentage huishoudens met één voltijds inkomen naar huishoudenstype en leeftijd van de referentiepersoon, België, 2001

	MAR0		MAR+	
	<u>1991</u>	<u>2001</u>	<u>1991</u>	<u>2001</u>
30-34	9,85	5,55	15,16	6,30
35-39	14,33	6,10	20,58	6,93
40-44	19,25	6,46	24,34	6,72
45-49	26,26	8,41	22,42	5,64
50-54	30,25	9,67	17,00	4,23

Tabel 84: Verschil in aantal huishoudens met een voltijds inkomen tussen 2001 en 1991. Gehuwden zonder (MAR0) en met kinderen (MAR+)

7.2.4 De huishoudens met een inkomen uit voltijdse arbeid en een inkomen uit deeltijdse arbeid

Deze combinatie komt meer voor bij koppels met kinderen dan bij koppels zonder kinderen. Dat heeft uiteraard te maken met de "gedeeltelijke opoffering" van de loopbaan door één van de ouders om voor de kinderen te zorgen. Over het algemeen komt die gedeeltelijke opoffering, behalve in de leeftijdsklasse 40-44 jaar, meer voor bij wettelijk gehuwde koppels dan bij samenwonenden. Niettemin benadrukken we dat het aandeel koppels zonder kinderen in diezelfde situatie niet verwaarloosbaar is.

	MAR0	MAR+	UNM0	UNM+	H1PA	OTHER
20-24	14,94	10,79	13,54	14,64	-	-
25-29	12,65	23,15	13,03	20,40	-	6,83
30-34	12,88	28,19	12,63	24,20	-	4,63
35-39	18,68	32,01	15,56	26,78	0,78	3,97
40-44	19,42	28,86	16,82	22,04	3,31	4,05
45-49	18,62	18,96	14,98	18,42	6,22	3,11
50-54	15,23	9,83	11,13	9,73	6,73	3,62
55-59	7,39	3,93	7,12	5,24	6,08	-
60-64	1,30	1,30	-	-	-	-
AANTAL	5.046	25.339	1.946	2.708	1.049	127
(* 10)	(13,93)	(69,97)	(5,37)	(7,48)	(2,90)	(0,35)

Tabel 85: Percentage huishoudens met een voltijds inkomen en een deeltijds inkomen naar huishoudenstype en leeftijd van de referentiepersoon, België, 2001

7.2.5 De huishoudens met een inkomen uit voltijdse arbeid en een vervangingsinkomen

In deze context merken we voor de al dan niet gehuwde koppels twee zeer verschillende profielen op. Bij de koppels zonder kinderen blijft het aandeel erg beperkt tot 30-34 jaar. Vanaf die leeftijd wordt het echter groter tot uiteindelijk 30% bij de gehuwde koppels zonder kinderen in de categorie 50-54 jaar en tot 26% bij de samenwonenden zonder kinderen in de leeftijdsklasse 50-59 jaar.

Bij de koppels met kinderen vinden we daarentegen vanaf 20-24 jaar een tamelijk constant aandeel (12-15%) voor dit huishoudenstype. Die toestand zet zich vervolgens voort en neemt met de leeftijd nog toe, zonder echter een even hoog percentage te bereiken als bij de koppels zonder kinderen (maximaal 12% tegenover 21%). Bij de éénoudergezinnen is het uiteraard pas wanneer een kind een eigen beroeps- of vervangingsinkomen krijgt dat we deze combinatie tegenkomen, hetgeen uiteindelijk maar realistisch is vanaf 50-54 jaar. Terwijl de kans in 1991 stelselmatig groter was bij samenwonenden dan bij gehuwden, is dat nu enkel het geval voor de oudere leeftijden bij samenwonenden zonder kinderen (het aantal samenwonenden met oudere kinderen in deze situatie is veel te klein om er rekening mee te houden).

	MAR0	MAR+	UNM0	UNM+	H1PA	OTHER
20-24	7,66	15,29	7,29	16,92	-	10,44
25-29	6,65	13,56	6,52	15,43	-	10,73
30-34	8,12	13,11	6,62	12,32	-	16,89
35-39	12,12	15,26	9,67	12,78	1,31	11,57
40-44	16,58	15,51	13,37	12,08	3,00	18,92
45-49	24,10	13,84	19,49	9,33	6,16	21,75
50-54	30,12	11,62	25,92	12,09	11,41	22,74
55-59	26,32	12,61	26,17	11,61	20,94	18,73
60-64	9,86	16,35	18,06	-	36,10	12,43
65-69	1,97	18,85	9,06	-	38,77	12,28
70-74	0,51	18,22	7,18	-	36,99	14,17
75-79	-	21,14	-	-	33,51	16,34
80-84	-	19,23	-	-	31,64	19,22
85 en +	-	19,00	-	-	18,95	15,22
AANTAL	9.786	17.991	1.896	1.622	4.423	864
(* 10)	(26,75)	(49,18)	(5,8)	(4,43)	(12,09)	(2,36)

Tabel 86: Percentage huishoudens met een voltijds inkomen en een vervangingsinkomen naar huishoudenstype en leeftijd van de referentiepersoon, België, 2001

7.2.6 De huishoudens met twee vervangingsinkomens

Wanneer we de "andere huishoudens" (OTHER) buiten beschouwing laten, merken we in 1991 dat het huishoudenstype "samenwonenden zonder kinderen" (UNM0) het grootste aandeel huishoudens met

	MAR0	MAR+	UNM0	UNM+	H1PA	OTHER
20-24	2,43	4,14	1,55	2,85	-	1,61
25-29	0,74	1,36	0,44	2,54	0,05	2,68
30-34	0,75	1,02	1,52	2,32	0,13	3,54
35-39	1,49	1,05	2,43	2,45	0,44	6,20
40-44	3,05	1,20	3,69	1,83	1,00	6,76
45-49	4,45	1,65	4,51	2,65	1,56	11,02
50-54	10,35	2,23	11,74	3,98	2,71	14,47
55-59	24,95	4,25	25,52	5,62	4,33	25,86
60-64	54,23	7,45	53,64	8,06	8,06	37,02
65-69	67,65	9,34	66,18	15,38	11,02	42,11
70-74	65,53	10,26	67,15	8,16	13,21	44,31
75-79	63,14	57,76	68,85	8,82	15,43	38,25
80-84	63,78	11,32	67,16	7,14	19,70	40,57
85 en +	60,96	21,79	46,67	11,11	35,38	36,55
AANTAL	40.084	3.001	2.064	347	1.699	1.173
(* 10)	(82,87)	(6,20)	(4,27)	(0,72)	(3,51)	(2,43)

Tabel 87: Percentage huishoudens met twee vervangingsinkomens naar huishoudenstype en leeftijd van de referentiepersoon, België, 2001

twee vervangingsinkomens telt. In 2001 is dat niet langer het geval. Vóór 35-39 jaar hebben de samenwonenden met kinderen hierop de meeste kans. We moeten echter opmerken dat dit aandeel hoe dan ook beperkt blijft (minder dan 3%) en dat na 50 jaar de gehuwden zonder kinderen en de samenwonenden zonder kinderen een vrijwel identiek percentage (of net iets minder hoog) huishoudens met twee vervangingsinkomens tellen. Dat bewijst dat er momenteel meer gehuwde koppels zijn waarvan beide partners tijdens hun actieve leven een uitkering genieten. Dat wordt enerzijds veroorzaakt door de toename van het aantal gehuwde vrouwen op de arbeidsmarkt en anderzijds door de toename van het aantal nieuwe huwelijken na een scheiding. Zelfs op oudere leeftijd zijn er minder al dan niet gehuwde koppels met kinderen met twee vervangingsinkomens. Zoals we in het vorige punt zagen, combineren zij daarentegen vaker een beroepsinkomen met een vervangingsinkomen.

7.2.7 De huishoudens met twee inkomens uit voltijdse arbeid

Zoals we konden verwachten, komt deze situatie het vaakst voor bij koppels zonder kinderen. Wanneer er in een huishouden kinderen zijn, is het nog steeds veel moeilijker voor beide partners om een professionele carrière na te streven.

	MAR0	MAR+	UNM0	UNM+	H1PA	OTHER
20-24	50,45	23,56	58,12	23,76	-	24,10
25-29	68,34	42,46	69,00	40,41	-	37,07
30-34	65,51	43,81	68,65	45,36	-	37,07
35-39	53,86	36,33	61,14	40,92	0,47	25,61
40-44	43,95	31,69	49,14	37,44	4,67	27,84
45-49	32,53	24,62	43,40	31,54	11,23	18,93
50-54	20,99	16,36	29,48	23,75	16,75	13,95
55-59	10,65	10,45	16,32	14,98	13,33	7,92
60-64	2,24	3,93	3,37	6,45	5,58	2,49
65-69	0,17	0,63	-	-	2,46	-
70-74	-	-	-	-	1,62	-
75-79	-	-	-	-	1,71	-
80-84	-	-	-	-	-	-
85 en +	-	-	-	-	-	-
AANTAL	12.112	33.349	8.251	4.765	2.096	680
(*10)	(19,77)	(54,44)	(13,47)	(7,78)	(3,42)	(1,11)

Tabel 88: Percentage huishoudens met twee voltijdse inkomens naar huishoudenstype en leeftijd van de referentiepersoon, België, 2001

7.2.8 De huishoudens met meer dan twee inkomens

Terwijl een gehuwd of samenwonend koppel (of een huishouden van het type OTHER) zonder kinderen meer kans heeft (ten opzichte van koppels met kinderen van jonge leeftijd, namelijk tot 35-39 jaar) om twee inkomens te genieten, keert die situatie zich vanaf 40 jaar om en wordt het verschil

tussen beide vanaf dan alleen maar groter: de kans neemt toe bij koppels met kinderen tot maximaal 60% voor gehuwden van 50-59 jaar en neemt af bij koppels zonder kinderen. Een ander bijzonder kenmerk is dat de pensioengerechtigde leeftijd geen negatief effect lijkt te hebben op de kans dat een huishouden over meer dan twee inkomens beschikt, aangezien de maximale kans (0,741) voor alle categorieën bij samenwonenden met kinderen op 70-74 jaar wordt bereikt.

	MAR0	MAR+	UNM0	UNM+	H1PA	OTHER
20-24	0,77	2,52	0,83	0,95	-	3,61
25-29	0,61	1,30	1,18	1,16		6,34
30-34	1,21	1,34	1,22	1,71	-	13,90
35-39	1,19	2,37	1,34	4,17	0,40	11,91
40-44	1,91	9,93	2,21	11,69	2,22	12,16
45-49	1,98	24,62	1,62	25,85	6,00	12,71
50-54	2,04	50,23	2,35	38,05	9,85	7,24
55-59	2,08	57,93	1,75	47,19	13,14	7,39
60-64	1,49	58,55	1,75	54,03	12,69	8,01
65-69	1,41	58,74	2,43	50,55	14,95	6,77
70-74	1,12	59,22	3,08	69,39	12,53	8,38
75-79	0,82	56,60	-	61,76	13,13	6,37
80-84	0,71	58,55	-	64,29	12,84	7,47
85 en +	0,96	51,40	-	44,44	12,16	12,69
AANTAL (*10)	1.330 (3,68)	30.438 (84,29)	258 (0,71)	1.344 (3,72)	2.295 (6,33)	456 (1,26)

Tabel 89: Percentage huishoudens met meer dan twee inkomens naar huishoudenstype en leeftijd van de referentiepersoon, België, 2001

7.2.9 Samenvatting van de inkomensstructuren en vergelijkingen met 1991

Om de bovenstaande gegevens op een overzichtelijke manier samen te vatten, geven we hieronder de meest waarschijnlijke structuren voor een aantal leeftijdsgroepen die representatief zijn voor de verschillende levensfasen. De cijfers tussen haakjes komen overeen met de percentages van 1991.

7.2.9.1 De 25 tot 29-jarigen

Zoals uit tabel 90 blijkt, blijft er een verband bestaan tussen de alleenstaanden (SING) en éénundergezinnen (H1PA) enerzijds en een zekere vorm van sociaal-economische marginaliteit anderzijds, althans als we mogen afgaan op het grote aantal huishoudens zonder inkomen of met een sociale uitkering. Hetzelfde kan worden gezegd van de samenwonenden met kinderen, tenminste als we ze met gehuwde koppels met kinderen van dezelfde leeftijd vergelijken. Slechts 25% van de samenwonenden geniet 2 inkomens uit arbeid, terwijl dat bij de gehuwden 66% is. Niettemin stellen we in vergelijking met 1991 vast dat de situatie van de éénpersoonshuishoudens in deze leeftijdsgroep verbeterd is, in die zin dat ze in 2001 vaker werk hebben en minder vaak geen inkomen hebben dan in 1991. De gehuwden zonder kinderen hebben in 2001 iets meer kans dat ze over twee inkomens

beschikken dan in 1991 en iets minder kans om zonder inkomen te zitten. Bij de gehuwde koppels met kinderen stellen we vast dat het traditionele model, bestaande uit een "kostwinner" en een "huisvrouw", die eventueel een vervangingsinkomen krijgt, nog steeds aan kracht verliest. De evolutie van de situatie van samenwonenden zonder kinderen is spectaculair: bijna 85% geniet minstens twee beroepsinkomens tegenover slechts 65% in 1991. Bij de samenwonenden met kinderen hebben twee categorieën terrein gewonnen, nl. de huishoudens met meer dan twee inkomens en de huishoudens met twee inkomens waarvan één vervangingsinkomen, en dat ten koste van de huishoudens met slechts één inkomen – vervangings- of inkomen uit arbeid – of twee inkomens uit arbeid. De twee huishoudenstypen waarvoor we een achteruitgang vaststellen, zijn de éénoudergezinnen en samenwonenden met kinderen.

	SING	MAR0	MAR+	UNM0	UNM+	H1PA
Zonder bekend inkomen	20,14 (25,97)	2,56 (3,15)	3,61 (3,08)	2,32 (4,82)	6,06 (6,26)	27,12 (18,73)
1 vervangingsinkomen	11,41 (11,05)	1,18 (1,09)	2,88 (3,01)	1,23 (3,22)	3,36 (8,36)	32,46 (39,09)
1 inkomen uit arbeid (voltijds of deeltijds)	68,45 (62,98)	6,13 (7,82)	10,01 (12,46)	4,79 (10,66)	7,61 (14,22)	39,58 (41,25)
2 inkomens (waarvan minstens één vervangingsinkomen)	-	7,96 (8,76)	15,90 (20,86)	7,60 (14,51)	40,57 (27,35)	0,30 (0,53)
2 inkomens uit uitsluitend arbeid (voltijds of deeltijds)	-	81,55 (78,63)	66,31 (59,60)	82,87 (65,89)	25,52 (42,64)	0,30 (0,32)
3 inkomens of meer	-	0,61 (0,65)	3,61 (0,98)	1,18 (0,90)	16,87 (1,17)	0,25 (0,09)
TOTAAL	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00

Tabel 90: *Inkomensstructuur naar huishoudenstype voor geselecteerde leeftijdsgroepen van de referentiepersoon. De 25 tot 29-jarigen. Vergelijking België 1991 en 2001*

De toename van het aantal huishoudens zonder inkomen bij de éénoudergezinnen is aanzienlijk, want het neemt met bijna 10 procentpunten toe. Tegelijkertijd neemt de kans op werk of een vervangingsinkomen duidelijk af. Bij de samenwonenden met kinderen is de kans op twee jobs met 17 procentpunten teruggevallen (terwijl ze met 7 procentpunten toeneemt bij de gehuwden met kinderen) en de kans om minstens een vervangingsinkomen te hebben met 13 procentpunten gegroeid.

7.2.9.2 De 35 tot 39-jarigen

De opmerkingen over de éénpersoonshuishoudens en éénoudergezinnen voor de 25- tot 29-jarigen geldt ook voor de leeftijdsgroep van 35-39 jaar: zij blijven duidelijk veel kwetsbaarder dan al dan niet gehuwde koppels, en hebben almaar meer moeilijkheden om met één enkel inkomen rond te komen. Daarom zien we een toename van de huishoudens met 2 inkomens, voornamelijk uit arbeid maar in 13 tot 17% van de gevallen ook met één of twee vervangingsinkomens. Bijgevolg zien we bij de gehuwde koppels een lichte toename van het aantal huishoudens met twee inkomens, waaronder één vervangingsinkomen, ten opzichte van 1991. Bij de gehuwde koppels met kinderen gaan beide partners nog steeds buitenshuis werken, maar in mindere mate dan in de leeftijdsgroep van 25-29 jaar. Toch gaat het nog altijd om meer personen dan in 1991. De situatie van éénoudergezinnen van 35-39 jaar is in 2001 opvallend vergelijkbaar met die van 10 jaar eerder.

	SING	MAR0	MAR+	UNM0	UNM+	H1PA
Zonder inkomen	15,38 (21,39)	2,69 (4,52)	2,33 (2,93)	2,75 (5,62)	4,13 (5,25)	13,21 (14,22)
1 vervangingsinkomen	15,28 (12,76)	1,62 (2,32)	1,59 (2,62)	0,83 (4,22)	1,72 (6,05)	24,20 (24,64)
1 inkomen uit arbeid (voltijds of deeltijds)	69,33 (65,85)	6,52 (15,08)	7,47 (21,31)	4,23 (12,82)	4,41 (14,58)	58,15 (56,04)
2 inkomens (waarvan minstens één vervangingsinkomen)	-	14,71 (11,70)	17,20 (12,39)	13,51 (15,65)	16,84 (18,47)	2,20 (2,56)
2 inkomens uit uitsluitend arbeid (voltijds of deeltijds)	-	73,26 (64,62)	69,05 (58,35)	77,34 (58,50)	68,74 (51,10)	1,84 (2,04)
3 inkomens of meer	-	1,19 (1,76)	2,37 (2,40)	2,75 (3,20)	4,17 (4,55)	0,40 (0,53)
TOTAAL	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00

Tabel 91: Inkomensstructuur naar huishoudentype voor geselecteerde leeftijdsgroepen van de referentiepersoon. De 35 tot 39-jarigen. Vergelijking België 1991 en 2001

7.2.9.3 De 45 tot 49-jarigen

Het aantal huishoudens zonder inkomen of met slechts een vervangingsinkomen blijft voor alle huishoudentypen afnemen, behalve voor de alleenstaanden die verhoudingsgewijs minder vaak op de arbeidsmarkt actief zijn en bijgevolg vaker van een vervangingsinkomen leven dan in 1991. Het aandeel huishoudens met twee inkomens waarvan één vervangingsinkomen neemt bij de gehuwde koppels toe, maar neemt bij de samenwonenden en éénoudergezinnen af. We merken daarentegen een grotere aanwezigheid van samenwonenden op de arbeidsmarkt dan gehuwden zonder of met kinderen. Dat was niet het geval in de vorige leeftijdsgroep. De éénoudergezinnen profiteren vanaf deze leeftijd op hun beurt van een extra inkomen van één of meerdere kinderen die de werkgerechtigde leeftijd hebben bereikt. We zien ook een sterke toename van huishoudens met 3 inkomens of meer bij de al dan niet gehuwde koppels met kinderen, alhoewel de toename bij de gehuwde koppels meer uitgesproken is.

	SING	MAR0	MAR+	UNM0	UNM+	H1PA
Zonder inkomen	12,75 (19,22)	2,76 (4,12)	1,91 (2,55)	4,51 (5,00)	3,41 (4,74)	8,60 (10,95)
1 vervangingsinkomen	25,67 (22,11)	3,20 (4,93)	1,54 (2,72)	2,47 (6,67)	2,05 (6,05)	18,90 (16,05)
1 inkomen uit arbeid (voltijds of deeltijds)	61,58 (65,85)	9,00 (27,07)	6,07 (23,02)	4,43 (14,03)	4,02 (14,16)	38,87 (36,45)
2 inkomens (waarvan minstens één vervangingsinkomen)	-	31,04 (19,31)	16,41 (9,53)	27,32 (26,99)	13,42 (18,29)	9,38 (13,50)
2 inkomens uit uitsluitend arbeid (voltijds of deeltijds)	-	52,08 (41,86)	44,02 (39,75)	59,66 (40,57)	51,25 (33,80)	18,25 (15,29)
3 inkomens of meer	-	1,91 (2,72)	30,06 (22,43)	1,62 (6,74)	25,85 (22,97)	6,00 (7,76)
TOTAAL	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00

Tabel 92: Inkomensstructuur naar huishoudentype voor geselecteerde leeftijdsgroepen van de referentiepersoon. De 45 tot 49-jarigen. Vergelijking België 1991 en 2001

7.2.9.4 De 55 tot 59-jarigen

In de leeftijdsklasse van 55-59 jaar bedraagt het aantal huishoudens dat uitsluitend of deels van een vervangingsinkomen geniet meer dan 50% bij de alleenstaanden en bijna 60% bij de koppels zonder kinderen. Voor die laatsten doet die stijging zich echter vooral voor ten koste van het aandeel huishoudens met slechts één inkomen. De situatie van gehuwden met kinderen (MAR+) en van samenwonenden met kinderen (UNM+) is verschillend: zo gaan zij minder vaak van de categorie 2 inkomens uit arbeid over naar de categorie eronder (2 inkomens waarvan minstens één vervangingsinkomen) dan naar die erboven (3 inkomens of meer). Dat was al zo in 1991, maar het fenomeen heeft zich nog doorgezet. Het gaat daarbij in de meeste gevallen om huishoudens van één of twee gepensioneerde ouders en minstens één kind dat een beroepsactiviteit uitoefent of een vervangingsinkomen geniet (een werkloosheidsuitkering, bijvoorbeeld).

	SING	MAR0	MAR+	UNM0	UNM+	H1PA
Zonder inkomen	13,29 (14,14)	2,12 (4,18)	1,69 (2,10)	3,61 (3,55)	3,75 (4,32)	7,63 (5,17)
1 vervangingsinkomen	52,38 (58,21)	11,03 (26,26)	3,26 (7,60)	7,78 (12,26)	3,00 (9,95)	15,31 (16,45)
1 inkomen uit arbeid (voltijds of deeltijds)	34,32 (27,66)	9,32 (22,36)	3,66 (11,01)	4,60 (7,33)	4,87 (7,13)	14,93 (11,91)
2 inkomens (waarvan minstens één vervangingsinkomen)	-	58,80 (34,05)	18,84 (22,13)	58,05 (57,63)	20,22 (28,83)	28,73 (36,18)
2 inkomens uit uitsluitend arbeid (voltijds of deeltijds)	-	18,67 (10,96)	14,61 (20,43)	24,21 (13,10)	20,97 (14,28)	20,25 (12,09)
3 inkomens of meer	-	2,08 (2,19)	57,93 (36,72)	1,75 (6,13)	47,19 (35,48)	14,93 (18,19)
TOTAAL	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00

Tabel 93: Inkomensstructuur naar huishoudenstype voor geselecteerde leeftijdsgroepen van de referentiepersoon. De 55 tot 59-jarigen. Vergelijking België 1991 en 2001

7.3 De huishoudens en hun woning

7.3.1 Eigenaars en huurders

De eerste vraag die we ons over de huisvesting van de huishoudens kunnen stellen, heeft betrekking op de bewoningstitel. Met in de eerste plaats: is het huishouden eigenaar of huurder van de woning die het betreft? Voor de huurders is het interessant om te weten of ze huren van een privé-eigenaar of een sociale huisvestingsmaatschappij, ongeacht of het om een gemeentedienst, OCMW of andere dienst gaat. Ter herinnering: de variabele "bewoningstitel" omvat de volgende 3 mogelijkheden:

1. Het huishouden is eigenaar van de woning die het betreft. Dat is het geval voor 68% van de huishoudens. Die voorwaarde wordt vervuld als een (of meer) lid (leden) van het huishouden de wettelijke eigenaar is (zijn). Het kan daarbij uiteraard gaan om de referentiepersoon, maar de wettelijke eigenaar kan ook zijn/haar partner, ouder of kind zijn. In 1991 bedroeg het aantal

eigenaars 65% van het totaal (Algemene Volks- en Woningtelling 1991, Monografie nr. 10, "Huisvesting in sociaal-economisch en geografisch perspectief 1981-1991", NIS, Brussel).

2. Het huishouden huurt zijn woning van een privé-eigenaar. Dat kan een particulier of maatschappij zijn. 23% van de ondervraagde huishoudens bevindt zich in deze situatie.
3. Het huishouden is huurder van een woning dat openbaar eigendom is van met name een sociale huisvestingsmaatschappij, gemeente, OCMW of andere instantie. Die situatie geldt voor 9% van de huishoudens. Wij hebben in deze categorie ook de personen die ergens gratis verblijven meegerekend.

Of een huishouden al dan niet eigenaar is van zijn woning, hangt van verschillende factoren af. De meeste van die factoren worden geanalyseerd in de aan deze kwestie gewijde monografie. Wij beperken ons hier tot de factoren die met het type en de structuur van het huishouden te maken hebben. Tabel 94 toont hoe de bewoningstitel verschilt naargelang het huishoudentype. Bij de gehuwde koppels met en zonder kinderen is het aandeel eigenaars veel groter, terwijl dat bij de alleenstaanden veel kleiner is.

	Eigenaars	Huurders (privé)	Huurders (openbaar)
SING	49,5	37,4	13,1
MAR0	81,2	12,9	5,9
MAR+	84,3	10,5	5,3
UNM0	49,3	43,5	7,3
UNM+	60,3	30,7	9,0
H1PA	53,1	29,9	17,0
OTHER	60,1	28,7	11,2
ALLE	68,1	22,9	9,0

Tabel 94: Verdeling van de verschillende huishoudentypen naar bewoningstitel (in %), België, 2001

Het meer kwetsbare statuut van éénoudergezinnen zien we hier bevestigd door het feit dat bijna 17% van hen in een sociale woning woont, wat 2 tot 3 keer meer is dan bij koppels en 50% meer dan bij alleenstaanden.

Het is evident dat de leeftijd hier een belangrijke rol speelt. Aangezien de kans om eigenaar van een woning te zijn met de leeftijd van het huishouden toeneemt, zou het goed kunnen dat de oververtegenwoordiging van koppels (en dan vooral gehuwde koppels) bij de eigenaars grotendeels te wijten is aan de hoger dan gemiddelde leeftijd van die huishoudens.

In tabel 95 wordt de relatie tussen het huishoudentype en de bewoningstitel opgesplitst volgens de leeftijdsgroep van de referentpersoon. We stellen vast dat het aandeel eigenaars met de leeftijd toeneemt (althans tot 80 jaar) in alle huishoudenscategorieën – met inbegrip van de éénoudergezinnen – en dat, tegelijkertijd, het aandeel huurders van privéwoningen in dezelfde verhouding afneemt. Hetzelfde geldt vreemd genoeg voor de huurders van een sociale woning (of een woning die door de overheid ter beschikking wordt gesteld). Het aandeel huurders van sociale woningen neemt in alle categorieën gestaag met de leeftijd toe, wat wijst op een grotere onzekerheid naarmate men ouder wordt. De éénoudergezinnen vormen hierop echter een uitzondering, aangezien het aandeel huurders van sociale woningen in hun geval afneemt doordat ze een eigendom verwerven.

20-34 jaar	Eigenaars	Huurders (privé)	Huurders (openbaar)
SING	23,3	67,0	9,7
MAR0	54,9	39,5	5,6
MAR+	73,6	20,0	6,4
UNM0	38,9	56,7	4,5
UNM+	51,7	38,9	9,4
H1PA	24,3	53,4	22,3
OTHER	26,3	62,2	11,5
35-49 jaar	Eigenaars	Huurders (privé)	Huurders (openbaar)
SING	41,3	47,1	11,6
MAR0	76,6	18,1	5,4
MAR+	86,0	9,2	4,8
UNM0	58,8	34,1	7,1
UNM+	66,3	25,5	8,2
H1PA	47,7	32,9	19,4
OTHER	58,8	30,9	10,2
50-64 jaar	Eigenaars	Huurders (privé)	Huurders (openbaar)
SING	51,6	33,4	15,0
MAR0	85,1	9,7	5,3
MAR+	87,2	7,8	5,1
UNM0	60,1	28,7	11,1
UNM+	66,0	23,7	10,4
H1PA	65,6	20,5	13,8
OTHER	65,9	22,4	11,7
65-79 jaar	Eigenaars	Huurders (privé)	Huurders (openbaar)
SING	64,8	20,8	14,4
MAR0	84,3	9,5	6,2
MAR+	85,5	7,7	6,9
UNM0	62,0	23,6	14,5
UNM+	71,4	15,5	13,0
H1PA	76,1	13,6	10,3
OTHER	74,4	15,3	10,3
80 en +	Eigenaars	Huurders (privé)	Huurders (openbaar)
SING	64,3	20,9	14,8
MAR0	79,4	12,5	8,1
MAR+	83,4	7,7	8,5
UNM0	58,7	25,6	15,7
UNM+	-	-	-
H1PA	78,8	11,0	10,2
OTHER	74,1	14,4	11,5

Tabel 95: Bewoningstitel naar leeftijd van de referentiepersoon en het huishoudenstype (percentages)

7.3.2 Kwaliteit van de woning en bewoningstitel

Een belangrijk kenmerk van een woning is het comfortniveau. Zoals we in het begin van dit hoofdstuk al uitlegden, kwam deze variabele tot stand door de antwoorden op de verschillende vragen over de huisvesting in de enquête samen te brengen. We kwamen daarbij tot 5 klassen, gaande van ontoereikend tot zeer goed en ruim. In de volgende tabellen bekijken we de verspreiding van het woningcomfort voor de verschillende huishoudenstypen volgens hun bewoningstitel.

7.3.2.1 De alleenstaanden

We weten dat ongeveer 14% van de alleenstaanden in woningen van ontoereikende kwaliteit woont. Dat aandeel is iets groter bij huurders van privé-eigenaars en iets kleiner bij huurders van openbare instanties waar 13,3% van de woningen als ontoereikend kan worden beschouwd. Over het algemeen bevinden de sociale woningen zich eerder in de categorie "goed", terwijl ze minder vaak een ontoereikend of zeer goed comfortniveau hebben.

	Ontoereikend (%)	Basis (%)	Goed (%)	Goed en ruim (%)	Zeer goed en ruim (%)
Eigenaar	12,8	32,3	27,4	19,0	8,5
Huurder (privé)	15,3	41,6	30,3	10,6	2,3
Huurder (openbaar)	13,3	40,8	33,1	9,8	3,2
ALLE	14,1	37,1	28,8	14,5	5,5

Tabel 96: Kwaliteit van de woning en bewoningstitel bij alleenstaanden

7.3.2.2 De gehuwden zonder kinderen

Terwijl meer dan 45% van de alleenstaanden in woningen met een ontoereikend tot middelmatig comfortniveau leeft, daalt dat aandeel tot 36% bij gehuwde koppels zonder kinderen. Bijna 13% van hen woont ook in ruime woningen van zeer goede kwaliteit.

	Ontoereikend (%)	Basis (%)	Goed (%)	Goed en ruim (%)	Zeer goed en ruim (%)
Eigenaar	5,9	33,3	29,0	22,3	14,5
Huurder (privé)	10,3	33,5	32,1	18,7	5,7
Huurder (openbaar)	9,6	38,2	35,0	13,4	3,2

Tabel 97: Kwaliteit van de woning en bewoningstitel bij huishoudens van gehuwden zonder kinderen

7.3.2.3 De gehuwden met kinderen

De verbetering van de woonomstandigheden die de huwelijksstatus met zich meebrengt, wordt bevestigd met de aanwezigheid van kinderen in het huishouden. Terwijl de omvang van het huishouden onvermijdelijk groter is bij gehuwde koppels met kinderen dan bij gehuwde koppels zonder kinderen, leeft de helft van hen (tegenover 32% bij de koppels zonder kinderen) in een woning van hoogstaande kwaliteit (categorieën 4 en 5). Dat aandeel is uiteraard nog iets groter bij de eigenaars. De huurders van een sociale woning lijken bijna evengoed af te zijn als de huurders van een privéwoning en 33% van hen huurt een sociale woning van superieure kwaliteit tegenover 15% van de gehuwde koppels zonder kinderen.

	Ontoereikend (%)	Basis (%)	Goed (%)	Goed en ruim (%)	Zeer goed en ruim (%)
Eigenaar	3,0	22,5	21,3	24,6	28,6
Huurder (privé)	9,1	30,9	24,2	23,5	12,3
Huurder (openbaar)	8,3	30,7	28,5	23,0	9,5

Tabel 98: Kwaliteit van de woning en bewoningstitel bij huishoudens van gehuwden met kinderen

7.3.2.4 De samenwonenden zonder kinderen

Wanneer we de situatie van de samenwonenden zonder kinderen met die van de gehuwden zonder kinderen vergelijken, stellen we vast dat hun woonomstandigheden nagenoeg vergelijkbaar zijn. Ze komen echter minder vaak voor in de categorie woningen van superieure kwaliteit (zeer goed en ruim), maar betrekken tegelijkertijd ook minder vaak uitsluitend woningen van ontoereikende kwaliteit (categorie 1). Ze komen bijgevolg een beetje meer in de middelste categorieën voor.

	Ontoereikend (%)	Basis (%)	Goed (%)	Goed en ruim (%)	Zeer goed en ruim (%)
Eigenaar	4,5	29,0	29,6	23,2	13,7
Huurder (privé)	7,0	35,4	35,0	15,9	6,3
Huurder (openbaar)	5,8	32,2	36,2	20,5	9,2

Tabel 99: Kwaliteit van de woning en bewoningstitel bij huishoudens van samenwonenden zonder kinderen

7.3.2.5 De samenwonenden met kinderen

In vergelijking met de situatie van gehuwde koppels met kinderen lijkt die van samenwonenden met kinderen iets minder gunstig, ongeacht of ze eigenaar dan wel huurder van een privéwoning zijn. Terwijl meer dan 53% van de gehuwde eigenaars een woning van minstens goede en ruime kwaliteit bezit, bedraagt dat aandeel voor de niet-gehuwden slechts 46%. We stellen hetzelfde vast voor de huurders van zowel privéwoningen (36% van de gehuwde koppels huurt een goed van superieure kwaliteit tegenover 30% van de niet-gehuwden) als sociale woningen (32,5% tegenover 28,8%).

	Ontoereikend (%)	Basis (%)	Goed (%)	Goed en ruim (%)	Zeer goed en ruim (%)
Eigenaar	3,6	26,5	23,5	24,7	21,7
Huurder (privé)	8,7	35,2	26,1	21,9	8,0
Huurder (openbaar)	8,0	35,3	27,9	19,4	9,4

Tabel 100: Kwaliteit van de woning en bewoningstitel bij huishoudens van samenwonenden met kinderen

7.3.2.6 De éénoudergezinnen

De situatie van de huurder van privéwoningen is voor éénoudergezinnen nauwelijks gunstig te noemen, aangezien we ze vooral in de categorie woningen van middelmatige kwaliteit terugvinden: 76% kan zich niets beters dan een middelmatige woning veroorloven. De éénoudergezinnen die van een openbare instantie huren, zijn bijgevolg over het algemeen beter af.

	Ontoereikend (%)	Basis (%)	Goed (%)	Goed en ruim (%)	Zeer goed en ruim (%)
Eigenaar	7,1	30,0	23,1	23,4	16,5
Huurder (privé)	12,4	35,9	27,6	18,7	5,4
Huurder (openbaar)	9,1	33,0	32,1	19,7	6,2

Tabel 101: Kwaliteit van de woning en bewoningstitel voor huishoudens van alleenstaande ouders

7.4 De bestaansonzekerheid van huishoudens: een synthetische benadering

Het Algemeen Verslag over de Armoede definieert bestaansonzekerheid als volgt:

“Bestaansonzekerheid is het gemis van één of meer zekerheden – met name werk – die personen en gezinnen toelaten

- om hun elementaire professionele, familiale en sociale verantwoordelijkheid op te nemen*
- en om hun grondrechten uit te oefenen.”*

Er bestaat tot op vandaag nog geen volledige lijst van indicatoren voor bestaansonzekerheid, maar de werkgroep “NAPIncl-indicatoren” (Nationaal Actieplan Sociale Insluiting) waarin regelmatig, onder leiding van de Federale Overheidsdienst Sociale Zekerheid (Directie-generaal Sociaal Beleid), federale, regionale en gemeentelijke overheden, universitaire onderzoekscentra, het Europees sociaal observatorium, het Steunpunt tot bestrijding van armoede en talloze andere actoren bijeenkomen, publiceerde twee boeken over de indicatoren van deze problematiek. In dit laatste deel willen we een bescheiden en door de beschikbare ruimte en doelstellingen van deze monografie beperkte bijdrage leveren aan die inspanningen om de bestaansonzekerheid te doorgronden. We tonen tegelijkertijd hoe de gegevens van de Algemene socio-economische enquête in dat opzicht kunnen worden gebruikt.

7.4.1 Een eenvoudige samengestelde index van bestaansonzekerheid

Rekening houdend met de beschikbare gegevens hebben we hier drie dimensies van armoede-bestaansonzekerheid gehanteerd:

- de inkomensstructuur;
- de huisvesting;
- het onderwijsniveau.

Zoals kan worden vastgesteld, hebben we geen rekening gehouden met de meest evidente dimensie, nl. het beroepsstatuut. De reden daarvoor is de volgende: de variabele inkomensstructuur omvat al de vervangingsinkomens. Wanneer we bijgevolg ook nog met het statuut van werkende of werkzoekende, enz. rekening hadden gehouden, had dat een dubbele telling van de maatschappelijke situatie tot gevolg gehad. Omdat de inkomensvariabele uitgebreider en vollediger is, hebben we daar de voorkeur aan gegeven. De reden waarom het type en het aantal huishoudens in een samengestelde index van bestaansonzekerheid wordt gebruikt, spreekt voor zich en behoeft dan ook geen motivering, voor zover de gebruikte variabele een onderscheid tussen banen met of zonder toekomstperspectief mogelijk maakt. De codering was echter niet altijd even evident, aangezien het inkomen een dubbel aspect heeft: het wijst niet alleen op een situatie van min of meer grote materiële welvaart afhankelijk van het huishoudentype, nl. huishoudens met een inkomen uit voltijdse arbeid of meerdere inkomens tegenover huishoudens met een inkomen uit deeltijdse arbeid, maar ook op een min of meer zekere toekomst. Soms kunnen die twee dimensies in tegenovergestelde richting evolueren. Bijvoorbeeld: het inkomen uit voltijdse arbeid is over het algemeen groter dan het loon uit deeltijdse arbeid, maar wanneer de voltijdse baan weinig toekomstperspectieven biedt en de deeltijdse baan stabiel en standvastig is, brengt die eerste een grotere mate van bestaansonzekerheid met zich mee. Het is bijgevolg allesbehalve gemakkelijk om zonder bijkomende informatie te bepalen wat de voorkeur geniet: een hoger maar onzeker loon of een kleiner maar min of meer gegarandeerd loon. Dezelfde redenering kan worden gehanteerd voor de vervangingsinkomens: een ouderdomspensioen is een over het algemeen bescheiden maar zeker inkomen, terwijl een loon zeer hoog, maar ook zeer onzeker kan zijn. Hetzelfde geldt voor de huisvesting. Eigenaar zijn van een woning is enerzijds een garantie voor de toekomst en bijgevolg een element van zekerheid, maar de terugbetaling van de hypothecaire lening kan anderzijds tal van huishoudens in een tijdelijke toestand van armoede brengen. Het derde element, het onderwijsniveau, is pertinent in termen van zekerheid en bovenal bestaansonzekerheid.

We weten dat hoe hoger het onderwijsniveau ligt, hoe kleiner het risico wordt dat de persoon in kwestie sociaal uitgesloten of arm is. Dit niveau kan ook dienst doen als indicator voor de hoogte van de lonen (hier onbeschikbaar), omdat dat over het algemeen toeneemt, en in het bijzonder wanneer alle andere factoren gelijk blijven met het onderwijsniveau.

a) De inkomens

Voor de inkomensstructuur hebben we rekening gehouden met het verschil tussen huishoudens die normaal gezien uit één of twee volwassenen bestaan. We stellen immers vast dat een huishouden van één persoon nooit meer dan één inkomen heeft.¹⁰

Voor de categorieën MAR0, MAR+, UNM0, UNM+ en OTHER hebben we voor de variabele "huishoudensinkomen"¹¹ andere codes gehanteerd en wel de volgende (tussen haakjes de codes van de oorspronkelijke variabele):

1. Geen inkomen of vraag over type inkomen niet ingevuld(1);
2. Eén vervangingsinkomen of deeltijds inkomen uit arbeid (2, 4);
3. Eén precair voltijds inkomen¹² of één deeltijds inkomen + één vervangingsinkomen (5, 8);
4. Twee vervangingsinkomens, twee deeltijdse inkomens of één voltijds inkomen (3, 6 of 7);
5. Eén precair voltijds inkomen + een vervangingsinkomen of deeltijds inkomen (10, 12);
6. Eén niet-precair voltijds inkomen + een vervangingsinkomen of deeltijds inkomen (9, 11);
7. Twee precaire voltijdse inkomens uit arbeid (14);
8. Twee voltijdse inkomens (waarvan één eventueel precair) of meer dan 2 inkomens (13, 15).

Voor de categorieën SING en H1PA¹³ hebben we de volgende codes gehanteerd:

1. Geen inkomen of vraag over type inkomen niet ingevuld;
2. Vervangingsinkomen;
3. Deeltijds inkomen uit arbeid;
4. Precair voltijds inkomen uit arbeid;
5. Eén niet-precair voltijds inkomen uit arbeid.

b) De huisvesting

Voor de huisvesting hebben we de variabele "Bewoningstitel van de woning" gebruikt, maar dan met een verschillende code. Zo hebben we de personen die niet hebben geantwoord en die ergens gratis verblijven bij elkaar gezet. Namelijk:

1. Gratis huisvesting, non-respons (codes F, Z, blanco);
2. Huurder van een sociale of openbare woning (codes C, D);
3. Huurder van een particulier of privémaatschappij (codes B, E);
4. Eigenaar.

¹⁰ Het is theoretisch gezien mogelijk dat een alleenstaande een inkomen uit deeltijdse arbeid en een vervangingsinkomen cumuleert, maar dat geval doet zich geen enkele keer voor in de ons bezorgde gegevens.

¹¹ We gebruiken hier de samengevoegde variabele "Huishoudensinkomen 2" waarvan de beschrijving te vinden is in: Deboosere & Willaert

¹² Het begrip precair inkomen uit arbeid verwijst naar de volgende categorieën: werk als uitzendkracht of seizoenwerk, werk voor bepaalde duur, werk in het kader van een tewerkstellingsprogramma, een leercontract, stage of alternerend leren, een studentencontract en occasioneel werk.

¹³ Deze werkwijze kan een beperkte invloed hebben op de situatie van oudere H1PA's, aangezien zij - zoals we eerder al zagen - kunnen worden gesteund door een aanvullend inkomen van een volwassen kind dat nog thuis woont. Verderop zien we echter dat die invloed allesbehalve uitgesproken is.

We hebben bij de toekenning van codes 2 en 3 even gearzeld, want huren van een sociale huisvestingsmaatschappij wijst enerzijds op een beperkt inkomen, maar betekent anderzijds ook dat de huur lager is dan in de privésector en dat de huishoudens bijgevolg meer geld overhouden voor andere uitgaven. Bovendien is de zekerheid van de huisvesting groter in de openbare huursector. Uiteindelijk hebben we bij de codering de meest gangbare indeling gebruikt.

c) Het onderwijsniveau

Voor het onderwijsniveau van de referentiepersoon hebben we de volgende codering gehanteerd:

1. Lager onderwijs, geen officieel onderwijs gevolgd of geen antwoord;
2. Lager secundair technisch of beroepsonderwijs;
3. Lager secundair algemeen vormend onderwijs;
4. Hoger secundair technisch of beroepsonderwijs;
5. Hoger secundair algemeen vormend onderwijs;
6. Hoger niet-universitair onderwijs of 2 jaar universiteit;
7. Universitair onderwijs.

We hebben de waarden van de huishoudens voor deze drie variabelen aan de hand van de volgende formule genormaliseerd:

Genormaliseerde waarde = (niet-genormaliseerde waarde-min)/(max-min)

Daarbij is "min" de minimaal bereikbare waarde, namelijk 1 voor elke variabele, en "max" de hoogst mogelijke score, die voor elke variabele verschilt. Deze normalisatie is bedoeld om alle waarden voor elke variabele tot een geheel getal tussen 0 en 1 terug te brengen. Zo zal een aanvankelijke waarde van 1 voor de variabele "onderwijsniveau" die overeenstemt met "lager onderwijs" voor de genormaliseerde waarde de waarde 0 toegekend krijgen, want: $(1 - 1) / (7 - 1) = 0$, terwijl de aanvankelijke waarde 7 (maximaal niveau) goed is voor $(7 - 1) / (7 - 1) = 1$; de andere waarden vallen bijgevolg tussen 0 en 1.

De samengestelde index wordt bepaald door het rekenkundige gemiddelde van die drie genormaliseerde waarden. Deze werkwijze kent eenzelfde gewicht toe aan elk van de variabelen waaruit de index bestaat. Het alternatief bestond erin een gewogen gemiddelde te berekenen, aangezien elk van de variabelen door een specifieke wegening wordt beïnvloed.

Doordat het ons ontbrak aan een argument om aan deze wegingsfactoren een niet-arbitraire waarde toe te kennen, hebben we voor het eenvoudige rekenkundige gemiddelde gekozen dat overeenstemt met een situatie van maximale onzekerheid over het reële gewicht van elk van de bestanddelen voor de bestaansonzekerheid. Deze oplossing wordt bovendien ook gehanteerd door de Verenigde Naties bij de uitwerking van de Human Development Index (index voor menselijke ontwikkeling) waaraan A. Sen zijn bijdrage en steun heeft verleend.

Om die reden, en om andere redenen die verderop worden verklaard, moeten de hier voorgestelde resultaten veeleer als een verkennende oefening worden gezien. Het is duidelijk dat er voor de uitwerking van een samengestelde index, die voldoende robuust en pertinent moet zijn om een belangrijke rol te spelen bij de bepaling en evaluatie van het sociale politiek, veel nauwkeuriger en zorgvuldiger te werk moet worden gegaan dan bij ons mogelijk was.

De uiteindelijke index voor bestaansonzekerheid is een aanvulling op het eenvoudige rekenkundige gemiddelde van deze drie elementen. Het gaat dus om een bijna continue variabele¹⁴ gelegen tussen 0 (minimale bestaansonzekerheid) en 1 (maximale bestaansonzekerheid). Het gemiddelde is 0,414; de mediaan bedraagt 0,45; het eerste kwartiel bevindt zich op de waarde 0,277 en de derde op 0,639.

7.4.2 De bestaansonzekerheid van huishoudens: enkele indicatoren

7.4.2.1 De bestaansonzekerheid naar de kenmerken van de referentiepersoon

Tabel 102 vermeldt de gemiddelde waarden van de index voor bestaansonzekerheid naar de burgerlijke staat van de referentiepersoon.

Indicator voor bestaansonzekerheid (gemiddelde)	
Vrijgezel	0,428
Getrouwd	0,365
Uit elkaar	0,470
Weduwe/ weduwenaar	0,566
Gescheiden	0,447
Algemeen gemiddelde	0,414

Tabel 102: Gemiddelde waarden van de indicator voor bestaansonzekerheid naar de burgerlijke staat van de referentiepersoon

Vrijgezellen, gescheiden personen en personen die uit elkaar zijn, vertonen hogere waarden dan het algemene gemiddelde (0,414), maar twee groepen onderscheiden zich duidelijk: de weduwenaars/weduwens met een maximale waarde van 0,566 en de gehuwden met de laagste waarde (0,365). Door met het beroepsstatuut rekening te houden, krijgen we een heel ander gezichtspunt.

Tabel 103 is een weergave van de indicator voor bestaansonzekerheid naar het beroepsstatuut van de referentiepersoon. De tamelijk grote bestaansonzekerheid van studenten verschilt uiteraard van de bestaansonzekerheid van gepensioneerden of werklozen, in die zin dat ze verband houdt met een tijdelijke situatie waarbij het gebrek aan inkomen of comfortabele huisvesting over het algemeen als normaal en aanvaard wordt beschouwd. De bestaansonzekerheid van de categorie "andere" is grotendeels het resultaat van de manier waarop de non-respons werd gecodeerd. Uit de analyses van de volkstelling van 1991 en de vaststellingen voor 2001 blijkt echter dat het niet kunnen of willen antwoorden op bepaalde vragen over het algemeen een indicatie is van een situatie van economische, culturele of sociale uitsluiting. Het verschil tussen de index voor bestaansonzekerheid van werkenden en die van de "anderen" is aanzienlijk, maar bevestigt onze vermoedens.

¹⁴ Bijna, want deze variabele kan niet alle mogelijke waarden tussen 0 en 1, maar slechts een deelverzameling daarvan omvatten.

Indicator voor bestaansonzekerheid (gemiddelde)	
Student	0,640
Werkende	0,266
Werkzoekende	0,557
Niet langer actief	0,543
Gepensioneerde	0,515
Nooit actief geweest (huisvrouw, enz.)	0,641
Andere (non-respons)	0,737
Algemeen gemiddelde	0,414

Tabel 103: Gemiddelde waarden van de indicator voor bestaansonzekerheid naar het beroepsstatuut van de referentiepersoon

Het onderzoek van de bestaansonzekerheid naar leeftijdsgroep bevestigt de al verworven informatie. De bestaansonzekerheid vertoont een U-curve, met hoogtepunten op jonge en hoge leeftijd en een dieptepunt op volwassen leeftijd.

Indicator voor bestaansonzekerheid (gemiddelde)	
Jonger dan 20 jaar	0,799
20-34	0,371
35-49	0,337
50-64	0,397
65-79	0,532
80 en +	0,591

Tabel 104: Gemiddelde waarden van de indicator voor bestaansonzekerheid naar de leeftijdsgroep van de referentiepersoon

7.4.2.2 De bestaansonzekerheid naar de kenmerken van het huishouden

Het huishoudentype

Tabel 105 toont geen verrassingen, met uitzondering misschien van de indeling van de éénundergezinnen die zich in een gunstigere situatie lijken te bevinden dan de alleenstaanden. Deze ogenschijnlijke paradox vindt een verklaring in tabel 107 waar de gemiddelden per leeftijdsgroep en huishoudentype worden weergegeven.

De provincie van verblijf

Brussel kent als gewest het hoogste risico van bestaansonzekerheid. Vervolgens komen alle Waalse provincies, behalve Waals-Brabant, met een maximum in Henegouwen en een bijna identieke score in Luik. De provincie Vlaams-Brabant en vervolgens Waals-Brabant blijven het meeste gespaard, terwijl alle Vlaamse provincies zich onder het nationale gemiddelde bevinden (0,414). We merken op dat de situatie in beide Brabantse provincies nagenoeg identiek is. Namen en Luxemburg komen in de buurt van het algemene gemiddelde (0,414).

	Indicator voor bestaansonzekerheid (gemiddelde)
SING: alleenstaande	0,526
MAR0: gehuwden zonder kinderen	0,439
MAR+: gehuwden met kinderen	0,283
UNM0: samenwonenden zonder kinderen	0,350
UNM+: samenwonenden met kinderen	0,340
HIPA: éénoudergezin	0,421
OTHER: ander privéhuishouden	0,518

Tabel 105: Gemiddelde waarden van de indicator voor bestaansonzekerheid naar het huishoudenstype

	Indicator voor bestaansonzekerheid (gemiddelde)
Antwerpen	0,398
Brussel	0,485
Vlaams-Brabant	0,362
Waals-Brabant	0,363
West-Vlaanderen	0,396
Oost-Vlaanderen	0,388
Henegouwen	0,456
Luik	0,447
Limburg	0,390
Luxemburg	0,412
Namen	0,416

Tabel 106: Gemiddelde waarden van de indicator voor bestaansonzekerheid naar de provincie van verblijf

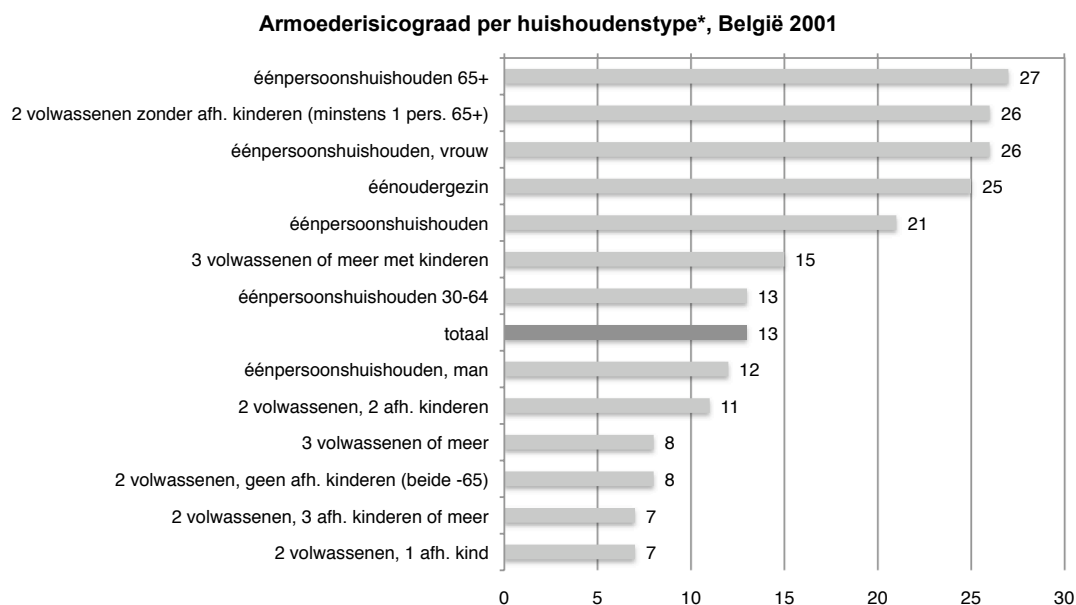
7.4.2.3 De bestaansonzekerheid naar het huishoudenstype en de leeftijdsgroep van de referentiepersoon

Door de situaties naar huishoudenstype en leeftijdsgroep te bekijken, kunnen we de conclusies uit de analyse van tabellen 104 en 105 nuanceren. Zo zien we bijvoorbeeld dat terwijl de bestaansonzekerheid van éénoudergezinnen op jonge leeftijd groter is dan die van alleenstaanden, dat niet langer het geval is na de leeftijd van 35. De relatieve situatie van éénoudergezinnen verbetert immers met toenemende leeftijd, behalve voor de laatste categorie (80+ jaar). Toch wordt het hoogste niveau van bestaansonzekerheid voor alle leeftijden en types samen – zonder de "andere huishoudens" (OTHER) in aanmerking te nemen – door de éénoudergezinnen (HIPA) jonger dan 20 jaar bereikt. Het laagste niveau vinden we terug bij de gehuwden zonder kinderen tussen 20 en 34 jaar. Over het algemeen stellen we echter vast dat hoe hoger de leeftijd, hoe meer de aanwezigheid van kinderen het huishouden tegen bestaansonzekerheid vrijwaart. Zo zien we bijvoorbeeld dat de gehuwden zonder kinderen tussen 20 en 35 jaar wel de laagste waarde vertonen, maar dat hun relatieve positie verslechtert naarmate ze ouder worden. Het niveau voor bestaansonzekerheid van gehuwden met kinderen tussen 50 en 64 jaar komt daarentegen nog steeds in de buurt van dat voor gehuwden zonder kinderen van 20-34 jaar. Het is een feit dat de index geen rekening houdt met het aantal consumptie-eenheden per huishouden en dat we de bijkomende volwassenen in een huishouden als bron van

Indicator voor bestaansonzekerheid (gemiddelde)	
< dan 20 jaar	0,798
SING: Alleenstaande	0,723 (3)
MAR0: Gehuwden zonder kinderen	0,591 (6)
MAR+: Gehuwden met kinderen	0,696 (4)
UNM0: Samenwonenden zonder kinderen	0,565 (7)
UNM+: Samenwonenden met kinderen	0,687 (5)
HIPA: Eénoudergezin	0,749 (2)
OTHER: Ander privaat huishouden	0,957 (1)
20-34 jaar	0,371
SING: Alleenstaande	0,447 (2)
MAR0: Gehuwden zonder kinderen	0,264 (7)
MAR+: Gehuwden met kinderen	0,287 (6)
UNM0: Samenwonenden zonder kinderen	0,290 (5)
UNM+: Samenwonenden met kinderen	0,356 (4)
HIPA: Eénoudergezin	0,534 (1)
OTHER: Ander privaat huishouden	0,446 (3)
35-49 jaar	0,337
SING: Alleenstaande	0,429 (1)
MAR0: Gehuwden zonder kinderen	0,327 (4)
MAR+: Gehuwden met kinderen	0,278 (5)
UNM0: Samenwonenden zonder kinderen	0,327 (4)
UNM+: Samenwonenden met kinderen	0,324 (3)
HIPA: Eénoudergezin	0,419 (2)
OTHER: Ander privaat huishouden	0,418 (2)
50-64 jaar	0,397
SING: Alleenstaande	0,517 (1)
MAR0: Gehuwden zonder kinderen	0,418 (4)
MAR+: Gehuwden met kinderen	0,274 (7)
UNM0: Samenwonenden zonder kinderen	0,440 (3)
UNM+: Samenwonenden met kinderen	0,342 (6)
HIPA: Eénoudergezin	0,353 (5)
OTHER: Ander privaat huishouden	0,487 (2)
64-79 jaar	0,532
SING: Alleenstaande	0,613 (1)
MAR0: Gehuwden zonder kinderen	0,506 (4)
MAR+: Gehuwden met kinderen	0,357 (7)
UNM0: Samenwonenden zonder kinderen	0,552 (2)
UNM+: Samenwonenden met kinderen	0,427 (5)
HIPA: Eénoudergezin	0,386 (6)
OTHER: Ander privaat huishouden	0,532 (3)
80 en meer	0,591
SING: Alleenstaande	0,645 (1)
MAR0: Gehuwden zonder kinderen	0,533 (3)
MAR+: Gehuwden met kinderen	0,367 (7)
UNM0: Samenwonenden zonder kinderen	0,582 (2)
UNM+: Samenwonenden met kinderen	0,441 (5)
HIPA: Eénoudergezin	0,406 (6)
OTHER: Ander privaat huishouden	0,527 (4)

Tabel 107: Bestaansonzekerheid van huishoudens naar het huishoudenstype en de leeftijdsgroep van de referentiepersoon (de cijfers tussen haakjes verwijzen naar de indeling per risiconiveau van de huishoudenstypen)

beeld. Toch laat de vergelijking van de bovenstaande resultaten met het armoederisicograad dat werd gepubliceerd door de werkgroep "Indicatoren" van het Nationaal Actieplan Sociale Insluiting vermoeden dat het hier om een minieme vertekening gaat. De cijfers in tabel 107 zijn immers verre van tegenstrijdig met de informatie in figuur 2.

(*) De afhankelijke kinderen worden beschouwd als personen van 0 tot 15 jaar + personen van 16 tot 24 jaar zolang ze niet werken en bij minstens één ouder wonen.

Bron: Nationaal Actieplan Sociale Insluiting 2003-2005. Indicatoren, Actualisering april 2004, LFS-NIS-Steunpunt WAV

Figuur 2: Armoederisicograad per huishouden, België, 2001

Alle huishoudens die in deze figuur¹⁵ een hoger dan gemiddeld armoederisico vertonen, komen overeen met de huishoudens die ook door onze synthetische index als dusdanig worden beschouwd. Over het algemeen stellen we vast dat de koppels met kinderen een kleiner risico op uitsluiting lopen, met uitzondering echter van huishoudens met 3 of meer volwassenen met kinderen, waarvan de meeste in onze gegevensbank ongetwijfeld als OTHER werden gecodeerd.

7.5 Conclusies

De meest opvallende conclusie in vergelijking met 1991 is het einde van de zogenaamde verjonging van de bestaansonzekerheid. In 2001 hebben oudere personen opnieuw meer kans om in een situatie van bestaansonzekerheid en armoede terecht te komen dan jongere mensen, met uitzondering van éénoudergezinnen (en huishoudens waarvan de referentiepersoon jonger is dan 20 jaar, maar die zijn veel minder talrijk dan in 1991). Die conclusie wordt bevestigd door de studies die in het kader van het Nationaal Actieplan Sociale Insluiting werden uitgevoerd:

¹⁵ Het gaat om huishoudens waarvan het equivalent beschikbaar inkomen (rekening houdend met de verschillende consumptie-eenheden) onder de 60% van het mediane inkomen ligt.

"De armoedegrade van oudere personen (ouder dan 65 jaar) trekt de aandacht, ongeacht of ze in koppel of alleen leven. Dat wijst waarschijnlijk op een daling van de levensstandaard na die leeftijd, die voor sommige personen de vorm aanneemt van een inkomen onder de armoedegrens."¹⁶

Over het algemeen en ondanks de sociaal-culturele veranderingen in onze maatschappij is het (al dan niet gehuwde) koppel met of zonder kinderen, maar bij voorkeur met kinderen, het gezinsmodel met de beste welzijnskansen. De andere structuren gaan gepaard met grotere risico's van materiële bestaansonzekerheid (er zijn uiteraard uitzonderingen).

Terwijl gehuwde koppels in 1991 nog rondkwamen met een enkel inkomen, is dat in 2001 niet meer het geval. Dat extra inkomen, samen met het verwezenlijkte schaalvoordeel, vrijwaart de koppels waarschijnlijk tegen de bestaansonzekerheid die alleenstaanden of éénoudergezinnen treft.

Toch is de situatie van alleenstaand zijn met een of meer kinderen minder vaak de oorzaak van bestaansonzekerheid dan omgekeerd. Risicofactoren als een laag onderwijsniveau en de lokale sociaal-economische context – zoals bijvoorbeeld de situatie in Brussel en de provincies Luik en Henegouwen – maken immers dat bepaalde personen minder kans hebben een langdurige en stabiele relatie op te bouwen, waardoor ze vaker aan de rand van de maatschappij terechtkomen.

¹⁶ Anne-Catherine Guio, "La pauvreté monétaire en Belgique, en Flandre et en Wallonie", IWEPS, februari 2004, p.9.

Conclusies

De eerste en tweede demografische transitie hebben beide op hun eigen manier een stempel gedrukt op de vorming van de huishoudens. De samenstelling van de huishoudens in België aan het begin van de 21ste eeuw vormt in die zin als het ware een stuk “versteende” demografische geschiedenis. Het succesverhaal van de toenemende levensverwachting leidt tot vergrijzing en tot een toename van het aantal oudere echtparen doordat beide partners nog in leven zijn. Oudere cohortes dragen verder nog de kenmerken van de eerste demografische transitie door hun lage finale celibaatscijfers, relatief lage echtscheidingcijfers en jonge huwelijksleeftijden. De babyboomgeneratie van haar kant vertoont al de invloed van de tweede demografische transitie met een toenemende diversifiëring van het samenwonen en samenleven in huishoudensverband. Maar het ingrijpend karakter van de tweede demografische transitie weerspiegelt zich vooral in de snelle en drastische veranderingen in de huishoudenssamenstelling van de twintigers en de dertigers. Dat de veranderingen zich het duidelijkst in deze leeftijdscategorieën manifesteren is normaal: het is de leeftijd waarop men het ouderlijk huis verlaat om een eigen huishouden te vormen. Het is ook de leeftijd waarop belangrijke beslissingen worden genomen die het leven verder oriënteren. Maar een nauwkeurige lezing van de verschuivingen in huishoudenssamenstelling toont hoe de tweede demografische transitie zich in de jaren negentig in alle leeftijdsgroepen heeft gemanifesteerd. Voor een aantal evoluties, zoals het ongehuwd samenwonen, de procreatie bij ongehuwden en vooral de echtscheidingen, stellen we een trendversnelling vast. Het ligt dan ook voor de hand dat de nieuwe huishoudentypes nog steeds aan een opmars bezig zijn en geleidelijk in alle leeftijdsgroepen verder doordringen. België plaatst zich hiermee onmiskenbaar binnen een algemene trend die in de gehele geïndustrialiseerde wereld kan worden waargenomen.

In hoofdstukken 2 en 3 wordt deze evolutie geïllustreerd door de gezinsverduunning en de verschuiving in de samenstelling naar gezinstype zoals die binnen de Belgische statistiek traditioneel werd gedefinieerd.

De gestage en relatief belangrijke afname van de gemiddelde huishoudensomvang in de afgelopen drie decennia is een illustratie van de huidige demografische transitie. De daling van het aantal personen per huishouden wordt gedragen door de toename van het aantal éénpersoonshuishoudens enerzijds en de sterke terugloop van het aantal huishoudens met meer dan vier personen anderzijds. In 1970 telde het gemiddelde huishouden nog bijna 3 personen, in 2001 is dit nog 2,36.

De gezinsverduunning verliep het snelst in de regio's met de grootste gemiddelde huishoudensomvang. Het gevolg is een homogenisatie van de grootte van de huishoudens tussen de verschillende regio's en een naar elkaar toegroeien van de gewesten. Het gemiddelde huishouden telt in Vlaanderen 2,43 personen en in Wallonië 2,37. Alleen Brussel, als een uitsluitend stedelijk gewest, wijkt hier nog sterk van af met 2 personen per huishouden. Bij de nieuwe Belgen en de recente migranten kunnen we overigens vaststellen dat ze zich inschrijven binnen eenzelfde trend van afnemende huishoudensomvang, zelfs al blijven grote huishoudens nog oververtegenwoordigd t.o.v. het Belgische gemiddelde.

Het aantal alleenstaanden in België nam tussen 1970 en 2001 toe van 607.381 tot 1.365.711 personen (dit is meer dan een verdubbeling). Het aandeel van de éénpersoonshuishoudens steeg hierdoor van 18,8% tot 31,8%. In Brussel vormen éénpersoonshuishoudens precies de helft van alle huishoudens en is ongeveer één Brusselaar op vier single.

De ADSEI (voormalig NIS) definieert een gezin of een familiekeren als een groep individuen die door huwelijksbanden of afstamming met elkaar verbonden zijn. In een huishouden kunnen meerdere

familiekernen of gezinnen naast elkaar bestaan. Dit soort huishoudens met meerdere familiekernen is in de afgelopen dertig jaar gehalveerd en valt terug van 1,8% tot 0,8% van de huishoudens.

Maar ook huishoudens met één enkele familiekern zagen tussen 1970 en 2001 hun aandeel teruglopen van 76,4% tot 62,6%. Het aantal koppels zonder kinderen bleef relatief stabiel en daalde lichtjes van 24,3% naar 21,3%. Het dalend aantal huwelijken en de toename van het aantal echtscheidingen werden ruim gecompenseerd door de stijgende levensverwachting en het groeiend aantal intact gebleven echtparen op oudere leeftijd. De sterkste daling was voor de huishoudens met kinderen die hun aandeel zagen teruglopen van net geen 40% naar 27,8%. Monoparentale huishoudens daarentegen stegen van 5,2% tot 8,6%.

In hoofdstuk vier wordt het onderzoek uitgebreid door expliciet de nieuwe samenlevingsvormen van cohabitanten met en zonder kinderen op te nemen in de analyse. Opmerkelijk is de sterke toename van het ongehuwd samenwonen in Vlaanderen. In de periode 1991-2001 heeft Vlaanderen in dit opzicht een inhaalbeweging gemaakt op de rest van het land. Dit is vooral duidelijk in de leeftijdsgroep van 25 tot 34 jaar. Ongehuwd samenwonen is niet langer een tijdelijke situatie die gevolgd wordt door een huwelijk wanneer er kinderen op komst zijn. Tussen 1991 en 2001 nam in Vlaanderen het aantal cohabitanten met kinderen in die leeftijdsgroep meer dan drie keer toe. Complementair met deze evolutie is de sterke daling van het aantal gehuwden in de jongste leeftijdsgroepen. Tegelijk zorgt de toegenomen echtscheiding voor een forse stijging van het aantal alleenstaande vaders en moeders.

Het resultaat is een diversificatie van huishoudenstypes waarbij in toenemende mate wordt afgestapt van een klassiek dominant patroon. Mannen in de leeftijdsgroep van 35-39 jaar zijn nog voor een meerderheid gehuwd met kinderen. Bij vrouwen is die meerderheid reeds te vinden in de leeftijdsgroep van 30 tot 34 jaar. Met de stijging van het aantal echtscheidingen en het doorschuiven van de jongere cohortes naar de oudere leeftijdsklassen zal de diversiteit in de komende jaren ook bij de ouderen leeftijdsgroepen toenemen. De aangroei van de groep intacte oudere koppels door de gestegen levensverwachting wordt dus stilaan geneutraliseerd door het verouderen van een generatie waar echtscheiding meer is doorgedrongen.

Het is opmerkelijk dat deze toch vrij ingrijpende veranderingen weinig invloed hebben gehad op de ruimtelijke patronen van de huishoudenstypes in België. Ondanks de tempoverhoging van de vorming van nieuwe huishoudenstypes in de regio's die het sterkst achterop lagen in de tweede demografische transitie is het cartografisch beeld tussen 1991 en 2001 nog relatief stabiel gebleven en kunnen we de oude contrasten nog terugvinden. Nog altijd gelden drie dominante dimensies die de contrasten samenvatten:

- de dimensie die de opkomst van de nieuwe leefvormen aangeeft in het licht van de tweede demografische transitie. Het ongehuwd samenwonen zonder kinderen is nu over geheel België uitgespreid, maar het ongehuwd samenwonen met kinderen is nu een essentiële bijkomende indicator geworden.
- het ruraal-stedelijk contrast blijft aanwezig en wordt vooral gekenmerkt door de proporties alleenstaanden en de gezinsverdunding in de steden. De bevolking van allochtone afkomst vormt hierop een uitzondering binnen het stedelijk weefsel.
- Een stilaan verdwijnende "historische dimensie" waar kenmerken van oudere huishoudensvormen nog voorkomen zoals dubbele familiekernen en een late lege nestfase.

De intensiteit van de aanwezigheid van nieuwe huishoudenstypes is evenwel overal toegenomen zodat de ogenschijnlijke ruimtelijke stabiliteit tegelijk een algemene versnelling van de tweede demografische transitie dekt.

De nieuwe Belgen zijn een belangrijke groep in onze samenleving geworden. Eind 2006 was één op de vijf inwoners in ons land zelf een migrant of kind van migranten. De grootsteden, die de belangrijkste ingangspoorten vormen van de migratie, dragen daar de duidelijkste sporen van.

De belangrijke plaats die de internationale migratie heeft ingenomen kan niet anders dan ook op de huishoudensvorming haar invloed uitoefenen. De recente evoluties op vlak van nationaliteitsverwerving maken een analyse naar huidige nationaliteit weinig relevant. Door terug te

keren naar de nationaliteit van oorsprong voor de tweede generatie is het mogelijk om een beter beeld te krijgen van zowel de verschillen naar nationaliteit als de snelle evoluties die ook bij recent aangekomen migranten optreden. De specificiteit van de verschillende gemeenschappen maakt het moeilijk om een algemene samenvatting te geven van de bevindingen. Uiteraard kunnen we voor elke nationaliteitsgroep vaststellen dat het huishoudenspatroon het midden houdt tussen de tradities uit eigen land en de Belgische samenleving. De evolutie in de landen van herkomst ligt echter evenzeer in de lijn van de tweede demografische transitie, zodat de waargenomen trends niet noodzakelijk toe te schrijven zijn aan een typisch Belgisch gegeven, maar veeleer een internationale trend weerspiegelen. Bij de verschillende nationaliteitsgroepen geldt overigens dat ook de compositie naar socio-economische status en naar migratiegeschiedenis minstens van even groot belang zijn als het land van herkomst. Volgmigratie en huwelijksmigratie drukken vooral bij de Turkse en Marokkaanse gemeenschap een stempel op de huishoudensvorming. In de mate dat deze volgmigratie binnen de landen van herkomst op haar beurt overheersend gevoed wordt vanuit economisch minder sterk ontwikkelde streken is het patroon van vroeg huwen en vroeg kinderen krijgen zelfs sterker dan het landelijk gemiddelde. Maar tegelijk nemen de nieuwe Belgen van Turkse en Marokkaanse oorsprong ook geleidelijk het vigerende patroon van huishoudensvorming over. Dit is bijzonder duidelijk bij de hoger opgeleiden.

Hoofdstuk 7 richt zich op twee groepen van sociaal-economische variabelen die van fundamenteel belang zijn voor het welzijn en de levenskwaliteit. Het gaat daarbij enerzijds om het aantal en de aard van de inkomens van de huishoudens en anderzijds om de kenmerken van hun huisvesting. Die variabelen worden in verband gebracht met de leeftijd van de referentiepersoon, zijn geslacht, onderwijsniveau, beroepsstatuut en verblijfplaats (provincie).

De interactie tussen huishoudensvorming en socio-economische status wordt hier duidelijk geïllustreerd. Er is echter geen eenvoudig causaal verband te ontwaren. Heel wat studies hebben reeds aangetoond dat monoparentale huishoudens een veel hogere kans hebben om onder de armoedegrens te duiken. Het combineren van de gezinszorg en het verwerven van een inkomen is sowieso een moeilijke opdracht wanneer men er alleen voor staat. Maar vooral bij laaggeschoolde vrouwen schiet het inkomen van één kostwinner vaak tekort.

Omgekeerd kan de socio-economische status ook een invloed uitoefenen op de huishoudensvorming. Werkloosheid is zeker één van de elementen die bij jongeren meespeelt om langer in het ouderlijk huis te blijven. Aan het andere uiteinde van de socio-economische schaal zien we dat ook lang studeren impliceert dat men economisch afhankelijk blijft van de ouders, wat bijdraagt tot uitstel van huwelijk of samenwonen.

Op het vlak van de huisvesting merken we in 2001 een toename van het aandeel huishoudens dat eigenaar is (68,1%) ten opzichte van 1991 (65%). De bewoners van sociale woningen zijn op jonge leeftijd hoofdzakelijk éénoudergezinnen. De kans dat ze in een dergelijke woning terechtkomen, neemt echter af naarmate ze ouder worden (van 0,22 op 20-34 jaar tot 0,10 op 65-79 jaar), terwijl die voor alle andere huishoudentypen met de leeftijd toeneemt. Zo zien de samenwonenden met kinderen hun kans op een sociale woning van 0,045 op 20-34 jaar toenemen tot 0,145 op 65-79 jaar. We stellen vast dat alhoewel de openbare woningen zelden van een uitstekend comfort zijn, ze ook zelden van een ontoereikend comfort zijn. Zij bevinden zich bijgevolg in een goede middenmoot. Daarom lopen éénoudergezinnen of alleenstaanden bijvoorbeeld minder risico om zich in een ontoereikende comfortsituatie te bevinden als ze huurders zijn van een sociale woning dan wanneer ze van een privé-eigenaar huren.

Hoofdstuk 7 wordt afgesloten met een poging om de bestaansonzekerheid van huishoudens te schetsen aan de hand van een samengestelde index die wordt gevormd door het eenvoudige rekenkundige gemiddelde van drie op voorhand genormaliseerde variabelen: de inkomensstructuur, de bewoningstitel van de huisvesting en het onderwijsniveau van de referentiepersoon. Daaruit blijkt dat het risico van bestaansonzekerheid het grootst is in Brussel, gevolgd door de provincies Henegouwen

en Luik. Alle Vlaamse provincies en Waals-Brabant scoren beter dan het nationale gemiddelde. De provincies Namen en Luxemburg behoren tot slot tot de middenmoot.

Nog volgens deze index is – zonder met de leeftijd rekening te houden – het risico van bestaansonzekerheid het grootst bij alleenstaanden en vervolgens bij gehuwde koppels zonder kinderen. Daarna komen de éénoudergezinnen, de samenwonenden zonder kinderen, de samenwonenden met kinderen en tot slot de gehuwde koppels met kinderen. De relatieve situatie van éénoudergezinnen en gehuwde koppels zonder kinderen is tamelijk merkwaardig. Ze wordt echter bevestigd door de indicator van het armoederisico per huishoudentype die door de werkgroep "indicatoren" van het Nationaal Plan Sociale Insluiting werd bepaald. Volgens die indicator komen de huishoudens van twee volwassenen zonder kinderen met één persoon ouder dan 65 jaar op het vlak van bestaansonzekerheid onmiddellijk na de huishoudens van één persoon ouder dan 65 jaar. De verklaring voor die ogenschijnlijke paradox vinden we immers in de leeftijd van de referentiepersoon. Terwijl de éénoudergezinnen op jonge en volwassen leeftijd een veel groter risico op bestaansonzekerheid lopen dan de gehuwde koppels zonder kinderen, keert die verhouding zich stilaan om vanaf de leeftijd van 50. Vanaf die leeftijd hebben koppels met kinderen, evenals éénoudergezinnen immers meer kans om van meerdere inkomens te genieten dan (al dan niet gehuwde) koppels zonder kinderen.

Vergeleken met 1991 is de meest opmerkelijke conclusie dat het proces van verjonging van de armoede dat toen aan de gang was blijktbaar is gestopt. In 2001 is het in de huishoudens met een referentiepersoon van 65 jaar of ouder waar de risico's op armoede het grootste zijn, behalve bij de monoparentale huishoudens.

Huishoudens en gezinnen zijn een elementaire basiseenheid in onze maatschappij en zullen dit onder één of andere vorm ook blijven. De tweede demografische transitie heeft er echter voor gezorgd dat we definitief zijn afgestapt van een uniek dominant patroon in huishoudenvorming. Die tendens zal zich in de komende jaren blijven verderzetten. De grote diversiteit aan levenscyclussen die hierdoor ontstaat maakt de dynamiek van huishoudens en gezinnen complexer en moeilijker beheersbaar. De recente aanpassingen in de wetgeving en de vernieuwingen in de statistiek proberen rekening te houden met die nieuwe situatie. Maar de evolutie van de huishoudenvorming heeft vanzelfsprekend veel bredere maatschappelijke implicaties. Veranderingen brengen onvermijdelijk ook nieuwe problemen met zich mee en vormen soms een bron van onzekerheid. De komende jaren zullen op dit vlak een uitdaging blijven vormen. In die context is het van groot belang om oog te hebben voor de nieuwe generaties en ook voldoende aandacht te besteden aan de economische en emotionele gevolgen die in het kielzog van nieuwe de levensvormen ontstaan.

Bibliografie

Axinn W.G., Thornton A. (1992): "The influence of parental resources on the timing of the transition to marriage", *Social Science Research*, 21: 261-285.

Axinn W.G., Thornton A. (1993): "Mothers, children and cohabitation – the intergenerational effect of attitudes and behavior", *American Sociological Review*, 58: 233-246.

Becker G. (1981): "*A treatise on the family*", Cambridge: Harvard University Press.

Billari F., Liefbroer A. (2004): "Is the second demographic transition a useful concept for demography? Introduction to a debate", in G. Feichtinger (ed.), *Vienna Yearbook of Population Research*, Vienna: Institute of Demography, 1-3.

Boulanger P.-M., Deboosere P., Lambert A., Lesthaeghe R. (1994): "*La formation des familles: étude prospective*", Bruxelles: SPPS.

Bumpass L. (1990): "What's happening to the family? Interactions between demographic and institutional changes", *Demography*, 27, 4: 483-498.

Burch T. (1995): "Theories of household formation: progress and challenges", in E. van Imhoff et al. (eds.), *Household demography and household modeling*, Plenum Press, 85-101.

Cantillon B., Andries M. (1994): "De dualiseringsthese hertoetst – Inkomens, koopkracht en welvaart van uitkeringstrekkers in de periode 1985-1992", *CBS-Berichten*, Antwerpen: Centrum voor Sociaal Beleid, UFSIA-Universiteit Antwerpen.

Cantillon B., Lesthaeghe R. (1987): "Gezinnen, generaties en inkomensverdeling – De Belgische trend 1975-1986", *Tijdschrift voor Sociologie*, 2.

Cantillon B., Vanherck R., Andries M., Marx I. (1994): "Werden mannen en vrouwen gelijk? Beroepsloopbanen en inkomens van mannen en vrouwen in de 80'er jaren", *CBS-Berichten*, Antwerpen: Centrum voor Sociaal Beleid, UFSIA-Universiteit Antwerpen.

Cliquet R.L., Callens M. (red.) (1993): "*Gezinsvorming in Vlaanderen: Hoe en wanneer? Resultaten van de Enquête Gezinsontwikkeling 1991 (NEGO V)*", CBGS Monografie 1, Brussel: Ministerie Vlaamse Gemeenschap.

Coale A.J. (1972): "*The growth and structure of human populations – A mathematical investigation*", Princeton N.J.: Princeton University Press.

Council of Europe/Conseil de l'Europe (1990): "Household structures in Europe", *Population Studies*, 22.

Corijn M. (1993): "*Leefvormen in Vlaanderen*", CBGS Monografie 2, Brussel: Ministerie Vlaamse Gemeenschap.

Council of Europe/Conseil de l'Europe (2005): "*Recent demographic developments in Europe, 2004*", Straatsburg: Council of Europe Publishing.

Crimmins E., Easterlin R., Saito Y. (1991): "Preferences change among American youth: family, work and goods aspirations, 1978-1986", *Population and Development Review*, 17: 115-133.

De Beer J. (1995): "National household forecast for the Netherlands", in E. van Imhoff et al. (red.), *Household demography and household modeling*, Plenum Press, 251-272.

- Deboosere P. (1992): "Indeling van de Belgische bevolking naar positie in huishoudens – Beschikbare databanken, evaluatie en bewerking van de data", *Steunpunt voor Demografie Working Paper 2*, Brussel: Vrije Universiteit Brussel.
- Deboosere P. (1992): "Het gebruik van de arbeidskrachtenenquête voor de studie van huishoudens in België", *Steunpunt voor Demografie Working Paper 3*, Brussel: Vrije Universiteit Brussel.
- Deboosere P. (1994): "Huishoudentypes – Recente evolutie en regionale differentiatie", in *Tweede Vlaamse Gezinsconferentie: Gezinstypes en intergenerationele netwerken*, Brussel: Vlaams Ministerie voor Welzijn en Gezin, 11-45.
- Deboosere, P. & D. Willaert (2004), "Codeboek Algemene Socio-Economische Enquête 2001", Working Paper 2004-1, Steunpunt Demografie, Vakgroep Sociaal Onderzoek, Vrije Universiteit Brussel, p. 45.
- Deboosere P., Lesthaeghe R., Surkyn J., Lambert A., Boulanger P.-M. (1997): "*Huishoudens en Gezinnen*", Algemene Volks- en Woningtelling op 1 maart 1991, Volkstellingsmonografie nr. 4, Brussel: Nationaal Instituut voor de Statistiek & Federale Diensten voor Wetenschappelijke, Technische en Culturele Aangelegenheden.
- De Jong-Gierveld J., Liefbroer A., Beekink E. (1991): "The effect of parental resources on patterns of leaving home among young adults in the Netherlands", *European Sociological Review*, 7: 55-71.
- Deven F. (1991): "Living arrangements in Flanders in the eighties", *Bevolking en Gezin*, 1: 39-51.
- Easterlin R. (1976): "The conflict between aspirations and resources", *Population and Development Review*, 2, 3: 47-426.
- Easterlin R., Crimmins E. (1991): "Private materialism, personal self-fulfilment, family life and public interest: the nature, effects and causes of recent changes in the values of American youth", *Public Opinion Quarterly*, 55: 499-533.
- Easterlin R., Macdonald C., Macunovich D.J. (1990): "How have American baby boomers fared? Earnings and economic well-being of young adults 1964-1987", *Journal of Population Economics*, 3, 4: 277-290.
- Eggerickx T., Kesteloot C., Poulain M., Peleman K., Roesems T., Vandenbroecke H. (1999): "*De allochtone bevolking in België*", Algemene Volks- en Woningtelling op 1 maart 1991, Volkstellingsmonografie nr. 3, Brussel: Nationaal Instituut voor de Statistiek & Federale Diensten voor Wetenschappelijke, Technische en Culturele Aangelegenheden.
- England P., Farkas G. (1986): "*Households, employment and gender – A social, economic and demographic view*", New York: Aldine De Gruyter.
- Frejka T., Sardon J.-P. (2004): "*Childbearing Trends and Prospects in Low-Fertility Countries – A Cohort Analysis*", European Studies of Population nr. 23, Dordrecht, Boston & London: European Association for Population Studies and Kluwer Academic Publishers.
- Glick P., Sung-Ling L. (1986): "More young adults are living with their parents: who are they?", *Journal of Marriage and the Family*, 48: 107-112.
- Hooimeijer P., Heida H. (1995): "Household projections and housing market behaviour", in E. van Imhoff et al. (red.), *Household demography and household modeling*, Plenum Press, 293-318.
- Inglehart R. (1990): "*Culture shift in advanced industrial society*", Princeton N.J.: Princeton University Press.
- Institut National de Statistique (1987): "*Recensement de la population et des logements au 1er mars 1981 – Tôme 6 : Ménages et noyaux familiaux*", tôme 6A : Royaume, régions, provinces et arrondissements, Bruxelles : Ministère des Affaires Economiques.
- Keilman N. (1986): "Analyse van levensloop en huishoudensvorming", in R. Lesthaeghe, D.J. van de Kaa (red.), *Bevolking in groei en krimp*, Boekaflevering Mens en Maatschappij (jg. 61), Deventer: Van Loghum Slaterus, 70-88.

- Keilman N. (1988): "Recent trends in family and household composition in Europe", *European Journal of Population*, 3: 297-325.
- Keilman N., Kuijsten A., Vossen A. (eds.) (1988): "*Modelling household formation and dissolution*", Oxford: Clarendon Press.
- Keilman N., Prinz C. (1995): "Modelling the dynamics of living arrangements", in J.-P. Gonnot, N. Keilman, C. Prinz (eds.), *Social security, household and family dynamics in ageing societies*, Dordrecht: Kluwer Academic Publishers.
- Kiernan K. (1992): "The impact of family disruption in childhood on transitions made in young adult life", *Population Studies*, 46: 213-234.
- Kohler H.-P., Billari F., Ortega J.A. (2002): "The emergence of lowest fertility in Europe during the 1990s", *Population and Development Review*, 28, 4: 641-680.
- Kuijsten A. (1995): "Recent trends in household and family structures in Europe: an overview", in E. van Imhoff et al. (eds.), *Household demography and household modeling*, Plenum Press, 53-84.
- Kuijsten A., Oskamp A. (1991): "Huishoudensontwikkeling in Europa, 1950-1990", *Bevolking en Gezin*, 2: 107-141.
- Kuijsten A., Voets S.Y. (1986): "Relatievorming: het perspectief van de kinderen", in R. Lesthaeghe, D.J. van de Kaa (red.), *Bevolking: groei en krimp*, Boekaflevering Mens en Maatschappij (jg. 61), Deventer: Van Loghum Slaterus, 37-58.
- Lee H.Y., Rajulton F., Lesthaeghe R. (1987): "De gezinsvorming in Vlaanderen: nieuwe vormen, andere timing", *Tijdschrift voor Sociologie*, 8: 35-68.
- Leridon H., Villeneuve-Gokalp C. (1988): "Les nouveaux couples - Nombre, caractéristiques, attitudes", *Population*, 43, 2: 331-374.
- Lesthaeghe R. (1977): "*The decline of Belgian fertility 1800-1970*", Princeton N.J.: Princeton University Press.
- Lesthaeghe R. (1991): "Marriage Seasonality, Moral Control and Reproduction in Belgium – 1600-1900", in *Société Belge de Démographie: Historiens et Population*, Louvain-la-Neuve: Editions Académia, 259-279.
- Lesthaeghe R. (red.) (1996): "*Indicatoren van integratie van etnische minderheden*". Brussel: Dienst voor Wetenschappelijke, Technische en Culturele Aangelegenheden.
- Lesthaeghe R. (red.) (1997): "*Diversiteit in sociale verandering – Turkse en Marokkaanse vrouwen in België*", Brussel: VUB Press.
- Lesthaeghe R. (ed.) (2000): "*Communities and Generations: Turkish and Moroccan populations in Belgium*", NIDI-CBGS Monograph Series nr. 37, Brussels: VUB Press.
- Lesthaeghe R. (2001): "*Postponement and recuperation: recent fertility trends and forecasts in six Western European countries*", IUSSP conference on International Perspectives on Low Fertility: Trends, Theories and Policies, Tokyo, March 21-23.
- Lesthaeghe R., Deboosere P. (1995): "De demografische componenten van de bevolkingsveroudering in de Belgische economische context", in M. Despontin, M. Jegers (red.), *De sociale zekerheid verzekerd?*, Brussel: VUB Press, 81-117.
- Lesthaeghe R., Meekers D. (1986): "Value changes and the dimensions of familism in the European Community", *European Journal of Population*, 2: 225-268.

- Lesthaeghe R., Moors G. (1992): "De gezinsrelaties: de ontwikkeling en stabilisatie van patronen", in J. Kerkhofs, K. Dobbelaere, L. Voyé, B. Bawin (red.), *De versnelde ommekeer – De waarden van Vlamingen, Walen en Brusselaars in de jaren negentig*, Tielt: Uitgeverij Lannoo, 19-68.
- Lesthaeghe R., Moors G. (1995): "Living arrangements, socio-economic position and values among young adults: a pattern description for France, Germany, Belgium and the Netherlands 1990" in D. Coleman (ed.), *Europe's population in the 1990s*, Oxford: Oxford University Press, chapter 6.
- Lesthaeghe R., Moors G. (2000): "Recent trends in household formation in the Industrialized West", *Review of Population and Social Policy*, 9: 121-170.
- Lesthaeghe R., Neels K. (2002): "From the first to the second demographic transition : An interpretation of the spatial continuity of demographic innovation in France, Belgium and Switzerland", *European Journal of Population*, 18, 4: 225-260.
- Lesthaeghe R., Surkyn J. (1994): "Turkse en Marokkaanse vrouwen in België: gezinsvorming en waarden bij de generatiewisseling", in R.F. van der Erf, A.C. Liefbroer (red.), *Allochtone vrouwen: thuis in Nederland?*, Boekaflevering Bevolking en Gezin, Kapellen: Pelckmans Uitgeverij, 9-51.
- Lesthaeghe R., van de Kaa D.J. (1986): "Twee demografische transitie's?" in R. Lesthaeghe & D.J. van de Kaa (red.), *Groei of Krimp?*, Boekuitgave Mens en Maatschappij, Deventer: Van Loghum Slaterus, 9-24.
- Lesthaeghe R., Verleye G. (1992): "De tweede demografische transitie – Conceptuele basis en recente evolutie", in J. Jong-Gierveld & N. van Nimwegen (red.), *De demografische uitdaging – Nederland in Europa op weg naar de 21ste eeuw*, Houten & Zaventem: Bohn Stafleu Van Loghum, 15-49.
- Liefbroer A.C. (1991): "The choice between a married or an unmarried first union by young adults – A competing risks analysis", *European Journal of Population*, 7, 3: 273-297.
- Liefbroer A.C., Corijn M., de Jong-Gierveld J. (1996): "Similarity and diversity in the start of the family formation process in the Low Countries", CBGS Monografie 3, Brussel: Ministerie Vlaamse Gemeenschap.
- Lodewijckx E. (2001): "Huishoudens in België. Een ontsluiting van rijksregistergegevens". CBGS Werkdocument 4. Brussel.
- Lodewijckx E., Page H., Schoenmaeckers R. (1997): "Turkse en Marokkaanse gezinnen in verandering: de nuptialiteits- en vruchtbaarheidstransities", in R. Lesthaeghe (red.), *Diversiteit in sociale verandering – Turkse en Marokkaanse vrouwen in België*, Brussel: VUB Press.
- Maslow A. (1954): "Motivation and personality", New York: Harper & Row.
- Matthijs K. (1986): "Hertrouw in België", Leuven: Sociologisch Onderzoeksinstituut, Katholieke Universiteit Leuven, SSD-24.
- Mc Lanahan S.S. (1985): "Family structure and the reproduction of poverty", *American Journal of Sociology*, 90, 4: 873-901.
- Mc Lanahan S.S., Bumpass L. (1988): "Intergenerational consequences of family disruption", *American Journal of Sociology*, 94, 1: 130-152.
- Mérenne B, Van der Haegen H., Van Hecke E. (red.) (1997): "België ruimtelijk doorgelicht. Censusatlas 1991", Brussel: Federale Diensten voor Wetenschappelijke, Technische en Culturele Aangelegenheden en Gemeentekrediet van België, 40-52.
- Meulemans B., Geurts V., De Decker P. (1996): "Het onbereikbare dak – Eigendomsverwerving, wooncomfort, prijsontwikkeling en betaalbaarheid in dynamisch en geografisch perspectief", *CBS-Berichten*, Antwerpen: Centrum voor Sociaal Belaid, UFSIA-Universiteit Antwerpen.
- Moors G. (1996): "The valued child – The effects of values on the transition to motherhood", *Stockholm Research Reports in Demography 107*, Stockholm: University of Stockholm.

- Moors H., van Nimwegen N. (1990): “*Social and demographic effects of changing household structures on children and young people*”, NIDI report 19, Den Haag: Netherlands Interdisciplinary Demographic Institute.
- Moors H., van Nimwegen N. (1991): “Young Europeans and changing living arrangements: some social and demographic effects”, *Bevolking en Gezin*, 1: 17-38.
- Nationaal Instituut voor de Statistiek (1993): “*Nadere gegevens over de huishoudens en familiekernen*”, Brussel: NIS – Algemene Tellingen (mimeo).
- Preston S. (1984): “Children and the elderly: divergent paths for America’s dependents”, *Demography*, 21, 4: 435-457.
- Rezsóhazy R. (1991): “*Les nouveaux enfants d’Adam et Ève – Les formes actuelles des couples et des familles*”, Louvain-la-Neuve: Academia.
- Roussel L. (1989): “*La famille incertaine*”, Paris: Editions Odile Jacob.
- Roussel L. (1992): “La famille en Europe occidentale: divergences et convergences”, *Population*, 1: 133-152.
- Sobotka T. (2004): “*Postponement of Childbearing and Low Fertility in Europe*”, Population Studies Series, Rijksuniversiteit Groningen, Amsterdam: Dutch University Press.
- Surkyn J. (1999): “*LIPRO-huishoudensprojecties voor Vlaanderen (1991-2016)*”. Working paper nr. 3, Brussel: Steunpunt Demografie VUB.
- Surkyn J., Lesthaeghe R. (1996): “*L’évolution des structures familiales et son impact sur le marché de la construction et du logement*”, Verviers: Fédération des Entrepreneurs Généraux de la Construction, XXVème Congrès Triennal.
- Thornton A. (1988): “Cohabitation and marriage in the 1980s”, *Demography*, 25, 4: 497-507.
- Thornton A., Camburn D. (1987): “The influence of the family on premarital sexual attitudes and behavior”, *Demography*, 24, 3: 323-340.
- United Nations (1990): “*Patterns of the first marriage: timing and prevalence*”, New York: Department of International Economic and Social Affairs, ST/ESA/SER.R/III.
- United Nations (2003): “*Partnership and Reproductive Behaviour in Low-Fertility Countries*”, Sales No. E.03.XIII.5.
- Van de Kaa D. (1987): “Europe’s second demographic transition”, *Population Bulletin*, Population Reference Bureau, 42, 1: 1-58.
- Van der Haegen H., Van Hecke E., Juchtmans G. (1996): “Les régions urbaines belges, 1991”, *Etudes Statistiques*, Bruxelles: Institut National de Statistique (INS-NIS), 104.
- Van Engelsdorp Gastelaars, R. (1992): “Huishoudensontwikkelingen en residentiële spreiding – Een demografische uitdaging”, in N. van Nimwegen, J. de Jong-Gierveld (red.), *De demografische uitdaging: Nederland op weg naar de 21ste eeuw*, Houten & Zaventem: Bohn Stafleu Van Loghum, 73-88.
- Van Hecke E. (1992): “De evolutie van de migratietendensen 1977-1990 in de Belgische ruimte”, *Bevolking en Gezin*, 2: 1-27.
- van Imhoff E. (1995): “LIPRO – A multistate household projection model”, in E. van Imhoff et al. (red.): *Household demography and household modeling*, Plenum Press, 273-291.
- van Imhoff E., Keilman N. (1991): “*LIPRO 2.0 - An application of a dynamic demographic projection model to household structure in the Netherlands*”, NIDI-CBGS rapport 23, Den Haag: Nederlands Interdisciplinair Demografisch Instituut.

van Imhoff E., Kuijsten A., Hooimeijer P., van Wissen L. (eds.) (1995): *“Household Demography and Household Modeling”*, New York & London: Plenum Press.

Villeneuve-Gokalp C. (1990): “Du mariage aux unions sans papiers: histoire récente des transformations conjugales”, *Population*, 45, 2: 265-298.

Wall R. (1996): “Comparer ménages et familles au niveau européen: problèmes et perspectives”, *Population*, 51, 1, 93-116.

Willems P. (1991): “Demografisch overzicht – België 1950-1990”, in CBGS, *Bevolking en Beleid*, Brussel: Centrum voor Bevolkings- en Gezinsstudien, Ministerie Vlaamse Gemeenschap, 1-67.

Willems P. (1993): “Demografische vooruitzichten, 1992-2050”, in *Ouderen in Solidariteit*, congresboek Vlaams Welzijnscongres, Zaventem: Kluwer Editorial, 9-40.

Willems P., Vanderhoeft C. (1985): “Samenwonen, huwen en scheiden”, *Bevolking en Gezin*, 5: 271-310.

Zolberg A. (1983): *“The Political Economy America’s New Immigration Law: Origins, Rationales, and Potential Consequences”*, La Jolla: Center for U.S. Mexican Studies.